ՀՐԱՉՅԱ ԱՃԱՌՅԱՆ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԱՆԳԻՐ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ
ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԱՆԳԻՐ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՐԵՎԱՆ – 2009

ՀՏԴ 398=919.81
ԳՄԴ 82.3(2Հ)
Հ 776

Խմբագիր Հասմիկ Ստեփանյան

Աճառյան Հ.
Հ 776 Պոլսահայ անգիր բանահյուսություն: – Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2009 թ., 274 էջ:

Մեծ լեզվաբան Հրաչյա Աճառյանի կողմից կազմված պոլսահայ բանահյուսության նմուշների այս ժողովածուն գալիս է լրացնելու արևմտահայ բանահյուսությանը նվիրված ուսումնասիրությունների շարքը:

Այն հավասարապես հետաքրքիր է արևելագետների, ազգագրագետների, Պոլսի պատմությամբ, կենցաղով, սովորույթներով ու խոհարարական արվեստով զբաղվողների, ինչպես նաև ընթերցողների լայն շրջանակի համար:

ԳՄԴ 82.3(2Հ)

ISBN 978-5-8084-1184-5

© ԵՊՀ հրատ., 2009 թ.
© Հ. Աճառյան, 2009 թ.

FUNDAÇÃO CALOUSTE GULBENKIAN

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Հրատարակչությունը և Հրաչյա Աճառյանի հարազատները իրենց երախտագիտությունն են հայտնում Գալուստ Կյուլպենկյան հիմնարկության Հայկական բաժանմունքի տնօրեն դոկտոր ԶԱՎԵՆ ԵԿԱՎՅԱՆԻՆ, մեծանուն հայագետի անտիպ աշխատությունների հրատարակությունը հովանավորելու համար:

«Պոլսահայ անգիր բանահյուսությունը» Աճառյանի չորրորդ անտիպ ուսումնասիրությունն է: Կյուլպենկյան հիմնարկության հովանավորությամբ արդեն լույս են տեսել «Քննություն Կիլիկիայի բարբառի» (Զեյթուն, Հաճըն, Սվեդիա), «Հայոց պատմություն, հյուսված ընդհանուր պատմության հետ» և «Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի համեմատությամբ 562 լեզուների» աշխատության վերջին 9-րդ հատորը (իմաստասիրություն, բառաքննություն, շարահյուսություն):

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Այս ժողովածուի նախնական սկզբնավորությունը եղել է 1890 թվին, երբ Պոլիս էի և ինձ ծանոթ ու մեր ընտանիքի մեջ խոսված ու պատմված ժողովրդական անգիր բանահյուսության հատակոտորները գրի էի առնում:

Ժողովածուս բավական ստվարացած էր, երբ 1897 թվի Պոլսի մեծ կոտորածին հետևող խուզարկությունների ժամանակ բոլոր գրքերս իմ սեփական ձեռագիր աշխատություններիս հետ գրավվեց օսմանյան սուլթանական կառավարության կողմից: Պետք եղավ երկրորդ անգամ ձեռնարկել աշխատության վերականգնմանը և երբ նույնը ըստ ամենայնի ճոխացած և նախկին ժողովածուի գրեթե կրկին ծավալն էր ստացած, որոշեցի ներկայացնել հայ ազգագրագիտությանը:

Ներկա վիճակի մեջ աշխատությանս ճոխության համար մեծագույն մասամբ պարտական եմ քրոջս, օր. Արմենուհի Աճառյանին (հետո տիկ. Ղազարյան), որն անձամբ գրի է առել գրեթե բոլոր հեքիաթները (այն է՝ № 1–6, 8–14, 17–18, ընդամենը 15 հեքիաթ): 7-րդը (Մուկին մասալը) գրի է առել վաղամեռիկ եղբայրս՝ Հայկ Աճառյանը: 15-րդը՝ (Ճիճի պոչիկին մասալը) մնացած է նախորդ ժողովածուից, իսկ 16-րդն իմ գրի առածն է: Քրոջս հավաքածուներն են նաև բոլոր վիճակախաղերը և երգերի ու խաղերի մի մասը: Մնացածն ինձնից է: Ինձնից են նույնպես առակները, վիճակախաղերի թարգմանությունը, հատակոտորների դասավորությունը և որ գլխավորն է, ամբողջի, բարբառային ճիշտ ուղղագրությունը:

Վերջին կետի վրա կարևոր է մի քիչ ավելի կանգ առնել:

Ինչպես այլուր, նույնպես և այս աշխատությանս մեջ ջանացել եմ ըստ ամենայնի ճիշտ ու գիտական ուղղագրություն պահպանել: Գիտական ուղղագրություն կոչում եմ այն ուղղագրությունը, որ գրաբար ու աշխարհաբար ուղղագրությունից անկախ հարազատությամբ կարողանար ներկայացնել մեր բոլոր բարբառների ճիշտ հնչումը: Այսպիսի մի ուղղագրություն հորինել և առաջարկել եմ ես իմ «Հայ բարբառագիտություն» աշխատության մեջ (Մոսկվա–Նոր-Նախիջևան, 1911, էջ 6–11), հնարելով նույնիսկ մի քանի նոր տառաձևեր: Այդ գիտական ուղղագրությամբ են գրի առնված իմ բոլոր բարբառագիտական աշխատությունները:

Այս բանը թեև բուն բարբառագիտական գրվածքների մեջ անհրաժեշտ և համննայն դեպս ընդունելի էր իբրև գիտնականներին նվիրված մի գործ, սակայն այս աշխատության մեջ, որ միայն լեզվաբանների ու բարբառագետների համար չէր, այլ ավելի մեծ շրջանների համար (ազգագրագետներ և թերևս նաև միջակ ու հասարակ ընթերցող հասարակություն), կարևոր համարեցի բռնել այնպիսի միջին մի ճանապարհ, որ ոչ սխալ մի ընթերցված տար գիտունին և ոչ էլ տարօրինակ և նորանշան ուղղագրությամբ ծանոթ ու սովորական բառերն անճանաչելի դառնային հասարակ ընթերցողներին: Ավելացնելով, որ Պոլսի բարբառի մեջ բաղաձայնների հնչումը շատ փոփոխված լինելով գիտական հարազատ ուղղագրությանը բառապատկերներն էլ շատ պիտի փոխեր: Օրինակ **բիդի գընամ ուդել** կամ **գը բըդըդիմ գոր** փոխանակ, **«պիտի կրնամ ուտել կամ կը պտըտիմ կոր»**:

Մեր գրական լեզվի համար վերջերս մշակված բարեփոխյալ ուղղագրությունը մեծապես հեշտացրեց մեր գործը:

Նրանք, որ այն ժողովածուի մեջ իմ հետևած ուղղագրությունը ուզում են ճիշտ ու հարազատ գիտական ուղղագրության վերածել, պետք է ուշադրություն դարձնեն հետևյալ կանոններին.

1. **պ, կ, տ, ծ, ճ** գրերը պետք է հնչել **բ, գ, դ, ձ, ջ** ձևով: Այս երկու շարքի բաղաձայնները Պոլսի ժողովրդական բարբառային արտասանությամբ միևնույնն են:

2. Բայց երբեմն Պոլսի ժողովրդական բարբառն էլ **պ, կ, տ, ծ, ճ** ձայները հնչում է կովկասեցոց նման խուլ: Այդ պատահում է **աշ** շղականների, **խ** կոկորդականի և զանազան խուլ բաղաձայններից հետո: Այս բոլոր դեպքերում **պ, կ, տ, ծ, ճ** տառերը նշանակում են շեղատառեր՝ թուխտ, ախկատ, ախպար են:

3. **ե** տառը բառի սկզբում հնչվում է **յ** (ինչպես արդի բարեփոխյալ ուղղագրության մեջ), ուրիշ ամեն տեղ **ե** և **է** հավասարապես հնչվում են **ե**:

4. **յ** ամեն տեղ հնչվում է **յ**, հատկապես օտար բառերի ծայրը (երբեք չունի հ հնչումը և երբեք էլ անձայն չէ):

5. **ո** բառասկզբում հնչվում է **վօ**: Բառամիջում **ո** և **օ** հավասարապես հնչվում են **օ**:

6. **իւ** կապակցությունը պետք է կարդալ միշտ **ու** (եթե հնչվի **յու**, գրում եմ **յու**):

Ժողովածուիս մեջ գտնված օտար բառերի համար ավելորդ համարեցի առանձին բառացուցակ կազմել: Ազգագրական բոլո[...]ս կարգի աշխատությունների մեջ կարելի է այսուհետև գանց առ[...]

կետը, քանի որ հատկապես այս նպատակի համար հրատարակված է իմ մի ուրիշ աշխատությունը՝ «Թուրքերենի փոխառկող բառեր հայերենի մեջ», Մոսկվա, Վաղարշապատ, 1902:

* * *

38 տարի առաջ այս ժողովածուն ուղարկել էի Ե. Լալայանին, հրատարակելու համար Ազգագրական հանդեսում: Սոսկալի կրճատումներով Ե. Լալայանը հրատարակեց ժողովածուի ոտանավոր մասը (հտ. Թ, 1902, էջ 160–196): Զտպեց նույնիսկ երգերի եղանակը, որ ձայնագրել էր Կոմիտաս վարդապետը, իսկ մնացյալ մասը (առակներ և հեքիաթներ) խոստացավ հրատարակել ապագային: Տասնյակ տարիներ սպասեցի միշտ խնդրելով: Բոլոր դիմումներս ապարդյուն անցան, ձեռագիրս էլ հետ չէր վերադարձնում, որ գոնե մի ուրիշ տեղ հրատարակեի: Վերջապես 1924–1925 թվին Երևանում, երես առ երես հանդիպելով իրեն, խորամանկությամբ կարողացա հետ ստանալ ձեռագիրս, գրեթե ամբողջությամբ: Կորած էին միայն Կոմիտասի ձայնագրած երգերը բացի մեկից:

Այժմ վերամշակելով ամբողջ աշխատությունը, տալիս եմ հրատարակության:

Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

1940 թ. հոկտ.

Ա

ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԱՂՈԹՔՆԵՐ*

1

Լուսացավ, լուսացավ,
Լուսն ի բարին,
Մխտն ի ծառին,
Հավն ի թառին,
Աշխատավոր, վեր կաց բանի,
Տուլ մարթուն քունը կու տանի:
Երկինքին դուռները բաց էր,
Օսկի աթոռը դրած էր,
Քրիստոս վրան նստած էր,
Լսավորիչը կայնած էր,
Մենծ ու պզտիկ կքրեին,
Արթարները կխաղային,
Մեղավորները կուլային:

2

Լուսունկա, լուս վերն կա,
Պերէս[1] ինկա, օթկըտ ինկա.
Իրեք զինավոր հասնի,
Մէկը Հիսուս,
Մէկը Քրիստոս,
Մէկն ալ փարեխոս:

3

Ասվածամար, օսկի կամար,
Տունկ էմ չոքեր քեզի համար.
Աղօթկ ընեմ հոքուս համար,
Հիսուս օրտտի, խաթերս համար
Ինչ հրամմես, ա՛ն կատարես,
Խնթիրքըս բարին կատարես:

---

* Յուրաքանչյուր հատվածի համար տողատակերի համարակալումն առանձին է:

4

Աստվածամար, դուն կուս էս.
Թրախտին մէջը լուս էս.
Սուրփ քավագանավ պահես մեզ,
Օրթնած ջուրով վլաս մեզ:

5

Մար Մարյամ սուրփ Աստվածածին,
Քո՛ւն էս մի, արթուն էս մի.
– Ո՛չ քուն էմ, ո՛չ արթուն էմ
Քնացա տեսիլք մը տեսա,
Արթընցա զարհուրեցա:
Մի՛ վախիր, մի՛ զարհուրիր:
Մեր Տէրը բռնեցին,
Օթկը, ձառքը կապեցին,
Փէրքին[2] վրան պլլեցին,
Պուտ մը ջուրը խնայեցին,
Աղն ու քացախ խմցուցին:
Վա՜խ միածին Հիսուս Որթին:
Էրկինքը պատռեցավ,
Էրկիրը շարժեցավ,
Արեը խավարեցավ,
Լուսինը խափանեցավ,
Աստխերը վար թափեցավ,
Մարյամը Թրախտն անցավ:
Օվ վոր աս աղօթկը գիտանա,
Օրը իրեք անքամ խոստանա,
Վարցկը կանի[3] ծնողաց,
Մեխկը չհիշվի Թատաստանաց:

6

Լուսունկա, լուս վերն կա.
Ծովին վրա փարա մը կա.
Առնելն իքէն ծովը ինկա.
Ծովէն էլա՝ հորը ինկա.
Սո՛ւրփ Սէրքիս,
Բռնէ գոտիս
Ձելլա հոքիս.

Թախտին դուռը բաց.
Արթարները ներս,
Մեղավորները դուրս:

7

Լո՛ւսունկա,
Լուս վերն կա.
Ծովին վրա օթկըտ ինկա.
Պաքնելն իքէն ծովը ինկա.
Տեր գացիր, մանուկ էկար,
Մեխկըս տարիր, վարցկըս բերիր:

8

Էլանք գացինք Գալիլա,
Գալիլան մէկ ծով մը կար,
Ծովին մէջը ծառ մը կար,
Ծառին վրա բուն մը կար,
Բունին մէջը հավկիթ կար,
Վո՛վ օր կերավ՝ զարմացավ,
Վով չը կերավ՝ ճաթեցավ:

(Ջար աչքի աղոթք, որ քաղել եմ Թեոդիկի աշխատությունից, էջ 1559):

9

Ըղունգ, դուն հոս կեցի,
Աթամա վկա էղի.
Դատաստանին օրը էկուր,
Իս պատրաստ գտի:

(Կտրած եղունգները մի ծակից ցած թափելով՝ այսպես էն ասում) (Թ):

10

Աստված պապա,
Էս քեզի օսկոր աղռա տամ,
Դուն ինծի օսկի աղռա տուր:

(Երբ փոքրիկի ատամն ընկնի, ատամը գցում են կտուրի վրա՝ այսպես ասելով):

11

Հավատք Քրիստոսին,
Լուս Լուսավորչին,
Տուն Թարց տուր մեղավորին,
Տէ՛ր ողորմյա, Տէ՛ր ողորմյա, Տէ՛ր ողորմյա:

Ասում են, երբ լսեն Մուէզզինի ձայնը, որ մինարեի բարձունքից մահմեդականներին աղոթքի է հրավիրում: Այս քառյակն է, որ պահել է հայ ժողովրդին մահմեդականների ահագին ծովի մեջ և չի թողել, որ նա կրոն և ազգություն ուրանալով ձուլվի նրանց մեջ: Նման մի քառյակ ունեն Աֆիոն-Գարահիսարի Թուրքախոս հայերը, որ հետևյալն է.

Լուսում լուս, հավատկըմ պիր Քրիստոս,
Թաքըմ Թաք սուրբ Լուսավորիչ,
Առաջին մարտիրոս:

(Հաղորդեց Գ. Յողուրթյան)

---

[1] Այս բառը գործ է ածվում առանց նշանակությունն իմանալու:

[2] Պառավ կանայք ավանդաբար ***փէրք*** *բառը մեկնում են «խաչ»: Ինձ հայտնի չէ, թե ինչ լեզվի բառ է: Սակայն «խաչի վրա փաթաթեցին» բացատրությո   մի քիչ անիմաստ է թվում:*

[3] Աղավաղված. իմա՛ «վարձքը քանի՛»:

Բ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ ԵՎ ՕՐՈՐ

1

ԳԻՆՈՎ ՅԱԿՈԲԻՆ[1] ԽԱՂԸ ԿԱՄ ԿԵՐԱԿՈՒՐՆԵՐՈՒ ԵՐԳԸ

Արևելք առաջին[2],
Եւ արևմուտք որ ի վերջին.
Նստեալ նայինք դէպ ի փարչին,
Որ զանազան է իր մէջին:

Ինձ մարդասիրեալ բազմագութ օղին,
Եւ փառատեսցուք ցաւս[3] անձին իմոյ:
(կամ)
Ինձ մարդասիրեալ բազմագութ օղին,
Որ կճանկըռտէ մարդուս ներսի դին:
(և կամ)
Բարեխօսեա առ մեզ փըչին,
Ինչ անուշ է մէջի ռախին[4]:

Բարեխնամ է գինին,
Եւ յոյժ փառօք սեղան լինի.
Ցեղ ցեղ[5] հաւեր իր մորենին
Թէ զարդարեալ հարս մը լինի:

Գոյնզգոյն լաւ մեծ է
Եղով տապկած ձուկն ալ Թաչ է,
Օրթան եկած փիւթիւն խաչ է,
Մահմուր մարդը Թուրշի կուզէ:

Դարձեալ նայինք թէ ի՞նչ կայ,
Հէլվա, պէօրէք և փախլավա.
Օրթան եկած և խափամա,
Փորը լեցուն պաՀարլամա:

Երանեալ Հէլվա է,
Եւ պատուական փաչա-քէլլէ.
Հափիթայով Հասիյէթ է,
Զարմանալին փիլավ-զէրտէ:

Զարդարեալ է սեղան,
Եւ յոյժ բարուք սեղան բուրման.
Գէր գէր Հաւեր մէջը ծոման[6],
Քիչնիչ-ֆըստըխով միարան:

Է լի՛ց գաւաթըն օղիի
Եւ Հատընտիր[7] մաստիքայի,
Գինի, պիրա և պորտոյի,
Հիանալի չամփանիայի:

Ըստախօզին սալաթային
Հոգիս կուտամ մէկ պատառին.
Պարպունայով լաւ մէրճանին,
Իւլիւֆէրին ըսխառային:

Թագաւոր յաւիտեան,
Իչկէմպէին էփուն չորպան.
Առնավուտին սառը զըրվան,
Գինով մարդուն է նաֆախան:

Ժողովեալք արբեցէք,
Թավուք-կէօքսին լաւ ծեծեցէք.
Էլմասիէն լօփ կլլեցէք,
Ըռավանին ինձ թողուցէք:

Իրաւարար խաս լօխման,
Խարխնծիով չոր պօղաչան,
Ազւոր էփուն այն փախլավան,
Որ խայմախով է միարան:

Լարեալ յուֆխան Հաւկիթով,
Մուտուրլուի[8] լաւ փանիրով.
Մայտանօսով, թէրէօթով[9],
Խըվըրճըխին ալ[10] խըյմայով:

Խաղաղութիւն ամենեցուն,
Իւսկիւմրիին փորո լեցուն.
Օրթան եկած այն թավացուն,
Գաւաթ մը տուր գինի լեցուն:

Տարաւեալքս Օրմանօչի[11],
Աղօթեցէք վասն Յակոբի.
Գինին աղէկ[12] Ալթընթաշի[13],
Որ կկոխէ ամէն տարի:

Կամաւոր պատարագ,
Կարկանդակով, այլ և կարագ.
Զըրվա, զէվզէք և պամպարակ,
Մարդս կըլլա խափ-խայտառակ[14]:

Հրաւիրեալք, Հաճեցէք,
Գաւաթներնիդ վեր վերցուցէք.
Մէզէներնիդ պատրաստեցէք,
Անմիջապէս կլտորցուցէք:

Զախաւերք[15] դիտեցէք,
Սև խաւեարին բերան բացէք,
Լաքէրտային լաւ նայեցէք,
Էն էզմերը լզվռտեցէք:

Ղալիին[16] փուռունին
Պաշով եփած լաւ սարմային,
Թաղէ սոխով սալաթային,
Հոգիս կուտամ մէկ պատառին:

Ճիյէրին եաՀնիին
Հոգիս կուտամ մէկ պատառին,
Ռէզէնէլի Թուրշի սույին
Կլսեննդենան ամէն ճինին:

---

[1] Այս երգի Հեղինակը պիտի լինի ոմն սամաթիացի գինեպան Հակոբ, ինչպես ինքը Հեղինակը տաճկական դիվանների և գեսթաննների ոճով Հիշում է իր անունը 14-րդ տան մեջ՝ «ծարաւեալքս Օրմանօչի, աղօթեցէք վասն Յակոբի» և այլն: Օրմանօչ նշանավոր գինետան անուն էր Պոլսի Սամաթիա Թաղում:

*[2] Այս ոտանավորի մեջ չեղատառ տպված **բ, գ, դ, ձ, ջ** տառերը պետք է կարդալ **փ, ք, թ, ց, չ**:*

*[3] Ոմանք սխալմամբ երգում են **վասն**:*

[4] Այս երեք Հանգերգներից մեկը կրկնել Հաջորդ ամեն տան վերջում:

*[5] Տարբերակը՝ **գէր գէր**:*

*[6] Տարբերակը՝ ցեղ ցեղ Հաւեր մէջը **օրման**:*

*[7] Ոմանք՝ **անդնդեր**:*

[8] Քաղաքի անուն է:

[9] Տարբերակը՝ Թաղէ սոխով, մայտանոսով:

[10] Տարբերակը՝ լաւ:

[11] Մի գինետան անուն Պոլսի Սամաթիա Թաղի մեջ:

[12] Տարբերակը՝ ադուր:

[13] Մի տեսակ խաղող:

[14] Գինեպան Հակոբի Հեղինակությունը այսքանն է: Հաջորդ տները 50 տարի առաջ ավելացրել էին սամաթիացի Տեր Փիլիպոս քաՀանայի երկու որդիները՝ Հակոբ և Արամ Երիցյանները: Այս Հավելվածն էլ գոնե Սամաթիայի Հայոց մեջ բավական տարածված էր:

*[15] Իմա **ցախաւելք**, որ Պոլսի ժողովրդական լեզվով Հնչվում է **ցախաւեր** և նշանակում է «պարապ մարդ, անպետք, անճարակ»: Հեղինակները կարծեր են, թե **ցախաւեր** բառը ձ տառով է գրվում:*

[16] Փուռի անուն է Սամաթիա Թաղի մեջ:

ԾԱՆՈԹ.– Այս երգի նախատիպը Հրատարակված է «Բազմավէպ» Հանդեսում, 1866 թվի էջ 20–22, «Երգ ուրախութեան սեղանոյ» վերնագրով: Հանված է ԺԸ դարի կեսին գրված մի ձեռագրից, որի գրիչն է Միքայել սարկավագը: Երգի ագիրն է եղել «Դ-Կ. Շարական առասպան, ասացեալ ուրումն՛ բանասիրէ ադն րախ»: Երգը գնում է այբուբենական կարգով Ա-ից մինչև Փ, խսկ Պոլսում երգ մինչև Կ էր (50 տարի առաջ): Համեմատության Համար դնում ենք այստեղ խատիպն ամբողջությամբ:

*

Արեւելք առաջին
Եւ արեւմուտք որ է վերջին,
Նստեալ Հային դէմ փարչին,
Եւ զանազան ի լի Հոչին.

Բարեխօսեա մեծ կարասին,
Որ զանազան է իւր գինին[1]:

Բարեխուսէ գինի
Եւ յոյժ փայլուն սեղան ի լի.
Գէր գէր Հաւեր զանազան,
Եւ այլ կարագ խառն ընդ մեղրին:

Գերագոյն լաւ մազայ
Եղով տապկած ձուկըն թազայ,
Խումար մարդուն բող պտուկ,
Բղվով բռնած սիրուն բազայ:

Դարձեալ նայի'ր թէ ի՞նչ կայ.
Հալվայ, բորակ և փախլաւայ.
Գառըն դրած ղափամայ,
Եւ փորն ի լից պաՀըրլամայ:

Երանեալ Հերիսայ,
Եւ պատուական փոլլափաչայ.
Սամիթ, թարխուն, ասիղայ,
Ցոլով եփած փալուզայ:

Զարդարեալ է սեղան,
Ղապլու փըլաֆ մսով եփման,
Ցեղուցեղ պիպերով
Եւ քիշմիշովըն միաբան:

---

[1] Այս երկտողը կրկնել ամեն տնից Հետո:

Էրևեցաւ օրհասրակն,
Փութով եկեալ լաhանայ,
Եափրաղ քուֆտայ, ղալիյա,
Այխի եկուն և ղապուրղայ:

Ընտրեալ ընտիր աղանի
Եւ պըլտըրչին սեղանոյս իրար,
Ոչխարի միս ի լի կամ,
Փանչչնակօչն է լավ քապապ:

Թագաւոր է խոռողն,
Եւս առաւել գեղեցկագոյն,
Կարմիրերանգ գոյնզգոյն,
Թագ և պարծանք մեր սեղանոյն:

Ժողովեցան ի սեղան,
Արձակեցին ղխորող այն,
Ուտեն խմեն անուշ գինին
Եւ փառս տան անճառելոյն:

Ի կաքաւուց բերեալ միս,
Ի սալամուց լաւ նաֆայխս,
Աղաւնոյ ձագ մեզ ընթրիս,
Հաճոյ թուեցաւ բազմականիս:

Լռեցին միաբան
Եւ ննջեցին ամենեքեան,
Երբոր քնեցան և զարթեան,
Շուտով հասեալ գաւն ու կթղայն:

Խնդացին և զուարճացան,
Երբոր տեսան գաւն ու կթղայն,
Նստան բոլոր ի սեղան,
Ըմպեն զարաղն ուրախանան:

Ծաղիկ բերեալ ի սեղան,
Վարդ, մանուշակ և ռեհան,
Ղարանֆիլ և սուսամ,
Նարկիզ, գլումպիւլ և չուշան:

Կարմրացեալ գոյնզգոյն,
Կանաչ բերեալ զվարդենին,
Մանուշակ թիւ պարանոց,
Քաղցրատեսակ հոտոտելի:

Հազարվարդն այլ բոլոր,
Զգունովն գեղ և աղվոր,
Կոկոնին հետ միաւոր,
Ի մէջ նոցա փառաւոր:

Ջևեցան ի սեղան,
Պայծառ տեսլեամբն աններման,
Արձակեցին հոտ անուշ,
Քաղցրացուցին ըզքիմս մարդկան:

Ղամբարանման փայլէին
Պայծառ գունով մէջ սեղանին,
Նոքա առեալ վայելեցին
Եւ փառս տըվին պարգևողին:

Ծըռաթափ արարին
Զճնճղուկն մեծ և աhագին,
Բերին յառաջ զեննեցին
Զփետուրն իւրմէն կողոպտեցին:

Մեծամեծք խորհուրդ արին,
Բերին ըզսագն ընդ արօսին,
Մանրամասըն կտրատեցին
Եւ ճնճըղկան փորըն լըցին:

Յետոյ սինի մեծ կազմեցին,
Անուշահամ զարդարեցին,
Բերեալ յառաջ մատուցին
Մէջ սեղանին բազմեցուցին:

Նորոգեցան նոր սեղան,
Յերբոր եհաս ըզճնճըղկան,
Ի յայն քառասուն մարդն միաբան
Մէկ թևըն կերան յագեցան:

Ճնորհեցին ի մրգերաց,
Յառաջ բերեալ մատուցին
Գեղեցիկ և զանազան,
Նորոյ սեղան զարդարեցին:

Ուղիղ, բոլոր և աղւոր,
Սպիտակ, կարմիր և փառաւոր,
Համով, հոտով լի խնծոր,
Մէջ մրգերացըն Թագաւոր:

Զամիչ կթուն եկեալ չատ,
Արմաւ և թուզ մէկ մէկ հատ,
Ճաղրալութ, լապլապուն,
Խառնեալ ի մէջ նոցա փչատ:

Պնդուկն եկեալ ամաններով,
Եւ նուշն ի հետ անուշ համով,
Ֆըստուխիկն է մազտաքով,
Քան զամենայն մրգերն յոլով:

Ջանաց խիեարն յառաջ մեննակ,
Եւ յետ նորա խարպիզակ, սեխ,
Եւ չըլընկուն[2] գձմերուկ
Փութով հասուցէք դանակն:

Հետին քաղցրիկ, մանանայ,
Նօղըլն չաքար միայնայ,
Զազուց մեղր ծայր բոլոր,
Մէջ սեղանին զօրանան:

Սերկևիլ թթուաչիկ,
Նուռն այլ հետ լինի քաղցրիկ,
Անոյչ մաճռայ տանձ մալաչի,
Արոսսի և մեհրէնիկ:

[2] Ճլինք «վիղ»:

Վասն մեր գայ Ղարանֆիլ,
Քաղցր տարչին և զանջաֆիլ,
Ղարապիպէր, Ղաղուլայ,
Ջաւըզ[3] և բազում տարիփիլֆիլ:

Տէրտէրներն և տիրացուքն
Յորժամ սեղանոյս հանդիպին,
Հնչեցուցէք զանգն և ձնձղայն,
Երգեցուցէք տաղ և չարական:

Բամբ թատերացն սուզան Դաւթի,
Եւ քաղցրաձայն սանտուռ հզօր,
Մուղնի և փող թանպուրայ,
Նարին հասակ քամանչայ:

Ցաւն էր պատեր զիս չորս դիմաց,
Եւ ես տկար էի մտաց:
Զայսչափս կարէ, ժողովեցի,
Որոնելով կամաց կամաց:

Իսեալ պատիւ զուարճացէք,
Ով մեծամեծք և տանուտէրք,
Կերէք, արբէք, ուրախացէք,
Այսչափս բաւ է թէ գիտէք:

Փառս տացուք ստեղծողին,
Այսչափս բարեաց պարգևողին,
Օրհնէ, տէրտէր, զՀայր մեր յերկին,
Ելեալ գնայք յեկեղեցին:

[3] Ջաւըզ «ընկոյզ»:

2

ՑԱՏԿԷ ԼՈՒՍԻԿ

Ցատկէ, Լուսիկ, ցատկէ, կէոտանըտ պաքնեմ,
Խազարոս խալֆային չէլպէթան փաթտեմ[1]:

Սա ղիմացի պախճէն իմըս կըլմանի,
Մէջի պըտըտող քուըըս կըլմանի.
Անկաճին օղերը իմըս կըլմանի,
Մատին մատնին ալ մօըըս[2] կըլմանի:

Ախպարս[3] անցավ դարձավ, դարվեր նայեցավ,
Էրկու ձառքը ծոցը՝ կայնեցավ լացավ[4],
Քա մի՛ լար, ախպար, մի՛ լար, Տէրն օղորմած է,
Իղնիմիտին կէմին էկած կայնած է:

Իղնիմիտին ճամփան քարոտ է, քարոտ,
Ախպարս վարը կայնած կնայի կարոտ.
Քա մի՛ լար, ախպար, մի՛ լար, էս կէնէ կուքամ,
Ասկէ տասնըհինգ օր չը քըշեր, կուքամ[5]:

Էփէ, քուրիկ, էփէ Թանէլի փիլավ,
Հիմա խալֆան կուքա անութի ծարավ,
Խալֆային պաստօնը ժամն է մընացեր,
Գրող Սոֆիցային աչկն է մընացեր:

Աֆիսէ Թին Թէնսուֆ, Էֆտիկ, Թաքուհի,
Ֆրէնկը առին փախան Թալս Ալեմտաղի.
Խուզի քէպապով խովա մը գինի,
Գէչ Ակոփը էկավ Թաչլամիչ ըրավ:

---

[1] *Քաղաքավարության համար երգում են **փաթտեմ**, թե ոչ ըուն ը   է **բաքնեմ**:*

[2] *Տարբերակը՝ յարըս:*

[3] *Իմ յարս:*

[4] *Տարբերակը՝ մէնտիլը աչկին դրավ, կայնեցավ լացավ:*

[5] *Տարբերակը՝ Տասնըհինգ օր չը քըշեր, էս կէնէ կուքամ:*

3

ՅԱՆՏԸՄ ԱՂԱՎՆԻ

Իղնիմիտին ճամփան քարոտ է, քարոտ,
Աղավնին տօքթօրին կարոտ է, կարոտ,
Յանտըմ Աղավնի, օրթան մընացիր,
Յանտըմ Աղավնի, գրողըս տանիս[1]:

Ճերմակ փիստան Հաքար[2], էլար վո՞ւր գացիր,
Իղնիմիտին ժամը փըսակվիլ գացիր[3]:

Զինկյանէէն առինք ձուկին ըսխառան,
Աղավնին էղեր է գեղին մասխառան:
Ըստամպօլէն առինք Թէստէ մը Թքալ,
Աղավնիին ծիծը Թուռունճ-փօրԹուխալ:

Պատին ծակէն էլավ կոտռչը օցը,
Աղավնին պառկեր է տօքԹօրին ծոցը:

Սա մէյտանին չէչմէն հո՛ւռ հո՛ւռ կվազէ[4],
Աղավնին տօքԹօրին տունը կվազէ[5]:

Ճերմակ հավ մը առինք, մատաղ մորԹեցինք,
Աղավնին տօքԹօրին քովը խրկեցինք:

---

[1] *Վերջի երկու տողը պիտի կրկնվի բոլոր հաջորդ երկտող տներից հետո:*

[2] *Տարբերակը՝ Ճերմակ ձին նստեցար:*

[3] *Տարբերակը՝ Ի՞նչ խայԹ խառնեցիր էլար տէ գացիր: Ասլանպէկին կաղինօն փակվիլ գացիր: – Ասլանպէկ՝ Իզնիմիտի կամ Նիկոմիդիայի մոտ հայարնակ գյուղ է: Սրա անունով սրճարանը գտնվում է Պոլիս, Շիշլի Թաղում:*

[4] *Տարբերակը՝ հուռ հուռ կնետէ:*

[5] *Տարբերակը՝ կէօպէկ կնետէ:*

4

ՍԻՄԱՎՈՆԻՆ ՏՈՒՆԸ

Սիմավոնին տունը
Թուխտէ Թավան է,
Ան էտէփսիզ Հոռոփը[1]
Ինք իր Հավան է:

Գևորքը խկէյէն տեսա,
Մէշկը գոտիով տեսա.
Հիչ ումմիչ չէի ըներ,
Ըլլա փաշային տեսա:

Քառսուն-իծծուն Հոքով՝
Հարս առնել գացինք.
Ան էտէփսիզ Հոռոփը
Դուռը[2] չի բացավ:

Պախճէն չամիչ ցանեցինք,
Տիկինին վրան Թափեցինք.
Ան էտէփսիզ Հոռոփը
Պախճէճիկ[3] նըշանեցինք:

Աս կըմի կըմի սավան է,
Մէջը վըրան Թավան է.
Հարսը վերի օտան է,
Փեսան վարի սուֆան է:

Հավերը տապկած մընաց,
Հոռոփը Հաքված մընաց.
Քէսէմէն տուված Հարսը
Երկուշափտի եւ գընաց:

5

ՊԱԽՃԷՆ ՖԻՇՆԷՆ ՓՍԵՐ Է

Պախճէն փիշնէն փըսեր է,
Ծաղկէ վրան, մըսեր է.
Աղան վերէն տեսեր է,
Երկու Հատիկ ուզեր է:

Ճանփէս փիստան խարայով,
Մազերըտ սև սըրմայով.
Էլեր կէոտանիդ վրան,
Ծանքերդ չանքիդ վրան:

Ախճիկ, մազըդ Հուսէի,
Թուշտ երեսիս քըսէի,
Էլլայի վարԹին ծառը,
Պիւլպիւլի պէս խօսէի:

Որ ոչ գովեմ գովական,
Մազերուդ դէմ սիրական,
Համար տալու էկեր էմ,
Այփ, փէն, քիմ, Թա քերական:

[1] Տարբերակը՝ Հոռոփիկը:
[2] Տարբերակը՝ Մեղի դուռը:
[3] Այն է՝ Պարտիզակ գյուղը, որ գտնվում է Փոքր Ասիայի եղերք, [illegible]ոմիդիայի կամ Իզնիմիտի մոտ:

6

ՋԱՏԸՐ ՄԸ ՈՒՆԻՄ

Ջատըր մը ունիմ՝ կանանչ է,
Մէջը տօփ-տօլու մանչ է.
Ըռախին բարի բան չէ,
Գինին ա խմէ խաղ կանչէ[1]:

Աչխատեցէք ախճիկներ,
Հարս ըլլալու տարի է[2],
Դուռխս առջին պայեր է,
Ջորս էԹրաֆը չայիր է.

Ախ ի՞նչ է էղեր, ի՞նչ է էղեր,
Փախտըս ասանկ է էղեր.
Պղտիկուց սիրաՀարվիլը,
Հուրէ չապիք է էղեր[3]:

Խնձոր մը ունիմ խածած է,
Ջորս փոլորը կծած է.
Ախպարս ուզեց չտուվի,
Նշանածըս տուված է:

Մաննիկ Հանըմ, դուռը բաց,
Մանտիլըս ներսը մընաց.
Ամէնուն տուվիր գընաց,
Իմինըս վաղվան մընաց:

[1] Տարբերակը՝ Մենծ Հարսը աղէկ բան չէ,
Պղտիկ Հարսը վար կանչէ:
[2] Տարբերակը՝ Կարքըվելու տարի է: – Այս երկտողը կրկնել ամեն տան վերջում:
[3] Այս տան խսկականը Թուրքերեն է, այսպես.
Ախ նէ՞ իմիչ, նէ՞ իմիչ,
Քատէրիմ պէօյլէ իմիչ.
Քիւչիւքլիւքտէն յար սէվմէք,
ԱԹէշտէն կէօմլէյ իմիչ:
Թուրքերենը ավելի սովորական է. բայց Հայերենն էլ, որ, ինչպես չափական անճշտուԹյունները ցույց են տալիս, Թուրքերենից է Թարգմանված, բավական տարածված է:

Սա ղիմացի չուխաճին[1],
Թօփը նետեց Թօհաֆճին,
Քա ինծի աչկ է զարկեր,
Սա ղիմացի յազմաճին:

Նավը գընաց Օղեսա,
Մենծ ախպարըս հոն տեսա.
Վերջը նամակ քըրեցի,
Մանչուս տէրման խըրկեցի:

Գընաց մանչըս, տէր կեցավ,
Սիրուհի մըն ալ գըտավ.
Էս ալ աստին կըսպասեմ
Օղեսայէն Թէլէկըրաֆ:

Անուշիկ նավ մը բըռնեցի,
Սիրուհիս նըստեցուցի,
Էս ալ ղիմացը անցա,
Վերէն վար պըտըտցուցի:

Անուշ անմեղ Հայկանուշ[2],
Կսիրեմ քեզի օրյորթ.
Էկուր էրթանք պըտըտինք,
Էս էմ առեր օտկիդ պօթ:

[1] *Տարբերակը՝ պասմաճին:*

[2] *Տարբերակը՝ Ոմանք հանգը բերելու համար և կատակով երգում են «Հայկանօթ»:*

7

ՕՐՕՐ

Օրօր, օրօր, օրօր, օ՜ր[1],
Քուն ունի, քուն ունի,
Մանչս քուն ունի,
Ենի-խափուն[2] տուն ունի,
Օսկիէ չախչախներ ունի,
Արծաթէ խալխաներ ունի,
Մէչը պառկեր քուն ունի:
Տարուբեր, տարուբեր,
Հովերն ալ տարուբեր,
Իմ զառնուկիս քուներն ալ առ տէ բեր:
Նազերով, նազերով,
Նէննի կընէ նազերով.
Օսկիթէլ սըրմա մազերով:
Օրօր, օրօր, օրօր, օ՜ր,
Օրրանտ է արծաթ,
Կամարտ է օսկի:
Օրոր ըսեմ փարայով,
Սիրտիկս խոցեր յարայով:

8

ՄԱՆԻՆԵՐ

Մանինները երկտող սիրերգներ են, յուրաքանչյուր տողը բաղկացած 14 վանկից՝ երկու հատվածով (7+7): Երկրորդ հատվածի վերջին 3 վանկը երկրորդ տողի վերջին 3 վանկի հետ բառախաղ է կազմում: Նախ երկարաշունչ երգում են՝ աման, աման, ատամ, աման, հետո ավելացնում են բառախաղի 3 վանկերը, որոնց հաջորդում է երկավելացնում են բառախաղի 3 վանկերը, որոնց հաջորդում է երկրորդ տողը: Դադարների միջոցին մի երկրորդ երգիչ բերնով կամ նվագով դամ է բռնում:

[1] *Օրորիս տողերը երգվում են խառն: Ուզողը կարող է նոր փոփոխություններ մտցնել: Տնատելն էլ դժվար է: Այսպես իմանալ նաև օրորիս ձայնագրված եղանակը:*

[2] *Այժմ աննշան մի թաղ է Պոլսում, բայց ժամանակին նշանավոր է եղել՝ իբրև կացարան բազմաթիվ անվանի ամիրաների:*

Տալիս ենք այստեղ 5 երկտող մանի, բոլորն էլ քաղված Թեոդիկի գրքից (էջ 1317)։

... Կամքովըթ.
Դուն տիւրկէրի ախճիկ էս, կգըտնըվի՞ գամ քովըթ,
Էս զոռովէն քործ չունիմ, ըլլա քուկին կամքովըթ։
... Անցավ օր.
Քեզի սիրելէս պէրի՝ էս չանցուցի անցավ օր,
Տարի մը պայման դրիր, ատ օրէ՞ն ալ անցավ օր։
... Ջէն ի՞նչ է.
Էս Դըրպատուն չեմ գացեր, չիտեմ չա-պէ-ջէն ի՞նչ է.
Առաչ ըսիր խոստացար, սա հիմակվան չէն ի՞նչ է։
... Լուսունկա.
Աչվըներըթ սև չամիչ, կըլմանիս դուն լուսունկա.
Գնա ըսէ աղվորիս, մութուն չիքա, լուսուն գա։
... Կերես դուն.
Անուշիկ աչկերովըթ իմ սիրտիկըս կէրես դուն.
Նէ մենծ էս, նէ ալ պզտիկ, չափավոր ընկեր ես դուն։

9

МԻ ՀԻՆ ԵՐԳԻ ՄՆԱՑՈՐԴ

Ախճիկ մե՛լլար փէնճիրէն,
Մէտէս կուզէ ինճիրէն,
Ան ինճիրին սէվտայէն,
Պապաս ծախեց թէնճիրէն (Թ)։

10

ՆԱՅԵԱՑ ՍԻՐՈՎ

Սոսկալի պոռնկագրական երգի է վերածված Ներսես Շնորհալու «Նայեաց սիրով»-ը։ Երգը վերածված է երկու տան, յուրաքանչյուրը 4–4 տող։ Առաջին տողն է՝

Նայյաց սիրով հարս մը գտա,

Երկրորդ տան առաջին տողն է՝

Բարց մը դնենք...

Ամեն մի տնից հետո երգում են իբր հորդորակ՝

Ջի տըվընչյան և քիշերի,
Տավուլ զուռնա կիր իչէրի։

(Թուրքերեն՝ Դափ ու թմբուկով մտիր ներս)։
Եղանակը պահված է անփոփոխ։
Սրանից ավելին անկարելի է գրի առնել, այնքան խայտառակ է։

Գ

ՎԻՃԱԿԻ ԵՐԳԵՐ

Պոլսում Համբարձման տոնին վիճակ են բաց անում, բայց բոլոր երգերը տաճկերեն են: Չգիտեմ, թե Թուրքերի մեջ էլ վիճակ հանելու սովորություն կա՞: Բայց անշուշտ երգերի գոնե մի մասը Հայոց հորինածն է, ըստ որում հիշվում է նրանց մեջ Հիսուս Քրիստոսի անունը: Այսպես են 4-րդ և 61-րդ տները:

Վիճակի երգերս 80 տուն են: Սրանցից 50 հատը հավաքել է վաղամեռիկ քույրս՝ Արմենուհի Աճառյանը, Պոլսում, գրեթե կես դար առաջ: Սրանց վրա այժմ (1941 թ., Երևան) ավելացրի 30 տուն ես, որից 15 տուն (№ № 1, 4, 9, 10, 15, 16, 35, 41, 55, 67, 68, 72, 73, 74, 78) հաղորդեց ինձ ընկ. Սուրեն Հակոբյանը (Պոլսի Խասգյուղ թաղից) և 15 տուն (№ № 5, 6, 7, 13, 17, 31, 45, 56, 57, 65, 69, 70, 79, 80)՝ տիկին Գոհար Ասլանյանը (Պոլսի Սամաթիա թաղից):

Թնողիկի «Պոլսի հայեվարը» աշխատության մեջ գտա 8 տուն հայերեն վիճակի երգեր, որոնք դնում եմ իբր հավելված, ինչպես և մի տուն (№ 1), որ հաղորդեց ընկ. Սուրեն Հակոբյանը:

1

Աթը պաղլայըմ քըրա,
Զաթլատը տուրա տուրա,
Քը՛ղ, պէն սէնի ալաճայըմ՝
Պաշընա վուրա վուրա:

Ջին կկապես դաշտի մեջ,
Ճաքեց երկար մնալով,
Աղջի՛կ, քեզ պիտի առնեմ,
Գլխիդ խփելով խփելով:

2

Աթմա փիսքէ թաշընը
Քօրքարըմ քի ճամը յար,
Պէնտէն քուրթուլուշ յօք տըր,
Թաքմըշըմ քանճամը, յար:

Քար մի՛ գցիր՝ ապակին
Վախեմ կոտրես, սիրելի՛ս,
Ինձնից ազատում չկա,
Ճանկ եմ գարկել, սիրելի՛ս:

3

Ալ խփէյի պիւքէրիմ,
Յարէ կէօմլէք տիքէրիմ.
Էկէր յարիմ կէլմէսէ,
Պիրէր պիրէր չէօզէրիմ:

Կարմիր մետաքս կհ.
Յարիս շապիկ կկար.
Իսկ եթե յարս չգա,
Մեկիկ մեկիկ կքանդեմ:

4

Ալչաճըք քիրազ տալը,
Տիպինտէ յէշիլ հալը,
Յա Հիսուս, յա Քրիստոս,
Սէն կէօսթէր տօղրու յօլը:

Ցածրիկ կեռասենու ճյուղ,
Տակին էլ կանաչ գորգ,
Ո՜վ Հիսուս, ո՜վ Քրիստոս,
Դու ցույց տուր ուղիղ ճամբան:

5

Այաղըն մէստէն չըքար,
Փէրչէմին փէստէն չըքար,
Էլա կէօզլիւ կիւլ յարիմ,
Կէլ պէնի յաստան չըքար:

Ոտքդ կոշիկից հանիր,
Գանգուրդ փեսից հանիր,
Խարտյաշ աչվի վա՛րդ յարս,
Արի՛ ինձ սգից հանիր:

6

Այվա տալտա չիփթ պիթէր,
Աղաճընտա պիւլպիւլ էօթէր,
Հէրքէշ յարինի ալմըշ,
Պէնիմքի կէօզտէն թեութէր:

Սերկևիլը ճյուղի վրա զույգ է
բռնում,
Ծառի վրա սոխակն է երգում,
Ամեն մարդ իր սիրելուն առել է,
Իմը աչքից ծուխ է արձակում:

7

Այրըլըք յէթէր օլտու,
Քարանֆիլ պտթէր օլտու,
Էլա կէօզլիւ կիւլ յարիմ,
Կէօզլիւմէ թիւթէր օլտու:

Բաժանումը բավական եղավ,
Մեխակը բռնելու եղավ,
Խարտյաշ աչվի վարդ յարս,
Աչքիս ծխալու եղավ:

8

Էլիմի վուրտում զէյթինէ,
Զէյթինին իրխինէ,
Պէն թալէհիմի ույտուրտում,
Էյիտէն էյիսինէ:

Ձեռքս զարկի ձիթապտղին,
Ձիթապտղի խոշորին,
Ես բախտս հարմարացրի,
Լավից ավելի լավին:

9

Էնկինարը խաշլարըմ,
Տօլտուրմայա պաշլարըմ,
Էսկի յարը պըրաքըրմ,
Յէնիսինէ պաշլարըմ:

Կանկարը ես խաշում եմ,
Լցնելու սկսում եմ,
Հին սիրելուս թողեցի,
Նորին սկսում եմ:

10

Էնտիմ չէշմէ պաշընա,
Սապոն քօյտում թաշընա.
Սէվտա նէ՞տիր պիլմէզքէն՝
Օ տա կէլտի պաշըմա:

Իջա գլուխն աղբյուրին,
Օճառը դրի քարին,
Զգիտեի սերն ի՞նչ է,
Այն էլ եկավ իմ գլխին:

11

Ժամտան չըքար պիր կիւզել,
Ժամըն էթրաֆը կէզէր,
Էլինտէ պիր թէստէ կիւլ,
Քէնտի կիւլինտէն կիւզել:

Ժամից նլել մի սիրուն,
Ժամի չուրջն է ման գալիս,
Ձեռքումը կա մի փունջ վարդ,
Ինքը իր վարդից սիրուն:

12

Ինճէ յաշմաք ալթընտան,
Էլա կէօզ սիւզէրսին, յա'ր,
Ճինսինտէ հիւրի՞ մի վար,
Պու քատար կիւզէլսին, յա'ր:

Բարակ հաջաղի տակից,
Ծավի աչերդ ես նազում, յա'ր,
Ցեղումդ հուրի՞ կա արդյոք,
Այսքան գեղեցիկ ես, յա'ր:

13

Իքի ֆիսքէլի փունար,
Պիւլպիւլլէր օնա քօնար,
Պիր քուշ քատար օ'լմատըմ,
Ցիւրէյիմ օնա յանար:

Զույգ չատրվանով ակունք,
Սոխակներ են այնտեղ թառում,
Թռչունի չափ էլ չկամ,
Սիրտս նրան է այրվում:

14

Լէպլէպի քօյտում թաստա,
Տօլտուրտում պասա պասա,
Պէնիմ յարիմ փէք կիւզէլ,
Ազաճըք պօյու քըսա:

Սիսեռը դրի թասում,
Լցրեցի ճխտուկ ճխտուկ,
Իմ յարը շատ է սիրուն,
Մի քիչ հասակն է կարճիկ:

15

Կիտէլիմ յօլճա յօլճա,
Կիւլլէրի քօնչա քօնչա,
Շու յարիմին կէօզլէրի
Սօքաճաք պէնի պօրճա:

Ճանապարհներով գնանք,
Վարդերը կոկոն կոկոն,
Իմ սիրելու աչքերը
Ինձ պարտքի տակ են գցելու:

16

Կիտէրսէն ուղուր օլսուն,
Քարա տէնիզ յօլուն օլսուն,
Պէնտէն պաշքա յար սէվէրսէն,
Տիլէրիմ կէօզիւն քէօր օլսուն:

Գնում ես, գնաս բարով,
Սև ծովը լինի ճամբադ,
Ինձնից զատ մեկին եթե սիրես,
Կաղոթեմ աչքդ կուրանա:

17

Կիտիյօրըմ էլինիզտէն,
Քուրթուլայըմ տիլինիզտէն,
Ցէչիլ պաշ էօրտէք օլսամ,
Սու իչմէմ կէօլինիզտէն:

Ես գնում եմ ձեր ձեռքից,
Թող ես պրծնեմ ձեր լեզվից,
Կանաչ գլխով բաղ [illegible] եմ,
Ջուր չեմ խմի ձեր [illegible]

18

Կիւլ տիպինտէ հարպ պիթէր,
Տէրունիմ յանար թիւթէր,
Կայրուլարտան էլ չէքտիմ,
Պանա պիր թանէմ յէթէր:

Վարդի տակ հարպ է բսնում,
Այրվում է ներսս ու մխում,
Ուրիշներից ձեռք քաշեցի,
Ինձ մեկը բավական է:

19

Կիւլ քօյտում կիւլ թասընա,
Պահճէնին օրթասընա,
Տիլպէրէ չէլէնկ սօքտում
Աննընըն օրթասընա:

Վարդ դրի վարդամանում,
Պարտեզի (ճիշտ) մեջտեղում,
Գեղեցկին պսակ դրի
Ճակատի (ճիշտ) մեջտեղում:

20

Հավուզում տէօրթ քէօշէլի,
Իչի մէռմէռ տէօշէլի,
Հիլալ ու փէնէռ օլտում,
Պէն պու աշկա տիւշէլի:

Ավազանս է քառակուսի,
Մեջը մարմար է հյուսած,
Ես հալվեցի, մաշվեցի,
Քանի այս սերն եմ ընկած:

21

Հէյ աքշամլա՜ր, աքշամլա՜ր,
Սույա էնէր թաֆչանլար,
Հէրքէշին յարի յանընտա,
Պէնիմքի նէ՞րտէ աքշամլար:

Էյ գիշերնե՜ր, գիշերնե՜ր,
Ջուրն են իջնում ճագարներ,
Ամենքի սիրածն է մոտին,
Իմս ո՞ւր է, այս գիշեր:

22

Հանըմ օթուրմուշ ըտը,
Քէրկէֆի կիւմիւշ իտի,
Օթուզ իքի հալայըք
Քարշընտա տուրմուշ ըտը:

Տիրուհին նստած էր,
Կարկահը արծաթից էր,
Երեսուն երկու նաժիշտ
Նրա դիմաց կանգնած էր:

23

Ճամը յար, ճամը յար,
Աչար քափար ճամը յար,
Հէփ կիւզէլլէր թօփլանմըշ,
Պուրասը լօնճա՞ մը, յար:

Պատուհանը սիրելիս,
Բացում փակում է սիրելիս,
Սիրուններն հավաքվել են բոլոր,
Այստեղ օթյա՞կ է, սիրելիս:

24

Մանի սէօյլէնիր պաշտան,
Քիրփիք ուզուն տըր քաշտան,
Սէն պիր օյաճը պաշը սըն,
Պիր օյա խստէրիմ թաշտան:

Երգն երգում են միշտ ծայրից,
Թարթիչն երկար է ունքից,
Ժանյակ չինողների մեծն ես,
Մի ժանյակ ուզում եմ քարից:

25

Մանիճի պաչը̈ մը սըն,
Ճէվահիր Թաչը̈ մը սըն.
Պէն պիր մանի սէօյլէսէմ,
Ճէպինտէ Թաչը̈ր մը սըն:

Երգիչների գլո՞ւխ ես,
Կամ թե գոհար ակո՞ւնք ես.
Եթե ես մի երգ երգեմ,
Գրպանիդ մեջ կկրե՞ս:

26

Մավի իլիք, մօռ տիւյմէ,

Նէլէ՛ր կէլտի կէօյնիւմէ.
Հէր աքչամ աքլըմա կէլիր,
Քան տամլար յիւրէյիմէ:

Կապույտ ծակ, մութ կապույտ
կոճակ,
Ինչե՛ր եկավ իմ սրտին.
Ամեն երեկո խենթ կդառնամ,
Սիրտս արյուն է կաթում:

27

Մավի իլիքլի յարիմ,
Քօլը պիլէքլի յարիմ,
Նէ՞րէլէրտէ կէզէրսին,
Խային յիւրէքլի յարիմ:

Կապույտ լամբակով սիրելիս,
Լայնադաստակ սիրելիս,
Ո՞ր տեղերն ես ման գալիս,
Իմ չարասիրտ սիրելիս:

28

Մավի կէօզ, մավի մինէ,
Կէնէ տիւշտիւն ֆիքրիմէ,
Քաչ ֆիքրիմէ տիւղէրսէն,
Քան տամլար յիւրէյիմէ:

Կապույտ աչք, կապույտ մինե,
Նորից ընկար դու միտքս.
Քանի միտքս որ ընկնես,
Արյուն կկաթե սիրտս:

29

Մավի կիյմէ Թանըրլար,
Սէնի յօլճը սանըրլար,
Զաթը պէնիմ Թալէհիմ յօք,
Սէնի պէնտէն ալըրլար:

Կապույտ մի՛ հագնիր, կճանաչեն,
Քեզ ճամբորդ կկարծեն,
Արդեն ես բախտ չունեմ,
Քեզ ինձանից կխլեն:

30

Մինարէնին ալէմի,
Քարաքաշըն քալէմի,
Յաքտը պէնի, քիւլ էթտի,
Յա'քմա ճիւմլէ ալէմի:

Մինարէի մահիկը,
Սև ունքերիդ գծվածքը,
Այրեց ինձ, մոխիր արեց,
Մի՛ այրիր ողջ աշխարհը:

31

Մինարէտէ Թա՞շ մը օլուր,
Պունտան ինճէ քա՞շ մը օլուր,
Պունտան ինճէ քաշ օլսա,
Հովարտալարտա պա՞շ մը օլուր:

Մինարէում քա՞ր կ ինի,
Սրանից նուրբ ո՞ ինի,
Սրանից նուրբ թ լինի,
Լոթիներին գլո՞ւ ափ:

32

Յարըմ համամտան չըքմըշ,
Յանաքլարը քըզարա.
Աննէ, պէնիմ վաքտըմ կէլտի,
Քալք պանա պիր քըզ արա:

Յարս բաղնիսից ելել՝
Այտերը կարմրել են.
Մայրիկ, ժամանակս եկել է,
Վե՛ր կաց, ինձ մի աղջիկ որոնիր:

33

Յէշիլ իփէք պիւքէրիմ,
Կէօզլէրիմէ տիքէրիմ.
Յարտան կէլէն սէլամը
Իլիք-տիւյմէ տիքէրիմ:

Կանաչ մետաքս կոլորեմ,
Իմ աչքերիս կտնկեմ,
Յարից եկած բարևը
Կոճակ ու ծակ կկարեմ:

34

Յէտին մէյվամ, հէլալ օլսուն,
Նի՞չին քըրտըն տալըմը.
Զօք կէմիլէր պաթըրտըմ,
Արամամ սանտալըմը:

Պտուղս կերար, անո՛ւշ,
Ինչո՞ւ ճյուղս կոտրեցիր.
Շատ նավերս ընկղմեցան,
Մակույկս չեմ փնտրեր:

35

Յըլանա պաք, յըլանա,
Պօյու պէնզէր փիտանա.
Վալլահի քան էտէրիմ
Յարիմ իլէ կէզէնէ:

Օձի՛ն նայիր, օձին,
Հասակը նման է տունկին.
Ճշմարի՛տ արունք կանեմ
Յարիս հետ ման եկողին:

36

Յիւք ալթընտա հալըյըմ,
Հալընըն էթրաֆըյըմ.
Տիւզմէ խյիտ փէշիմէ,
Պէն պազիրկյան մալըյըմ:

Ծալքի տակին ես գորգ եմ,
Գորգի շրջապատն եմ.
Կտրի՛ճ, մի՛ ընկնիր յետևիցս,
Ես վաճառականի ապրանք եմ:

37

Նէֆէսին կիւլ քօքույօր,
Իչէրին պահչէ՞ մի, յա՛ր.
Թուզաք քուրտում պիւլպիւլէ,
Թութուլան սէրլէ՞ մի, յա՛ր.
Պէնի պու հալա քոյան՝
Օլ յարին փէրչէմի, յա՛ր:

Շունչդ վարդ է բուրում,
Ներսդ պարտե՞զ է, սիրելիս.
Սոխակին ծուղակ լարեցի,
Ճնճղո՞ւկ ընկավ, սիրելիս.
Ինձ այս վիճակը գցողը՝
Գանգուրներդ են, սիրելիս:

38

Շաշտըմ նէ՞րտէն էօփէյիմ,
Հէր Թարաֆըն քարա պէն.
Աճէմի Թափշան կիպի՝
Կէօմիւլմիշիմ քարա պէն:

Շփոթվեցի, ո՞րտեղից համբուրեմ,
Ամեն կողմդ սև խալ է.
Անվարժ ճագարի նման՝
Թաղվել եմ ես ձյունի մեջ:

Շու կիտէն ո՞ւն մը տըր,
Յօքսա մը պուլկո՞ւր մը տըր.
Էվլիյէ կէօնիւլ վէ՛րմէ,
Կիտէր էվտէ ունուտուր:

Շու տաղըն յօլունա պաք,
Զիչէյին մօռընա պաք.
Էլէմ չէ՛քմէ, նազլը՛ յարիմ,
Հէր չէյին սօնունա պաք:

Ույքում կէլտի էսլէրիմ,
Քաֆէստէ պիւլպիւլ պէսլէրիմ,
Իչտիյին քահվէ աֆիյէթ օլսուն,
Ֆինճանըմա պէքլէրիմ:

Զաքը քօյտում քօյնումա,
Ուճու պաթտը ճանըմա,
Զինքի մէվլան յօք ըտը,
Նի՞չին կիրտին քանըմա:

Զէքմէճէմի չէքէմէմ,
Թիւլտէն կէօմլէք պիչէմէմ.
Փատիչահ թահտընա չըքսա,
Պէն յարիմտէն վազ կէչէմէմ:

Զուպուք վուրտում չիմէնէ,
Զիմէնին չիչէյինէ,
Իփէք օլսամ սարըլսամ
Յարիմին էթէյինէ:

Պահճէնիզտէ կիւլ վա՞ր մը,
Կիւլ տիպինտէ յէլ վա՞ր մը,
Աքչամ սիզէ կէլիրսէմ,
Քարյօլատա յէր վա՞ր մը:

39

Այդ տարածը ալի՞ւր է,
Եվ կամ արդյոք ձավա՞ր է.
Կարգվածին սիրտ մի՛ տար,
Տուն կերթա կմոռանա:

40

Այդ լեռան ճամրին նայի՛ր,
Ծաղկի կապույտին նայի՛ր.
Մի՛ վշտանար, նազելիս,
Ամեն բանի վերջը նայի՛ր:

41

Քունս եկավ՝ հորանջում եմ,
Վանդակում սոխակ եմ պահում,
Խմած սուրճդ անուշ լինի,
Բաժակիս սպասում եմ:

42

Դանակը դրի ծոցս,
Ծայրը խրվեց մարմինս,
Եթե Աստված չուներ,
Ինչո՞ւ մտար արյունս:

43

Դարակս քաշել չեմ կարող,
Շղարշից շապիկ ձևել չեմ կարող.
Թագավորը գահն էլ բարձրանա,
Յարիցս հեռանալ չեմ կարող:

44

Ծպոտս զարկի մարգին,
Մարգի ծաղկին,
Մետաքս լինեմ փաթաթվեմ
Յարիս քղանցքին:

45

Ձեր պարտեզում վարդ կա՞ միթե,
Վարդի տակին քամ[illegible]՞ միթե,
Երեկոյին որ ձեզ դ[illegible]
Մահճակալում տեղ [illegible]միթե:

Պաշընտա սիյահ պաշլըք,
Հօշ կէլտին արքատաշլըք.
Սօրմաք այըպ օ՛լմասըն,
Վա՞ր մը տըր ճէպլինտէ հարճլըք:

46

Գլուխդ սև գլխանոց,
Բարո՛վ եկար, բարեկամ,
Հարցնել ամոթ չլինի,
Գրպանումդ կա՞ ծախսի փող:

Պէն պիր ավուճ պիպէռ իմ,
Սէրէ սէրփէ կէզէրիմ.
Զօք տիւզմէյին փէչիմէ,
Ալըր պաշըմը կիտէրիմ:

47

Ես մի բուռը տաքդեղ եմ,
Ցանելով ման եմ գալիս.
Շատ մի՛ ընկնէք հետևիցս,
Գլուխս կառնեմ կերթամ:

Պէն պիր ավուճ քիչնիչ իմ,
Կիւնէշլէրտէ փիշմիշ իմ.
Քընա մայըն ա՛ տօսթլար,
Յէնի աչկա տիւշմիշ իմ:

48

Ես մի բուռը գինձ եմ,
Արևներում եփվել եմ.
Մի՛ նախատէք, բարեկամնե՛ր,
Ես նոր սերի ընկել եմ:

Պէն պիր ուզուն քամըշ ըմ,
Քափունա տայանմըշ ըմ,
Իստէր ալ, խստէր ա՛լմա,
Աննընա յազըլմըշ ըմ:

49

Ես մի երկար եղեգ եմ,
Դռանդ կռթընել եմ,
Ուզես առ, ուզես մի՛ առնիր,
Քո ճակատին գրվել եմ:

Պիր թէնճիրէ քավուրմա,
Քավուրմայը սավո՛ւրմա.
Կէնէ տէօվլէթ պաշտա տըր,
Կիթտի տիյի քայըրմա:

50

Մի կաթսա ղավուրմա,
Ղավուրման մի՛ խժռիր.
Դարձյալ երջանիկ կլինենք,
Բախտը գնաց մի՛ կարծիր:

Սալքըմ սալքըմ իւզիւմսին,
Յարիմ, իքի կէօզիւմսին.
Ջանն է՛թմէ քի ունութտում,
Կէճէ կիւնտիւզ սէօզիւմսին:

51

Ողկույզ ողկույզ խաղող ես,
Սիրելի՛ս, իմ երկու աչքն ես.
Մի՛ կարծիր թե մոռացա,
Գիշեր ցերեկ իմ խոսքն ես:

Սարը իփէք պիւքէյիմ,
Սըրըմ սանա տէօքէյիմ.
Պանա յազըք տէյի՞լ մի,
Աչկըմա սէվտա չէքէյիմ:

52

Դեղին մետաքս ոլորեմ,
Գաղտնիքս ես քեզ թափեմ,
Ինձ ափսոս չէ՞ միթե,
Որ քեզ համար սեր քաշեմ:

53

Սարը կիւլին փէրէնտէ,
Կէօնիւլ սէնին նէ՞րէնտէ.
Սէնտէ հիչ քապահաթ յօք,
Սանա կէօնիւլ վէրէնտէ:

Դեղին վարդ նետել ես
Սիրտը քո ո՞րտեղումն է.
Դու ընավ հանցանք չունես,
Հանցանքը քեզ սիրտ տվողին:

54

Սարը չուհանըն էնի,
Աչըք սարարթտըն պէնի.
Կիւն պաթար, կէօնիւլ պաթմազ,
Հէլպէթ սարարըմ սէնի:

Դեղին չուխայի լայնքը,
Ով սէր, դալկացրիր ինձ.
Օրը կանցնի, սիրտը՝ ոչ,
Անշուշտ կգրկեմ ես քեզ:

55

Տաղա չըքտըմ նառ իչին,
Նառ թօփլատըմ յար իչին.
Անալար քըզ պէսլէյօր,
Տէլիքանլըլար իչին:

Սար բարձրացա նռան համար,
Նուռ ժողվեցի յարիս համար.
Մայրերը թո՛ղ աղջիկ պահեն
Երիտասարդների համար:

56

Տաղլար տաղլար տիպինէ,
Կէօրէն աղլարտը պէնի.
Պիր էօլիւմ, պիր այրըլըք,
Վէրան էյլէտի պէնի:

Սարեր սարերի տակին,
Տեսնողն ինձ լաց էր լինում.
Մահը և անջատումը
Ինձ ավերակ դարձրին:

57

Տաղլարըն քառընա պաք,
Աչըղըն գահրինէ պաք.
Քէօմիւր կէօզլի կիւլ յարիմ,
Կէլ պէնիմ հալիմէ պաք:

Սարերի ձյունին նայիր,
Աչուղի թույնին նայիր.
Ածուխ աչվի վա՛րդ յարս,
Արի՛ վիճակիս նայիր:

58

Տուվարըն ալթընտա յըմ,
Ըռաֆըն տէօրտինտէ յիմ.
Հէրքէչ յարընը ալմըշ,
Պէն յարիմին տէրտինտէ յիմ:

(Կանգնել) եմ պատի տակին,
(Աչքս) դարակի չորս դին.
Ամեն մարդ իր յարն առել,
Ես իմ սիրածի ցավին:

59

Տուտաքլարըն փիչնէ ռէնկի,
Յանաքլարըն ա՛լ աթէշ.
Տէրունիմ քիւլհան միսալի,
Զէք քիւրէյինի ա՛լ աթէշ:

Շրթունքներդ բա[illegible] գույն,
Այտերդ կարմի[illegible]ի.
Ներսս հնոցի ն[illegible]
Քաշիր թիդ ու [illegible]րակ:

60

Տուվարլարըմըզ քալըն տըր,
Քօմշուլարըմըզ զալըմ տըր.
Շուրտա պիր կիւզէլ վար տըր,
O տա պէնիմ փայըմ տըր:

Մեր պատերը հաստ հաստ են,
Դրացիները խիստ են.
Այստեղ մի գեղեցիկ կա,
Այն էլ իմ բաժինն է:

61

Փէշկիր փէշկիր իւսթիւնէ,
Փէշկիր տիզիմ իւստիւնէ.
Օթուրմուշ յազը յազար,
Քրիստոսըն էշկինէ:

Սրբիչ սրբիչի վրա,
Սրբիչը ծնկիս վրա.
Նստել է, գիր է գրում,
Քրիստոսի սիրու վրա:

62

Փօրթուքալըն տիլիմի,
Ուչուրտում պիւլպիւլիմի.
Զըքսամ պաղլար պաշընա,
Զաղըրսամ սէվկիւլիմի:

Նարինջի չերտը,
Թռցրի իմ սոխակը.
Սարերի գլուխն ելնեմ,
Կանչեմ իմ սիրականը:

63

Փօրթուքալըն,
Սէօզլիւմիզ պուրտա քալսըն.
Իչիթտիմ էվլէնմիշ սին,
Պաշընտա արտտա քալսըն:

Դու նարինջ ես,
Մեր խոսքը այստեղ մնա.
Լսեցի կարգվել ես,
Գլուխդ ետիդ մնա:

64

Փօրթուքալըն,
Սէօզլիւմիզ պուրտա քալսըն.
Զիփտէ թէլլալար չաղըրսըն,
Հէրքէչ սէվտիկինի ալսըն:

Դու նարինջ ես,
Մեր խոսքը այստեղ մնա.
Ջուխտ մունետիկ թո՛ղ կանչեն,
Ամեն մարդ սիրածին առնի:

65

Քալէնին թաշընա պաք,
Կէօզլիւմին յաշընա պաք.
Քիմի սէվսէմ՝ յար օլմաղ,
Թալէհսիզ պաշըմա պաք:

Պարսպի քարին նայիր,
Աչքիս արցունքին նայիր.
Ում էլ սիրեմ՝ յար չի լինի,
Իմ անբախտ գլխին նայիր:

66

Քալէտէն էնտիմ անճաք,
Էլիմտէ յէշիլ սանճաք.
Նէ քըզ օլտում, նէ կէլին,
Նարինէ յանտըմ անճաք:

Հազիվ իջա ես բերդից,
Ձեռքիս կանաչ դրոշակ.
Ոչ կույս եղա և ոչ հարս,
Կրակովդ այրվեցի միայն:

Քահվէ փիշտիյի յէրտէ,
Քէօփիւք Թաշտրյը յէրտէ,
Կիւզէլ չիրքին արանմազ,
Կէօնիւլ տիւշտիի յէրտէ:

Քահվէի փիշիրիրիմ,
Քօրքարըմ Թաշըրըրըմ.
Յար աքլըմա կէլինճէ,
Աքլըմը չաշըրըրըմ:

Քարանֆիլ ուզար կիտէր,
Յափրաղը տիզէր կիտէր.
Յար յօլունու չաշըրմըշ,
Ինշալլահ պիզէ կիտէր:

Քարանֆիլիմ պուտամա,
Սէֆա կէլտին օտամա.
Սէնին կիպի կիւզէլի,
Տօղուրամազ հէր անա:

Քարանֆիլ սին, քարէրին յօք,
Քօնչա կիւլ սին, Թիմարըն յօք.
Պէն սէնի չօքտան սէվէրիմ,
Սէնին հիչ հապէրին յօք:

Քարանֆիլին տէրէնտէ,
Ինսաֆ սէնին նէ՞րէնտէ.
Քապահաթ սէնտէ տէյիլ,
Սանա կէօնիւլ վէրէնտէ:

Քարանֆիլ օյմաք օյմաք,
Օլո՞ւր մու յարտան տօյմաք.
Յարտան տօյտում տէյէնլէրին
Ճայիզ տիր պօյնու վուրմաք:

67

Երբոր սուրճը եփվել է,
Երբ փրուրը Թափվել է,
Սիրուն-տղեղ չեն նայի,
Երբոր սիրտը սիրել է:

68

Սուրճը եփում եմ,
Վախենում եմ Թափեմ.
Քանի յարս միտքս է գալիս,
Խելքս կորցնում եմ:

69

Մեխակը կերկարի կերԹա,
Տերև կղիզն կերԹա.
Յարս ճամբան չփոԹեց,
Տա՜ Աստված մեր տունը կերԹա:

70

Մեխակս դու մի՛ էտիր,
Բարով եկար սենյակս.
Քեզ նման գեղեցկուհի
Ամեն մայր չի կարող ծնել:

71

Մեխակ ես, չունիս դադար,
Կոկոն վարդ ես, խնամված չես,
Վաղուց եմ սիրում ես քեզ,
Դու խսկի տեղյակ էլ չես:

72

Մեխակը քո ձորի մեջ,
Խիղճը ո՞րտեղ է քո մեջ.
Մեղքը քոնը չէ,
Մեղքը քեզ սիրտ տվողին:

73

Մեխակը տեսակ տեսակ,
Յարից կշտանալ կլինի՞
Ով ասի յարից կշտա:
Նրա գլուխը կտրել ս

Քարէ տիր կէօզլէրին, քարէ,
Սէն աչտրն սինէմտէ յարէ.
Ֆրսանթ պուլսամ վարսամ յարէ,
Փէք սարըլսամ ինճէ պէլէ:

Քափու սէնին տէ՞յիլ մի,
Ջալարսըն Թաք Թաք յարիմ,
Սէն տէրտլի, պէն մէրաքլը,
Օլալըմ օրԹաք, յարիմ:

Քէսէմտէ միսկի Թիւթիւն,
Սըտքըմը վէրտիմ պիւԹիւն.
Պէն օ յարտան կէչէմէմ՝
Ըստամպօլ յանսա պիւԹիւն:

Օ պէնիմ հինտի կէօյնիւմ,
Տուրտո՛ւրճա տուրտու կէօնլիւմ,
Տէյմէ կիւլէ քօնմազ քէն՝
Թիքէնէ քօնտու կէօնլիւմ:

Ֆէսլիյէն էքտիմ Թասա,
Կիւզէլլէր կիրտի յասա.
Կիւզէլլիյէ սէօզլիւմ յօք,
Աղաճըք պօյու քըսա:

Ֆէսլիյէն էքտիմ տուվարա,
Կէլէն կէչէն սուվարա.
Պէն քիւչիւք, յարիմ քիւչիւք,
Իշիմիզ Ալլահա վարա:

Ֆուռուն խստինտէ քիւրէք,
Կէնէ ահ էԹտի յիւրէք.
Հէր չէյլէրէ տայանտըն,
Պունա տա տայան, յի՛ւրէք:

74

Սև են աչքերդ, սև են,
Կրծքիս մեջ վերք դու բացիր.
Աւխթ գտնեմ յարիս գնամ,
Պինդ փաԹաԹվեմ նուրբ մեջքին:

75

Դուռը քոնը չէ՞ միԹե,
Թակում ես Թա՛ք Թա՛ք, յարս.
Դու վշտոտ, ես մտատանջ,
Ընկեր լինենք, սիրելի՛ս:

76

Քսակիս մեջ մուշկ ծխախոտ,
Հավատքս տվի բոլոր.
Ես այն յարից չեմ զատվի,
Պոլիսն էլ այրվի բոլոր:

77

Այն իմ հնդկահավ սիրտս,
Սպասեց սպասեց սիրտս,
Վարդին հազիվ Թե Թառեր,
Փշին Թառեցավ սիրտս:

78

Ռեհան ցանեցի Թասում,
Սիրունները մտան սուգ.
Գեղեցկությանը խոսք չունեմ,
Մի քիչ հասակն է կարճուկ:

79

Ռեհան ցանեցի պատին,
Անցնող դարձողը Ջրի.
Ես փոքրիկ, յարս փոքրիկ,
Մեր գործը մնաց Աստուծու:

80

Փուռի վրա մի Թիակ,
Սիրտս նորից ա՜խ քաշեց.
Ամեն բանի դիմացար,
Սրան էլ դիմացիր, ո՜վ սիրտ:

Հավելված

1

Փէշկիրը փէշկիրին վրա,
Փէշկիրը ծունկիս վրա.
Քանի մարթըս մեռեր է,
Վայ է ևկել բախտիս վրա:

2

Լուսունկան կամար կամար,
Ես կուլամ քեզի Համար.
Էկուր ինծի պաք մը տուր,
Աստուծու խաթեր Համար:

3

Ախճիկ, անունդ է Սառա,
Իս էկուր արա-սըրա,
Է՛լ, ինծի պաչիկ մը տուր,
Ըլլաս Աստուծու ծառա:

4

Էրկինքէն մատնի մը ինկավ,
Էկավ մատըս խխնեցավ.
Էս գիտցա քի պըղինձ է.
Թալէհէս ճիօհէր կտրեցավ:

5

Ախճիկ, անունդ է Էլսա,
Ծառին յէտին քեզ տեսա.
Էկուր ինծի պաչիկ մը տուր,
Ըլլամ Հայրիկիտ փեսա:

6

Առտուն կանուխ ինչա պարտեզ,
Փունչ կապեցի սիրուն վարթես.
Ըսե՛ սիրուն վարթ անքին,
Իմին ցավիս Թարման գիտե՞ս:

7

Անցած տարի ունեի մեկ գոտի,
Աս տարի էղավ երկու գոտի,
Էրկուքն ալ տուտու խուշի,
Տիւշմաններուս աչկը փշի:

8

Ախճիկ, անունդ է Նուշան,
Մատնիս տամ քեզի նիշան.
Էկու էրթանք սուրփ Նիշան,
Օքնական է սուրփ Նիշան:

9

Ուսկից կուքաս ուշիկ ուշիկ,
Օտկըտ մտեր վարթի փուշիկ.
Կլոր Թուշիկ,
Պաչիկդ անուշիկ:

Դ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

1

Տանտանա կընեմ նայեցեք,
Բերանին խայմախ քամեցեք.
Աղվոր ախճիկս Հարս կընեմ,
Էկեք քիչ մը նայեցեք:

(Մանկիկը գրկած վեր վեր են գցում այս երգը երգելով):

2

Ծափիկ ծափիկ ծիրանի,
Ծովը խայմախ կըլմանի.
Կարմրուկ խնձոր կըլմանի.
Մազերը սըրմա կըլմանի.
Օսկի ղեղձան[1] մազերն ալ՝
Հովը Թել Թել կտանի.
Էրեսս էրեսիտ քսեմ,
Հապա քունը կտանի:

(Մանկիկը գիրկն առնելով և ձեռքերով նրա Թաթիկները ծափահարելով, այս ոտանավորն են երգում):

3

Ծո՛ր-ծո՛ր, պա՛ր-պա՛ր,
Էկու Հայրիկը[2] Հօպպան տար.
Պզտիկ է չեմ ի տար.
Քիչ մընա մեզնա, Հապա տար:

*[1] Այժմ երգելիս ասում են **Թերցան**, որ է «Թել». բայց անշուշտ նա մնում եղել է **ղեղձան**: Այս բառը Պոլսի բարբառում գոյություն չունենալով՝ անակվել է **Թերցան** «դերձան» բառով (ժողովրդական ստուգաբանություն):*
[2] Տարբերակը՝ պապան:

Որ՜ տամ, որ՜ չի տամ,
Պէյլէր-պէյին տղին տամ.
Տան առապա ճէՀէզ տամ,
Ան ալ Հատնի, տաՀա տամ:

Ծօր կընէ, պար կընէ,
Ջատկին Հայրիկը[1] նոր կընէ.
Ան Հիննա, մէյ մ'ալ կընէ.
Հիներն ա մայրիկը[2] չոր կընէ:

Ծօրխատան, պարխատան,
Էկու էրԹանք Հինտխատան,
Առապխատան, Քիւրտխատան:

Մանկիկին ոտքի վրա կանգնեցնում են և Թաթիկները ձեռքերի մեջ առած, չարունակաբար դեպի իրան են քաշում ու Հետ մղում, այս ոտանավորը երգելով:

4

Ծիվ ճիվ մատնոցիկ,
Կանանչ խառղան բռնեցինք,
Փորէն[3] Հավկիթ Հանեցինք,
Եղով մեղով[4] տապկեցինք,
Սանամարին կերցուցինք.
Սանամարը չկերավ,
Գլօխէն վար Թափեցինք:

– Թռավ... տէրտէրին պախճան.
– Էկու, էկու, էկու[5]... Թռավ...
– Էկավ, էկավ, էկավ...
– Հոս է, Հոս է, Հոս է...:

[1] Տարբերակը՝ պապան:
[2] Տարբերակը՝ ոռին:
*[3] Տարբերակը՝ ոռէն. ասում են **փորէն**՝ քաղաքավարության Համար:*
[4] Պետք է Հասկանալ «եղով մեղրով»:
[5] Տարբերակը՝ Կէլ, կէլ, կէլ..., որ է Թուրքերեն «արի, արի, արի»:

Մեկը մի ձեռքի բթամատով և ցուցամատով բռնում է մանկիկի ձեռքի երեսի միսը, մյուս ձեռքի բթամատով և ցուցամատով էլ բռնում է իր ձեռքի երեսի միսը: Եթե ուզի, մի ուրիշը կամ ուրիշներ էլ կարող են սրանց վրա իրենց ձեռքերն էլ ավելացնել վերի ձևով և այսպես իրար վրա դիզված ձեռքերի մի սյուն կազմելով, ամբողջը սկսում են վեր վար շարժել, այս ոտանավորը երգելով: Առաջին հինգ տողերը երգելուց հետո, անմիջապես բոլորն էլ ձեռները բաց են անում և դեպի վերև բարձրացնելով ասում են՝ «Թռա՛վ... տէրտէրին պախճան»: Հետո սկսում են ձեռքերով թռածը հետ կանչել «էկու, էկու» և այլն: Դարձյալ «Թռավ...» և այլն: Վերջապես թռածը իբր թե գալիս է և «էկավ... էկավ...» արտասանելով, սկսում են մանկիկի վզի տակը խտտացնել ասելով, «Հոս է, հոս է» և այլն:

5

Փիսի փիսի փամպուխի,
Էպուչումի սանտուխի.
Էս պարոնին տղան էմ,
Թագավորին փեսան էմ:

Զըքտըմ դիվան յորունա,
Տիվան յոլու Պիթ-փազար,
Իչինտէ այը կէզէր.
Այը պէնի քօրքութտու,
Քուլաղըմը սաըքըթտը[1].
Ալանճալա,
Պուլանճալա[2],
Սա ուտես,
Սա վերցունես:

---

[1] Վերջին հինգ տողերի թարգմանությունն է.
Եկա Դիվան-յոլի,
Դիվան-յոլին հնավաճառանոց է.
Մեջը մի արջ է ման գալիս,
Արջը ինձ վախեցրեց,
Իմ ականջը ցավացրեց:

[2] Վերջի երկու բառերն անհասկանալի են: Ասում են նաև «թուռանճալա» փոխանակ «պուլանճալա»:

Երեխաները գետինը երկու կարգի վրա դեմ դիմաց նստում են: Յուրաքանչյուրը դիմացինի մեկ ոտքը իր երկու ոտքերի մեջ է առնում և այսպիսով կողք-կողքի դրված ոտքերի մի շարք է կազմվում: Մեջ-ներից մեկը երգում է այս ոտանավորը: Նրա յուրաքանչյուր բառին (իսկ վերջին տողի մեջ էլ յուրաքանչյուր վանկին) ձեռքով ոտքերի շարքը մի առ մի հաջորդաբար խփելով: Երգի վերջին վանկը ո՛ր ոտքի վրա որ վերջանա, այն ոտքը ծալում են: Այս էլ վերցնելու համար նույնը շարունակում են նույն տղայի ճակատի հետ:

6

– Խաթուն, խաթուն, ի՞նչ կփնտռես:
– Ասեխ կփնտռեմ:
– Ասեխը ի՞նչ պիտի ընես:
– Տոպրակ պիտի կարեմ:
– Տոպրակը ի՞նչ պիտի ընես:
– Քար պիտի լեցունեմ:
– Քարը ի՞նչ պիտի ընես:
– Բաղնիք պիտի ընեմ:
– Բաղնիքը ի՞նչ պիտի ընես:
– Վլասվիմ պիտի:
– Էս ալ գա՞մ:
– Էկու, ամա չտտռես:
– Չէ, չեմ տտռեր:

Մի տղա պառավ կին ձևանալով, գետինը մի բան է սկսում փընտ-րել: Իրեն և մյուսների միջև վերի խոսակցությունն է տեղի ունենում, որից հետո բոլորը միասին իբր բաղնիք են գնում: Սակայն ճանա-պարհին բերնով բռ՜, բռ՜ ձայներ հանելով, պառավը հետ է դառնում և սկսում նրանց հալածել:

7

	(Թարգմանություն)
– Սաաթ քաչտա՞:	– Ժամը քանիսի՞ն:
– Պէչիքթաչտա:	– Պեչիկտաչում:
– Աննէն նէ՞րտէ:	– Մայրդ ո՞ւր է:
– Մութվաքտա:	– Խոհանոցում:

– Նէ՞ փիչիրիյօր:
– Թարխանա:
– Իչին է նէ՞ քօյտը:
– Սատանա[1]:
– Քիմէ՞ յօլլատը:
– Սուլթանա:
– Սուլթան սանա նէ՞ վէրտի:
– Պիր աՀճէ:
– Պիր աՀճէյը նէ՞ յափտըն:
– Սիմիթ ալտըմ:
– Հա՞նի պանա:
– Քէտի յէտի:
– Հա՞նի քէտի:
– Սույա տիւշտի:
– Հանի՞ սու:
– Քաուկա իչտի:
– Հանի՞ քաուկա:
– Տիյա, տիյա, քյօ՛ռ մը սըն:

– Ի՞նչ է եփում:
– Զորթանապուր:
– Մեջն ի՞նչ դրավ:
– Սատանա:
– Ո՞ւմ ուղարկեց:
– Սուլթանին:
– Սուլթանը քեզ ի՞նչ տվեց:
– Մեկ ստակ:
– Մեկ ստակն ի՞նչ արիր:
– Բոկեղ առի:
– Ո՞ւր է ինձ:
– Կատուն կերավ:
– Ո՞ւր է կատուն:
– Ջուրն ընկավ:
– Ո՞ւր է ջուրը:
– Ագռավը խմեց:
– Ո՞ւր է ագռավը:
– ԱՀա՛, աՀա՛, կո՞ւյր ես:

Երկու երեխա իրար Հետ այս խոսակցությունն են ունենում: Վերջին խոսքն ասողը մատներով դիմացինի աչքերը Հանելու ձևեր է անում:

8

Ֆը՜շ ֆը՜շ քայըքճը,
Էվտէ պէնիմ էթիմ վար.
Յարամազճա քէտիմ վար.
Յէր յէր պիթիրիր.
Աննէմ տէ պէնի էօլտիւրիւր:

(Թարգմանություն)
Ֆը՜շ ֆը՜շ նավավար,
Ես տանը միս ունեմ.
Չարաճճի կատու ունեմ:
Կուտի կուտի կսպառի.
Մայրս էլ ինձ կսպանի:

Երկու Հոգի դեմ-դեմի գետինը նստում և իրար ձեռք բռնելով իրար Հետ ու առաջ են մղում, իբր թե նավակ ձևացնելով, և սսին այս երգն են երգում:

---

[1] *Այս միակ Հայերեն բառը ցույց է տալիս, որ երգը Հորինված է Հայոց կողմից:*

9

Տանտանա պէսլէ կիւլիւմ սին,
Սառայտա սալքըմ իւզիւմ սին.
Սէնի պէնիմ ազիզ կիւլիւմ սին.
Աղզըն չէքէր լօքմասը,
Պուռնուն Մըսըր փաքլասը,
Կէօզլէրին Քօնյա պատէմի,
Քաշլէրին քուտրէթ քալէմի,
Աննընա Հիսուս[1] յազըսըն,
Սէն Ալլահըն քուզուսըն:

(Թարգմանություն)
Տանտանա, մեծացիր, իմ վարդն ես,
Պալատի մեջ մի ողկույզ խաղող ես.
Դու իմ թանկագին վարդն ես.
Բերանդ քաղցր անուշեղեն,
Քիթդ եգիպտական բակլա է,
Աչքերդ Գոնիայի նուշ են,
Ունքերդ Աստուծո գծածն է,
Ճակատիդ Հիսուսի գիրն է,
Դու Աստուծո գառնուկն ես:

Մանկիկին գրկի մեջ վեր վեր նետելով, այս երգն են երգում:

10

Ալլէմ պլլեմ,
Զամիչ կլլեմ.
Առմա պուռմա[2],
Զինճիլ թավա.
Քավուն քարփուզ,
Զըքտըմ Թավուզ,
Թօսթօփարլաք:

Երեխաներն իրենց ձեռքերը մոտ-մոտ շարում են և մեկը մատների վրա այս երգն է արտասանում, յուրաքանչյուր բառի և վերջի տողի յուրաքանչյուր վանկի՝ ամեն մեկ մատին զարնելով: Վերջին վանկը պատաՀած մատը ծալում են (Հմմտ. 5-րդ երգը՝ «Փիսի փիսի փամպուլսի): Թուրքերեն բառերի թարգմանությունը տե՛ս Հաջորդ Համարում:

11

Է վէ լէ մէ,
Տէ վէ լէ մէ.
Տէվէ քուշու
Քօվալամա.

---

[1] *Այս բառն էլ նախորդի նման ցույց է տալիս, որ Հեղինակը Հայ է:*

[2] *Տարբերակը՝ Աթմա պութմա:*

Ջէնկի չէմպէր,
Միսկի ամպէր,
Թագի Թուգի.
Առաքատա պլուլպիւլ,
Զըքանատա գիւմպիւլ.
Առմա պուռմա,
Ջինճիլ, Թավա,
Քավուն, քարփուզ,
Զըքտըմ Թավուզ:

Նույն է նախորդի հետ.
Թուրքերեն բառերը նշանակում եմ.

. . . .
. . . .
Ջայլամին
Մի՛ հալածիր.
. . . .
Մուշկ և համբար.
. . . .
. . . . . սոխակ.
Ելնողին սմբուլ.
. . . .
Շղթա, տապակ,
Սեխ, ձմերուկ,
Ելա . . . . . .

Մնացյալներն անծանոթ բառեր են:

12

– Զա՛թ, չա՛թ…:
– Ծնկառաքշ՛թ… ան վո՞վ է,
– (Անունը) Խաթունն է:
– Ի՞նչ կուզէ
– Փապուճըս պախճէն ինկավ, առնեմ պիտի:
– Վեր էլի:

Մի երեխա, երկու ձեռքերը բանալով, համապատասխան մատները իրար է կցում և այսպիսով անիվի ձև տալիս, որ իբր թե սանդուխ է: Մեկը գալիս է և երկու ճկույթների վրա (որ իբր սանդուխի առաջին աստիճանն է ներկայացնում) դնում է իր ցուցամատը և երկուսի միջև վերևի խոսակցությունն է տեղի ունենում: Նորեկը բարձրանում է երկրորդ հարկը, այսինքն միացյալ մատնեմատների վրա, ուր նույնը կրկնվում է: Այսպես մինչև ցուցամատների գլուխը, ուր խոսակիցը պատասխանում է՝ «Իջիր ա՛ռ», փոխանակ ասելու «Վեր էլի»: Նորեկը փոսի մեջ իջեցնում է ձեռքը, բայց խոսակիցը հաչելու ձայներ է հանում, իբր թե շները հարձակվել են պարտեզ մտնող նորեկի վրա, որ թողնում փախչում է:

13

– Քառնուկը պախճա՞ն է:
– Պախճան է:
– Վո՞վ ներս առավ:
– Տանտերը:
– Տանտերը գէ՞շ մարթ է:
– Գէշ մարթ է:
– Դուրս էլի:
– Զեմ էլլար[1]:
– Շուն մը ունիմ պաճախըլթ կխազնէ:
– Կատու մը ունիմ էրեսըլթ կճանկէ:
– Դուրս էլի:
– Զեմ էլլար:
– Կռնեմ:
– Բռնէ՛:

Մի խումբ երեխաներ ձեռք-ձեռքի բռնած, լայն շրջանակ են կազմում: Կենտրոնում և շրջանակից դուրս մի-մի հոգի են կանգնած: Դրսինը ներսինի հետ վերի խոսակցությունն է ունենում: Վերջին բառի վրա դրսի երեխան ներս է վազում և այսպես թևերի բացվածքների միջից ներս ու դուրս վազվզելով, աշխատում են բռնել նրան:

1 «Դուրս էլի, Զեմ էլլար» կրկնվում է 3 անգամ:

14

Սխտոր ծեծեմ փաչային,
Էրանիկին Հարսնիքին:

Մի քանի երեխաներ, ձեռքները սանդ և սանդիտոռ ձևացնելով, սկսում են իբր թե սխտոր ծեծել, կրկնելով մի քանի անգամ այս երգը: Հետո համը նայում են և աղը քիչ գտնելով, դարձյալ աղ են ավելացնում և նորից են ծեծում ու երգում: Վերջապես խաշը պատրաստվում է, ուտում են, մի քիչ էլ **տէտէ***-ին են պահում և պառկում քնում: Իրենցից մեկը կատու է ձևանում և կես գիշերին գաղտուկ գալիս, պահված խաշը ուտում է: Մյուսները լսում, վեր են կենում և կատվին հալածում:*

15

– Մաճուն[1] ծախեմ, վո՞վ կուզէ:
– Էս չեմ ուզեր, ա՛ն կուզէ:
– Մաճուն ծախեմ, վո՞վ կուզէ:
– Գնա քաքոտ չորերըթ վըա:

Չորս երեխա սենյակի չորս անկյուններում կանգնում են. մի ուրիշն էլ մնում է մեջտեղը: Վերջինս յուրաքանչյուրին դիմելով հարցնում է: «Մաճուն ծախեմ, վո՞վ կուզէ»: Նա էլ պատասխանում է, «էս չեմ ուզեր, ա՛ն կուզէ» և ցույց է տալիս հաջորդին: Այսպես շարունակում են: Վերջինը պատասխանում է. «Գնա՛ քաքոտ չորերըթ վըա»: Նա էլ գնում է մեջտեղը և չոր լվալու ձևեր է անում: Մինչ այս՝ մյուսները իրենց տեղերը փոխանակում են իրար հետ: Մեջտեղի երեխան պիտի աշխատի շուտ հասնել և մեկի թողած անկյունը գրավել:

16

– Կէմին ինչո՞վ կերթա:
– Ելքէնով:
– Ելքէ՞նը ինչով կերթա:
– Հովով:
– Օ՛չտ, օ՛չտ, օ՛չտ:

[1] Նախնականն եղել է ***մածուն****. բայց որովհետև այս բառը Ջն․ էր Պոլսում (գործ էին ածում Թուրքերին յօղուրթ), ուստի փոխանակվել էր տաճկերեն մերձահնչյուն* ***մաճուն*** *բառով:*

Երկու հոգու միջև տեղի է ունենում այս խոսակցությունը: Գաղտնիքը կայանում է հովով՝ «քամիով» բառի մեջ, որ նաև չան հաչոցի ձայնն է: Խոսակիցը բնականաբար չան հաչոցի տեղ առնելով, պատասխանում է «Օչտ, օչտ»: Իսկ ով խաղը գիտի և բառախաղի գաղտնիքին ծանոթ է, հովով չի ասում և նրա տեղ հոմանիշ մի ուրիշ բառ է գործածում:

17

– Պահճէպան, քուզուլար հա՞նկի տաղտա:
– Քուրու տաղտա:
– Նէ՞ յէյօր:
– Քուրու օթ:
– Նէ՞ սըչըյօր:
– Թրապուզան քուրմասը:
– Օքկասը քաչա՞:
– Ցիրմիպէշէ:
– Աչաա օլմա՞զ:
– Օլմազ:
– Պիր քըզըմ վար, ալը՞րմըսըն:
– Ալըրըմ:
– Նէ՞ իլէն:
– Պաղ ըլան, պահճէ իլէն,
– Ցիւզ պին քիսէ աhճէ իլէն:
– Շու տառաճըք սօքաքտան կէլէպիլը՞րմիսին:
– Կէլէ՛րիմ:
– Նէ՞ իլէն:
– Տավուլ զուռնա ըլան:
– Կէչ պաքայըմ:
– Տամպո՛ւլ, տումպո՛ւլ...:

(Թարգմանություն)

– Պարտիզպան, գառնուկները ո՞ր սարումն են:
– Չոր սարում:
– Ի՞նչ են ուտում:
– Չոր խոտ:
– Ի՞նչ են աղբում:

– Տրապիզոնի արմավ:
– Օխան քանի՞ է:
– Քսանը հինգ:
– Ավելի պակասով չի՞ լինի:
– Չի լինի:
– Մի աղջիկ ունեմ, կառնե՞ս:
– Կառնեմ:
– Ինչո՞վ:
– Այգիով, պարտեզով:
– Հարյուր հազար քսակ դրամով:
– Սա նեղ փողոցով կարո՞ղ ես անցնել:
– Կանցնեմ:
– Ինչո՞վ:
– Դափով, թմբուկով:
– Անցիր տեսնեմ:
– Տամպո՜ւլ, տումպո՜ւլ...:

Մի խումբ տղաներ շրջանակաձև նստում են գետնին: Մեկը թաշկինակով խարազան ձևացնելով, սկսում է շրջանակի դրսից դառնալ՝ այս երգը երգելով: Վերջապես ծածուկ կերպով ձեռքի խարազանը մի տղայի հետևն է ձգում: Ամեն մեկն իրեն համար զգույշ է լինում և իր ետևը ձգված թաշկինակը վերցնելով, իսկույն վազում ձգողի ետևից՝ ծեծելու համար: Բայց սա շուտով վազելով՝ նրա բաց թողած տեղն է գալիս նստում և խաղը մյուսն է շարունակում: Իսկ եթե տղան ձգված խարազանը չտեսնի և չվերցնի, ձգողը վրա է հասնում, խարազանը վերցնում և սկսում է ծեծել: Նա պարտավոր է տեղից ելնել և շրջանակի չուրջը դառնալով նորից իր տեղը գալ նստել:

Նոր բացված մանկապարտեզներում խաղի հայերեն թարգմանությունն էին երգում վերի ձևով:

18

(Թարգմանություն)

Յաղ սաթարըմ, պալ սաթարըմ.
Ուստամ էօլտու, պէն սաթարըմ.
Յարըսընա սու քաթարըմ:

Յուղ եմ ծախում, մեղր եմ ծախում.
Վարպետս մեռավ, ես ախում.
Կեսը մեջը ջուր եմ խ մ:

19

(Թարգմանություն)

Յաղը փիտէ,
Իստիւ փիտէ,
Յան յանա,
Տիք տիքէ,
Ծխ...

Յուղալի լավաշ,
Վրան լավաշ,
Կողք-կողքի,
Դեմ դեմի,
Ծխ...

Մի քանի երեխաներ դեմ դիմաց նստում են և երգում այսպես. առաջին տողին՝ երկու ափերը ծնկներին քսելով, երկրորդ տողին՝ ձեռների երեսները քսելով, երրորդ տողին՝ երկու ձեռքերը իրար մոտ դնելով, չորրորդ տողին՝ մատները իրար կցելով, իսկ բացականչության ժամանակ՝ երկու ձեռները երեսին են քսում: Այնուհետև սկսում են լռիկ-մնջիկ իրար նայել: Ով որ չկարողանալով զսպել իրեն ծիծաղի, պառկեցնում են և հարց տալիս.

– Ասե՞ս մի կուզես, տավուլ մի՝

Նա ընտրում է մին կամ մյուսը: Եթե ասեղն ընտրեց, բոլորը միասին կռնակն են կճմթում, իսկ եթե թմբուկը ընտրեց, սկսում են կռնակը ծեծել՝ թմբուկ զարնելու ձայներ հանելով:

20

– Ալայլար, ալայլար, պիզիմ[1] ալայլար:
– Նէ՞ իստէրսին, նէ՞ իստէրսին, պիզիմ ալայտան[2]:
– Պիր կիւզէլի կէօրտիւք, օնու իստէրիզ:
– Օ կիւզէլին ատընը պիզէ պիլտիրին[3]:
– Օ կիւզէլին ատը մատմազէլ[4] (անունը) տիր:
– Նազլը տըր, տիզլի տիր, յայան[5] կէլէմէզ:
– Նազլըյըսա, տիզլի իսէ, պիր արապա յօլլարըզ:

[1] *Տարբերակը՝ թոփ թոփ:*
[2] *Տարբերակը՝ ալայլար:*
[3] *Տարբերակը՝ պանտ պիր տէյին:*
[4] *Տարբերակը՝ (անունը) հանըմ տըր:*
[5] *Ոմանք սխալմամբ «յան յան»:*

(Թարգմանություն)

– Խմրակներ, խմրակներ, ո՛վ մեր խմրակներ:
– Ի՞նչ եք ուզում, ի՞նչ եք ուզում մեր այս խմրակից:
– Մի գեղեցիկ տեսանք, նրան ենք ուզում:
– Այդ գեղեցիկի անունը մեզ իմացրեք:
– Այդ գեղեցիկի անունը օրիորդ (անունը) է:
– Նազելի է, քնքուշ է, ոտքով չի կարող գալ:
– Եթե նազելի է, եթե քնքուշ է, մի կառք կուղարկենք:

Հավասար թվով աղջիկներ, թև-թևի մտած, կողք-կողքի շարված, իրար դիմաց, երկու կարգի վրա կանգնում են: Առաջին կարգի աղջիկները խմբովին դիմում են երկրորդին և երգի առաջին տողը երգելով՝ տանում են իրենց տեղը: Երկրորդ խումբը դիմում է առաջինին և երգի երկրորդ տողը երգելով՝ ետ է դառնում: Այսպես հաջորդաբար մինչև վերջը: Առաջին խումբը երրորդ անգամ գնալու ժամանակ, այսինքն երգի հինգերորդ տողի մեջ, հիշում է երկրորդ խմբից մի աղջկա անուն: Երգը վերջանալուց հետո, առաջին խմբից երկու աղջիկ թևերով մի աթոռակ են ձևացնում, որի վրա նստեցնելով այդ աղջկան, բերում միացնում են իրենց խմբին: Խաղը շարունակվում է, մինչև որ երկրորդ խումբը սպառվում է:

21

– Զա՜թ, չա՜թ...
– Ծընկառաքը՜չթ... ան վո՞վ է:
– Հրեշտակն է (կամ սատանան է):
– Ի՞նչ կուզէ:
– Քոռտէլա:
– Ի՞նչ ըռէնկ:
– (Մի գույնի անուն):

Մի խումբ աղջիկներ երեք հոգի են ընտրում իրենցից: Մեկը հրեշտակ, մյուսը սատանա և երրորդը՝ անուն դնող: Հրեշտակն ու [illegible]տանան հեռանում են: Անուն դնողը աղջիկներին մի-մի գույն է [illegible]լ[illegible]կում. օրինակ՝ կարմիր, կանաչ և այլն: Նախ հրեշտակն է [illegible]ա և անուն դնողի հետ վերևի խոսակցությունն է ունենում: Եթ[illegible] [illegible]րեշտակի ասած գույնից կա աղջիկների մեջ, այդ աղջիկն ու հրեշտակը միասին, հակառակ դեպքում հրեշտակն առանձին հեռանում է: Ապա գալիս է սատանան, նույն խոսակցությունն է տեղի ունենում և նույնպես մի աղջիկ վերցնելով կամ առանձին ետ է դառնում: Երբ բոլոր աղջիկները վերջանան, հրեշտակի կողմինները հրեշտակի ետևից մեջք-մեջքի կապած մի շարք են կազմում, սատանայի կողմիններն էլ մի ուրիշ շարք: Այսպես, հրեշտակն ու սատանան դեմ-դեմի են դուրս գալիս և իրար ձեռքից բռնելով, յուրաքանչյուր կողմը աշխատում է մյուս կողմին դեպի իրեն քաշել: Սրա համար էլ անուն դնողը գետնի վրա մի գիծ է քաշում: Որ կողմը որ հաջողի դիմացի խումբը գծից այս կողմ անցկացնել, հաղթությունը շահած է լինում:

22

Կեռտանը սիրեմ, կեռտանը,
Կըլմանի ժամուն մկյտանը.
Թուշիկը սիրեմ, թուշիկը,
Կըլմանի ժամուն խուշիկը.
Բերանը սիրեմ, բերանը,
Կըլմանի ժամուն խորանը.
Քիթիկը սիրեմ, քիթիկը,
Կըլմանի ժամուն քիւթիւկը.
Աչուկը սիրեմ, աչուկը,
Կըլմանի ժամուն խաչուկը.
Անկաճը սիրեմ, անկաճը,
Կըլմանի ժամուն պառխաճը[1].
Ճակատը սիրեմ, ճակատը,
Կըլմանի ժամուն քաքաթը[2].
Մազերը սիրեմ, մազերը,
Կըլմանի ժամուն ավելը:

Մանկիկի ծնոտը, թուշը, բերանը և այլն գգվելով՝ երգում են այս երգը:

Մատիկ, մատիկ, քանի՞ մատիկ:

Մի քանի երեխա հավաքվում են և նրանցից մեկը գլուխը գետին ծռած կանգնում է: Մի ուրիշը ձեռքը վերև բռնած, մի քանի մատ է ցույց տալիս, վերի հարցումն ուղղելով: Եթե տղան իմացավ մատների թիվը, դուրս է գալիս և մի ուրիշն է հաջորդում: Իսկ եթե չիմացավ, մյուսներն ափերով հարվածում են նրա մեջքին՝ երգելով.

Յաղը փիտէ (թուրքերեն՝ յուղալի բաղա՛րջ),
Ինքը չէյտէ,
Յան յանա (թուրքերեն՝ կողք-կողքի),
Տիպ տիպէ (թուրքերեն՝ տակը տակին),
Ու ոռի:

---

[1] Իմ հին հավաքածուի մեջ գրվել էր զանգակը. Թեոդիկի մոտ գտա պառխաճը, որ ավելի հարմար է հանգին:
[2] Իմա՝ գագաթը:

Ե

ՋՎԱՐՃԱԼԻՔ

1

Այփը փէնին,
Քիմը Թային,
Եչը գային,
Քափրէլ տային
Ախսարային[1]
Դուրը տարին,

Էրկու Հարուր
Զուլուլս զարկին:
Ամա՜ն ուստա,
Փէճէ վուրմա,
Թէնճիրէտէ[2]
Թօփ սալաթա[3]:

Ծովին օրթան օսկի ամաններս կվլայի,
Վերէն տաք-տաք Հացի մը Հոտ էկավ.
Գնա նայէ վո՞վ էկավ.
– Էրկու ցիյավոր էկավ.
Մէկը պաՀապան,
Մէկը պախճէպան:
– ՊաՀա՛պան, պաՀա՛պան, վո՞ւր կերթաս:
– Հիվանդխս տունը կերթամ:
Բալլինքս բարցիս տակը մոռցա,
Վո՛վ առնէ նէ՝ լեզուն փիս ըլլա:

2

Այփ, փէն, քիմ – պապաթ Հէքիմ.
Թա, եչ, զա – պապաթ տեսա.
Է, ըթ, թօ – պապաթ թօթօ.

---

[1] Ախսարայը Պոլսում թուրքական մի թաղի անուն է: Տարբերակը՝ Հաստայարին:
[2] Տարբերակը՝ Փէնճիրէտէն (պատուՀանից):
[3] Զորս տաճկերեն տողերի թարգմանությունն է.

Ամա՜ն վարպետ,
Ուժով մի՛ զարներ,
Կաթսայի մեջ,
Կլորիկ աղցան:

Ժէ, ինի, լիօն – սուլու իլիմոն[1].
Խէ, ծա, կէն – պապայիթ խալփախը ծակեն.
Հօ, ձա, խատ – պապաթ սախաթ.
Ճէ, մէն, Հի – յաղլը եմենի[2],
Նու, չա, վո – ըռափտա չամտան քոյ[3].
Ջա, պէ, ջէ – յաղլը քէչէ[4].
Ըռա, սէ, վե – պապաթ սև է.
Տիյօն, ըրէ, ցօ – փարայի մը յաղ լեցու[5].
Հիյուն, փիյուր, քէ – պապաթ թուրք է.
Եվ, օ, ֆէ – պապաթ Մոսկոֆ է:

3

Էրկուշափտի, շափտի շափտի.
Իրեքշափտի Հաց կշաղվեմ,
Զորեքշափտի լաթ կվլամ,
Հինքշափտի կար կկարեմ,
Ուրփաթ բաղնիք կերթամ,
Շափաթ տուն կմաքրեմ[6],
Կիրակի վո՞վ կրանի քի էս բանիմ:

4

Էրկուշափտի, շափտի, շափտի.
Իրեքշափտի լաթ վլացի,
Զորեքշափտի Հաց շաղվեցի,
Հինքշափտի կտավ գործեցի,
Ուրփաթ բաղնիք գացի,
Շափաթ, շափաթն էլավ, ի՞նչ ընեմ.
Կիրակի վո՞վ կրանի քի էս բանիմ:

Նախորդի Հնագույն խմբագրությունն է: Երկուսն էլ ծույլ Հարսի պատմածն են:

---

[1] Թուրքերեն՝ ջրոտ լիմոն:
[2] Թուրքերեն՝ յուղոտ մուճակ:
[3] Թուրքերեն՝ դարակի վրա աչտանակ դիր:
[4] Թուրքերեն՝ յուղոտ թաղիք:
[5] Տարբերակը՝ պապաթ ցօցօ:
[6] Տարբերակը՝ Շափաթ թախտակ կսրփեմ:

5

Այսօր անճառ,
Վաղը փանճար,
Երկու Հացին
Մէկ ղրացին.
Կատուն մեռավ,
Վրան լացին,
Պալըխլըյին[1]
Դուռը տարին[2],
Վարթապետին
Քիթը խածին.

Վարթապետը
Վա՜յ վա՜յ կանչեց.
Տղան գնաց,
Հէքիմ կանչեց.
Հէքիմն էկավ,
Քիթը կարեց.
Տէր Մանուկը
Կայներ կուլա,
Էշուն աչկը
Կպլպլա[3]:

6

Հունվար, փատ վար,
Քա մարթ, կապրինք,
Նայիս՝ ունիս-չունիս,
Հոքըս տես, սէփէթ բեր,
Հոքըթ բեր, նորէն բեր,
Թէքնէն բեր:

Ամիսների անուններն են բառախաղով ձևափոխված: Քաղում եմ Թեոդիկի գրքից:

7

Աղօթեմ, որ արինաս,
Մենծ ցավերու տիրանաս,
Իլիկ իլիկ իլիկ գաս,
Սլիկ սլիկ սլիկ գաս,
Բարցր պատէն վար իյնաս,
Ցածէն ալ վեր չելլաս:

Հանել եմ Թեոդիկի գրքից:

---

[1] Բալըքլը՝ Հայոց մեծ գերեզմանատուն է Պոլսում:
[2] Տարբերակը՝ բացին կամ գացին:
[3] Վերջին չորս տողը Հների մոտ միայն կա, իսկ նորերը պակաս են երգում:

8

Մէկ, երկու՝ էրկըննաս,
Իրեք, չորս՝ չորնաս,
Հինգ, վեց՝ վերնաս,
Օխտը, ութը՝ վո՞ւր կերթաս,
Ինը, տասը՝ ժամ կերթամ.
Տասըմէկին տուն կուքամ,
Տասվերկուքին Հոքիս տամ[1]:

9

Արգըև (անձրև) կուքա, ձուն կուքա,
Հաճի պապան տուն կուքա.
Փիլավ կեփեմ եղ չիքա,
Քէլ Մարտիրոսին տեղ չիքա:

Երեխաները երգում են անձրև կամ ձյուն տեղացած ժամանակ:

10

Կրակիկ[2], վա՛ր էկու,
Ցաթախ ցքեմ, յան էկու[3]:

Երեխաները երգում են կայծոռիկ բռնելու Համար, երբ թե այդ ճճին դեպի երգողի ձայնն է դիմում:

11

Լուսընկա, լուսընկա,
Աչկերըթ սև չամիչ, ղուն կլորիկ լուսընկա.
Ամմէնքը կուզեն քի մութըն գա,
Էս կուզեմ քի լուսըն գա:

---

[1] Տարբերակը՝ Պիլիկներուն յէմ կուտամ (Թ):
[2] Տարբերակը՝ Աթէշ պէօճէյի կամ Լուս պէօճէյի:
[3] Ըստ Թեոդիկի՝ երկրորդ տողից Հետո, ուրիշներ երգում են.
Ցաթախիտ մէչ խուլ մը կա,
Ամպէրյայի Հոտ մը կա:

12

Աղօթեմ, աղօթեմ,
Աղին ամանը խոթեմ,
Անկէ հանեմ, բերանըս խոթեմ:

13

Մոմիկ, մոմիկ, չամտանիկ,
Բոնենք թաթիկէն՝ ժամ տանինք:

Մանկական զվարճալիք, ըստ Թեոդիկի:

14

Քարոզ մը տամ, մտիկ ըրէք,
Աթոռին վրա տիտիկ ըրէք:

15

Ալելույա, օրթի,
Ժամկոցին քիթը փրթի:

16

Ալելույա, ալելույա,
Տէրման չունիմ, քալելու յա՛ (Թ):

17

Ընթերցվածըս Առակաց,
Մուկը ծակէն էրևաց,
Պոչէն բռնէ, քիթը խա՛ծ:

18

Ընթերցվածըս ի Հոփա[1],
Վուր պաչընա պիր սոփա[2]:

[1] Իմա՛ «ի Յոբայ»:
[2] Թուրքերեն՝ Զարկ գլխին մի բիր (մահակ):

19

Առեալ զձեռն Եւայի[1],
Ալ պաչընա պէլայի[2] (Թ):

Պսակի արարողության առաջին նախադասությունն է:

20

Փա՛ռք քեզ, Տէ՛ր,
Պէքյարները կարքես, Տէ՛ր (Թ):

21

Փա՛ռ քեզ, Աստված, փա՛ռ քեզ, Տէ՛ր,
Պառկե՞ր ե, տէրտէր (Թ):

22

Ա՛թամ, ո՞ւր ես:
– Եւային ծոցը (Թ):

23

Տէ՞ր ես[3]:
– Բռներ եմ, քյօ՞ռ ես (Թ):

24

Տէ՛ր, յոյս իմ և կեանք իմ[4].
Արայա՞ն քիմ, սորա՞ն քիմ[5]:

25

Ցուցանէ առակըս.
– Մանես բարակըս (Թ):

[1] Հնչվում է «առյալ ըզձեռն Եվայի»:
[2] Թուրքերեն՝ Ա՛ռ գլխիդ փորձանքը:
[3] Պսակի ժամանակ՝ քահանայի տված հարցումն է փեսին:
[4] Հնչվում է «հույս իմ և կյանք իմ»:
[5] Թուրքերեն՝ Փնտռո՞ղն ով, հարցնո՞ղն ով:

(Վերջին 12 համարները ժամերգության հատվածներ են՝ ծաղրի ենթարկված):

26

Աստուծու փարին,
Գոլխըթ քարին,
Թախտա պախալին:

27

էրթաս փարով,
Դէմըդ ելողը զարնես քարով (Թ):

28

Թաղական խորույթ,
Քայմաքըլ յողուրթ[1],
Պողաչա, պէօրէք[2],
Ճիվերըս կերէք:

29

Վաղը կիրակի է,
Քիթըդ ըրախի է,
Բերանըթ խայմախ է,
Ծունը քեզի ապլա է:

30

Հափիթայի զօրավարի,
Եվ հավկիթի արդարոց,
Զէվզէկիստան կատարեցավ:

Հափիթա, հավկիթ և զէվզէկ *նշանակում են «թեթևամիտ»: Բուն նպատակն է այս բառերը ուղղել դիմացինին: Ամբողջը հարմարեցրած է օրացույցի մեջ Վարդանանց զորավարաց հիշատակությ[illegible] ձևով:*

[1] Թուրքերեն՝ «սերով մածուն». տարբերակը՝ Թապախ մը յողուրթ «մի պնակ մածուն»:

[2] Երկուսն էլ խմորեղենի տեսակներ են:

31

Աս մահանա, ան մահանա,
Աս քիթիկին ի՞նչ մահանա:

Ասում են կատակով, մանկիկի քթին զարնելով (Թ):

32

Կառավարիչ,
Կարմիր չամիչ,
Պատին վրա
էրկու չամիչ:

Երգում են դպրոցական վերակացուներին ծաղրելու համար:

33

Պատվելի,
Պատէն վեր ելի.
Զամիչ մը տամ,
Տահա վեր ելի:

Երգում են պատվելիներին ծաղրելու համար:

34

Աճէմ, աճէմ,
Քիթըթ կճեմ.
Բերանըթ բաց,
Մէջը խմչեմ:

Երգում են պարսիկներին բարկացնելու համար:

35

Ուռում, ուռում,
Կէօթի թուռում,
Պէչ փաթլիճան,
Սիվրի սըչան:

*Երգում են բարձրացնելու համար հոռոմներին: Ամբողջը թուրքերեն է: Թարգմանությունն է՝ «Հոռոմ, հոռոմ, հետույքը **թուռում** (այս բառի իմաստը անհայտ է), հինգ բաղրջան, սրաքիթ մուկ»:*

36

Յա՛վուտի,
Յախըթ հոտի:

Երգում են հրեաներին բարկացնելու համար:

37

Սատանա, սատանա,
Պոչիթ տակը բան մը կա.
Ծատը քեզի, քիչը ինծի:

Կորած մի բան գտնելու համար՝ չորս ոտքի վրա սկսում են ման գալ և այս տունը երգելով որոնել:

38

Մասալ, մասալ, մաթիթաս,
Քայնանանըն կէօթի թաս,
Ջուքուրա տիւշտի չըքամազ,
Տէօնէր տէօնէր սըչամազ:

Ամբողջը թուրքերեն է. ***Թարգմանությունն է՝***

Հեքիաթ, հեքիաթ, մաթիթաս (?),
Զոքանչիդ հետույքը թաս,
Փոսն ընկավ, չի կարող դուրս գալ,
Պտտվում է, չի կարող քաքնել:

Համապատասխանում է Կովկասի «Հեքիաթ, հեքիա պս...» հատվածին:

39

Մամուկ, մամուկ, վո՞ւր կերթաս:
– Էրուսաղըմ ժամ կերթամ:

Ասում են սարդ տեսնելու ժամանակ: Սարդն այս երգից իբր թե փախչում է:

40

Կոտած փալըլա, ծակ թէնճիրէ:

Ասում են չեչոտ երեսովներին ծաղրելու համար:

41

Ծաշի, չաշի,
Ծամտան պաշի:

Ասում են չիլերին (թուրքերեն չաշի) ծաղրելու համար:

42

Ակռապըլէկ,
Ջֆտի սիւլիւկ:

Ասում են ատամները թափածին ծաղրելու համար:

43

Ծռան, չռան,
Թէստի քռան,
Քեզ առնողին
Վայն ի վրան:

Ասում են անկողնում միզողներին ծաղրելու համար:

44

Կծծի, կծծի,
Թէքիրտաղցի.
Դռանն էտին կամթտեցի:

Ասում են ռոտոսթոցիներին ծաղրելու համար:

45

Վանցի,
Թո՛ւք երեսը՝ անցի:

Ասում են վանեցիներին ծաղրելու համար:

46

Աման տնտես, հիվանդ էմ էս:
– Զորպա էփեմ կուտե՞ս:

47

Մըսի վրաթ[1],
Իմս ավրաթ.
Խօրօզ պապան
Թստէ վրաթ:

48

Մըսի վրաթ,
Կարքվեցար,
Վո՞ւր է հինաթ (թ):

49

Օ՛խ ըլլա, օ՛խ ըլլա,
Մուկին պոչը փորդ ըլլա (թ):

Ասում են մեկի վիշտը, ցավը կամ կորուստը ծաղրելու համար:

50

Պա՛ք, ամա կըծ մ՛ ըներ (թ):

Այսպես են ասում կատակով՝ թուրքերեն պանա պաք «ինձ յիր» ասողին: Բառախաղը հայերեն պա՛գ «համբուրի՛ր» և թուրքերեն bak «նայիր» բառերի վրա է:

[1] Իմա «մուրս ի վրաղ»:

51

Պախալին առջին դո՞ւն էիր:
– Էս գիտցա քի չուն էիր (թ):

52

Ուրփաթ, չափաթ, կիրակի,
Պօյըթ սիրե՛մ, Աքապի (թ):

53

Ուրփաթ՝ վուր փաթլասըն[1] (թ):

54

Ծը՛մ, ծը՛մ, թէստերէ,
Հաճի պապան թստեր է (թ):

Երեխաները թելը մատների վրա առած խաղում են՝ այսպես երգելով:

55

Անուշ կըլեցիր՝
Աչկըթ ինծի՞ տնկեցիր (թ):

Օղու բարեմաղթության առթիվ են ասում:

56

Աղօթեմ,
Դանակը փորըթ խոթեմ (թ):

57

Ինէ փիւսկիւլ, քենէ ֆէս:

*Իմաստն է «Ինձնից ծոպ, քեզնից ֆէս (գլխարկը)»: Բայց բառախաղով պետք է հասկանալ՝ **քէնէֆ էս**, որ նշանակում է «արտաքնոց ես»:*

[1] Թուրքերեն՝ «Ջա՛րկ, թող պայթի»:

58–61

Սրանցից դուրս կան նաև հետևյալ երեխայական բառախաղերը, որոնք առաջարկում են հայերենից թուրքերենի թարգմանել.

Հավնոցին մեջը փորեցի,
Այն ձրի, այս ձրի.
Այս ցրմ-ին հավնեցա՞ր:

Առաջին դեպքում ստացվում է թուրքերեն որ «Հավանոցում սագ եի»: Մյուս երկու դեպքերում ստացվում են շատ անպարկեշտ խոսքեր:

Առաջարկում են դարձյալ հակառակ կարդալ թուրքերեն՝

Անասթաս, մոմ սաթ սանա,

որով ստացվում է ճիշտ նույնը:

Ձ

ՀԱՆԳԱՎՈՐ ԽՈՍՔԵՐ

Սրանք նման են նախորդ գվարճալիքներին: Մեկն առաջարկում է իր խոսակցին արտասանել այսինչ բառը և երբ նա ասաց, խոսակիցն տալիս է հանգավոր պատասխանը. օրինակ՝

Ա – Ըսէ փիլավ:
Բ – Փիլավ:
Ա – Պապայիթ տունը փլավ:

Հանգավոր խոսքերը կարող են ասվել նաև, երբ նույն բառը պատահարար խոսակցության մեջ գործածված լինի. օրինակ՝

Ա – Մէրսի:
Բ – Փապուճումըն թէսի:

Հանգավոր խոսքերը բաժանում ենք երկու մասի. Անձնանուններ և հասարակ բառեր:

ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐ

1. Ալի (թուրքի անուն է):
Ք . . . բերանըթ հալի:
2. Ակոփ –
Թահանը է թօփ (Թ):
3. Աննա –
Պողազի ծակը լաննա (Թ):
4. Ասատուր –
Տաս փարայի փաչա տուր (Թ):
5. Ավետիս – Առչիս էտիս (Թ):
6. Արթաքի – Փալթօթ հաքի (Թ):
7. Արութին – Մ՛ըներ չարութին (Թ):
8. Արութին – Խահվէին լութին, Պալըխլըին[1] վերի թին:
9. Արտաք – Գլօխն է դարտակ (Թ):

1 Գերեզմանատան անուն է Պոլսում:

10. Եղիշե – Եղի չիշե:
11. Թաքուհ – Տոլման կեր տաքուկ տաքուկ (Թ):
12. Խաչատուր – Հինք փարայի փաչա տուր:
13. Խուկաս – Մեր տունը կուքա՞ս (Թ):
14. Կարապետ– Կարմիր վարպետ[1],

Էկու ծեծեմ,
Գնա վարպետ:

15. Մարտիրոս – Բեր դիր հոս (Թ):
16. Մելիքսեթ – Մեխկի սէփէթ (Թ):
17. Մինաս – Քիրէմիտին վրան մնաս (Թ):
18. Մինաս – Ծառին տակը մնաս (Թ):
19. Մկրտիչ – Քէնտին տօլտուր, քէնտին իչ (Թ):
(Թուրքերեն՝ Ինքդ լցրու, ինքդ խմիր):
20. Մոֆսէս – Հո՞ս ես (Թ):
21. Ներսէս – Դո՞ւրսն ես մի, ներսն ես (Թ):
22. Նիկողոս – Կարմիր խոռոզ, էրկու թավուխ,
մէկ խոռոզ (Թ):
23. Ուռուփէն – Մէկ հատն ես տէմէթ մը թուռփէն (Թ):
24. Ուռուփէն – Խնւքը պակաս ութը ռուպէն (Թ):
25. Ուռուփէն – Որը քիմ, որը փէն (Թ):
26. Ստեփան – Պէքճիին սօփան (Թ):
27. Վարթան – Մուկերը վրաթ կարթան:
28. Վլաս – Շորերը վլաս (Թ):
29. Տաճատ – Բոընկի պաճաթ (Թ):
30. Օղիտա – Քեզի թէք մը օղի տա (Թ):
31. Օննիկ – Շամտանին մէչը մոմիկ (Թ):

ՀԱՍԱՐԱԿ ԲԱՌԵՐ

1. Ախճիկ – Պատերը փակճիք (Թ):
2. Անպիտան – Ճանճի ֆիտան (Թ):
3. Անպիտան քարշելի – Քաչփավալ փէյնիրի (Թ):
4. Ապուշ – Պալըխի փուշ (Թ):

[1] Ուրիշ բարբառներում ասվում է Կարպետ, բայց որովհետև այս բառը Պոլսի բարբառում գործածական չէ, ուստի փոխանակվել է վարպետ բառով:

5. Ավանակ – Թավանա պաք, ճերմակ էշէկին ոռը պաք:
6. Արթուն – Հացըթ կեր առտուն (Թ):
7. Բալլինք – Թապախ մը խըլլինք:
8. Էրկուքը – Պախճէպանին ծերուկը (Թ):
9. Ըռէտէնկոթ – Ըռէնտէյի կոթ (Թ):
10. Ինը – Պախճէպանին ձինը (Թ):
11. Ի՞նչ – Պախճէպանչու պինչ:
12. Իշտէ – Էշուն ոռը մշտէ (Թ):
13. Իրավ – Կեր հոտած փիլավ (Թ):
14. Լաստիք – Քոմշունուն տալըճա պաստիք (Թ):
(Թուրքերեն՝ Հարևանի ճյուղի վրա կոխեցինք):
15. Խախվէ – Հաքէին ծակէն վար կախվէ:
16. Խախվէ – Ծառէն վար կախվէ (Թ):
17. Խըմպըլ – Ուտես տմպըլ տմպըլ (Թ):
18. Խըյանէթ – Խէրըս քեզի էմանէթ (Թ):
19. Հաճի – Թութ աղաճի (Թ):
20. Հաճի – Կատուին պոչը խածի:
21. Հինգը – Պախճէպանին կնիկը (Թ):
22. Հրամմեր էս – Ծամեր կլլեր էս:
23. Ճանապար – Ճանըն չըքսըն պարապար:
(Թուրքերեն՝ Հոգիդ դուրս գա միասին):
24. Ճատու – Միսս կե՛ր, հատո՛ւ (Թ):
25. Մայիս – Մայմունին ոռը նայիս,
մատ մը առնես, համը նայիս:
26. Մեղա – Կատուն քեզի տղա (Թ):
27. Մեր տունը գիտե՞ս.– Մէչի մուկերը կուտե՞ս (Թ):
28. Մէ՛սէլա – Խոռոզի պէս էս էլա (Թ):
29. Մէրսի – Փապուճումըն թէրսի:
30. Մունտառ.– Թաթիկէն բռնէ, տո՛ւն տար (Թ):
31. Մուչմուլա – Կոկովներըս թուշդ ըլլա (Թ):
32. Յա՛տէս – Պախճէին օրթան փատ էս:
33. Շնորակալ էմ – Քէօշէն պախսալ էմ:
34. Ութը – Պախճէպանին թութը (Թ):
35. Ջախու – Հալէին ճանճերը փախո՛ւ:
36. Պառավ – Վարտիքըթ մուկը տարավ (Թ):
37. Սեկտեմփեր – Գինին բեր (Թ):

38. Սէտիր – Ցէրին տիպինէ կիր:
(Թուրքերեն՝ Գետնի տակը մտի՛ր):
39. Սէփէթ – Քաքնեմ թէփէթ:
40. Սէփէթ – Նստիմ թէփէթ (Թ):
41. Սինկէր – Դուն կեր (Թ):
42. Ստամոքս – Ուստա Մոքոս (Թ):
43. Սրիկա – Բռնէ՛ սվիկա (Թ):
44. Տասը – Պախճէպանին թասը (Թ):
45. Տըլլա – Մօրըթ տունը վո՞ւր կըլլա (Թ):
46. Փառտօն – Պօզ պանա պիր քառպոն:
(Թուրքերեն՝ Մանրի՛ր ինձ մի քառպոն):
47. Փիլավ – Պապայիթ տունը փլավ (Թ):
48. Փիս – Լպպէ թիս:
49. Քէրէվիզ – Աչկիս գրող կերեխս:
50. Օխտը – Պախճէպանին կոթը (Թ):
51. Օֆ, օֆիկ – Թահինը թօփիկ:

Է

ՇՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿՆԵՐ

1

Ձուկը ուտեմ, մուկը նետեմ,
Մուկը նետեմ, ձուկը ուտեմ:

Կրկնել մի քանի անգամ, բայց աշխատելով չշփոթվել և չասել «Մուկը ուտեմ, ձուկը նետեմ»: Եթե պատահի, որ ասողը շփոթվի, շուտասելուկը վերջացնում է ասելով. «Ձուկը մուկը մէկ թավա» կամ «Ձուկը նետեմ, մուկն ալ նետեմ»:

2

Մարթուն մարթ պէտկ է, օր մարթս ընէ մարթ: Մարթը մարթ հըլլալէն ետկ, ի՞նչ ընէ մարթս մարթ:

3

Մեր տունը կա տասը տանձի ծառ,
Տասը տանձի ծառին ծարը տասը ծանրը տանձ.
Ձեր տունը կա՞ տասը տանձի ծառ,
Տասը տանձի ծառին ծարը տասը ծանրը տանձ:

Ը

ՋՎԱՐԾԱԼԻ ՀԵԳԱՐԱՆ

Դպրոց նոր գնացող և Հեգել սովորող երեխաների խաղեր են սրանք, որ հավաքում եմ այստեղ, այս վերնագրի տակ:

1. Քիմ-ինի-ըրէ՝ քիր,
Իքի կէօզին քյօռ (Երկու աչքդ կույր),
Քիրքոր (Թ):
2. Է-փէ՝ էփ,
Տեղը կընէ պուտիկ պուտիկ,
Էփտիկ:
3. Է-փէ՝ էփ,
Քատըքէօյէ կիթտիք-կէլտիք
(Քատըգյուղ գնացինք եկանք) Էփտիկ:
4. Թօ-եչ-փիյուր՝ թեփ,
Կէ՞հ փիսմ փիսմ,
Թէփսի:
5. Ինի-սէ՝ իս,
Էսկի մինտէր
Թէրսինէ տէօնտէր (Հին տեղաշորը շրջի՛ր)
Իսկէնտէր (Թ):
6. Հարկավ, ո-ըրէ՝ որ,
Հարկավոր (Թ):
7. Մէն-է-ըրէ՝ մէր,
Ճունտան սափ, օնտան կէլ (Այստեղից դարձիր, այնտեղից եկ), Մէրկէլ (Թ):
8. Մէն-ըթ՝ մը,
Կէն-ըթ-ըրէ՝ կըր, Մըկըր,
Ջաթալ-չէքիճ,
Մկրտիչ:
9. Պէ-այփ-լիյուն՝ պալ,
Թաքա՛ թաքա՛ տը՛դ տը՛դ (բուրդ գզելու ձայներ են),
Պալտըդ:
10. Ո-չա՝ ոչ,
Կատույի պոչ (Թ):
11. Սէ-ըթ-մէն՝ սըմ,
Փաթիկը[1] փաթ փաթ,
Սմփատ:
12. Սէ-ըթ-մէն՝ սըմ,
Օրտէ կը փաթ փաթ,
Սմփատ:
13. Սէ-ըմ-մէն՝ սըմ,
Փէն-այփ-տիյուն՝ փատ,
Սմբատ,
Ջաղանոզը յան յան,
Սմփատյան:
14. Ըթ-սէ՝ ըս,
Տամպուլ-տումպուլ,
Ըստամպուլ (Թ):
15. Ըթ-սէ՝ ըս,
Ճիչէին թափան,
Ըստեփան (Թ):

[1] *Իմա՛ բադիկը:*

Թ

ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

1. Երկինքը հով է, գետինը ծով է.
Ան ի՞նչ եղ է օր ծնածը կով է: (Թ)
(Ադամ–Եվա)
2. Ցած պաճայէն ձուն կուքա: (Թ)
(Այուր):
3. Ինքը քարէ,
Քիթն էրկաթէ,
Վիրա կկաթէ: (Թ)
(Աղբյուր)
4. Առտուն հարս,
Իրիկվան լէշ: (Թ)
(Անկողին)
5. Ցորեկը խորան,
Քիշերը վրան: (Թ)
(Անկողին)
6. Պզտըլիկ պախճաներ քով քովի,
Փոլորը փուշեր դէմ դէմի: (Թ)
(Աչք)
7. Փոլորքը փուշ,
Մէջինը նուշ: (Թ)
(Աչք)
8. Օսկի խութին գոցվեցավ,
Սաչախները կախվեցավ: (Թ)
(Աչք)
9. Ծամեմ ծամեմ, ծակս անցունեմ: (Թ)
(Ասեղ)
10. Ծակեմ ծակեմ, ծակը քցեմ: (Թ)
(Ասեղ և ասղաման)
11. Փետտէ խոթէ,
Զմտավ նէ՝

Թրչէ խոթէ: (Թ)
(Ասեղ-թել)
12. Կապուտիկ խալին փռեցի,
Վրան պատէմ չարեցի: (Թ)
13. Մազ մը հավկիթ պատին վրա: (Թ)
(Աստղեր)

14. Թքալ մը պոյա,
Աշխըրքին օյա: (Թ)
(Արև)
15. Կվազեմ ցխավոր,
Կմնամ սգավոր,
Կելլամ հարսնեոր: (Թ)
(Արտաքնոց)
16. Աստին կոկող, անթին կոկող,
Դուռին էտին կոկող: (Թ)
(Ավել)
17. Աստին սրփեմ, անթին քստեմ,
Քէն կընեմ պուճախը կնստիմ:
(Ավել)
18. Աստին քսվիմ, անթին քսվիմ,
Քէն ընեմ նստիմ: (Թ)
(Ավել)
19. Մութ մաղաղա, մէջը սըրայով մարքըրիտ:
(Բերան-ատամներ)

20. Մութ-մութ ախըռ,
Ճերմակ ծիծեր: (Թ)
(Բերան-ատամներ)
21. Պզտիկ պզտիկ մարթիքներ,
Հաքեր էն կարմիր շալվարներ:
(Գազար)

22. Էրկան է պոչը,
Կկրէ կէօչը: (Թ)
(Գդալ)
23. Մէջը կլոր, օրթան ծակ.
Էշ էս Թաքէ[1] չըսես նէ:
(Գդակ)

[1] Բառախաղ Թաքի «մինչև որ» և Թաքէ «գդակ» բառերի վրա: Հանելուկն ասողը Թաքէ «գդակ» է ասում. բայց այնպես է արտասանում, որ լսողը Թաքի «մինչև որ» է հասկանում, և խորը մեկնություն է փնտրում:

24. Երկան տէրտէր, չուք չունի: (Թ)
(Գետ)

25. Երկան տէրտէր, կարթալով կերթա:
(Գետ)

26. Մութիկ տուն,
Մտիր քուն: (Թ)
(Գերեզման)

27. Հայր իմ, օխտը ծակով կոճ մը կա,
Զարն ու բարին անտեղ ա.
Թէ որ չիյտես՝ դուն չունիս:
(Գլուխ)

28. Ամմէն բան անոր քիթին տակէն կասնի: (Թ)
(Գրիչ)

29. Դեղին ճիզմէն Հաքեր է,
Խողին օռթան պառկեր է: (Թ)
(Դդում)

30. Կապը կանանչ,
Կովը կանանչ,
Կովը կանանչին տակն են կապած: (Թ)
(Դդում, ձմերուկ կամ վարունգ)

31. Լեռնէն կուքա,
Թաշտէն կուքա,
Ոռը մենծ էնիշտէն կուքա: (Թ)
(Դմակավոր ոչխար, խառաման)

32. Զոր խոթեցի,
Թաց Հանեցի:
(Դույլ ջրի)

33. Անծակ մարքըրիտ,
Անողորմ[1] թերցան,
Ասված կշարէ,
Մարթը կքակէ:
(Եգիպտացորեն կամ խաղող)

34. Էս կտեսնամ, դուն կտեսնաս,
Ասված չը՛ տեսնար:
(Երազ)

35. Էրկու կաշի,
Զիփտ կմաշի: (Թ)
(Երկանաքար)

[1] Այլուր անոլոր. Պոլսում այս բառն անսովոր լինելով, դարձել է անողորմ:

36. Մաղարա մը կա, մէջը լեցուն անիծ է: (Թ)
(Թուզ)

37. Մինարէէն վար իյնա՝ չը՛ կոտրիր.
Ջուրը իյնա՝ կկոտրի:
(Թուղթ)

38. Քարին կզարնեմ, չը՛ կոտրիր.
Ջուրին կզարնեմ, կկոտրի: (Թ)
(Թուղթ)

39. Նեղկուճուկ փունիկ,
Սատանան քունիկ: (Թ)
(Թուր)

40. Աստին տա՛ր, անթին տա՛ր,
Մեչը չը՛ կենար թաթար (= դադար): (Թ)
(Լեզու)

41. Դանակ մը ունիմ թաց ու բաց: (Թ)
(Լեզու)

42. Կաշի, նէ՛ կՀալի, նէ՛ կմաշի: (Թ)
(Լեզու)

43. Կնտիկ-մնտիկ մաղառա,
Հարս մը ունիմ՝ կխաղա,
Ջուրը ցքենք կլողա,
Ջուրէն Հանենք կդողա: (Թ)
(Լեզու)

44. Տարին տասներկու ամիս ջուրն է.
Նէ՛ կՀոտի, նէ՛ կփտտի: (Թ)
(Լեզու)

45. Տեղ մը պուտ մը եղ է կաթեր.
Վլա վլա՝ չե՛լլար: (Թ)
(Լույս)

46. Կարթալ չիյտէ՝ քիր կքրէ.
Տունը էրի՝ խաղ կկանչէ: (Թ)
(Խղունջ)

47. Ծուռումուռ վո՞ւր կերթաս.
– Ծակ-գլոխ, քեզի՞ ինչ: (Թ)
(Ծուխ և ծխնելույզ)

48. Մարը աշխարք չեկած՝
Զավակը վեր է ելած: (Թ)
(Ծուխ)

49. Կէօլ մը ունիմ կլոր է,
Մէջի օցը խոշոր է,
Օսկին բերանը բոլոր է: (Թ)
(Կանթեղ)

50. Նեղ ճամփա, լան պուտուկ: (Թ)
(Կոկորդ, փոր)

51. Իմ տմպիկս, քու ճեխկիկըթ:
(Կոճակ և կոճակի լամրակ)

52. Կապեմ՝ կերթա,
Քակեմ՝ կկենա: (Թ)
(Կոշիկ)

53. Տիյօր իրիկուն՝ չոր ու թաց,
Տիյօր լուս՝ բերանը բաց: (Թ)
(Կոշիկ)

54. Քառսուն աչուկէն,
Երկու պոչիկէն: (Թ)
(Կոշիկ՝ ծակերով ու կապով)

55. Սա մարթուն մարը մօրս կեսուրն է.
Մարթը իմին ի՞նչս է: (Թ)
(Հայր)

56. Չորս օտքը խողը,
Երկուքը կողը: (Թ)
(Ձիավոր)

57. Խենթի պէս կուքա,
Հարսի պէս կնստի:
(Ձյուն)

58. Ախըռ մը ունիմ՝ դուռ չունի.
Վրան արծաթ, մէջը օսկի: (Թ)
(Ձու)

59. Բերնէս ինկավ՝ կոտրեցավ,
Ջուրը ինկավ՝ չը հալեցավ: (Թ)
(Ձու)

60. Էշ մը ունիմ, ինչտար զռա՝ քիթը կճերմկի: (Թ)
(Ծախսարակ)

61. Խալֆային տղան հորը ինկավ,
Ալ փէրչէմը դուրս ինկավ: (Թ)
(Ծակնդեղ)

62. Կփաթտեմ, կփաթտեմ, չը՛ հատնիր:
(Ծամբա)

63. Պուտ մը ջուրով հասըլ եկավ,
Կակողիկ էր՝ տնկըվեցավ,
Կոտըրտվելով մէջը մտավ,
Մտավ խաշած, ելավ մարած:
(Մակարոն)

64. Բան մը ունիմ՝ նէ՛ երկինքն է, նէ՛ գետինքն է: (Թ)
(Մակույկ)

65. Պզտիկ տղաք՝ էօրս են չալկեր: (Թ)
(Մատներ, եղունգ)

66. Քէօքը վերէն, տալերը վարէն: (Թ)
(Մարդ)

67. Հինք մարթ, հինք լեզու, չորս հոքի: (Թ)
(Մեռել)

68. Ծերմակ հաքեր, չիտակ պառկեր: (Թ)
(Մեռել)

69. Խողէ պուտուկ,
Միսէ խափախ: (Թ)
(Միզաման)

70. Ծակէն ելավ,
Ծակը մտավ:
(Մուկ)

71. Պատին երեսը տէմէթ մը խոտ: (Թ)
(Մորուք)

72. Թառլան ճերմակ, ցանքը սև,
Ձառքով դնեմ, բերնով ուտեմ: (Թ)
(Նամակ)

73. Ծուռ ծուռ գետնիկ, սև սև պուտիկ,
Ձառքով ցանէ, բերնով ժողվէ: (Թ)
(Նամակ)

74. Հոստեղ կցանեմ, հոնտեղ կփուսնի: (Թ)
(Նամակ)

75. Փորը ծով, գլոխը կրակ: (Թ)
(Նարգիլա)

76. Պտըտիկ պուտիկ,
Մէջն անուշիկ:
(Նուշ)

77. Ասված կշարէ,
Մարթս կքակէ։
(Նուռ)

78. Տակէս Հանեմ՝ տակըթ դնեմ։
(Նստելու բարձ, մինդար)

79. Կարթալ չխյտէ, քիր կքրէ։
(Շողուկ անասունը)

80. Ջայիր-չիմէն, վրան պիւլպիւլ կպտըտի։
(Ոջիլ)

81. Մազոտս բռնեցի,
Կոպտալս մէշը խոթեցի։
(Ոտք և բրդե գուլպա)

82. Միտքով կցաննէ,
Աշկով կուտեն,
Միտքով ալ կմարսեն։ (Թ)
(Ուսմունք)

83. Սև ուլիկ, փատէ պոչիկ։ (Թ)
(Ջամիչ)

84. Ալ խփի աս, ալ խփի աս[1].
Անունը տամ, դուն չիմանաս։
(Ջվան)

85. Պզտիկ պզտիկ մարթիքներ,
Հաքեր են մոռ մոռ վարտիքներ։
(Բաղրջան)

86. Խաթուն մը ունիմ, քառսուն քիրք կհաքնի։ (Թ)
(Սոխ)

87. Էրկու քուր իրար կնային։ (Թ)
(Ստինք)

88. Բացի մազոտը,
Դրի խոցոտը,
Փառավորվեցավ արունը։
(Տակառի խից, գինու թիթեղյա աման և գինի)

89. Ծառ մը ունիմ՝ տասներկու թև ունի.
Ամմէն մէկ թևը էռսունական ճեղ։ (Թ)
(Տարի)

[1] Բառախաղ է։ Առաջին տողը թուրքերեն նշանակում է «Առ չվանը՝ կախիր»։ Բայց Հանելուկն ասողը այնպես շուտ է արտասանում, որ լսողը Ալխփի՛աս Հատուկ անուն է կարծում և զուր մեկնություն է որոնում։

90. Քէօքը խողին մէջ,
Մէջինը էշուն մէջ,
Գլօխը փորիթ մէջ։
(Ցորեն)

91. Էրկու ծակէն սէլ կվազէ,
Հինգ ախպարը դէմ կվազէ։
(Քիթ)

92. Տուն մը ունիմ տիրէկով,
Սէլ կՀանէ քիւրէկով։ (Թ)

93. Շէքէրէն անուշ, խուռշինէն ծանրը,
Ջարշին չեն ծախեր, Հարսին չեն խտար։ (Թ)
(Քուն)

94. Աշկեր ունի, ստկեր չունի,
Մարթ մեռցունէ, ձեռքեր չունի,
Շապիք ունի, օսկոր չունի։ (Թ)
(Օձ)

Ժ

ԱՌԱԾՆԵՐ ԵՎ ԱՍԱՑՎԱԾՔՆԵՐ

Աթամը խափվեր՝ Թրախտէն ինկեր է (կամ)
Աթամը խափվեցավ, Թրախտէն ինկավ: (Թ) (Ամեն մարդ մեղանչական է):
Աթէչ պէօճէյին տեսնա նէ՝ «Կրակ կա» կպոռա (չափազանց վախկոտ է):
Աժան բանը սուղ է, սուղը աժան:
Աժան միսը պուտուկն է մաշեր: (Թ)
Աժեմ-չաժեմին բերանն ենք ինկեր:
Ալին գնաց՝ Մուսան էկավ:
Ալին տեսնա նէ՝ Վէլին կմոռնա: (Թ)
Ալուրս մաղեր՝ մաղս կախեր եմ:
Ախ ընելութ՝ ճխ ըրէ: (Թ) (Փոխանակ հառաչանք արձակելու ցնծա՛, ուրախացի՛ր):
Ախ ըսած ատենը ախ-ճիչէրը կերեա կոր: (Թ) (Շատ ցավագին վիճակ ունի):
Ախկատը Աստված չէ՞ ստեղծեր:
Ախկատին էրեսը պաղ կըլլա: (Թ)
Ախկատի զավակ ըլլալուտ՝ ունեորին ծառա եղի՛ր: (Թ)
Ախկատը զէնկիննա նէ՝ տասը տարի ախկատի հոտ կուքա վրայէն:
Ախկատին հացը ուտողը չի կշտանար: (Թ)
Ախկատ-հպարտ:
Ախկատը ունի փանիր, քիչերը քունը չի տանիր: (Թ)
Ախկատութինը կրակէ շապիկ է: (Թ)
Ախճիկ է, օտար տունի ճրաք է: (Թ)
Ախճիկը իր քեֆին ցքես նէ՝ չալղըճին կառնէ:
Ախճիկս մենծծավ, մե՜նծ ցավ: (Թ)
Ախճիկըթ չէն տունին մի՛ տար, աղէկ մանչուն տուր: (Թ)
Ախճիկ ունեցող մօրը մէկ ձառքը ծոցը կըլլա: (Թ)
Ախճիկը պէչիկին մէչ գովելու է:

Ա՛խճիկ, քեզի կըսեմ — հա՛րսնուկ, դո՛ւն իմացիր:
Ախպարը ախպօրը միսը կուտէ, օսկորը մէկ քով չի՛ նետեր:
Ախպարը կըսե քի քուր չունիմ, քուրը կըսե, քի ախպար ունիմ: (Թ)
Ախպուր գացած ատենըթ ես ետ կդառնայի կոր: (Թ) (Ես քեզանից ավելի խորամանկ եմ, դու ինձ չե՛ս կարող խաբել):
Ախպուր էրթալ՝ ծառավ ետ դառնալ: (Թ)
Ախպուր էրթա նէ՝ ջուրը կքաշվի: (Թ) (Շատ անբախտ է):
Ախպոր օրթի՝ ի՛մ օրթի, քրոջ օրթի՝ չան օրթի:
Ածան հավը կռկռան կըլլա:
Ակաս-մակաս, ա՛տ էր պակաս: (Իբր թե ամեն ինչ կատարյալ էր և ա՛յդ էր միայն պակաս. ասում են մի ավելորդ բան անողին):
Ահը կուքա, մահը կտանի:
Ահը մահ կբերէ: (Թ)
Ահը սիրտէն, ամօթն էրեսէն (ոմանք ասում են՝ Ջառնէ Աստված կամ Ջտանի Աստված ահը սիրտէն և այլն):
«Աղս առ» կըսվի տէ՝ «Ախճիկս առ» չը՛սվիր: (Թ)
Աղը չոր, տոպրակը նոր: (Թ) (Բնավ հոգս չունի):
Աղը սիւմիւքլին մահն է: (Թ)
Աղ ցանեմ օր չհոտիս:
Աղէկ ախճիկ է — Վուրկէ՞ց գիտես — Մարը ըսավ: (Թ)
Աղէկ ախճիկը օխտը մանչու համ կուտա: (Թ)
Աղէկ ըսէ օր աղէկ լսես:
Աղէկ ըսողին աղէկ չի՛ քար:
Աղէկ կընես՝ քեզի կընես, գէշ կընես՝ քեզի կընես:
Աղէկ օրիթ էրեսիթ խնդացող շատ կըլլա: (Թ)
Աղռա փորելով (կամ խառնելով) փոր չի՛ կշտանա:
Աղվորին՝ աղվոր, չիրքինին՝ չիրքին: (Թ)
Աղվորութինը ինչ ընեմ, փնութկը աղվոր ըլլա: (Թ)
Աղտոտը Ջատիկին ալ աղտոտ է: (Թ)
Ամանիթ մէչ ինչ օր փրթես՝ թքալիթ ա՛ն կուքա: (Թ)
Ամառվան արևին, ձմեռվան արևին չա՛վտըցվիր: (Թ)
Ամառվան փուշը ձմեռվան նուշն է: (Թ)
Ամմէն բանի համար տեղ մը, ամմէն բան իր տեղը: (Թ)
Ամմէն բանին յավրուն կսիրվի, մինակ օցինը չի սիրվիր:
Ամմէն բան չիտակ չը՛սվիր:
Ամմէն բանին վախիթը կա (ժամանակը կա):
Ամմէն բարիին բարի մը՛սեր, չարիքը ձառքէն չիքալուն համար է: (Թ)

Ամմէն երեսիթ խնդացող փարեկամ չէ: (Թ)
Ամմենքը իրենց լօլօն կուլան:
Ամմէնուն լօլօ, ինձի՞ ալ լօլօ: (Թ):
Ամմէն խոստրվանանք տէրտէրին չը՛սվիր: (Թ)
Ամմէն ծաղիկ իր տեսքը ունի, ամմէն մարթ իր պէտկը: (Թ)
Ամմէն ծաղիկ հոտ մը ունի, ամմէն չամիչ կոթ մը ունի: (Թ)
Ամմէն կլոր խնձոր չէ: (Թ)
Ամմէն կնիկ՝ կնիկ, Թքալնոցն ա էրիկ:
Ամմէն հաչան չուն խածան չէ: (Թ)
Ամմէն ձմեռ իր ամառը ունի, ամմէն ամառ՝ իր ձմեռը: (Թ)
Ամմէն մարթ ալ Թքալ կէընէ, ամա մարիֆէԹը կոԹը չիտակ բռնելն է:
Ամմէն մարԹու ըրածը իր առչևէն կերԹա:
Ամմէն մարԹ իր արհեստին գողն է: (Թ) (Ամեն արհեստավոր իր արհեստի բերմամբ գողություն է անում):
Ամմէն մարԹու իր արշընովը կտավ չեն ի տար: (Թ)
Ամմէն մարԹ իրենը գիտէ, տէրտէրը ամմէնունը: (Թ)
Ամմէն մարԹ իր գուլլսուն տէրն է:
Ամմէն մարԹ իր էշը կքշէ:
Ամմէն մարԹ իր Կարապետը կուլա: (Թ)
Ամմէն մարԹ իր տէրտը կհոքա:
Ամմէն մարԹ իր փոսը կլեցունէ: (Թ)
Ամմէն մարԹ խելքը մէզաԹ է տուվեր, կնիկը դարցեր՝ իրենն է առեր: (Թ)
Ամմէն մարԹ մէյմէկ խելքի կծառայէ: (Թ)
Ամմէն մարԹու սիրտին մէչ ասլան մը կա պառկած:
Ամմէն մարԹ տեղը, փիլավին եղը:
Ամմէն մեխկխ վրա աս ալ էվեյցավ: (Թ)
Ամմէն միս օսկոռ ունի: (Թ)
Ամմէն մորուքէն մազ մը, կըլլա մորուք մը: (Թ)
Ամմէն ջուր իր ճամփան կքալէ: (Թ)
Ամմէնուն սևը իրենց էրեսը: (Թ)
Ամմէնը սուտ, աս իրավ: (Թ)
Ամմէնը սուտ, Ասված իրավ:
Ամմէնը սուտ, մահը իրավ: (Թ)
Ամմէնը քեզի ըսեմ նէ՝ ընձի՞ ինչ կմնա:
Ամմէնուն քով էշուն պոչը չը՛ կտրըվիր, որը «Կարճ է» կըսէ, որն «էրկան»:

Ամօթը ամընչցողին համար է: (Թ)
Ամօթը մարթուն է: (Թ)
Այփը տեսնա նէ՝ հօրը մորուքին սանրը կգիտնա: (Թ)
Այփը տեսնա նէ՝ փէնը մէքկէմէն կփախծունէ:
Ան ատենը տէվէն խուրմա կքաքնէր: (Շատ առատ ժամանակ էր):
Ան բամբակը անկաճէթ հանէ: (Մոռացիր այն բանը):
Ան կտավին կտորն է: (Թ) (Սա էլ նրա նման է, սա էլ նրա որդին
է):
Ան պատին ան ծեփը կօքտէ: (Թ)
Անանկ աղան աղին ամանը մտնա: (Թ)
Անանկ բան մը կըսեն, քի էշն ախըռէն կզռա (կամ) մուկը ծակէն
կխնդա: (Թ) (Ասածդ չատ անհեթեթ բան է):
Անանկ Թապխէթ մը ունի քի աղտոտ ջուրերուն հետ կվարվի:
(Բնավորությամբ շատ քաղցր և ամենքին հաճելի է):
Անանկ խըըըմը խաւիը փաԹտվի: (Թ)
Անանկ մարերը մար չեն, քացախի մար են: (Թ)
Անէծկը անըծողին կդառնա:
ԱնԹառամ ծաղիկը չը՛ Թոռմիր, բողը չը՛ պառվիր: (Թ)
ԱնԹէնի քաքը հոս չը՛ պիտի քաքնէ յա՛: (Թ) (Պետք եղածից ավե-
լին արել է, պակաս բան չի Թողած):
Անխելքը կգատի, խելօքը կուտէ: (Թ)
Անկաճէն ախճիկ է: (Թ) (Բոլորովին փչացած աղջիկ է):
Անկաճիթ բամբա՞կ էս Թխմեր: (Ինչո՞ւ չես լսում):
Անկաճիթ բամբակը հանէ՛: (Լսի՛ր):
Անկաճըթ կտրէ, էտիթ ցքէ: (Քո հետևից շատ վատ բաներ են խո-
սում):
Անկաճըթ պախճէպանի՞ն ես տուվեր: (Ինչո՞ւ չես լսում, խո՞ւլ
ես):
Անկէց հավկիԹ առնողը մէչը դեղին չը՛ գտնար: (Թ) (Շատ խա-
բեբա է):
Անոր չգիտցածին խըատը էս մոռցած ունիմ: (Թ) (Իմ գիտությունը
նրանից շատ ավելի է):
Անոր վո՞վ օչտ ըսավ քի կհաչէ կոր:
Անհոքին հոքը Աստված կհոքա: (Թ)
Անճարակը խասն է հաքեր, գիծծիր օր խամն է հատեր: (Թ)
Անճարակին կերածն է փանճար: (Թ)
Անութին էրածը (Նրազ) հաց կտեսնա, ծառավը ջուր: (Թ)

Անուէթին ըսեր է քի չեմ կիշտանար, կուշտը ըսեր է քի չեմ անութենար:

Անուէթի համալ մը պէտկ է օր վերցունէ: (Շատ ծանր է):

Անուէթի հավը էրածը կուտ է տեսեր, թառը ստկովը փորեր՝ վար է ինկեր: (Թ)

Անուէթի չունը կհաչէ: (Թ)

Անուէթի փորուն, ջուրը տուր ոռուն: (Թ)

Անուէթին քարը կուտէ (կամ կերեր է):

Անունս Ալի ըլլա, ընեկիքս բարի ըլլա:

Անունը կա, ինքը չիքա:

Անուշ անուշ ուտելուն լեղի լեղի փսխելը կա: (Թ)

Անուշ լեզուն օցը ծակէն կհանէ:

Անչափ չէ աղօթեր օր՝ եփ աղօթեր է՝ մատը աչկն է խոթեր: (Թ)

Անսխալ Աստված է մինակ: (Թ)

Անըսքամ մարթէն Աստված էրեսը կդառցունէ:

Անվարտիին միտկէն օրը տասը տեսակ կտավ կասնի: (Թ)

Անտէրին տէրը Աստված է: (Թ)

Անցած օրվան մեռելը անցած օր թաղեցինք:

Անցանք դառցանք՝ մեղայ Աստուծու:

Անցավ դառցավ՝ փարև տուվավ:

Անցուկը մոռցուկ կըլլա:

Անցուկին ստկը փորը կըլլա: (Թ) (Մխիթարանքի խոսք՝ վիժում ունեցող կնոջ հասցեին):

Աշխատողը անուէթի չը՛ մնար:

Աշխարք ասանկ էկեր է, ասանկ ալ կերթա:

Աշխարքը արօտ, էս մէջը կարօտ: (Թ)

Աշխարքը գրող-կարթացողներէն պիտի կործանի:

Աշխարք խազան, ինք՝ քէփճէ:

Աշխարքը խազան, մենք մէջը քէփճէ էղանք, նորէն ճարը չը գտանք: (Թ)

Աշխարք ուրի՞ մնացեր է՝ քի մեզի մնա:

Աշխարքին մալը աշխըրքին կմնա:

Աշխարք մանղալ, ինքը մէջը մաշա: (Թ) (Շատ տառաս 'իճակի մեջ է):

Աշխարքս մէկ մէրտիվէն մըն է, որը վեր կելլա, որը վար կիջնա:

Աշխըրքին բերանն ինկավ: (Ամենքի խոսակցության առարկա դարձավ):

Աշխըրքին ցավը քեզի չեն տուվեր:

Աչկը արթար, սիրտը չար:

Աչկըթ բանաս-գոցես՝ տարին կելլա:

Աչկըթ բաց, մեխկըթ լաց:

Աչկ ընողին՝ աչկը էլլա: (Թ)

Աչկը ինտար մեղնա՝ իքվիէն վեր չելլար: (Թ)

Աչկը խաղացող մարթուն փորին մէջ սատանա կա: (Թ)

Աչկ կա, լուս չիքա: (Թ)

Աչկ կա, որ տեսանէ, աչկ կա որ ոչ տեսանէ, զի չամ պուտալսի է: (Թ) (Ասում են կարճատեսներին, գրաբարից սարքած ասացվածք):

Աչկե հեռու, սիրտե հեռու:

Աչկե հեռու, սիրտի մոտիկ: (Թ)

Աչկե հեռու, սիրտէ օտար: (Թ)

Աչկը ոռին օսկոռին: (Թ) (Ասում են չար աչք տվողին):

Աչկ չունիմ վրան: (Զեմ սիրում):

Աչկըթ պատի ծա՞կ է: (Թ) (Կո՞յր ես, չե՞ս տեսնում):

Աչկիս պլպլուկը, քիթիս ջրջրուկը:

Աչկ պէտկ է օր տեսնաս:

Աչկիթ սիւրմէն կփախծունէ: (Շատ վարպետ գող է):

Աչկըթ վո՞վ է փորեր — Իմ մարթըս — Անոր համար խորունկ է փորեր: (Թ)

Աչկէ տես, բերնէ կարօտ:

Աչկս տեսավ, բերանս չտեսավ: (Շատ քիչ էր):

Աչկը տեսածէն կվախնա:

Աչկին տեսածը սիրտը կուզէ: (Թ)

Ապուրը ապրանք է, ալ բանը պարծանք: (Թ)

Ապուրին էրեսը ինքըզինքը եղ է գիտծեր: (Թ) (Խոսքը չողգամի մասին է):

Ապրիլ կա էրկաթ է, ապրիլ կա արծաթ: (Թ)

Ապրիս նէ ապրանք, մեռնիս նէ պատանք:

Ապրողին ապրանք պէտկ է, մեռնողին պատանք:

Ապրողը կտեսնա:

Ա՛ռ մէկը, զա՛րկ մէկալին: (Թ) (Երկուսն էլ հավասարապես վատ են):

Ա՛ռ տար հեռու, չըսինք քի առ տար մեռու: (Թ)

Առածը ասեխ մըն է, էրկաթին գինը կհարցունէ: (Թ)

Առանց Աստուծու բան չըլլար:

Առաջ բան բան, ետկը տանտան: (Թ) (Նախ աշխատանք, հետո զբոսանք):

Առաչ ընկեր գտիր, նտկը ճամփա ինկիր: (Թ)
Առաչ կեր, Հապա քոՀացիր: (Թ)
Առաչ մերը, նտկը մերոնցը: (Թ)
Առաչ նայէ, նտկը զարմացիր: (Թ)
Առաչ չաշի էր, արևը զարկավ քէօռցավ: (Թ)
Առաչ չաշի էր, Հիմա փի'սփիսթիւն քէօռ էղավ:
Առնողին աչկը ծախողին ձառքը կըլլա: (Թ)
Առնողը կվաստըկի, ծախողը խայիպ կընէ:
Առչևը նայողէն վախծի'ր:
Առչի խաղը սատանայինն է:
Առչի սէր, առչի բարի:
Առտուն էքսէթ տեսնանք, իրիկունը էրեսըթ: (Թ)
Առտըվանքի չարը իրիկվանքի բարիէն աղէկ է:
Աս խմորը չատ ջուր կվերցունէ: (Թ)
Աս Հին, Հազար նոր: (Թ)
Աս ճիճիմ-այլարին է: (Մեղրամիսը քաղցր կլինի, Հետո կվատանան):
Աս ո՞ր էշը սատկեր է: (Թ) (Ինչպե՞ս եղավ որ եկար):
Աս ո՞ր Հովը փչեց: (Գալուստդ անսպասելի էր):
Աս չէ, ան չէ, բռնէ կանչէ: (Ասում են՝ երբ մեկը ամեն բանին չէ է ասում և չի կարողանում ընտրություն անել):
Աս տաքուն ձո՞ւն կդիմանա: (Թ) (Այսքան ծախսին դրա՞մ կդիմանա):
Ասոր քովը տոռնլու, պաՀ տալու է: (Թ) (Շատ անզգաստնապաՀ մարդ է):
Ասեխով ժողվել, ավելով փռել: (Թ) (Ջարաքաշորեն Հավաքել, շռայլությամբ վատնել):
Ասեխին ծակէն Հինտիստանը սիյիր կընէ:
Ասեխի ծակ կփընտըռէ կոր քի պաՀվի: (Թ)
Ասեղ կլլած չուն դառնալ: (Թ) (Շատ նիՀարիլ):
Ասեխով Հոր փորել: (Թ) (Կար անելով դրամ չաՀիլ):
Ասեխը վո'ւր մտնա նէ՝ թելը էտևէն կերթա: (Թ)
Ասեղ ցքես՝ գետին չիյնա (կամ)
Ասեղ ցքես՝ չես գտնար: (Բազմությունը չատ է):
Աստված աղէկը կտանի, գէշը կցքէ:
Աստված ան օրը չըցուցունէ:

Աստված անոր Հոքի է տուվեր, չը' կրնար կոր առնել: (Շատ չար մարդ է):
Աստված էրկու անկաճ է տուվեր, մէկ լեզու. էրկու լսէ' մէկ խօսէ: (Թ)
Աստված երկու անկաճ է տուվեր, մէկէն կմտնա, միւսէն կելլա:
Աստված ըսողը մաՀրում չը' մնար:
Աստված իր ծառան անութի չը' պաՀեր:
Աստված խարիպին Հետ է: (Թ)
Աստված կա վրանիս:
Աստուծու կրակին տէրն է: (Թ) (Շատ Հարուստ է):
Աստված կուտա, Աստված կառնէ:
Աստված Հէլալին կուտա:
Աստված Հոքի տուվեր է, չէ' առեր:
Աստված մաՀ տա, իրարմէ զատվիլ չիտա:
Աստված մատվըները մարթուս աչկը չը' խոթեր յա՛:
Աստված մարթուս խելքը առնելուն Հոքին առնէ:
Աստված մենծ է. օղորմութինը չատ է:
Աստված մէկ դուռը գոցէ նէ՝ մէկալ դուռը կբանա:
Աստված մէկ ձառքը մէկալին կարօտ չընէ':
Աստված, նէ' ինծի կով մը, նէ' դրացինիս էրկու կով:
Աստուծու նիշանէլի մարթէն վախնալու է:
Աստուծու չնածը մարթ չը' կրնար քակեր:
Աստված ուրիշին կարօտ չընէ':
Աստված չառած Հոքին չա'ռներ: (Թ) (Ասում են՝ երբ անՀուսալի մի Հիվանդ լավանում է և կամ երբ ծերունի ծնողների մատաղ զավակը մեռնում է):
Աստված չարը տա նէ՝ բարին ալ Հետը կուտա:
Աստված սաղ ձառքը սօլին էխտաճ չընէ:
Աստված տա նէ՝ էրկու ձառքով կուտա. չի տա նէ ա՝ Հի'չ չի տար:
Աստված տուն չնողին, ախճիկ կարքողին Հետ է: (Թ)
Աստված տուվավ, Աստված առավ: (Ասում են՝ Հատկապես երբ մեկի որդին մեռնում է):
Աստված ցավը կուտա նէ՝ դեղն ալ Հետը կուտա:
Աստուծու փէշը բռնէ:
Աստուծու քառն (գառն) է: (Շատ անմեղ է):
Աստված օղորմած է:
Աստված օղորմած է ըսողը անութի կմնա: (Թ)
Աստված օրը կուտա, բարին ալ Հետը: (Թ)

Ասոր ինծի, վաղը քեզի:

Ասոր կանք, վաղը չի կանք: (Կյանքը վաղանցուկ է):

Ասոր մեռնիմ նէ՝ վաղը երկու օր է: (Մեռածին շուտ կմոռանան. Հմմտ. Ղարաբաղի բարբառով «էրէկվա մեռելը օխտը տարվա մեռելին հասել է):

Ասորվան մասը վաղվան խաչէն աղէկ է:

Ասորվան-վաղվան տէրը Աստված է:

Ասորվան փուշը, վաղվան նուշը: (Թ)

Ասորվան քործը վաղվան մը՛ ցքեր:

Ավը ուտողինն է, զարնողինը չէ՛: (Թ)

Ավազակին քավազան: (Թ)

Ավելի կնկան, էվելը էրկան: (Թ)

Ավլեյն իքէն երկու ծիծերը իրար կզարնեն: (Թ) (Ամեն տան մեջ էլ անհամաձայնություն կամ վեճ կպատահի):

Ատ ընելութ՝ գնա բաղնիքին դուռը կավ ծախէ՛: (Թ) (Այդ գործի մեջ բնավ շահ չկա):

Ատանկ աղային ասանկ ծառա: (Թ)

Ատէ՛ ատականը, սիրէ՛ սիրականը: (Թ)

Արև է ամա, մէջը արուն կա: (Թ) (Թեև արև է անում, բայց ցուրտ է և զգուշալի):

Արև ըլլա նէ՝ մանտիլը տաս փարա կչորցունէ (կամ)

Արև ըլլա նէ՝ մարդու վրա չը՛ ցաթեր: (Շատ ժլատ է):

Արև ցաթէ, վրաթ ցաթէ: (Զափազանց նսասէր է):

Արզևին (անձրևի) ճամփան ծովն է: (Թ)

Արզևէն փախանք, կարկուտի բռնվեցանք:

Արզև օրը հավերուն ջուր տուվող շատ կըլլա:

Արունը արունով չեն վլար, ջուրով կվլան:

Արունը ջուր չը՛ դառնար: (Թ) (Ազգակցական կապը ինչ էլ լինի չի մոռացվի):

Ափն օռուն՝ ափ գլխուն կպտըտի: (Անգործ դատարկ ման է գալիս):

Աքիկն էկավ տուն-փեսա, էս անանկ բան չտեսա: (Թ) (Զարմանք արտահայտելու նշան):

Բակը ծուռ է, կովը կաթ չի՛ տար: (Դատարկ պա   ւաբանություն):

Բաղնիքին թասը խայիպ էղավ: (Խառնաձայն աղմկալից տեղ է):

Բանն ան է օր Աստված աչողէ: (Թ)

Բանս՝ խամբակս փուսավ: (Նոր գործ բացվեց ինձ համար, դժգո-

հության արտահայտություն):

Բանը բանէն անցավ: (Արդեն շատ ուշ է և է՛լ չի կարելի գործը

բարվոքել):

Բանը բանելէն, ճամփան քալելէն: (Թ)

Բանէ՛ բանէ՛ ա՛ռ էրիկ, բանէ՛ բանէ՛ չթողվի էրիկ: (Թ) (Ասում է

կինը՝ երբ դժվար աշխատանքով պահում է իր մարդուն):

Բանը բուրթ է: (Գործը վատ է):

Բան դրին փախավ, հաց դրին հասավ:

Բանն է հանեը սիրտին գամը: (Թ) (Աշխատանքը մոռացնում է

տաղտուկը):

Բան կա՝ օրը մէյ մը ընես՝ քիչ է: Բան կա՝ տարին մէյ մը ընես՝

շատ է: (Թ)

Բանին մէջը բան կա: (Թաքուն պատճառ կա, որ նոր եմ ըմբռնում):

Բանը օրվան մը, հոքը տարվան մը: (Թ) (Աշխատիս՝ մեկ օրից

կվերջանա, թե չէ տարով կմնա):

Բարսը (բարձր) տեղին հովը շատ կըլլա: (Թ)

Բաց ամանը չունեն ա կըլըղէ, կատուն ա: (Թ)

Բաց բերանը անութի չը՛ մնար: (Թ)

Բացվէ՛ սիրտ, ուրախացիր մարմին: (Թ) (Հեշտանք ու վայելք):

Բե՛ր ան քեւքը քի էրթա չոէ տէ գա պառկի: (Ասում են նրանց,

որոնք իրենց անելիքը առաջուց չեն մտածում):

Բերանըթ բանալութ՝ ա՛չկըթ բաց:

Բերանը բաց, մէչը թաց: (Թ)

Բերնէ բերան՝ ասեխը խազըլս կըլլա: (Թ) (Այլուր՝ Բերնէ բերան

կըլնի գերան):

Բերանը բռնես՝ ոռը կխոսի: (Զափազանց շատախոս է):

Բերանը դուռ չունի: (Ուզածը դուրս է տալիս):

Բերնէդ էլածը գիտծի՛ր:

Բերնիդ էկածը թող մի՛ տար: (Զգույշ խոսի՛ր):

Բերանը երևլուն չը՛ նայիր, թավայէն կուտէ: (Թ)

Բերանս էրեցավ նէ՝ պարէ ապուրն ալ ապո՞ւր ըլլար: (Թ)

Բերանը էօրխւմճէք կապեր է: (Թ) (Շատ անխոս է):

Բերանը թէնէքէ խափլայեր է: (Շատ տաք ուտողին են ասում):

Բերանըթ խէր բաց: (Բարի՛ խոսիր. ասում են վատ նեք գուշա-

կողին):

Բերնովս խուշ բռնեմ նէ պօշ բան է: (Թ) (Ինչ էլ որ անեմ՝ քեզ

հաճելի չէ):

Բերան կա, լեզու չիքա:

Բերան կա, հաց չիքա: Հաց կա, բերան չիքա: (Թ)

Բերան կա պաքնելիք, բերան կա քաքնելիք: (Թ)

Բերնովս ուզեմ, անկաճո՞վըս ուտեմ: (Թ)

Բերնովս ուզեմ, ինչո՞վս ուտեմ:

Բերան ունի, լեզու չունի:

Բերան չէ, Ավետարան է: (Թ)

Բերան չէ, խորան է: (Թ)

Բերնէն պաղ կվազէ, ներսիթիէն ա՛լ կվազէ: (Լեզուն արդար, սիրտը չար): (Թ)

Բերանը պուտ մը աղ դիր՝ մորթէ: (Շատ անմեղ է):

Բերանը սիրտին էղածը կզուրցէ: (Թ)

Բերանը սիրտին էփեյցուկը կզուրցէ: (Թ)

Բերանը փախլա չը՛ թռչիր: (Անգաղտնապահ է):

Բերնով քաքնել չը՛լլար: (Թ) (Անկարելին կարելի չէ):

Բերնիթ քիրա չո՛ւզեր ա: (Ասում են՝ երբ մեկը զուր տեղ անխոս է մնում, պետք եղածը չի ասում):

Բերող մարը կոողը էխտեր է: (Թ)

Բողէն ախճիկ առ, մանչ մի՛ տար: (Թ)

Բողին վարտիքը, բողին մարթիքը մէկ են: (Թ)

Բողը օխտը չապիք ունի, մէկը կհաքծունէ: (Թ)

Գալը ձեր ձառքը, էրթալը մեր ձառքը: (Ասում են հյուրերին, որ ուզում են չուտ մեկնել):

Գագիկին մասալն է: (Թ)

Գագիկ պիզտէ, պիզ Գագիկտէ «Գագիկը մեր տանն է, մենք՝ Գագիկենց»: (Ասում են, երբ երկու հարևաններ միշտ իրար տուն են գնում):

Գաղտուկ խօսկը թէգ կլսվի («Ջիք ինչ ծածուկ որ ոչ ծանիցի»): (Թ)

Գաս նէ ա օխճ էղի, չիքաս նէ ա:

Գետնէն ա գտնաս նէ՝ համրէ՛ տէ առ:

Գետինը անկաճ ունի: (Գաղտնիքը միշտ կլսվի):

Գեր գեր թեեր՝ ուժ չունի, խոշոր աչկեր՝ լուս չու

Գէշն աղէկին, գէշն աղէկին՝ ժամ են չիներ, քիչ կ[illegible]էկն աղէկին: (Թ) (Ամուսնության հարմարության առթիվ):

Գէշը ամպ օրը շատ տեսեր է: (Թ)

Գէշ լեզուն սուրփը քովէն կհանէ: (Թ)

Գէշ կե՛ր, գէշ մ՛ ը՛սեր: (Թ)

Գէշ մ՛ ը՛սեր, որ աղէկ լսես:

Գէշ որ իմ տունս, գէշ հարս քու տունըթ: (Թ) (Վատ օրը կարելի է

տանել, վատ կինն անտանելի է):

Գէշ օրը կաղէկնա, գէշ մարթը չա՛ղէկնար: (Թ)

Գինովի մէզէ չը՛լլար: (Այս ուտելիքը շատ քիչ է): (Թ) (Երևանի

բարբառով՝ «Երկու տարեկան երեխի տաս՝ կխռովի»):

Գիտնալը բան չէ, ընելն է բանը: (Թ)

Գիրկս նստեր է, մօրուքս կփետտէ: (Թ)

Գլխութ խանտիլ կլլնա, ժամ մ՛ ե՛րթար: (Ծաղրաբար ասում են

եկեղեցի չհաճախողին):

Գլոխ մը ըլլա նէ՝ վրան կկոխէ: (Թ) (Շատ տխմար է):

Գլոխը տաքնա՝ ճէպը կպաղի, ճէպը տաքնա՝ գլոխը կպաղի: (Թ)

(Հարբողի մասին):

Գլոխը ցավի նէ՝ կատուն խոտ կուտէ: (Թ)

Գլտորողին թէքմէ չեն ի տար: (Թ) (Ընկնողին աքացի չեն տա):

Գնա մեռիր, էկու սիրեմ: (Գնահատում են երբ արդեն ուշ է):

Գողը գողէն գողացավ, Աստված տեսավ զարմացավ:

Գող կատուն մուկ չը՛ բռներ:

Գողին ուզածը քիչերն է: (Թ)

Գող՝ սիրտը դող:

Գողը տունէն ըլլա նէ՝ կովը ծակէ մըն ալ դուրս կհանէ: (Թ)

Գոքըթ նստիմ՝ մօրուքըթ փետտեմ: (Ապերախտ է):

Դանակը իրեն կոթը չը՛ տաշեր: (Թ)

Դանակը իրեն կոթը չը՛ տաշեր: (Թ)

Դանակ մը զարնէիր նէ՝ պուտ մը արուն չէր էլլար: (Շատ բար-

կացել էր):

Դանակը օսկորին հասավ: (Թ) (Այլևս կարելի չէ համբերել):

Դատաստան կա գալու, պատասխան կա տալու:

Դատեցա, դատեցա, դարտակ էլա (Բազում աշխատեցաք և ոչինչ

կալաք):

Դարվերը դարվար ալ ունի: (Թ)

Դեղին դեղին, վով տեսնա՝ պատռի լեղին: (Թ) (Պայծառ դեղին

մազ ունեցողին են ասում):

Դիմացի լեռը մարթ է փատծեր (փայտացել): (Ծաղրով ասում են

նրան, որ ոչ ցուրտ օդին մրսում է):

Դուն աս սանրը կտավ չունիս: (Թ) (Դու այս հմտությունը չու-

նես):

Դուն գիտես մէկ-էրկուք, էս գիտեմ տասվերկուք: (Թ) կամ՝

Դուն գիտես մէյ մը, էս գիտեմ տասվերկու:

Դուն դուն ես նէ՝ ես ալ ես եմ: (Թ)
Դուն ես, դուն ես, կլորիկ չուն ես:
Դուն լաթըդ աղէկ պահէ, քի լաթտ ալ քեզի խաթուն պահէ:
Դուն մէկը գիտես, ես էրկուքը: (Թ)
Դուն վորի՞ն տունը կհարցունես կոր: (Մի՞թե չգիտես):
Դուն քուն, բախտըթ արթուն:
Դուռըդ աղէկ գոցէ, դրացինըթ գող մը՛ բռներ:
Դուռը ծախել՝ օրը օրիկ ընել: (Թ)
Դուռըթ մեռծ մեծ մը՛ բանար: (Ծոխ մի՛ ապրիր):
Դուռնէն վռնտես՝ փէնճիրէէն կմտնա: (Շատ աներես է):
Դուրսի փարան դուրսը կմնա: (Թ)
Դուրսէն քահանա, ներսէն սատանա:
Դրացինը դրացինին մոխիրին կարոտ է: (Թ)
Դրացինըթ խաղաղ, դուն ալ խաղաղ:
Դրացինիթ խէր ուզէ, Աստված ալ քեզի խէր կուտա: (Թ)
Դրացինին պաքածը չեն առներ, օտարին քաքածը կառնեն: (Թ) (Ամուսնության համար):

Դրեր ես նէ գտիր: (Բոլորովին կորել անհետացել է):
Եկեսցէ ո՛չ մեկեսցէ, հացն ուտեսցէ չըթոկեսցէ: (Հին ժամանակ սովորություն է եղել ընթրիքից հետո «Եկեսցէ»-ի աղոթքը ասել և հետո պառկել: Վերի առածը ասվում էր նրանց՝ որոնք ծուլանում էին այդ բանը կատարելու, իսկ այժմ՝ ընդհանրապես ծույլերին):
Եղը գնաց, մոխիրը մնաց: (Թ) (Լավը գնաց, վատը մնաց):
Եղը-մեղրը մարթը Մարյամ-խաթուն կընէ:
Եղը-մեղրը չան փորն են լեցուցեր: (Թ) (Խոզի առաջ մարգարիտ):
Եղ ունիս նէ՝ գլօխըթ քսէ: (Թ)
Եղը քեզի, մեղրը ընծի:
Եչն ալ գիտեմ, զան ալ: (Թ) (Ես ամեն ինչ գիտեմ):
Եչը թողունք, զան նայինք: (Դառնանք մեր բուն խնդրին, ֆրանսերեն՝ «Վերադառնանք մեր ոչխարներին»):
Ետկը մնացողին Աստված հետը՝ (Թուրքերեն՝ «Վերջը մնացողը սառածին կմնա», լատիներեն՝ «Ուշ եկողներին ոսկորտաք»): (Թ)
Երկինքէն ի՞նչ է ինկեր որ գետինը չընթունի: (Թ)
Երկինք մը՛ թուքներ, թուքը ճակտիթ կուքա: (Թ)
Երկինքը փնտռելն իքէն՝ գետինը գտանք: (Թ)
Զավակըթ մենծծավ, քեզի մենծ ցավ: (Թ)
Զավակ չունեցողին տէրտը մէկ է, ունեցողին հազար մէկ է:

Զատիկն էկավ՝ չունիմ կապա. վո՛վ օր չնէ ինծի կապա, անոր կըսեմ Հաճի-պապա:
Զատկին չէքէր առնեմ նէ՝ Թուխտը քեզի կուտամ: (Սուտ վարձատրության դատարկ հույս: Այսպես նաև հաջորդը):
Զատկին չալապուտի մը կլմցունեմ: (Թ)
Զարկ ըսինք նէ՝ մեռցուր չըսինք (Այսպես է ասում մայրն ամուսնուն, երբ առաջարկում է նրան ծեծել չար որդուն և նա չափազանց է ծեծում):
Զէյթին մը կուտա, թուլումը ուռին կկապէ: (Թ) (Մի քիչ բան կտա, շատին կսպասե):
Զիյանը վաստակին ախպարն է: (Թ)
Զիյանին կէսէն դառնալը վաստակ կսեպվի: (Թ)
Զո՛րն ասեմ կամ զո՛րն խոստըվանիմ: (Գանգատվելու շատ բան կա):
Զորս դուն պատվիրեցիր (գրաբար՝ «Զորս դու պատուիրեցեր»): (Շատ, սաստիկ):
Զրկվողը ապրեր է, վա՜յ զրկողին: (Թ)
Էլած աչկին տեղը չի՛ քար: (Թ) (Կորուստն անդարմանելի է):
Էլին բերանը չէքմէ-պլուզմէ չէ քի քաշեմ տէ գոցեմ: (Օտարների ասեկոսեին վերջ տալ չեմ կարող):
Էլի Թոնթոշ (կամ՝ տոտոշ) տուն գնա, հացըթ Թէքնէն կլողա (Դուն քուն, բախտդ արթուն):
Էլա զավկի տէրը, կյնա զավկի տէրը: (Թ) (Զավակը կարող է իր վարքով թե՛ պատիվ դառնալ իր ծնողներին և թե՛ նախատինք):
Էլողին տու կնիկը, մեռնողին կնիկը: (Թ) (Վարձու տնից դուրս գաս, ուրիշը կվարձի և եթե մեկը մեռնի, կնոջը ուրիշը կառնի):
Էխտըվողը չը՛ հօքնիր: (Թ) (Հաղթվածը միշտ ջանք է գործ դնում հաղթելու համար):
Էկար գոհ, մ' երթար դշկոհ: (Թ) (Ասում են հյուրին):
Էկեր պատեր, ճարն է հատեր: (Ստիպված է):
Էղածը օրթնած է: (Թ)
Էշը գլօխէն, մարթը լեզվէն կբռնըվի: (Թ)
Էշ է հեծեր, էշ կփնտըռէ:
Էշն է նստեր, էշն է մոռցեր: (Թ)
Էշը էշ է նէ՝ չամուռը մէյ մը կիյնա:
Էշը էշ իքէն մէյ մը ինկած տեղէն մէյ մըն ա չասնիր:
Էշը էշուն քովը կապես նէ՝ յա առօսը կառնէ, յա փարօսը:
Էշ ըլլալուս՝ գէշ կըլլամ: (Թ)

Էշուն ըսին. Անկաճըլթ ինչո՞ւ երկան է – Անունս ալ էշ է: (Թ)
Էշուն ըսին. Քեզի զավակ մը եղավ: Ըսավ. էղավ, չեղավ, փեռը կռնակէս չվերցավ: (Թ)
Էշը Թիմար ընելով ձի չը՛լլար: (Թ)
Էշէն ինկեր՝ չիւչ չիւշը ձառքէն (կամ՝ բերնէն) չէ՛ ցքեր:
Էշէն ինկեր՝ տախտակը ձառքէն չէ՛ ցքեր:
Էշն ի՞նչ գիտէ նուշն ի՞նչ է:
Էշն ի՞նչ գիտէ նուշը, կերթա կկռծէ փուշը:
Էշը իշէ, փատը քաշէ: (Թ)
Էշը իր զռալուն վրա կզմայլի: (Թ)
Էշը ծախենք, ախճիկը կարքենք:
Էշը ծախեցինք, չիւշչիւշէն ազատեցանք:
Էշուն ծաղէկ տուվեր էն, հոտվտալուն տեղ կերեր է:
Էշը ծնի նէ՝ փալանը մենէ:
Էշը կդատի, ձինն է ուտողը: (Թ)
Էշը հարսնիք էն տավէթ ըրեր, յա աղն է պակաս, յա պիպէռը:
Էշը մենծեր, չուլը պզտիկծեր:
Էշը մեր էշն է, օր փալան չունի: (Թ)
Էշ նստելը մէկ ամօթ, իյնալը էրկու:
Էշուն «Շախա մը ըրէ» ըսեր էն, պոչը վեր առեր տտեր է:
Էշուն ոռը ասեխ խօթել մը պիլէ չիյտէ: (Ոչ մի բանի ընդունակ չէ):
Էշուն ոռը խօթես՝ վեր կցատկէ: (Շատ հաստ է այս ասեղը):
Էշը չկերած խոտը ուտէ նէ՝ գլօխը (կամ՝ փորը) կցավի:
Էշու պոչ է, նէ՛ կերկըննա, նէ կկարճըննա:
Էշուն պոչը մարթու քով մը՛ կտրեր, մէկը «էրկան» է կըսէ, մէկը՝ «Կարճ»:
Էշու պէս կերեր, էշու պէս մենծեր:
Էշը տէրոջը ուզած տեղը կկապեն: (Թ)
Էշութինը փարայով չէ:
Էոը գնաց, տէրը մնաց:
Էռսուն աղռան ճէպս է: (Բոլոր գաղտնիքները գիտեմ):
Էս աղա, դուն աղա, մեր ալուրը (կամ՝ տէյիրմէնը) վո՞վ աղա:
Էս զանձ կըսեմ, դուն տանձ կըսես:
Էս իմ էշս լամ՝ քի փալան չունի:
Էս զանձ կըսեմ, ան տանձ կհասկնա:
Էս խօսող, դուն չընող, վո՞վ մռող: (Թ)
Էս կմարիմ քու վրաթ, դուն չես Թուքներ (կամ՝ քաքներ, կամ խըռ-չեր) իմ վրաս:

(Ձայն բարբառոյ յանապատի):
Էս կըսեմ, էս կլսեմ: (Ձայն բարբառոյ յանապատի):
Էս «Հատըմ» կըսեմ, ան կէնէ «Քանի՞ տղա ունիս» կըսէ:
Էս «Հատըմ» կըսեմ, ան կէնէ «Քանի՞ տղա ունիս» կըսէ:
Էս հինգ ըսեմ, դուն տասը ըսէ: (Կարծվածից ավելի է):
Էս ու դուն, Թրփանտա տուտուն (կամ՝ խաթուն): (Մենակ մննք ննք):
Էս փրթեմ, դուն կեր:
Էս քեզի ամառվընէ ալ գիտեմ: (Թ)
Էս քեզի ըսեմ, դուն մարթու մ՛ ըսեր: (Թ) (Աշխարհում գաղտնիք չի մնում):
Էվէլը աչկ հը՛ հաներ:
Էվէլ բարին աչկ հը՛ հաներ:
Էվէլ հացը աչկ հը՛ հաներ:
Էվէլ վաստակը փոր հը՛ ծակեր:
Էվէլքու խոսքերը գետին չեն իյնար: (Թ)
Էվէլքու խոսքերը գետին չեն իյնար: (Ուրիշ բան չունենք ուտելու):
Էտին յուփխա փիլավի է: (Ուրիշ բան չունենք ուտելու):
Էրած սիրտին չոր (կամ՝ քաք) մխիթարանք:
Էրեսս դնեմ, օր օտարը կոխէ՞: (Թ)
Էրեսս դնեմ, օր օտարը կոխէ՞: (Կեղծավորություն չէ ասածս):
Էրեսիթ ըսել հըԱա: (Կեղծավորություն չէ ասածս):
Էրեսիթ ըսել հըԱա: (Կեղծավորություն չէ ասածս):
Էրեսը Թուքնես նէ՝ արզև (անձրև) կուքա կոր կըսէ: (Շատ անպատկառ է):
Էրեսիթ խաչ հանէ: (Զգուշացիր այդպիսի հիմար խոսքերից):
Էրեսին կաշին անանկ հաստ է, քի հաքնիս Հինդխստան երթաս, հը՛ մաշիր:
Էրեսը Նայիս նէ քործըլթ չափած մը եռ կերթա: (Շատ անճոռնի է):
Էրես տուվինք, աստառն ալ հետը կուզէ:
Էրես տուվինք, աստառն ալ հետը կուզէ:
Էրեսը քացախ ծախողի էրես կըլմանի: (Թ)
Էրեսը փռանըրզի քէօսէլէ է: (Շատ պնդերես, անամոթ է):
Էրէկ էկար, ասօր մարթացա՞ր:
Էրէկ տնկեցի, ասօր մայտանօս փուսար:
Էրէկվան կերածըս մոռցեր էմ: (Ոչինչ չեմ հիշում):
Էրթա հարանց, իշէ մարանց:
Էրթում ալ ընեմ՝ գլօխս հը՛ ցավիր: (Ճիշտ է ասածս):
Էրթումը էրկու բերնով սուր է: (Թ)
Էրիկ էմ ու սիրտ ունեմ: (Թ)
Էրիկ կնիկ կռվեցան, աշխարք գիտցավ, փաժնըվեցան: (Թ)
Էրիկ կնիկ կռվեցան, աշխարք գիտցավ, փաժնըվեցան: (Թ) (Այնքան շուտ կհաշտվեն):
Էրիկ կնկան կռիվլին մէջ մանտիլ մը հը՛ չորնար: (Թ) (Այնքան շուտ կհաշտվեն):

Էրիկ կուգեմ, հի՛մա կուգեմ: (Ասում են, երբ մեկն ուզում է՝ որ պահանջը անմիջապես կատարվի):

Էրիկմարթ մը լսիրին չոփը ծոփ վեր առնէ նէ՝ էրիկմարթ է նորէն: (Թ) (Ամենատկար կամ ծերացած տղամարդն էլ այր է. Հմմտ. Նոր-Նախիջևանի բարբառով՝ էիրկմարթուն ծերը հը՛ըյար):

Էրկաթը տաք տաք կծեծեն: (Թ)

Էրկանը կարճին ծառան է: (Թ)

Էրկու ժամի լուսարար, մէկէն սեւրես (Ոչ ոք կարէ երկուց տե-
րանց ծառայել): (Թ)

Էրկու լսէ, մէկ խօսէ:

Էրկու խարփուզ մէկ խօլթուխի տակ չը՛ սղմիր: (Թ)

Էրկու խենթին մէկ խելօք [դրէր էն]:

Էրկու խօռօզ, մէկ թավուխ, ղըղղըռին կերթան:

Էրկու խօռօզ, մէկ տոտոռող նստեր էնք:

Էրկու կատու չուն մը կխըխտեն (ֆրանսերեն՝ «Միությունը զո-
րություն է»): (Թ)

Էրկու կով ունեցողը մէկը կերավ: (Թ) (Ասում են շատ ուշացողին):

Էրկու կուտի ապաս է, ինչ կա չկա՝ վրաս է: (Թ) (Ամբողջ հարըս-
տությունս այս իմ հագած աբաս (վերարկու) է, որ արժե երկու կո-
պեկ. չունևոր եմ):

Էրկու հոք ունէի, մէկը ատ էր: (Ամենևին չեմ հետաքրքրվում դրա-
նով):

Էրկու ձառքը կրակն ա ըլլա՝ կուքա: (Անպատճառ կգա):

Էրկու ձառքը կրակի մէջ է: (Թ) (Շատ բազմազբաղ է):

Էրկու ձառքը քարին տակը մնաց: (Թ) (Վիճակը հուսահատական
է):

Էրկու չանախ յալըղ ունիմ, ինչ աղվորիկ պալըղ ունիմ: (Գո-
վասանք քենուն):

Էրկու չըլպախ բաղնիքը կվայլեն: (Թ)

Էրկու պինդը պատ է պատռեր: (Համառությունը վնասակար է):

Էրկու պուտուկ իրար զարնես, մէկը կոտրի նէ՝ մէկալն ա կճաթի:

Էրկու պուտուկ իրար զարնես, մէկը չէ մէկը կկոտրի: (Թ)

Էրկու ջուրի մէջ լողալ: (Թ) (Երկու կողմի հետ հաշտ [illegible]լ):

Էրկու սահան զէրտէ ունիմ, ինչ աղվորիկ թէյզէ ուն[illegible] Գովա-
սանք մորաքրոջ հացեին):

Էրկու տէր-օղորմյա, մէկ ալելույա: (Աղքատի թաղում):

Էրկու օտկը մէկ փապուճը դնել: (Թ) (Շատ նեղը մնալ):

Էրնէկ ուտողին, վայ փրթողին: (Թ)

Էրնէկ քեզի խոռողիկ, նէ պաք գիտես, նէ ուտիք: (Թ)

Էփի, էփի, նորէն հում է: (Թ)

Ըլստավորին խունկը մոմը պակաս է: (Թ)

Ըղունգ ունիս նէ գլօխըթ քերէ: (Թ)

Ընողը լմնցուց, չընողը չըլմընցուց:

Ընողը կգտնա:

Ընողը կգտնա, անանկ աշխարք մըն է ասիկա: (Թ)

Ընողը կքաշէ:

Ըռախին փայն է ուրախին: (Թ)

Ըսեմ՝ գէշ կըլլամ, չըսեմ՝ էշ կըլլամ:

Ըսելը խօլայ է: (Գործն է դժվարին):

Ըսեմ՝ խօսկ կըլլա, չըսեմ՝ ցավ կըլլա: Ջաթը սիրտս ցաված է, չե՛մ
ըսեր, թո՛ղ ցավ ըլլա: (Թ)

Ըսեմ նէ գէշ մարթ կըլլամ:

Ըսողը լսողին ծառա: (Թ)

Ըսողին լսող մը պէտկ է:

Ըրէ՛, նտկը պարծենցիր:

Թախտակ կա՝ օր զամ չունի, քաք կուտէ, օր համ չունի: (Թ)

Թաքավորին էտևէն պիլէ գէշ կխօսին: (Բամբասանքին կարևո-
Թաքավորին էտևէն պիլէ գէշ կխօսին: (Բամբասանքին կարևո-րություն չպետք է տալ, որովհետև չկա մեկը, որին չբամբասեն):

Թախտապօշէ թախտապօշ ձառքտ էմ պաքեր: (Թ) (Ծաղրաբար.
հեռվից հեռու սուտ հարգանք):

Թապախանէին քաք պիտի հասծունէ: (Թ) Ասում են գործը շատ
չտապով անողի համար):

Թաց տեղ չի՛ պառկիր: (Թ) (Գործը լավ գիտի բռնել):

Թաց փատի պէս կֆսա: (Թ) (Դառնապես կզղջա):

Թելին մէկը քաշես, հազար կարկըտանը կթափի: (Շատ հին չոր
է):

Թիլքին հարցուցեր էն քի «Վկաթ վո՞վ է», պոչն է ցուցուցեր:

Թէմպէլին քործ տուր, տեղը քեզի խելք կուտա: (Թ)

Թող գտնըվի, գէշ ըլլա: (Թ)

Թող չես ի տար օր տղան հօրը մօրը էլլա: (Թ) (Երբ խոսքի հար-
մար առիթը գա, այն ժամանակ միայն ասա՛):

Թող չըսեն քի էշ է, թող ըսեն քի գէշ է:

Թուքի՝ գինի էր, լսմեցի՝ լեղի էր: (Թ)

Թուլթը էտևէս չհասնէր նէ՝ ինծի ուտողին ճիտը կոթիս պէս կընէի:

Թուլթը էտևէս չհասնէր նէ՝ ինծի ուտողին ճիտը կոթիս պէս կընէի: (Այսպես է ասել կռասը: Պոլսեցիների կարծիքով ամենավնասակար պտուղը կեռասն է):

Թուխտին երկու երեսն ա կարթալու է: (Միակողմանի չպետք է լինել):

Թուքածըլթ մը՛ լըներ: (Սկզբունքի վրա պետք է համառել, տրված խոսքը չպետք է դրժել):

Թուքնես նէ՝ արգև կուքա: (Անամոթ մարդ է):

Թռչած կատուն ջուրէն կվախնա (Աչքը տեսածից կվախենա):

Թքալով կժողվէ, քէփճէով կխարճէ: (Թ)

Թքալը կվերցունէ, կոթովն ալ աչքը կհանէ:

Թքալովը կուտա, կոթովը աչքը կհանէ:

Թքալովը կուտա, կոթովը կառնէ: (Թ)

Թքալ մը ջուրի մէչ իրար կխըխտեն: (Իրար հետ ոխերիմ թշնամի են):

Ժամէն է՛ս կուքամ, օղորմի Աստծը դո՞ւն կըսես:

Ժամը կհանէ մարթուն սիրտին գամը: (Թ)

Իմը-քուն ավրեր է տուն: (Թ)

Իմին լացիս մը՛ նայիք, հէմ լանք, հէմ էրթանք: (Ասել է հարսը՝ պսակի ժամանակ, արտաքին չկամության տակ թաքնված ներքին կամք):

Իմին յառվըներս փանճա՞ր կժողվեն կոր: (Ես էլ կարող եմ):

Իմին չափովս չափէ:

Իմին օտկերս կապէին, քուկին ալ ձառքերըթ: (Ասվում է կատակով՝ համեղ մի բան ուտելու առթիվ):

Իյնա զավկին տէրը, էլլա զավկին տէրը: (Որդին պատճառ է իր ծնողների թե՛ անկման և թե՛ բարձրացման):

Իյնալ կա, էլլալ կա:

Իյնա մալին տէրը, էլլա զավկին տէրը: (Հարստությունը կկորչի. լավ որդին կբարձրացնի ծնողներին):

Իյնա մալին տէրը, էլլա մալին տէրը: (Հարստությունը մնայուն չէ):

Ինը խօսէ, մէկը պահէ: (Թ) (Բոլոր գաղտնիքներդ մի՛ տար ուրիշին):

Ինը չտուված, տասը ձառք չիյնար (Թուրքերեն ակնարկությամբ դատարանական ծախսերի): (Թ)

Ինը տուվողը տասն ալ կուտա:

Ինծի խխտող ջուրին ծով կըսեմ էս: (Թ)

Ինկած բերնին փարէվ չիքա: (Թ)

Ինկեր է նէ՝ «Վայ կոնակս» ըսեր է (Թուրքերեն՝ «Կողմնապահությունը մեծ պաշտպանություն է»): (Թ)

Ինչ ըսես՝ ան կլսես:
Ինչ կարօտ էս բորոտելու, անուշ անուշ քերվըտելու: (Ասում են
երբ ստորին խավից մի անձ ամուսնանում է բարձր խավից մի անձի
հետ):
Ինչ չես ուզեր քըռչըլթ, մի՛ կամենար տալռչըլթ: (Թ)
Ինչ ցանես՝ ան կքաղես:
Ինչ օր ընես՝ քեզի կընես:
Ինքը դեղին, մազը դեղին, օվ օր տեսնա՝ պատռի լեղին: (Թ) (Դե-
ղին մազով մարդկանց բնութագիրն է):
Ինք թստէ, ինք հոտվտա: (Տատ նսասեր է):
Ինք կըսէ, ինք կլսէ: (Ձայն բարբառոյ յանապատի):
Ինքը պզտիկ, ամա տեսած կրակը մենծ է:
Ինքը պզտիկ, լեզուն մենծ:
Ինքը սև, էրեսը ճերմակ: (Թ) (Ասում են սուրճի համար):
Ինքնիրենը հարս, ինքնիրենը փեսա: (Թ)
Իշտէ փիսիկը, վո՞ւր է միսիկը:
Իրարու բերան թուքեր են: (Միևնույն բանն են ասում):
Իրեն աչկին քյորութանը չը՛ նայիր, օտարին աչկին փուշը կտես-
նա:
Իրեք օր կախեցինք՝ չմեռավ: (Տատ վատ մարդ է):
Իրիսկինը մեռնի նէ, տէրտէրը ան ատեն կհասկնա քի մահ կա: (Թ)
Իրիսկինը դօլմա կդնէ կոր: (Ասում են, երբ մեկը ուրիշներին աշ-
խատեցնում է և անունը դնում է, թե ինքն է անում):
Իր ձառքով գնաց կրակը ինկավ:
Իքվին (հոնքը) չնեմ ըսելն իքէն աչկը հաներ է:
Լաթը նոր պահէ քի լաթն ա քեզ խաթուն պահէ:
Լալընճիի քէսէրի պէս իրեն կտաշէ (Մի՛ լինիր ուրագի պես միշտ
դեպի քեզ, դեպի քեզ):
Լալով կծնինք, խաղով կմեռնանք, դատանքով ալ մարթ կըլլանք:
(Թ)
Լախըռտըլյով պոստան չի ցանվիր (Թ):
Լախըռտը չիյտեմ, գամ դուրըթ քաքնեմ: (Ասում են հիմար ու ա-
վելորդ խոսողին):
Լամ լամ, իմ էշս լամ՝ քի փալան չունի: (Իմ վիճակը ուրիշներից
ավելի խղճալի է):
Լամ-ճիմ չիյտեմ: (Ավելորդ բացատրություններ պետք չեն ինձ):
Լա օր մեր էշը լա, քի աքի չունի:

Լանին ճարը կա, նեղին չիքա. կամ՝

Լանին չարէ կա, նեղին չարէ չիքա:

Լան լան թևեր՝ ուժ չիքա, մենծ մենծ աչկեր՝ լուս չիքա: (Թ)

Լան օրը նեղ ապրէ, օր նեղ օրը լան ապրիս: (Թ)

Լացը լաց կբերէ, խնդումը խնդում:

Լեզուն արթար, սիրտը չար:

Լեզուն դանակէն սուր է: (Թ)

Լեզուն թաց տեղ է: (Թ) (Ուզածը կարող է ասել):

Լեզու կա անուշ է, լեզու կա լեղի է:

Լեզուիթ չըլլար նէ՝ աչկըթ խառղանները կուտէին: (Թ)

Լեզուն ոսկոր չունի՝ կդառնա:

Լեզուն ոսկոր չունի՝ ուզածիթ կդառնա: (Թ)

Լեզուն ոսկոր չունի՝ օր տամախը խօթվի: (Թ)

Լեզուն ցաված ակռային կդըպճի: (Թ)

Լեզուն քահանա, սիրտը սատանա: (Թ)

Լեռը լեռան վրա էղեր է, տունը տունին վրա չէ էղեր: (Թ) (Մի տան մեջ մի քանի ընտանիք չեն կարող ապրել):

Լէպլէպիէն վախցող հարսն է:

Լման խոսկը էշուն կըսեն: (Թ)

Լողալ չատ գիտցողին ետկը ջուրն է: (Թ)

Լուսեր դրէք, խունկեր բերէք, տէրտէրը պատարաքվոր է: (Թ) (Մեծ գործի վրա է երևում, բայց արածը ոչինչ է):

Լուսէթ լուս վառելով լուսէթ բան չը՛ պակսիր: (Թ) (Բարիքներ կան, որոնք քսակի չեն դիպչում, ուստի ժլատություն չպետք է անել):

Լուսը լուսնա նէ՝ փորին սուք է: (Թ) (Հենց որ առավոտ եղավ, մարդ ուտել է ուզում):

Լուսնա տէ մէյ մը դուրս իյնամ:

Լուսունկա տեսնողը չը՛սեր աստխին լուսունկա: (Թ) (Մեծը փոքրին նսեմացնում է):

Լուսպէօճէյին տեսեր է, կրակ կա պոռացեր է: (Ջափազանց վախկոտ է):

Խազարը գիտե իրեն փազարը: (Թ)

Խազնող չունը չը՛ հաչեր:

Խալխը հացը կմուրա, դուն ջուրը պիտի մուրաս: (Թ) (Ասում են չատ ծույլ մարդուն):

Խալխին քարոզիչ, իրեն տոտողիչ: (Թ)

Խախուտ տունին կարկուտը մահանա: (Թ)

Խածած խնձոր մը տուված չէ: (Թ) (Շատ ժլատ է):

Խածած չունը ակռան չը՛ ցուցուներ: (Թ)

Խաղ չատ գիտեմ, ամա ձան չունիմ օր կանչեմ:

Խաղալ էլլողը թմակը խախծունէ պիտի: (Թ)

Խամ հաքիր, խաս վայլեցուր: (Թ)

Խաչէ, խաչէ, առչին քաշէ: (Կերակրի կողմից ընավ խստապահանջ չէ): (Թ)

Խաչ՝ ա՛լ փըրթընը՝ իչէրի քաչ: (Խաչի տոնին հաջորդում է ձմեռը):

Խաչէն ետկը երկանը պաղ ջուր կխմցունէ: (Թ)

Խաչը ծոցէն կհանէ: (Ծածուկ խաբեբա):

Խաչ հանելն իբէն աչկըս հետը հանեցի:

Խաչ չէ՛ հաներ, չէ՛ հաներ, հաներ է նէ՝ աչկն է հաներ:

Խաչին տէրը զօրավոր է:

Խաչը տէրը կընէ զօրավոր, չունը տէրը կընէ հաչան: (Թ)

Խաչիկը ունելուն՝ տաճիկը թող ունէ: (Թ) (Ավելի լավ է հարըստությունս թողնեմ տերության, քան ժառանգիս):

Խառղա ցաքուկ խիստ ըրընտիկ: (Թ)

Խավուն չէ օր հոտվըտամ առնեմ: (Թ) (Ասում են ամուսնության դժվարության համար):

Խատուտիկ-մատուտիկ, վո՞ւր է մերին աղվոր ուտիք: (Թ) (Ասում են գանգատվելով պասից):

Խափախը գլտորեր՝ պուտուկը գտեր է: (Թ) (Իրար չատ հարմար են):

Խափախլը սահաններս թող ետ երթա: (Թ) (Իրանից ոչ մի չահ չունիմ, փույթ չէ որ գժտվում է):

Խափեցի, խափլայեցի, աղին ամանը խոթեցի: (Թ) (Լավ խափեցի):

Խելացիին մէկ խօսկ, անխելքին հազար: (Թ)

Խելքս կհասնի, ձառքս չի հասնիր: (Թ)

Խելքերը մէզաթն էն հաներ, իր խելքին է հավներ:

Խելք ու փարա մէկտեղ չեն ըլլար: (Թ)

Խելք պէտք է քի էրթա, չոէ տէ գա պառկի:

Խելքիթ պուտուկը սիրեմ (կամ)

Խելքիթ պուտուկը սիրեմ՝ քի ճաթած է: (Ասում են հեգնաբար անխելք մարդոց):

Խելքըթ սիրեմ օր մէչով դուրսով սըղը է: (Թ) (Նախորդի նշանակությունն ունի):

Խելքըթ սիրեմ օր միտկիթ մօտ է: (Թ) (Նույն նշանակությամբ):

Խելքը տարիքի վրա չէ:
Խելօքին հետ քար կրէ, խենթին հետ հաց մ՚ ուտեր: (Թ)
Խելօքը մինչև օր խելք ըրավ, անխելքը իր գործը տեսավ: (Թ)
Խելօքը մինչև որ մտմտա, խենթը իր տղան կկարքէ: (Թ)
Խենթին առջին ա քարնես մէկ է, էտին ա: (Թ)
Խենթին բամբակը հովը կմանէ: (Թ)
Խենթը, գինովը մէկ է:
Խենթը գինովէն վախծեր է:
Խենթն է գացեր հարսներուն, ցնծաղիկ է աս մեր տուն: (Հմմտ. քէչ ցածրը):
Խենթ էղար ախճըկան մը՝ կարքըվեցար, խելքըթ տուն բերիր՝ գատվեցար: (Թ)
Խենթ էմ ըսէ, փարա մը տամ:
Խենթը ըսավ, խելօքը հավտաց:
Խենթին իլէն գինովին ձառքը դանակ չեն ի տար: (Թ)
Խենթը իր օրը ըրեր է, խելօքը պէքլէյեր է (խելօքը սպասել է): (Թ)
Խենթը (կամ՝ խեր) խրատն ի՞նչ ընէ, սեւ սապոնն ի՞նչ ընէ:
Խենթը ծնած տեղը փնտռեր է, խօլեքը հանքիստ ընելիք տեղը: (Թ)
Խենթէ կուշտ, խօլեքէ կարօտ: (Զորս կողմս բոլոր խենթ են):
Խենթ հարսին խենթ փեսա: (Թ)
Խենթը հարսնիք գացեր է, «աստեղը մեր տունէն աղէկ է» ըսեր է:
Խենթին հացը խօլեքին փորն է:
Խենթին հետ խենթ չեն ըլլար:
Խենթը հորը քար մըն է նետեր, քառսուն խօլեք չեն կրցեր հաներ:
Խենթը չալկեր են, ճիվերը ցավեր է (կամ)
Խենթը չալկեր են նէ «Վայ ճիվերս» ըսեր է: (Թ)
Խենթը պույնուզ ունի՞ (կամ)
Խենթը պույնուզ չունի որ անով ճանծծըվի: (Թ)
Խենթին սիրտը լեզուին վրա է, խելացիին լեզուն սիրտին վրա: (Թ)
Խենթերը վախկոտ կըլլան:
Խենթը օրը օր ըրեր է, խօլեքը նայեր է քի օրը գա:
Խենթութինը ամմեն տեղ փարա չը՛ներ:
Խէրը խըյար է փուսեր: (Բարիք անողը չարիք կգտնի):
Խէրը տէրը կգտնա: (Թ)
Խը՛մ ըրեր՝ ինկեր է: (Թ) (Շատ նման է ծնողներին):
Խըյարը ծուռ է փսեր: (Գժտվել են):
Խլլոտին փարև տուր, խլլինքը վրաթ կնետէ: (Թ)

Խլլոտին ցուրտն է մահանա: Էս քեզ ամառվընէ գիտեմ:
Խնամի՝ ծովը խայմախ կըլմանի: (Թ) (Գովասանք խնամիին):
Խնամիի չունի պէս պատէ պատ զարնել: (Թ) (Հետը վատ վարվիլ):
Խնդա հարսն ու փեսան, էրկու խենթ դրացնութեան: (Ուրիշի ուրախությամբ հրճվելը հիմարություն է):
Խնդա նէ արև կցաթի: (Թ) (Դժնյա տեսք ունի):
Խնդալուն սօնը լալ է:
Խոզերը դատին, բողերը ուտեն: (Թ)
Խոնար էղողը կրարսընա («Որ խոնարհեցուցանէ զանձն՝ բարձրասցի»): (Թ)
Խոշոր քարին վազողը զարնելու միտք չունի (պարսկերէն՝ «Մեծ քար բռնելը չխփելու նշան է»): (Թ)
Խոստըվանանք մնա՛: (Ուրիշին չասես այս գաղտնիքը):
Խոստըվաննելու, հետը անանկ տեսնըվելու է: (Շատ խիստ մարդ է):
Խորաթա չկյտեմ, զամ դուըլթ քաքնեմ:
Խորթ մարը փեռ մը օսկի էն ըրեր, էշն էն դրեր, նորէն սիրող մը չէ էղեր: (Թ)
Խորիծը մենք չինեցինք, նայէ հէլվան վօ՞վ կերավ: (Թ)
Խորուրթ մարթկան, կամք Աստուծո:
Խուլին համար էրկու հեղ ժամ չեն ըսեր: (Թ)
Խուլը մինակ պառկեցավ, կնկանը մեռնիլը ան ատեն հասկըցավ: (Թ)
Խուլը մունջին բան կըսէ: (Թ)
Խուլին ոռին զարկեր էն, «Տամպուլ կչալեն կոր» ըսեր է:
Խունկըթ, մոմըթ քեզի, մեր ժամը մի՛ քար:
Խունկ ու մոմ էինք ժամերուն, ձութ ու ծամ էղանք բոզերուն:
Խունկ ու մոմ չունի, ուխտի կվազէ: (Թ)
Խուռպաղին էրեսը թուքեր էն, արդև կուքա կոր տէյի՝ ջուրը մտեր է: (Թ)
Խպնիս՝ ամօթ է կըսեն, չը խպնիս՝ չամչնար կոր կըսեն: (Թ)
Խպնոտ մարթը անութի կմնա: (Թ)
Խօռօզն ըսեր է. «Էս կկանչեմ, կուգէ լուսնա, կուգէ չէ»:
Խօսկը բերնէն կելլա: (Խոստումը նվիրական է):
Խօսկը թէք չը՛լլար, չիֆտ կըլլա:
Խօսկը խալէմի չի՛քար: (Նրա ասածը արժեք չունի):
Խօսկը խօսկ կբանա:

Խօսկը-խօրաթան տեղը: (Լուրջ և բանիմաց մարդ է):

Խօսկ հասկըցողը առաչ ասնի: (Հեգնաբար՝ հասկացող մարդ չկա):

Խօսկը մննծին, ջուրը պզտիկին (ըստ Թեոդիկի, էջ 848, սխալ թարգմանված է թուրքերեն առածից, որ ասում է՝ «Փոքրը լոի, մեծը խոսի»: Բայց կարելի է կարծել, որ նախնականը եղել է՝ «Ջուրը փոքրին»):

Խօսկըթ մեղրով կկըրեմ: (Ասում են ուրիշի խոսքը ընդմիջելու ժամանակ):

Խօսկ մը կընէ քի էշն ախըռէն կզռա: (Ասածն անհեթեթ բան է):

Խօսկը Վարթանինը չէ, օրթայինն է:

Խօսկը վո՛ւր կերթա՝ չիյտէ: (Չի հասկանում ասած խոսքի վատ միտքը):

Խօսկը օտկովը էկավ: (Առիթն ինքնին ներկայացավ):

Ծածուկ բան մը լսեցի՞ր, սըտեղը (սիրտը ցույց տալով) մեռցո՛ւր: (Թ)

Ծակ պունճուխը գետինը չը՛ մնար:

Ծամեմ, ծամեմ, բերանըթ դնեմ:

Ծանրը կենաս՝ «տըլլա է» կըսեն. ուրախ ըլլաս՝ «ճիտտա է» կը-սեն:

Ծանրը նստէ (կամ՝ ձայնէ) քի օխա գաս (կամ՝ քաշես):

Ծառ ինկա, խոտ (կամ՝ պուտուղ) փուսա: (Թ)

Ծառավ ջուրը կտանի կբերէ: (Նրանից շատ ավելի խելոք է):

Ծարն ենք ծրարոց: (Դեռ սկիզբն է երկանց):

Ծեծը էրկինքէն էղած է: (Թ)

Ծեծը թրախտէն էկած է, քփրեր թժօխկէն: (Թ)

Ծերանաս նէ՝ ծերին հալէն կհասկընաս:

Ծերացար, ծռեցար: (Թ)

Ծեր եմ, ամա ձերն եմ: (Թ)

Ծերը պատվէ օր ծերանաս:

Ծերութանս քերութին: (Թ) (Ծեր ծառայել չա՛տ դժվար է):

Ծերը հօրըթ պէս նայէ, կնիկը մօրըթ պէս, տղան զը վկիթ պէս: (Թ)

Ծերը ճաղը մտեր է, արեր մարը: (Թ)

Ծերը՝ տղան մէկ էն:

Ծներ ինք օր մեռնինք:

Ծնոխկին ծերը չը՛լլար: (Թ)

Ծովը աղտոտութիւն չը՛ բռներ (պարսկերէն՝ «Հոսուն ջուրը մա-քուր է», թուրքերէն՝ «Ջուրը կեղտ չի բռնում»):

Ծովէն աման մը ջուր առնես նէ՝ ծովին ջուրը կպակսի՞:

Ծովը անցանք, ջուրը խխտըրվեցանք: (Թ)

Ծովը խյնողը արզևէն չը՛ վախնար:

Ծովին հարցուցին քի վորմէ՞ կվախնա, ըսավ՝ «Իզմէ վախծողէն»:

Ծովի ջուր ըլլար նէ կհատնէր: (Շատ գործածեցին):

Ծոցին մէջ օձ պահող: (Թ) (Ննգամիտ):

Ծոց մը քար մը դիր (կամ՝ պահէ): (Ասում են հեգնաբար՝ չնչին բանից վախեցողին, իբր հորդոր քաջութեան):

Ծուռին պույնուզ: (Թ)

Ծուռ ծակին ծուռ չիվի: (Թ)

Ծուռ կոտրեցաւ, չիտակ փակաւ: (Թ) (Թեև սխալ սկսեցինք, բայց լաւ վախճան ունեցաւ):

Ծուռ նստինք, չիտակ խօսինք: (Արդարութիւնը ամեն բանից բարձր է):

Կաթէն բերանը էրեր է, մածունին ա փո՛ւփ կըսէ: (Թ)

Կաթին հետ մտեր է, հոքիին հետ պիտի էլլա: (Թ)

Կաթ սիրողը կով կպահե: (Թ)

Կախվելէս եոկը՝ փռանսըզի սիճիմով կկախվիմ: (Թ)

Կաղընդը Վարթավառէն աղէկ է: (Թ)

Կամաց կամաց, բամբակը կըլլա մանած: (Թ)

Կամաց ուժով է: (Թ)

Կա ալ նէ ան է, չիքա ալ նէ: (Թ) (Հպարտ ու գոռոզ մարդ է):

Կա ու կերևա կոր: (Թ) (Ակնհայտ է):

Կամըչնաս նէ՝ էրեսըթ մաղ մը անցուր: (Հեգնաբար ասում են զուր ամաչողին):

Կայնէ օտկիս տեղ ընեմ, նայէ քեզի ինչ կընեմ: (Թ)

Կանոթենա տիյի պէտկարան չէ՛րթար: (Թ) (Շատ ժլատ է):

Կապէ, խախծուր: (Թ) (Արջի պես անրան է):

Կատակէն՝ գլյան կելլա տակէն: (Թ)

Կատարված բանին «չնահավոր» կըսեն: (Թ)

Կատուները գացին, մուկերուն ճամփա բացվեցաւ: (Թ)

Կատուին գլօխը ցավի նէ՝ կերթա խոտ կուտէ:

Կատուին դէմը ճյէր կախեր էն: (Թ)

Կատուն ըսեր է՝ «Տէրոջըս զավկին աչվըները քյօռնային տէ ձառ-քի հացը առնէի»: Շունը ըսեր է՝ «Տէրըս շատ մը զավակ ունենար տէ՝ ամմէնքն ա մէյմէկ պատառ հաց նետէին ընծի»: (Թ)

Կատուին ըսեր էն քի «Քաքըթ դեղ կըլլա» նէ՝ խորունկ է թաղեր:
Կատուին խաղը մուկին մաՀն է: (Թ)
Կատուին խըռխըռը մուկին ՀոգեՀանքիստն է: (Թ)
Կատուին կուտամ, քեզի չեմ ի տար: (Թ) (Կտրական մերժում):
Կատուն ճիյէրին չի Հասեր, «Փճուփ, Հոտած է» ըսեր է: (Թ)
Կատուն ճիյէրին չը Հասնի նէ՝ «Հոտած է» կըսէ:
Կատուն ճիյէրին չը Հասնի նէ՝ մըլավ կկանչէ:
Կատու մը սատկեցունողը օխտը ժամ ալ չնել տա՝ մեխկը չի քավվիր:
Կատու մը սատկի նէ՝ մարթ կփըռնտէ: (ՄաՀը միշտ ցավ է պատճառում):
Կատուն միսին չէ Հասեր, «Ասօր, իրավ, ուրփա՛թ է» ըսեր է: (Թ)
Կատուն մուկը փորին Համար կըռնէ: (Թ)
Կատուն ունի Հաց ու փանիր, քիչերը քունը չը՛ տանիր:
Կատուի պես կլըզվին, շան պես կգըզվին: (Թ) (Իրար Հետ չարունակ կռվում են ու Հաշտվում):
Կատուին պոչին կոխէ, նայէ ձանը ընտո՞ր կելլա: (Թ)
Կատուն սատկեցավ, մուկերը օխճըցան: (Թ)
Կատուն սխմէ, սխմըտէ, էրեսիթ կցատկէ: (Թ)
Կատուն տունէն պակսեցուր, մուկերը ոտկի կելլան: (Թ)
Կատուն տունէն պակսի նէ՝ մուկերը Հօռա կքաշեն (ֆրանսերեն՝ Երբ կատուն չկա, մկները կպարեն): (Թ)
Կատուն ցատկէ նէ՝ սիրտը վեր կնետէ: (Թ) (Թույլ ու տկար անձ է):
Կատուն քացախ է խմեր: (Ասում են, երբ անսովոր մարդը մի քիչ գինի խմի ու Հարբի):
Կարճ նստէ, էրկան էլի՛ր: էրկան մը՛ նստիր, կարճ էլիր: (Թ) (Միշտ խնայող պետք է լինել):
Կարմիր օսկին սև օրվան Համար է: (Թ)
Կեսուր – կէս սուր: (Թ)
Կեսուրս մեռավ, տեղս լայնացավ: (Թ)
Կեսուր չունիմ, վուրկէ՞ վախնամ, ճիվերս թոնիրը կախեմ:
Կերած ապուրը բերնին Համ չի՛ տար:
Կերած ապուրը, Հաքած լաթը: (Թ)
Կերածըթ խմածըթ քեզի, տեսածըթ պատմէ՛: (Թ)
Կերածըս վո՛ւր գնաց՝ չիտեմ: (Շատ մտազբաղ եմ):
Կերած քաքը, բռնած պաքը:
Կերեր, կերեր, չէ քաքեր: (Ասում են չատ գեր մարդկանց):

Կերը մենէ կուտէ, Հավկիթը պաշխա տեղ կածէ:
Կե՛ր տէ քոՀացիր:
Կեցի օտկիս տեղ ընեմ տէ քեզի ինչմ՛ր ընեմ:
Կէնճութեան վաստակը ծերութեան քավազանն է:
Կէն-վո՝ կօ, կէն-օ՝ կօ (գէլ էն կիկօն, գէլ էն կիկօն՝ միշտ միևնույն բանը):
Կէսը սուտ, կէսը իրավ (Հմմտ. իտալերեն՝ «Եթե ճիշտ չէ, լավ է գտած»):
Կընէ, կըլլա, եղի պէս ջուրին էրեսը կելլա: (Ամեն չարություն անում է, բայց ինքն արդար է դուրս գալիս):
Կինը, ձին, գինին՝ մարթըս Հավատկէ կՀանեն: (Թ)
Կնիկըթ մեռավ՝ տունըթ փլավ: (Թ)
Կնիկը պէշիկին վրա կէրևա (մայր պիտի դառնա, գիշերներ անքուն մնալով մանկիկին օրորի և սնուցի, և եթե դեռ առողջությունը չկորցրեց, այն ժամանակ իրոք որ կին է):
Կնիկկէն չվախցողը Աստուծմէ չը՛ վախնար: (Թ)
Կնիկմարթուն մէկ ձառքը գող ըլլալու է (միշտ մի քիչ խնայելու և պաՀելու Համար):
Կնիկմարթը, տղան, գինովը, աս իրեքը սըռ պաՀել չկտեն: (Թ)
Կնիկմարթը տունին գողը ըլլալու է: (Թ)
Կնունքին պառխաճը էս չեմ տարեր: (Թ) (Ես նրա տարիքը չգիտեմ):
Կովը կաթ չէ տուվեր, «Բակը ծուռ է» ըսեր էն: (Թ)
Կովը կծախսես, կովով կառնես: (Թ) (Լավ բանի փոխարեն վատը կստանաս):
Կովը կմեռնի, կաշին կմնա, մարթը մեռնի, անունը կմնա: (Թ)
Կովըս մեռավ, կաթըս Հատավ:
Կովը մուսանտառան կՀանէ: (Ջուր տեղը գործը դժվարացնում է):
Կովը պույնուզէն, մարթը խօսկէն կռնեն: (Թ)
Կովը տեսի՛ր, ետկը կաթը փնտռէ: (Թ)
Կովին տէրը էշուն տէրոջմէն կաթ կմուրա: (Թ)
Կոտրէ պուտուկ, չալէ տխտիկ: (Քո սպառնալիքը կարևորություն չունի ինձ Համար):
Կուզև քի ներկինքէն տանձը բերանն իյնա, կոթն ա դուրսը մնա: (Շատ ծույլ է):
Կուլա Հիմակ, կերթա նորէն (Հէմ լանք, Հէմ էրթանք): (Թ)
Կուշտը անութիին մանրը կփրթէ:

Կուշտը անոթիին մանր է փշրեր, անոթին էրկու-էրկու է վերցու-
ցեր: (Թ)
Կուշտ գնաց, անոթի դառցավ: (Թ)
Կուշտն ի՞նչ գիտէ անոթիին հալէն:
Կուշտը չիյտէ՝ անոթի կա: (Թ)
Կուշտ փորին պատիվ չը՛լլար: (Թ)
Կուտամ շաններեսին, չեմ ի տար Խաչերեսին: (Թ)
Կուտը կերավ, լեռ (կամ՝ երկինք) էլավ: (Թ) (Շատ բարկացավ):
Կուտը մենէ կուտէ, հավկիթը ձեզի կածէ: (Թ)
Կուքա տարին, հետը բարին:
Կռիվի ատեն տանձ ու խնձոր չեն փաժներ (Թուրքերեն՝ «Թշնամին թշնամուն Ղուրան չի կարդում»): (Թ)
Կռիվին ձայնը հեռուէն անուշ կուքա: (Թ)
Կռնակովս չալկեմ Երուսաղէմ տանիմ նէ՝ պարտկէս չեմ ազատիր:
Կրակ է, կմարի: (Թ)
Կրակին էլփազէ կվասծունէ: (Կռիվ է արծարծում):
Կրակին էլփազէյով չեն էրթար: (Զպետք է կռիվը գրգռել):
Կրակո՞վ էփեր ես: (Թ) (Կերակուրը շատ տաք է):
Կրակին կիրակին բռնել: (Թ) (Լուր օրը ոչինչ պատճառով չաշխատիլ):
Կրակ կուտա, «Կրակ կա» կպոռա: (Թ)
Կրակին մօտ բամբակ կգզեն: (Թ)
Կրակին վրա եղ կթափէ: (Թ) (Կռիվը ավելի է արծարծում):
Կրակը օսկին կփորցէ, օսկին ալ կնիկը: (Թ)
Հաղա նէ գօտին կկտրի: (Թ) (Շատ աղքատ է):
Հազար հեղ մեղր ըսէ, բերանըթ չա՛նուշնար: (Թ)
Հազար հէ՛յ վա՜խ մեկ փարա: (Թ) (Վերջին զղջումն անօգուտ է):
Հազար մարթու մէկ տունը շատ, էրկու կնկան մէկ տունը նեղ: (Թ)
Հազար չափէ, մէյ մը կտրէ՛:
Հազար սուտը մէկ իրավ չը՛ներ: (Թ)
Համտես, համտես, պուտուկը կէս:
Համըրված բանը թէզ կհատնի: (Թ)
Համփերես պիտի օր ըերնիթ համ բերես: (Թ)
Համփերէ, պապան բան բերէ:
Համփերութինը կյանք է (արաբերեն՝ «Համփերո   ւնը ազա-
տության բանալին է):
Համփերութինը կյանք է, շատն ալ տանջանք է: (Թ)

Համփերութինը կրակի պէս է (արաբերեն՝ «Համբերությունը կրա-
կից ավելի սաստիկ է): (Թ)
Հայ էր տէ հաղորթեցի: Գիտնայի նէ՝ չիյտեմ ինչս բերանը կթլսէի:
(Թ)
Հայը շատ տեսնըվելուն պէս խնամի կըլլա: (Թ)
Հայն ու հոռոմը մէկ ամանի մէչ քառսուն տարի էփես, կէնէ չեն
միանար (Թուրքերեն՝ «Տան կաշուց աղոթքի կապերտ չի լինի, հույնը
հային բարեկամ չի լինի»: Հայ-բյուզանդական հակամարտության
արձագանքն է):
Հայ ու վայ:
Հա՛յտէ թոնթոշ տուն գնա, հացըթ թէքնէն կլոզա (Դուն քուն,
բախտդ արթուն):
«Հանվէ» բսավ նէ՝ գող ըլլալը հասկըցա: (Թ)
Հաչան շունը խածան չը՛լլար:
Հաչող շունը չը՛ խազներ:
Հառամը կուքա, հէլալը կտանի:
Հասկըցողին մէկ, չիմացողին հազար: (Թ)
Հասկըցա նէ առապ ըլլամ: (Բնավ չհասկցա):
Հասկըցա՞ր, չէ նէ մի հասարըցար: (Ասում են չհասկացողին):
Հաստը բարակ մէկ գին է: Վա՜յ բարակ մանողին:
Հաստը կարճ, խարխպի խարճ:
Հավ անոր ըսեմ քի ամմէն օր հավկիթ ածէ:
Հավ կա՝ կուտ չիքա, կուտ կա՝ հավ չիքա: (Թ)
Հավ կա՝ կուտ չիքա, կուտ կա՝ հավ չիքա, ... էրկինք կնայի:
Հավը հավ իքէն՝ ջուր խմած ատենը էրկինք կնայի: (Թ)
Հավերնիթ հավկիթ կածէ, մերինը քար չածեր: (Թ)
Հավերուն մէչէն խառղան է սիրեր: (Թ)
Հավ մը չունեցողը հավկիթ մը չա՛րժեր: (Թ)
Հավի չափ խելք չունի: (Շատ անխելք է):
Հավ չեղած՝ թառ կթառի: (Թ)
Հավ չեղած՝ թառ կթառի ... կազմված է բառա-
Հավատա, հավատա (անկարելի է հավատալ. կազմված է բառախաղով՝ թուրքերեն «օդի մեջ, հավազա» ձևից): (Թ)
Հավկիթ առնես նէ՝ դեղինը մէչը չես գտնար: (Շատ խարդախ
մարդ է):
Հավկիթէն էլեր է՝ հավկիթին չէ հավներ: (Թ)
Հավկիթէն էլեր է՝ հավկիթին չէ հավներ: (Շատ բծախնդիր է):
Հավկիթին մէչը մազ կփնտռէ: (Շատ բծախնդիր է):
Հատ հատ չամիչիկ, մատ մատ մեղրիկ, տուն էկանք դարտակիկ:
Հարը ի՞նչ է՝ տղան ալ ան (Որդի հարազատ զնմանութիւն հօր
բերէ): (Թ)

Հարեմ չնլլայիր նէ՝ վրաս կմնայիր: (Ասում է մայրը՝ որդու բացասական գծերից զանգատվելիս):

Հարկ ըլլա՝ հօրըս ըլլա, հարսնիք ըլլա՝ իմըս ըլլա: (Թ)

Հարկս հարկավորաց, պատիվս արժանավորաց:

Հարկը օրէնքը կլուծէ (գրաբար՝ «Հարկն լուծանէ զօրէնս»):

Հարուստը հաքնի՝ «Բարով վայլես» կըսեն, աղքատը հաքնի՝ «Գողցեր ես» կըսեն: (Թ)

Հարուստը մեռնի՝ աշխարք կիմանա, աղքատը մեռնի՝ վո՞վ կիմանա: (Թ)

Հարուրին կէսը իծծուն (հիսուն) կընէ: (Ասում են կատակով: Բուն իմաստն է «Երկար մտատանջության հարկ չկա»):

Հարուր մարթ մէկ տունը քիչ է, երկու կնիկ մէկ տունը շատ է: (Թ)

Հարուր մեծ ըլլա, մէկ պզտիկ չըլլա: (Թ) (Փոքրերին կառավարել դժվար է):

Հարուր չտուվողը մէկ չը՛ գտնար (Թուրքերեն՝ «Մինչև 9 չտաս, 10 չես պոկի»): (Թ)

Հարուր տէնկ բամբակ կա, հարուր մէկ ծակ կա: (Թ)

Հարսըթ ի՞նչ կընէ՝ մանղալին մէչէն քար կգտնէ: (Թ)

Հարսիս լուսն ու արև, ախճըկանս մութն ու խավար: (Թ)

Հարսը հարսինը գիտէ, կեսուրը երկուքինն ալ: (Թ)

Հարս, հաց կուտե՞ս: (Թ) (Թե որ պետք է հրամեցեք անես, հարցնելն ավելորդ է):

Հարսը հօրս, հարսնիքը իմս. օտարը ի՞նչ կխառնվի: (Թ)

Հարսը մեռավ, հարսնիք էղավ: (Թ) (Ասում են տղայի տերերը, եթե հարսը վատ լինի):

Հարսը չտեսած, հարսընքուր կփնտռէ: (Թ)

Հարսին տունը չիյտէ, աման կկրէ: (Թ)

Հարսնիքիթ մաղով ջուր կկրեմ: (Վարձատրելու զուր խոստում):

Հարսնիքի քէփճէ կըլմանի: (Ամեն բանի մեջ է խառնվում):

Հարցունելով հարցունելով Պաղտատը կգտնըվի (պարսկերեն՝ «Հարցնելով հարցնելով Հնդկաստան կարելի է հասնել»):

Հարցունողը սորվեր է, չհարցունողը կորսըվեր է: (Թ)

Հացը ապուրը ապրանք, մնացածը պարծանք: (Թ)

Հացը դրած, բանն անիծած: (Ճաշի միջոցին չպետք է աշխատել):

Հաց դրին՝ կերավ, քործ դրին՝ փախավ: (Թ)

Հացը ծունկին վրա է: (Կերեւրաց, ապերախտ):

Հաց կա՝ բերան չիքա, բերան կա՝ հաց չիքա:

Հացը հացին տեղ կրանա: (Թ) (Ասում են, երբ կուշտ մեկին ճաշի են հրավիրում):

Հացը հօրմէն, տղան մօրմէն, ծեծէ նէ ալ, կանչէ նէ գա: (Թ)

Հացերնիս մեզի թշնամի է: (Թ) (Բարիք արինք, չարիք տեսանք):

Հացի մօտիկ, քործէ հեռու: (Թ)

Հաց չեղած․տեղը անութի ըլլալըթ մը՛ բանար: (Թ)

Հեռվանց սուրփը զորավոր կըլլա (Թուրքերեն՝ «Թմբուկի ձայնը հեռվից քաղցր կգա»):

Հեռու լողաց, երկու էչուն ջուր չը՛ կրնար տալ: (Թ) (Շատ անընդունակ է):

Հետ հավերուն կուռթ կընէ: (Թ)

Հերու տարվան մամա է: (Թ) (Հին բան է):

Հէլալ կաթ ուտող մէկը գտի՛ր:

Հէմ լանք, հէմ էրթանք:

Հէմ կովէն էղանք, հէմ չուվանէն: (Թ)

Հէմ հայ է, հէմ տէրտէրի տղայ է:

Հէտիյէ ձիներն ատամ չեն նայիր: (Թ)

Հինը էլեր կերթա կոր էղեր, ասեխ-թերցանը դէմն էն էլեր: (Հինը կարելի է կարկատել և հագնվել):

Հին հավերուն քը՛շ քը՛շ, նոր հավերուն կէ՛հ կէ՛հ: (Թ) (Հներին

անտես են անում, նորերին առաջ քաշում):

Հինը նորը չը տեսնար: (Թ) (Հներն արհամարհում են նորերին):

Հին քախկին նոր օրէնք չը՛լլար: (Թ)

Հին օրէնքի խօսկերը գետինը չեն իյնար: (Թ)

Հինան հարսէն: (Թ)

Հինք մատըթ մէ՞կ է (կամ՝)

Հինք մատըթ մէկ պօյ չէ:

Հինք չափէ, մէկ ճղէ:

Հինք փարա տուվինք՝ բերանը բացավ, տաս փարա կուտանք՝

սուս չըլլար:

Հինգ օրիկ, վեց չափաթիկ, զարզարթարը, գըրթի Զատիկ: (Թ)

(Մեծ պասի օրերը հաշվելու ձև է):

Հիվանդին աչկը դուռը կըլլա:

Հիվանդը խավորթըրզ կմեռցունես: (Շատ դանդաղ մարդկանց են

ասում):

Հիվանդը հաց չո՛ւտեր, փարա կուտէ: (Թ)

Հիվանդը՝ հիվանդին տէրն է: (Թ) (Հիվանդատերը ավելի է տանջ-

վում քան հիվանդը):

Հիվանդ չեղողն է ունեորը: (Թ)

Հիւրը հիւր չո՛ւզեր, տանտէրը երկուքն ալ չո՛ւզեր: (Թ)

Հող էիր և ի հող դառնաս, գանկըթ քաքնեմ՝ ետ չդառնաս: (Թ) (Ասվում է ատելի մարդու հասցեին):

Հովը բերավ, հովը տարավ (Թուրքերեն՝ Քամու բերածը քամին կտանի): (Թ)

Հովին բերածը հովը կտանի (նույն նշանակությամբ):

Հոտածը հատածէն աղէկ է: (Թ)

Հո՞ր է մի, տէրտէրի փո՞ր է մի (կամ՝)

Հո՞ր է մի, փո՞ր է մի: (Ասում են չատակեր մարդկանց):

Հորը փորես նէ՝ պօյիթ չափ փորէ:

Հոր փորողը առաչ ինք մէչը կիյնա:

Հոքին անուշ է:

Հոքիս արքայութին կուզէ, ամա մէխկերս թող չեն ի տար: (Թ)

«Հոքի՜ս» ըսողին՝ «Հոքիթ ելլա» կըսէ: (Չար մարդ է):

Հոքիս յապանը չեմ գտեր:

Հոքի ունիմ Աստուծու տալիք: (Սուտ չեմ կարող ասել):

Հոքին տուվեր է, գաղտուկ կապրի կոր: (Շատ նիհար ու տկար):

Հոքը՝ քաշողը գիտէ, լաթը՝ մաշողը: (Թ)

Հօրը մօրը մեխկը կհարցուննեն:

Ձախ է, տար ծախէ: (Թ) (Բայց Պոլսի Հայոց բարբառում չկա ձախ, այլ Թուրքերեն՝ սոլ):

Ձայն բազմաց, ձայն Աստուծո (արտասանում են ցայն փազմաց):

Ձան չունիմ քի խաղ կանչեմ: (Իրավունքներից զրկված եմ):

Ձառքէթ բռնո՞ղ կա (կամ՝)

Ձառքէթ բռնո՞ղը վով է: (Ազատ ես անելու, քեզ խանգարող չկա):

Ձառքէթ էկածը էտիթ մը՛ ցքեր: (Թ) (Ասում են սպառնացողին, իբր թե «Ես քեզանից վախեցողը չեմ»):

Ձառքը ձառքը կվլլա, էրկուքը՝ էրէսը: (Փոխադարձ օգնություն):

Ձառքը մուրն է թաթխեր, ճերմակ պատերուն կքսէ: (Թ)

Ձառքով չախսան էշու չախսա է:

Ձառքըթ չհասած տեղը մե՛րկընցուններ: (Թ)

Ձառքը տաքէն պաղը չը՛ խոթեր: (Բնավ չի աշխատում: Ասում են հատկապես առտնին աշխատանքների համար):

Ձառքըս տեսավ, աչկըս չտեսավ: (Շատ քիչ էր):

Ձառքըս փանճա՞ր կքաղէ (կամ՝)

Ձառքվըններս փանճա՞ր կժողվեն կոր: (Հեգնաբար՝ մի՛ և ես չե՞մ կարող անել):

Ձեղի սուտ, մեզի իրավ: (Թ)

Ձինէն ինկեր, էշն է նստեր:

Ձինը, խաթրը ծեգկըվնցան, մէչերնին էշը սատկեցավ: (Թ)

Ձինը ձինին քովը պահէ, յա կծան կըլլա, յա քաքավան: (Թ) (Պոլսի առած չպետք է լինի):

Ձին չկա, ախըռ կնային: (Թ)

Ձինին տեղ էշ կապել: (Թ) (Լավի տեղ վատը դնել):

Ձմեռը էշով ձուն կրեցի: (Թ)

Ձմեռը կատու ըլլաս, ամառը շուն: (Թ)

Ձութ մը՛ ծամեր, չոչոնըթ կփրթի: (Թ) (Ասում են փոքր տղոց, երբ ծամոն ծամեն. այսինքն՝ աղջիկ կդառնաս):

Ձուկը գուլխէն կհոտի:

Ձուկը ծառը ելլա նէ: (Այդ բանը երբեք լինելու չէ):

Ձուկ ուտուղը փուշը աչկը առնելու է:

Ձուկը փուշ ունի: (Թ) (Ամեն բան իր դժվարությունն ունի):

Ձուռնն ա ճերմակ է, ամա շունը վրան կշռէ: (Ասում է թխադեմը, երբ սպիտակադեմը նրա մոտ պարծենա իր դեմքի սպիտակությամբ):

Ձվածեղին սիրուն թավային կոթը կլգէ:

Ճակա՞տըթ քրեցին: (Սա քոնը չէ: Ինչո՞ւ ես ուզում տիրանալ):

Ճանճ եղիր, պատը փակէ: (Ասում են, երբ մեկը շատ երկար ապրելու մասին խոսի):

Ճանճը ի՞նչ է օր ճնճը ի՞նչ ըլլա (Թուրքերեն՝ «Կատուն ի՞նչ է որ երին ինչ լինի): (Թ)

Ճանճին խանատովը եղ չիքա: (Թ) (Կերակուրը շատ անդուր է):

Ճանճը մէչէն վը՛ղ կընէ: (Շատ բարակ է չորը):

Ճանճ մը դուռը չզարկավ: (Թ) (Ոչ ոք չեկավ մեզ հարցնելու կամ այցելելու):

Ճանճի պես կվզզա կոր տէ կապրի կոր: (Թ) (Նիհար է, բայց մի կերպ ապրում է):

Ճար ունիս, ճարըթ տես: (Թ)

Ճենճին խօսկը ըրին, ճանճը Պաղտատէն էկավ: (Թ)

Ճենճ չիքա օր ճանճ ըլլա: (Թ)

Ճերմակը դուրս, սեը ներս կապրինք կոր: (Արտաքուստ լավ, ներքուստ վատ):

Ճերմակ պատին մուր չեն քսեր: (Թ) (Անմեղին չպետք է զրպարտել):

Ճերմակին սև, սևին ճերմակ: (Թ) (Ճշմարտության շատ հակառակ):

Ճիյէրը հազար բարի. բերե՞ր է տէ չեմ կերեր. չէ բերեր տէ չեմ կերեր: (Թ)

Ծիտը արմատի կոթ է դարցեր: (Շատ նիհար է):
Ծիտը ծուղին քարերը կկակօղնան: (Թ) (Շատ աղաչողի առաջ անգութներն էլ կմեղմանան):
Մազերս ավել-փառաչ ըրի: (Թ) (Ասում է մայրը որդու հանդեպ՝ չարաչար աշխատեցա իմաստով):
Մազը երկան, խելքը կարճ: (Ասում են կանանց համար):
Մազը մազէն կզատէ: (Չափազանց բծախնդիր է):
Մալին տէր պէտկ է, զավկին խէր: (Թ)
Մահէն անթին գէչ կա: (Թ)
Մահէս հաղ ըրած էմ, անկէ հաղ ըրած չէմ: (Թ) (Պչգալի է նա ինձ համար):
Մահը մահանայով կուքա, քահանայով կերթա: (Թ)
Մահը մէկ օր, լացը մէկ օր: (Թ)
Մահը մինակ ճար չունի: (Թ)
Մամը խոռուխ է կերեր, թոռանը աղուան է առեր: (Թ)
Մայմունը իր ցաքը անչափ սիրեր է օր սխմելով խխտեր է:
Մայմունինը մը՛ դարցուններ (ակնարկութեամբ նախորդի):
Մանեմ, մանեմ, աչկըթ հանեմ:
Մանչ բերող ախճիկը քեզի չեն ի տար: (Թ)
Մա՞նչ էս մի, ախճիկ էս մի: (Թ) (Լուրդ հաջո՞ղ է):
Մանտան թքալով կջրէ: (Թ)
Մա՞տս կհոտվըտամ: (Ես ի՞նչպես կարող էի գուշակել լինելիքը):
Մատվըներթ հետը կուտես: (Շատ համեղ կերակուր է):
Մատըս մէչն է: (Ես էլ եմ մասնակից, ինձ էլ բաժին հանեցէք):
Մատ մը մեող էղավ: (Ամենքի խոսակցության և ծաղրի առարկան դարձավ):
Մատը մոխիրը չը՛ թաթխեր: (Բնավ չի աշխատում, տնային գործերին չի մասնակցում):
Մատը ոռը խոթած տուն կուքա: (Թ) (Ձեռնունայն, ոչինչ չբերելով):
Մատս տնկեցի, մայտանոս փուսավ: (Նորելուկներին ծաղրելու համար են ասում):
Մատը փաթտել (կամ՝)
Մատին փաթտոց ընել: (Միշտ նրա մասին խոսել, սական մտքով):
Մարը հաց, տղան լաց: (Թ)
Մարը մանուկը ուրացեր է: (Խառնաշփոթ դրություն).
Մարն ուտէ, տղուն չիտա: (Թ) (Շատ համեղ կերակուր է):

Մար չէ, քացախի մար է: (Թ) (Շատ վատ մայր է):
Մարը տե՛ս՝ ախճիկը առ, չուրքը տե՛ս՝ կտավը առ: (Թ)
Մարթուս անունը էլլալուն՝ աչկը էլլա տահա աղէկ է:
Մարթուս աչկը ավուճ մը խողը կկիշտացունէ:
Մարթը արշընով չը՛ չափվիր: (Թ) (Արժանիքը հասակի վրա չէ):
Մարթուս բերանը քառսուն պօղում է: (Թ) (Խոսքը երկար մտորելուց հետո ասա՛):
Մարթուն գէշը չը՛ըլլար, անկուտին կըլլա: (Թ)
Մարթուն էշը չըլլար նէ՝ էշուն գին չէր հասներ: (Թ)
Մարթ էրկու հեղ չօճուխ կըլլա (մեկ մանկության, մեկ ծերության):
Մարթ իր թիխին փիւթ չը՛ներ:
Մարթ իր տունին հէ՛մ աղան է, հէ՛մ ծառան:
Մարթուս խրատը իր ծոցն է:
Մարթ կա հազար կաժէ, մարթ կա մէ՛կ չաժեր:
Մարթ կա հոտուն, մարթ կա կարօտուն: (Թ) (Բացատրում է՝ մարդ կա, որ քեզ կարևորություն չի տալիս, մարդ էլ կա որ շատ սիրում է քեզ):
Մարթ կա մարթ կըլմանի, բացվեր է՝ վարթ կըլմանի: (Թ)
Մարթը հալավաը, էշը փալանը: (Թ) (Հագուստը անհրաժեշտ է մարդուն):
Մարթուս ձառքը հինք մատ է, ամա հինքն ա իրարու չըլմանիր (պարսկերեն՝ «Հինգ մատը հավասար չէ):
Մարթը մարթով է: (Թ)
Մարթ մարթու էրեսէ կամչնա:
Մարթ մարթու էրեսը կնայի, Աստված մարթու սիրտը կնայի:
Մարթ մարթով, էրկուքը Աստուծով: (Թ)
Մարթ մարթու հալէ չիտէ, կէս քիշերուն ժամ կկանչէ:
Մարթ մարթու հայլին է:
Մարթս մարթով չէն է:
Մարթ մարթու պէտկը կըլլա:
Մարթ մարթու քահանա, մարթ մարթու սատանա:
Մարթ մարթու քով, էշն ալ էշուն քով կվայլէ: (Թ)
Մարթ մը ի՞նչ ընէ՝ իրեն կընէ:
Մարթ մը ի՞նչ կքաշէ՝ իր խելքէն է:
Մարթուն մօրուքն է էրեր, կայներ ճիկառան կվառէ: (Թ)
Մարթուս սիրտը փուլլուխ չիշէ է, կոտրի նէ՝ ա՛լ չը՛ շնվիր:
Մարթուս վո՛ր տեղը ցավի նէ՝ հոքին հոն է:

Մարթս քարէն պինդ, վարթէն նազիք է: (Թ)
Մարթու քով մը՛ ծնծեր տղաթ, մարթը ծնծած կըլլաս: (Թ)
Մարտի կատուի պէս աչկերըս գոց չծնա՛ յա՜: (Թ) (Ես էլ փորձառութjուն ունեմ աշխարհից):
Մեզի նեղ ըննէք, քեզի տեղ ըննէք:
Մեզնաս նէ կմոռնաս: (Ցավը ժամանակի ընթացքում կանցնի. ասում են փոքրերին՝ երբ ընկնելով մի տեղը ցավի):
Մեխկ է ըսինք, ըսինք, մեխկընալիք էղավ: (Թ)
Մեխկը լալով, պարտկը տալով:
Մեխկը կուտա, պարտկը չի՛ տար: (Թ)
Մեխկը կործեց Հայրապետը, ճէրիմէն քաշեց Կարապետը: (Թ)
Մեխկըցողն է մեխկընալիք: (Թ)
Մեղան էխտող է: (Թ)
Մեղա՜ մենծ խօսկիս: (Թ)
Մենծ է Աստուծու զօրութինը: (Հույս ունենք, որ լավ կլինի):
Մենծ էշը ախըռը մոռցանք: (Գլխավոր հարցը մոռացվեց):
Մենծ խօսիկ, բարակ թսիկ:
Մենծ կե՛ր, մենծ մը՛ խօսիր:
Մենծ կտորը անկաճը մնաց: (Ջարդուփշուր եղավ):
Մենծին հետ մենծ, պզտիկին հետ պզտիկ: (Ամենքի հետ վարվել գիտի):
Մենծ մենծ տուներ, մէջը անութի չուներ:
Մենծին մէկ աչկը քյօռ պիտի ըլլա, մէկ անկաճը խուլ: (Իշխանավորը ամեն բան չպետք է տեսնի և ամեն բան չպետք է լսի):
Մենծ մը՛ խօսիր, գլօխըթ կուքա: (Մի պարծենար, քեզ էլ կարող է պատահել):
Մենծ մ՛ո՛ւտեր, մենծ մը՛ խօրաթեր:
Մենծ չունիս նէ գլօխըթ մենծ քարին զարկ: (Թ) (Եթե պաշտպան չունես, կորած ես):
Մենծծավ, մենծ ցավ: (Թ)
Մենծծեր, մենծծեր, պզտիկծեր: (Վաղահաս խելացի երեխաների համար են ասում):
Մենք գողութան էլանք, լուսունկան առչի իրիկվընէ ցաթեցավ:
Մենք գնացական, դուք մնացական: (Թ)
Մենք դատեցանք, անոնք կերան: (Թ)
Մե՞նք վով, փաշային բաղնիքը վով:
Մեռածին մը՛ նայիր, օղորմիս էղածին նայէ: (Թ)
Մեռած չէ, մեռոնվեր է: (Թ)

Մեռելը իր օրը կուլան: (Թ)
Մեռելը տաք տաք կվլան: (Թ)
Մեռելին եմէնիին պէքլէյօղը բոպիկ կմնա: (Թ)
Մեռնողին իրեք արշըն լաթ պէտկ է:
Մեռնողին հետ վո՞վ է մեռեր:
Մեռնողին վրա գէշ չէն խօսիր: (Թ)
Մեր դուռնէն ներս չը՛ մտնար: (Թ) (Թանկ է, գնելու կարողություն չունինք):
Մեր էշը աս հավայէն սատկեցավ: (Բառախաղ հավա = եղանակ բառի կրկին իմաստների վրա (օդ և նվագ): Ասում են կատակով՝ վատ երգողների հասցեին):
Մեր հացին մէջը աղ չիքա: (Թ) (Դժբախտ ենք):
Մեր տունը փոս է, խենթերը հոս է:
Մերինը քեփ չէ, խաշլամայի քէֆ է: (Թ) (Աղքատ ենք):
Մէկ աղուայիս չօ՛քտեր: (Շատ քիչ է այս ուտելիքը):
Մէկ անկաճէն կմտնա, մէկալէն կելլա: (Զի լսում, խոսքիս կարեւորություն չի տալիս):
Մէկ աչկը գուլլուն հերիք է, էրկուքը չնորքի համար է: (Թ)
Մէկ աչկըթ գոց ըրէ: (Թ) (Զտեսնելու զարկ):
Մէկ աչկը լալով, մէկալը խնդալով (կամ՝
Մէկ աչկը կուլա, մէկալը կխնդա: (Թ) (Արտաքուստ տխուր, բայց ներքուստ ուրախ):
Մէկ աչկըթ քյօռ, մէկ անկաճըթ խուլ, մէկ ոտկթ ալ թօփալ պիտի ընես (եթե իշխանավոր ես): (Թ)
Մէկը բերան է ըրեր, ինքը թուլում: (Թ)
Մէկուն Ջատիկ, մէկալին մենծ պաք: (Թ)
Մէկուն ընել պէտկ է, մէկալին ըսել: (Թ)
Մէկ ըսէ, էրկուք լսէ:
Մէկ թավայի ձուկ էն: (Թ)
Մէկ խօլերին օխտը խենթ պահապան էն դըեր:
Մէկ խօսկը էրկուք չըներ: (Շատ հնազանդ է, ասածդ խսկույն կատարում է):
Մէկ ծաղիկով մայիս չիքար: (Թ)
Մէկ ծաղէկէն օցը գէհիր, առըն պալ կշընէ: (Թ)
Մէկ կա հազար կաժէ:
Մէկկէն կառնէ, մէկալին կծախէ:
Մէկը կընէ, հազարին անունը կելլա:
Մէկ կըսէ, տասը կլսէ:

Մէկ կովէն, օխտը ծովէն: (Շատ ջուր խառնած կաթի համար են ասում):

Մէկ կոտրող, քառսուն չնող: (Թ)

Մէկ հատիկ է, խըյմըթլի է: (Թ)

Մէկուն հինը՝ մէկային նոր: (Թ)

Մէկ հորի ջուր են: (Թ)

Մէկ ձառքով գարի կուտա, մէկալով հավկիթ կփնտռէ: (Թ)

Մէկ ձառքը գող ընելու է: (Թ)

Մէկ ձառքով խաչ կհանէ, մէկալով գողութին կընէ: (Թ)

Մէկ ձառքով ծափ չըլլար: (Թ)

Մէկ, մէկ ալ՝ էրկուք: (Թ) (Շատ հայտնի բան է):

Մէկ մի՛ տար՝ օր էրկուք չուզէ: (Թ)

Մէկ չամիչը օխտը տեղէ կխաղնէ: (Թ)

Մէկ չէ-ն հազար չար կփրկէ: (Թ)

Մէկ չուվանի վրա լաթ փռեր՝ խըսըմ էղեր էն: (Թ) (Հեգնաբար ասում են նրանց, որոնք իրար հետ ազգականություն չունեն, բայց մոտիկ ազգական են ձևանում):

Մէկուն պաղըռսախները դուրս է թափեր, մէկալը ըսեր է «Կեցի՛ր, կտրեմ, կատուին տամ»: (Թ)

Մէկ տեսնըվելուն բարեկամ, էրկու տեսնըվելուն՝ ախպար: (Թ)

Մէկ տուն, էրկու ներ: (Թ) (Միշտ կռիվ կլինի):

Մէկ տունի մէջ կնիկ մըն ալ էվէլ, Թախտակը չը՛ տեսնար ավել: (Թ)

Մէկ տուր՝ օր էրկուք առնես: (Թ)

Մէկուն քառսուն օր «խենթ» ըսես նէ՝ խենթ կըլլա:

Մէկ օտկըս հոս է, մէկալը փոս է: (Թ)

Մէկալն օրվան մեռելը մէկալն օր թաղեցինք:

Մէյ մըն ալ աշխարք չպիտի գաս: (Թ)

Մէյ մըն ալ հարս ըլլամ նէ՝ չիտակ կկայնիմ:

Մէյ մը ըսէ քի համով ըլլա: (Նույն բանը մի քանի անգամ կրկնողին են ասում):

Մէյ մը կե՛ր, հազար փառք տուր:

Մէյ մը «կուտեմ» ըսողէն վախծիր, մէյ մըն ա «չեմ ո ղ» ըսողէն:

Մէյ մը չեղավ, էրկուք չեղավ: (Շարունակ նույն հան ը գործողին են ասում):

Մէյ մը պաշլայելը, մէյ մըն ալ մնալը մնաց: (Թ)

Մէյ մը վեր էլլալ, մէյ մը վար իջնալ: Աշխարքս աս է: (Թ)

Մէջը կերակուրըթ չեփող պուտուկը մը՛ խաներ: (Թ)

Մէջը մուկ մը իյնա՝ գլօխը կպատռի: (Թ) (Տունը բոլորովին դատարկ է):

Մէչերնուն սև կատու է անցեր: (Խռով են իրար հետ):

Մէջը փորփոս, վրան Փիլիպոս: (Դրսից լավ է երևում, բայց ներսից վատ է):

Մէրաս, մուրա՛ս: (Ժառանգության հույսով ապրողը քաղցած կմեռնա):

Մ՛ը՞ներ անօրէն, կգտնաս էյնավորէն:

Մ՛ը՛սեր, մը՛ լսեր: (Վատ ասողը վատ պատասխան կստանա):

Մի՛ տար, մը՛ սորվեցուներ: Տուվի՞ր, մը՛ պակսեցուներ: (Թ)

Մինակ գլօխըս խոտ մը չէ փսեր: (Թ) (Ամեն տեսակ նեղություն քաշած եմ):

Մինակ էս պակաս էի: (Ամեն ոք այնտեղ էր):

Մինչև Շուշանը (կամ՝ Զարթարը) զարթըրվի, ժամվորը ժամէն կարցըկվի:

Մինչև օր աղը էկավ, մատաղը վերցավ: (Թ)

Մինչև օր հաստը բարակծավ, մենք ալ եղանք բարակ ցավ: (Թ)

Մինչև օր հաստը բարկընա, բարակին հոքին կելլա: (Թ)

Մինչև քիւրք ըսավ, ձմեռը անցավ: (Թ)

Միսերնին կե՛ր, տէրինին հաքի: (Թ)

Միսս չուտես նէ, անթէնը «վա՛յ տէր» կկանչես: (Թ)

Միսը քեզի, օսկորը ինծի: (Ասում էին վարպետներին, իրավունք տալով ծեծելու աշակերտին՝ որքան որ ուզէն):

Միտկըս էկածը գլօխս ալ էկավ: (Թ)

Միտկինըս, իմ կինըս: (Թ)

Մնացական աղան չատ փարև ըրավ: (Թ) (Ծածկալեզվով նշանակում է, թե կերակուրը չատ վատ է կամ աղջիկը պառաված է և այլն):

Մնացինք, մնացինք, ատո՞ր մնացինք: (Թ)

Մոխիրը կուտեն, եղը պռկըներուն կքսեն: (Թ) (Նույնիսկ չատ նեղության մեջ՝ պետք է արտաքուստ լավ երևալ):

Մոմ եղի՛ր, առչին վառէ՛, նորէն «մութ» կըսէ քեզի: (Թ)

Մոռմոռողը փնթտելէն Ջատիկը թէզ չի՛ քար: (Թ)

Մ'ուզեր մուկին, չիքա Մանուկին: (Թ)

Մութը նստող, ութը համրող: (Թ) (Հետաքրքրամոլ):

Մութ տեղը մազ մանող: (Թ) (Շատ ժլատ):

Մութ տեղը մուր տալ: (Թ) (Ախոյանի բացակայության ժամանակ՝ նրա հետևից սպառնալ):

Մութ տուններուն լուս կուտա: (Շատ գեղեցիկ է: Հաճախ հեգնաբար են ասում):

Մուխը չիտակ կելլա, հովն է տարտըղնողը: (Թ)

Մուկը իր ելած ծակը գիտէ:

Մուկը ծակէն չէ սղմեր, ավելը պոչին է կապեր:

Մուկը կատուին վրա գէշ երազ կտեսնա: (Թ)

Մուկին ուզածը ծակ տեղ է: (Թ)

Մունջին լեզուն տէրը կհասկընա: (Թ)

Մուրէն ելավ, մուրճուրը ինկավ: (Թ) («Յետինն չար, քան զառաջինն»):

Մուրը երեսս կքսեն, այնան ձառքս կուտան: (Թ) (Վատ արարքի իրենք են տեղի տալիս և հետո ծաղրում):

Մուրամ, կուրամ, քեզ հոգամ (կամ՝ պահեմ):

Մուրոտ պուտուկ կըլմանիս, վուր օր դրվիս՝ կաղտոտիս: (Թ)

Մոլավ կատուն մուկ չը՛ բռներ: (Թ)

Մօտիկէն չեն առներ քի կըամըթտած (կամ՝ հոտած) է, հեռուէն կառնեն քի կէսը տարած է: (Թ) (Հեգնաբար՝ մոտիկը թողած, հեռվից աղջիկ ուզողների հասցեին):

Մօրը քովածը ցքեցէք փախէք, էլին գովածը առէ՛ք փախէք: (Թ)

Մօրըթ էփածն էս կերեր: (Թ) (Դեռ անփորձ ես):

Մօրըս ծունկը թմրեր տէ՝ ինծի առներ նստեր: (Թ)

Մօրը մանածը ծախած: (Շատ անզգամ):

Մօրուք թող տամ քի խօսկըս անի (կամ՝)

Մօրուք չունիմ օր խօսկըս անի: (Ասում են միայն կանայք՝ ակնարկելով իրենց իրավազուրկ դրությունը):

Մօրուքին հինա քսեց, այնան ձառքը տուվավ: (Թ) (Խաբեց ու վրան ծիծաղում է):

Յա ախտ, յա բախտ:

Յա աղն է պակաս, յա մաղը:

Յա աղն է պակաս, յա պղպէղը:

Յա աղը պուտուկին, յա պուտուկը աղին: (Թ)

Յա բանըան, յա տանտան:

Յա դարց, յա բարց: (Ասում են չատ վատ մարդկանց համար՝ մաղթելով կա՛մ բարելավվել և կամ մեռնել):

Յա յարը, յա ծուռ ու մուռ կնկահարը: (Երեխան նմանի այս երեքին. ասում են սովորաբար երբ երեխան վատ է

Յա տանտան, յա բանըան: (Թ)

Յա տիրացու Կարապետ, յա Կարապետ տիրացու (Թուրքերեն՝ Կամ Ալին ու Վէլին, և կամ էլ՝ Վէլին ու Ալին): (Թ)

Յաղը, պալը չը՛ վազեր կոր: (Թ) (Հարուստ չէ):

Յանչախ (չողոմքոր) գառը օխտը մար է ծծեր: (Թ)

Յարանը յարա կբանա:

Նազ է, հազ է: (Թ) (Նազ է անում, բայց ուզում է):

Նազարը կուտէ փանճարը:

Նեղ օրին լանն ալ կա: (Թ)

Նետվիլ լողալն ալ գիտէ, էլլալ դողալն ալ: (Թ)

Ներսը խս կէրէ, դուրսը էլը:

Նէ բարըը ելիր՝ կախվէ, նէ ցածը ինչիր՝ կախվէ: (Թ)

Նէ բերածըթ կուզեմ, նէ տարածըթ: (Թ) (Քամին մարագին ասել է. «Դուռդ բաց, քեզ չատ բան կբերեմ»: Մարագը պատասխանել է վերի ձևով):

Նէ կատուն էկեր, նէ ամըննըրը լըեր է: (Թ)

Նէ կուտէ, նէ կկերցունէ: (Ժլատ է):

Նէ հաց կուտեմ, նէ վարպետ կերթամ:

Նէ չունը մտեր, նէ ամաննըրը լէեր է: (Թ)

Նէ տակը մնացեր է, նէ վրան: (Շատ հին ու մաշված):

Նէ տակը մնացեր է, նէ քուկին տղտըղըթ (Թուրքերեն՝ Ոչ

Նէ քուկին մեռըըթ պէտք է, նէ քուկին տղտըղըթ

Դամասկոսի չաարը, ո՛չ արաբի երեսը): (Թ)

Նիշանըթ ետ չերթար ա...: (Պարզ հագնվելուց մի՛ ամաչիր):

Նորը գտի, եսկը հինը նետէ:

Նոր հավ են էղեր, կանանչ հավկիթ կածեն: (Թ)

Նոր տունին, նոր հարսին՝ ամմէն օր մէյմէկ բան կպակսին: (Թ)

Նոր տունին, նոր հարսին՝ ամմէն օր մէյմէկ բան կպակսին: (Թ)

Նոր տունին, նոր հարսին՝ ամմէն օր մէյմէկ բան կպակսին: (Թ)

Շալկեմ էրուսաղեմ տանիմ, նորէն պարտկէս չեմ խալըսիր:

Շալկէ՝ առնող չըլլար, վար դիր՝ առնող չա՛տ: (Թ)

Շախան իրավ կըլլա:

Շախայէն քաքա կելլա:

Շատ անուշ է, տակը փուշ է: (Թ)

Շատ անութութինը՝ հացին, չատ աղտը՝ սապոնին զարար է: (Թ)

Շատ ապրէ, չատ սորվէ, մեռած օըըտ բան չիյտես: (Թ)

Շատ ապրողը չատ բան կտեսնա:

Շատ բանողին չուլ չապիք, քիչ բանողին չալ չապիք:

Շատը գնաց, քիչը մնաց:

Շատ դատողին չար չապիք, քիչ բանողին չալ չապիք: (Թ)

Շատ զուըցողը տոտռան կըլլա:

Շատ խաղ գիտեմ, ամա ձան չունիմ օր կանչեմ:

Շատ խնդալը լաց կբերէ:

Շատ խնդալուն սոնը լալ է:

Շատ կարթալը Հավատկ կուտէ։ (Թ)
Շատ կարթացողը խենթ կըլլա։
Շատ կվախնաս նէ՝ ծոցըտ քար մը դիր։
Շատ ձառքը չատ կընէ, երկուքը ի՞նչտար կընէ։ (Թ)
Շատ մը՛ բարկընար, կփըթխա։ (Ասում են նաղ անողին)։
Շատ մը՛ քաշեր, կփըթթի։ (Թ)
Շատը չատին կներթա։
Շատ պըտըտող օտկի ամանը՝ տունը քաք կտանի։ (Թ)
Շատ տուվողը գանձէն, քիչ տուվողը անձէն։ (Թ) (Թուրքերեն՝ «Քիչ տվողը սրտանց կտա»)։
Շէքէրը չունին բերանն է բացեր։
Շինանա, չինանա, կատուն ծոցըտ քնանա։ (Թ)
Շիտակ զուրցողին թէփէն ծակ կըլլա։
Շիտակ զուրցող քե՛ղ են դրեր։
Շիտակ ճամփէ քալողը չի Հոքնիր։ (Թ)
Շունին ալ չնորք պէտք է։ (Թ)
Շունին բերնէն ազատեցանք, կատուին բերանն ինկանք։
Շունէն գառնուկ կծնի՞։
Շո՛ւն, էկու պաճախս խա՛ծ։
Շուն էղիր, մը՛լլար տունի տէր։ (Թ)
Շունը իշէ, փատը քաշէ։ (Թ)
Շունը ծնծեն նէ՝ տէրոչմէն կամչնան։
Շունին Հաչածը Հովը կտանի։ (Թ)
Շունը ՀավՀավէն ապրեր է, կատուն միյավէն մեռեր է։ (Թ)
Շունի Հետ դրացնութին չը՛լլար։ (Թ)
Շունին Հետ ընկեր էղիր, փատը ձառքէտ մը՛ ցքեր։ (Թ)
Շուները մար չըլլան։
Շուն մը Հոքուն, չալվար մը արեւուն։ (Թ)
Շունը չալկըվորին կՀաչէ։ (Թ)
Շունը չանը միսը կերեր է, օսկորը չէ Հաներ։ (Թ)
Շունը չապիք է Հաքեր, կատուն վարտիք։ (Թ)
Շունը չունին միսը չու՛տեր։
Շունը չուն իքէն՝ ախպօրը միսը չո՛ւտեր։
Շունը սատկեցունել ուզողը՝ անունը կատխած կՀա [illegible] Թ)
Ոչ «եկեսցէ», ո՛չ մեկեսցէ, Հացն ուտեսցէ, չընթը [illegible]է, մինչեւ արեն ծաքեսցէ։ (Թ)
Որին առապան նստի նէ՝ անոր խաղը կկանչէ։
Ո՞ր մատը կտրեմ նէ չը ցավիր։

Ուզան բերանը կթան կով մը կաժէ։ (Թ)
Ուզողին մէկ երեսը սեւ, չտուվողին էրկու։
Ուզողին մէյ մը, չուզողին տասը։
Ուժըտ չօքտած քարը մը՛ վերցուններ։ (Թ)
Ունեորին, մէյ մըն ալ աղվորին խօսկը անցուկ կըլլա։ (Թ)
Ունեորը օց է կըլլեր՝ դեղ էն սեպեր, չունեորն է կըլլեր՝ անութութանն էն տուվեր։ (Թ)
Ունի՝ չու՛տեր, ուտէ՝ չի քաքներ։ (Թ)
Ունիս՝ դուն էս, չունիս՝ չուն էս։
Ունիս նէ կեր կուշտ կուշտ, չունիս նէ էլ դուռնէն դուրս։ (Թ)
Ունիս՝ տէրս էս, չունիս՝ տեռս էս։
Ուշ էկողին պաղ ապուր կՀաննեն։ (Թ)
Ուշ էկու, անուշ էկու։
Ուշ թող ըլլա, փուշ չըլլա, նուշ ըլլա։ (Թ)
Ուշին քործը անուշ կըլլա։ (Թ)
Ուտելը իլէն պաՀելը ախպար է, ի՛լլէ պաՀելը։
Ուտեմ նէ՝ միս է, նետեմ նէ՝ մատաղ է։ (Թ)
Ուտես չուտես կաղպարըտ աս է։
Ուտէ որթին, վճարէ Հօքին։
Ուտիքին չօճօխը պաքին չը՛ պաՀվիր։ (Թ)
Ուտողը կերավ, լըզվըտողը մէչտեղ ինկավ։ (Թ)
Ուտող ուրացող։
Ուտողը չիյտէ, փըթողը գիտէ։ (Թ)
Ուտողին օղորմիս կՀանէ, փըթողին չը Հաներ։ (Թ)
Ուրիշին Հացով մարթ չը՛ կիշտանար։ (Թ)
Ուրիշին Հացին եղ մը՛ քսեր։
Ուրիշին ձառքը նայողը անութի կմնա։ (Թ)
Ուրիշին չուվանովը Հորը չի՛չնըվիր։
Ջամիչին տամ՝ կուտ ունի, քիրազին տամ՝ կոթ ունի, փընտըլսին տամ՝ չօփ ունի։ (Թ)
Ջամիչ փընտըլսով կաղընդ չի՛ քար։ (Թ)
Ջամուռ մըն է՝ պատը զարկ։
Ջարը բարիին ախպարն է։ (Թ)
Ջար խապարը թէզ կուքա։
Ջար սիրտը քարէն ամուր է։ (Թ)
Ջարը թեւեր ունի։ (Թ)
Ջափէ չափէ, եոկը ձեւէ։ (Թ)
Ջափէ օքտեցուր։ (Թ)

Չեմ ուզեր, բեր ջէբըս ցբէ:

Չեմ ուզեր, բեր ջէբըս ցբէ, չեմ կարքըվիր, բեր ծոցըս դիր: (Թ)

Չէ գտեր Կարապետ, էղեր է մայրապետ:

Չէ էղեր քիչեր, օր չլուսնա: (Թ)

«Չէ՛» ըսված բանը անուշ կըլլա: (Թ)

Չէչմէն կտանի տէ՝ ջուրսուզ ետ կդարցունէ:

Չէր տեսած պատէն կախ, տեսավ ճակտէն կախ: (Թ)

Չէր տեսեր ափ մը, տեսավ չափ մը: (Թ)

Չիրքէֆը քար մի՛ նետեր, վրատ կցատկէ: (Թ)

Չլացող տղուն ծիծ չեն ի տար:

Չծնած տղուն անուն չեն դներ: (Թ)

Չի քա էտինը, չի՛չվիր աոչինը:

Չոճուխը խնալով էլլալով կմեղնա:

Չուլը չուլին փարէվ է տուվեր: (Թ)

Չուվանը բարակ տեղէն կփրթի:

Չուվանովը հորը չիշնըվիր:

Չուտողին մալը ուտողին հէլալ է:

Չոփլիկները արև է ցաթեր:

Չտեսը տեսավ իր մորը օտկը՝ զարմացավ:

Չտեսը տեսեր՝ զարմացեր է:

Չքաքներ քի փորը չանութենա: (Սաստիկ ժլատ է):

Պաղ ջուր, վո՞ւր կերթաս՝ խավուռմային դէմ կերթամ: (Թ)

Պապը խոռուխ է կերեր, թոռանը աղռան է առեր:

Պառկէ՛, լուսուն չատ կա:

Պատանքը պատռեց, դուրս էլավ:

Պատերը անկաջ ունին:

Պատըռտած լաթին օսկի կոճակ: (Թ) (Հմմտ. Թուրքերեն՝ «Գոնջ գլխին տոսախի սանր»):

Պարտըկանին էրեսը սև կըլլա, լեզուն կարճ: (Թ)

Պարտկը կրակէ չապիք է: (Թ)

Պարտկ ունեցիր սվոր հոց մը հաց, պարտկ մ՛ո՛ւնենար դվոր փոր մը հաց: (Թ)

Պարտկը տալով, մեխկը լալով:

Պարտկը տալով, մեխկը լալով, ճամփան քալելու

Պզտիկին լեզուն կարճ կըլլա:

Պզտիկին կերածը հէլալ է, հաքածը հառամ: (Թ)

Պզտիկէն կմեղնա:

Պզտիկ կպառկի, մենծ էրած կտեսնա: (Թ)

Պզտիկը ճղիկ է: (Թ) (Մանուկը լալկան կլինի):

Պզտիկ քուն կքնանա, մենծ էրած կտեսնա: (Թ)

Պէլքին ցանեք են, չէ՛ փուսեր: (Թ)

Պուլղուրէ փիլավը զուրցեր է. «էրկու ներ կոխվ ընէին տէ, ինծի

օջախին վրա մոռնային»: (Թ)

Պուտուկը պուտուկին սևերես ըսեր է, սխտորքուշը լսեր՝ վրանին

թուքեր է: (Թ)

Պուցը գտեր է, մազոտը կփնտռէ:

Պոյէտ մենծ քործ մը՛ տեսնար:

Պոյը պզտիկ, ինքը մենծ:

Պոյը պօյախանան, գլօխըտ սալախանան:

Պոյը պօյախանան, գլօխըտ սալախանան:

Պոչպօղազը փուռունն էն նետեր, փատը թաց է պոռացեր է: (Թ)

Ջուրը ամանին մէջը չատ մնա նէ՝ կհոտի: (Թ)

Ջուրը ամանին մէջը չատ մնա նէ՝ կհոտի (Թուրքերեն՝ «Ջրի

Ջուրին ամանը ջուրին ճամփան կկոտրի

սափորը ջրի ճանապարհին կկոտրի»):

Ջուրը գնաց, ծարավ էկավ: (Թ)

Ջուրը գնաց, ծարավ էկավ: (Թ)

Ջուրը էկեր՝ չաղացը տարեր է, դուն չախչախը կփնտռես: (Թ)

(Բայց Պոլսի բարբառում չկա ջաղացք բառը, այլ թուրքերեն տէ-

յիրմէն):

Ջուրը խնողը արզևէն չը՛ վախնար:

Ջուր խմած ատեն՝ օցը օց իքէն մարթու բան չըներ:

Ջուրը խմած հորիտ մէչ մը թուքներ: (Թ)

Ջուրը հարսին, գինին փեսին: (Թ)

Ջուրին չատ վազելը կտրելու նիշան է:

Ջուրը չտեսած մը՛ բոպիկնար:

Ջուրը չտեսած չօրապները կհանէ:

Ջուրը չտեսած՝ օտկի ամանը հանեց: (Թ)

Ջուրը պատն ի վեր մը՛ հաներ:

Ջուրը տեսնա՝ ձուկ կըլլա, ծակը տեսնա՝ մուկ կըլլա:

Ջուրը ցած տեղերը կը ժողվըվի:

Սաղով տուվածըտ սօլըտ չիմանա: (Բարեգործությունը ծածուկ

պետք է անել):

Սամանին տակէն ջուր կքալեցունէ: (Շատ խորամանկ է):

Սատանան ամմէնէն չատ կարթացողն է: (Թ)

Սատանային անկաճը խուլ (կամ խուրչին): (Ցավս կամ չարիքը

վերացել է. մաղթում եմ, որ բնավ չկրկնվի):

Սատանան գողութան էլեր է, տեղը չհասած՝ չարըխին կապը

քաղվեր է: (Թ)

Սատանային ընկեր էղիր, դէյօր քէօփրին անխս: (Թ)

Սատանան Հավկիթ մը գլտորցուց:
Սատկած էշ կուզէ՝ քի նալը առնէ: (Թ)
Սատկած էշ կփնտռէ՝ քի վրան նստի պտըտի:
Սար ու ցոր՝ տէրտէրի փոր, ինչքան կուտաս՝ տուր ու տուր: (Թ)
Սև աչկը մօրուց պէտկ է:
Սևէն էլանք, սև ջուրը ինկանք: (Թ)
Սև ըլլալուն չափ չար չէ: (Թ)
Սև կարկըտանը՝ ճերմակ միսը էրևալէն խէրով է: (Թ)
Սև հաւ էն էղեր, կանանչ հավկիթ կածեն: (Թ)
Սեը ճերմակին վրա էլած է: (Թ)
Սեը ներս, ճերմակը դուրս:
Սեը սապոնն ի՞նչ ընէ, խեննթը խրատն ինչ ընէ:
Սէր ըլլա, խէր կըլլա, ան ալ տունի տէր կըլլա: (Թ)
Սէրով կառնէ, սուրով կասնի: (Թ)
Սէրը ճամփա չունի: (Թ)
Սէրը սխտոր է փուսեր, քաքոցը մայտանոս:
Սէրըտ տուր, սուրփըտ տուր, սըրըտ մի՛ տար: (Թ)
Սիմ-սիմ ըսելուտ՝ Սիմավոն ըսէ՝ խալըսէ: (Թ)
Սիրեմ ըսավ, հոքիս առավ: (Թ)
Սիրէ՛ ընծի, սիրեմ քեզի (Թուրքերեն՝ «Սիրի՛ր քեզ սիրողին, եթե հողին էլ հավասար լինի: Մի՛ սիրիր քեզ չսիրողին, եթե Եգիպտոսի սուլթանն էլ լինի):
Սիրտիտ գխտծածը Թող չապիկտ չգիտնա: (Թ) (Գաղտնիքդ ամենամոտիկ անձիդ էլ մի՛ հայտնիր):
Սիրտին զարկեր էն, վայ կռնակս ըսեր է: (Երբ մեկը նեղը մնա, իր պաշտպանին օգնության կկանչի):
Սիրտին ուզածը ըսողը սիրտին չուզածը կլսէ: (Թ)
Սիրտին սիրածը, ենկեղեցիին փսակածը:
Սիրտին սիրածը տեսքոտ կըլլա: (Թ)
Սիրտէ սիրտ ճամփա կա: (Թ)
Սիւլիւկը օցին նայեցավ՝ էրկընցավ, մէշկէն փրթավ: (Թ)
Սխտորնոցը սէր է փուսեր, քաքնոցը մայտանոս: (Թ)
Սոխին անուշը չը՛լլար:
Սոխով հացիկ՝ պարզ էրեսիկ: (Թ)
Սոխը սխտորէն անուշ է: (Թ)
Սոխը-սխտորը հաշվողը չը՛ կրնար ուտեր: (Թ)
Սոխ չեմ կերեր օր սիրտս էրի: (Թ)
Սոխ չեմ կերեր քի սիրտս ցավի:
Սոխը քանի ըստըկես՝ կըստըկվի:

Սուքը սուք կբերէ:
Սուղէն աժանը չիքա: (Թ)
Սուռաթը տեսնաս նէ՝ օխտը օր քործըտ առաչ չերթար: (Շատ դժնյա դեմք ունի):
Սուս ըլլայիր տէ՝ մտիկ ընէինք: (Ասում են վատ ձայնով երգողին):
Սուսիկ-փուսիկ, մէկ եղիկ, մէկ ալուրիկ: (Թ)
Սո՜ւտ աշխարք («Ունայնութիւն ունայնութեանց»):
Սուտ աշխարքին Թրախտը: (Գեղատեսիլ վայր է):
Սուտը բերնին մէջ կլողա: (Շատ ստախոս է):
Սո՞ւտ է մի, իրա՞վ է մի: (Մարդու հավատալը չի գալիս):
Սուտը, իրավը Աստված գիտէ: (Վերապահությամբ եմ ասում):
Սուտ խեննթ է եղեր, վանքին հավերը կուտէ:
Սուտ խոստողին տունն է էրեր, վայեր կանչեր՝ մարթ չէ իմացեր:
(Թ)
Սուտ հիվանդ, կարմիր հոքեվարք: (Թ) (Սուտը շուտ կիմացվի, ինչպես որ սուտ հոգեվարքի երեսի կարմրությունից կիմացվի որ հոգեվարք չէ):
Սուտը օտկ կեըլլա, ամա քիչ տեղ կքալէ: (Թ)
Սուտը սատանային վէրկի է:
Սուտը սատանային կվայլէ: (Թ)
Սուրբ Աստվածը իրեք է: (Ասում են, երբ հյուրին երրորդ անգամ մի բան են համեցեք անում և հորդորում որ ընդունի)
Սուրփ Աստված չէ քի իրեք հեղ ըսեմ: (Ասում է հյուրը, երբ ուզում է մերժել իրեն երրորդ անգամ առաջարկված մի բան):
Սուրփ էս նէ՝ զօրքըտ, վարթ էս նէ՝ հոտըտ, մարթ էս նէ՝ կաթըտ:
Սուրփ ըսածըտ խաչը ծոցէն կհանէ, (կամ՝)
Սուրփ ըսածնուս խաչը ծոցէն էլավ: (Թ) (Կեղծ բարեպաշտ է):
Սուրփին խօսկ, տղուն բան: (Այս երկուսին եթե խոստացար, պետք է կատարել):
Սուրփ կանչելն իքէն՝ սատանաները գլօխս ժողվըվեցան: (Թ)
Վազան ախպուրը էրթամ նէ կչորնա: (Ջախջախված անբախտ եմ):
Վազան ախպուր ըլլար նէ կհատնէր: (Թ) (Մեծամեծ ծախսերի տոկաց):
Վազող ձինը չեն ծեծեր: (Թ)
Վազվան քործը վաղը կմըտմըտանք:
Վաղը վո՞ւր էիր: (Ասում են դատարկ խոսքեր ասողին):
Վա՜յ քեզ քաղաք, Թաքավորըտ մանուկ է:
Վանցի, էրեսը, Թո՛ւք, անցի:
Վանքէն էմ էկեր, ինծի քարոզ կկարթա: (Թ)

Վաստակը քիչ, գլօխը տինձ: (Թ) (Թուրքերեն՝«Սակավլիկ կերակուրս, անկռիվ գլուխս»):

Վար խնողին ձառքեն բռնես նէ՝ Աստված ալ քու ձառքէտ կբռնէ: (Թ)

Վար խնողին օտկով զարնես նէ, Աստված ալ քու գուլխուտ կըզարնէ: (Թ)

Վար նայողէն վախծի՛ր: (Թ)

Վարը վով կա նէ՝ աճօզը վեր բերէ:

Վարթը առնել, փուշին կրակ տալ: (Թ)

Վարթը սիրողը փուշն ալ պիտի սիրէ: (Թ)

Վարթերէն փուշը պակաս չէ, մարթերէն գէշը: (Թ)

Վարթեվառ, հէր պիր չէյին վաքթը վար: (Թ) (Վարդավառ, ամեն բանի ժամանակը կա):

Վարթեվառ, ջուրը թափէ մարթէ վար: (Թ) (Ակնարկություն Վարդավառին իրար վրա ջուր սրսկելու սովորության):

Վերը Աստված, վարը դանակ: (Թ) (Ասում են այն հիվանդի համար, որին վիրահատությունը անհրաժեշտ է):

Վերը Աստված, վարը փարա:

Վերի արտին ցորե՞նն ես: (Ի՞նչ առավելություն ունես ուրիշի համեմատությամբ):

Վեր թուքնեմ պըյըխս, վար թուքնեմ մօրուքս:

Վերինը գիտէ: (Միայն Աստված գիտի):

Վերնատունը մարթ չիքա: (Անխելք է):

Վո՞վ կըսէ քի էս խենթ էմ: (Թ)

Վո՞վ կըսէ քի իմին չօրպաս թթու է: (Թ)

Վով հարս՝ ինք հարսի քուր:

Վով մեզի չար՝ Աստված իրեն բարի:

Վով չես ուզեր տունիտ վարի թին, ան կասնի գուլխուտ վերի թին: (Թ)

Վով վորի հետ, դուն ինծի հետ: (Թ)

Վորին առապան նստի նէ, անոր խաղը կկանչէ:

Վորի՞ն մինտէրը վեր առնես նէ՝ թօզ չիքա: (Թ)

Վո՛ր քարը վեր առնես՝ տակէն կելլա: (Շատ հնարագետ է):

Վո՞ւր է ան աչը՝ որ բռնէ խաչը:

Վուր էրթաս նէ՝ օխան չորս հարուր տիրէմ է:

Վուր հարս, հոն հարսնիք: (Թ)

Տաժկութան չառթ չտուվավ: (Թ) (Մերժել անհնարին չէ. ակնարկությամբ այն բռնակալ օրենքի, որով եթե մի քրիստոնյա խոսք տված լիներ մահմեդական դառնալու, այլևս իրավունք չուներ խոս-

տումից հրաժարվելու: Հակառակ դեպքում մուլհիդ (ուրացող) կլիներ
և կքարկոծվեր):
Տաժկի տուն կպըտըտիմ, հոն չեմ էրթար: (Թ) (Ամեն դառն բանի
հանձնառու կլինեմ, միայն ա՛յդ չեմ ընդունի):
Տաժկի հաց կերած է: (Թ) (Ազնիվ մարդ է):
Տաժկի հաց կերած է: (Թ) (Ազնիվ մարդ է):
Տալուն բան չը՛ դիմանար: (Թ) (Շատ ողորմած մարդը, որ չարունակ դրամ է բաշխում, ինքն էլ վերջապես կաղքատանա):
Տակէս էլեր, ինծի յիւզմիշ ըլլալ (լողալ) կսորվեցունէ կոր: (Ակնարկությամբ մոլլա Նասրէդդինի մի առակի):
Տակէն կերթա, խապար չունի: (Թափթփած, անկարգ ու անտարբեր մարդ է):
Տակէն մտավ, վրայէն էլավ: (Ամբողջը չռայլությամբ վատնեց):
Տակը փորփոս, վրան Փիլիպոս: (Թ) (Արտաքուստ թեպետ լավ է երևում, բայց ներքուստ վատ է):
Տահա չատ հաց ու փանիր պէտկ է: (Ջեր մեջ եղած տարբերությունը մեծ է: Դեռ շատ պիտի ջանաս, որպեսզի նրան հասնես):
Տան տղա, չան տղա: (Թ)
Տանձին աղէկը այիները կուտեն:
Տանձ էր նէ հասավ, խնձոր էր նէ կարմրեցավ:
Տանձը խնկեր է, կոթը ծառին վրա է մնացեր: (Թ)
Տանձ մը խնար, կոթը վե՛ր: (Շատ ծույլ մարդկանց են ասում):
Տանտէրոչ «Օրթնյա տէր» չեն ըսեր:
Տասը մատս մոմ ընեմ՝ առչևը վառեմ, նորէն բան մը ըրած չեմ ըլլար (Թ) կամ՝
Տասը մատս մոմ ընեմ՝ դիմացը վառեմ նէ, հարկինք չունիմ:
Տասը մատըտ մէկ չէ: (Թ) (պարսկերեն՝ «Հինգ մատը հավասար չէ):
Տասը չափէ, մէկ կտրէ:
Տասը փարային հարքը չգիտծողը՝ տասը փարա չըներ: (Թ)
Տասը փարային հարքը չգիտծողը՝ տասը փարա չը՞ներ: (Թ)
Տավաճին Պուռսա գնաց: (Թ) (Այսպես է ասում այն անձը, որ կըտրում է երկու հոգու տաք վիճաբանությունը):
Տարի կա օրը կպահէ, օր կա՝ տարին: (Թ)
Տարին մէկ Զատիկ, ան ալ նավակատի՞կ:
Տարին մէյ մը էրիկմարթութինըտ ցուցուր կնկանըտ: (Թ)
Տարին տարիին էրնէկ կուտա: (Թ)
Տարիքս ինչէ՞ն գիտէ, պառխաճս ի՞նք է տարեր: (Թ) (Մկրտության ավազանին ջուր տանելու ակնարկությամբ):
Տաք ապուրին մէչը պաղ ջուր չեն լեցուներ:
Տաք հացը փոխ է:

Տեռը իրմէն մեծ է: (Թ)

Տէ՛ռ, վո՞ւր կերթաս: Խնդալ խաղալ: Թի՛ս, վո՞ւր կերթաս: Էրթում-պատառ: (Առաջին դեպքում, բոլորը ծիծաղում են, և միջադեպը փակվում է: Երկրորդ դեպքում, սրա նրա վրա կասկածում են, և ամեն մեկը նեղվում է, թե անողն ինքը չի):

Տեսնաս նէ՝ փարէվ ըրէ: (Նշանակում է «չկա»):

Տէյիրմէնէն կուքամ կոր: (Ես էլ նույնը ունիմ,– ասում են հատկապես հարբուխ ունեցող անձին):

Տէյօր չը սորվիս՝ չես կրնար ընել: Տէյօր չընես՝ չես սորվիր: (Թ) (Տեսական և գործնական միասին են):

Տէվէին ըսեր էն քի՝ ճիտըտ ծուռ է: Ո՞ր թարաֆս տիւզ է քի՝ ճիտս ծուռ չըլլա՝ ըսեր է. (կամ՝)

Տէվէին հարցուցեր էն քի՝ ճիտըտ ինչո՞ւ ծուռ է: Ո՞ր թիս շիտակ է, քի ճիտս շիտակ ըլլա՝ ըսեր է:

Տէվէն բաղնիք գնաց: (Թ) (Ասում են նրան, որ իրեն չվերաբերող գործերի է խառնվում):

Տէվէին ոռը նէրտիվէնսից կելլա (շատ բարձրահասակ է):

«Տէր զի փաղում» էնք: (Թ) (Դեռ գործի սկիզբն է):

Տէրը էլավ՝ տէրօչն է, տէրը չէլավ՝ տէրտէրինն է: (Թ)

Տէր ունեցողը տէրն է պահեր, անտէրը Աստված է պահեր: (Թ)

Տէրը սիրողը չունին ոսկոռ կուտա: (Թ)

Տէրին քեզի, օսկոռը ինծի: (Ասում էին վարպետին աշկերտ տվողները):

Տէրտէրը ամմէն օր փիլավ չո՛ւտեր:

Տէրտէր էղիր՝ քեղն ինկիր, եփոր չապրիս՝ քետն ինկիր: (Թ)

Տէրտէրը իր իրիսկինը կուլա: (Թ)

Տէրտէրի խրկելու էր: (Հեգնանքով ասում են այն անձի համար որ մի գործի են ուղարկում և շատ է ուշանում: Ակնարկություն այն անձին, որ շտապ տէրտերին է ուղարկվում՝ հոգեվարքին հաղորդ հասցնելու համար):

Տէ՛րտէր, ծօ տղա՛, վեր բեր: (Թ) (Քահանան ընչաքաղց է):

Տէրտէրը մէկ գիտէ, իրիսկինը երկուք: (Թ)

Տէրտէրի պէս «տո՛ւր» մը գիտէ: (Թ) (Ասում են միշտ դրամ պահանջող մարդկանց):

Տէրտէրին տէրին («կաշին») տավուլին էն անցուցեր, քանի զարկեր էն՝ «Տուր, տուր» է ըսեր: (Թ) (Քահանաները չափազա[illegible] ա-քաղց են լինում):

Տէրտէրը տունէն ըլլա նէ՝ մասը պօլ կուտեն: (Թ)

Տէրտէրին փարէվ, փարա է: (Թ)

Տղան բանի դիր, հետը գնա:

Տղան մահանա, մարը քնանա: (Թ)

Տղադ մեծծավ՝ տէրտըտ մեծծավ:

Տղան չեղած՝ լաթը չեն կարեր: (Թ)

Տղացկան կնկան գերեզմանը քառսուն օր բաց է: (Թ)

Տղուն լացը ծիծ է: (Թ)

Տղուն լեզուն մա՛րը կհասկնա:

Տղու հետ տղա է, մեծծի հետ՝ մեծ: (Ամենքի հետ գիտի վարվել):

Տնտե՛ս, քործըտ դուն տես: (Թ)

Տոտիկ տոտիկ՝ քեղին մօտիկ: (Թ) (պարսկերեն՝ «Կամաց գնա, միշտ գնա»):

Տունըտ գող չես ուզեր օր մտնա, աղվոր ախճիկ մո՛ւննենար: (Թ)

Տունը էրի նէ՝ մուկերն ա հետը կէրի:

Տուն ըլլա տէ խօսկ չըլլա: (Ամեն տուն էլ մի որևէ վեճ կլինի, որին պետք չէ կարևորություն տալ):

Տունին խօսկը տունը կմնա:

Տունին խօրաթան դուրսը չա՛սնիր: (Թ) (Թուրքերեն՝ «Տան առևտուրը շուկայի հետ չի բռնում):

Տունիս ծառան էմ, ուրիշին աղան: (Թ)

Տուն կշընէ՝ զամ չունի, հաց կթխէ՝ խմոր չունի: (Թ)

Տունը մերը՝ բակը հավերուն: (Թ)

Տունը չնած, ապան կարած: (Թ)

Տուն չնողին, ախճիկ կարքողին, ցավ քաշողին՝ Աստված հետը կըլլա:

Տունը չիքա («չկա») տաք ապուր, դուրսը կըլլա էքյապուր (արաբերեն՝ «մեծամեծներ, ավագանի»):

Տունը չունի տաք ապուր, դուրս էլլա նէ՝ պէպուռ պէպուռ: (Թ)

Տունը սատանա, դուրսը քահանա: (Թ)

Տուն տանող խեներէն է: (Թեպետ շռայլ է, բայց իր տունը լավ է պահում):

Տուն փեսա, չուն փեսա: (Թ)

Տուն փուլցունողին Աստված տունը կփուլցունէ: (Թ)

Տունի քահանա, դուրսի սատանա:

Տուվեր էք Ավետարանը, առեր էք տամպուրան, չալէ՛, մանչս, չալէ՜: (Ուսման, կրթության հետամուտ չեք, այլ միայն զվարճության):

Տտռևլն իքէն վախճանեցավ: (Թ) (Աննշան պատճառով ոչնչացավ):

Ցածծի՛ (ցածրացի՛ր) քի բարբընաս: («Որ խոնարհեցուցանէ զանձըն՝ բարձրասցի»):

Ցավը լեռներուն էն տուվեր՝ չեն դիմացեր, մարթուն էն տուվեր:

Ցավ կա՝ կուքա կասնի, ցավ կա կծակէ կասնի: (Թ)

Ցավը կուքա վազ տալով, կերթա նազ տալով: (Թ)

Ցավը՝ քաշողը գիտէ:

Ցաված սիրտը խօսուն կըլլա: (Թ)

Ցավող փորին՝ կորեկ հացը վնաս է: (Թ)

Ցորեկը ձուլթ կծամէ, քիշերը բան կբանի:

Ցորեկը ձուլթ կծամէ, քիշերը ձէթ կվառէ: (Թ)

Ցուրտը ախկատը վազուկ կընէ, հարուստը համալ: (Թ)

Փամփասանք չէ, բանն ասանկ է:

Փամփասանքը տուն կավրէ:

Փայ ընողին փայ չը՛ մնար:

Փանիր-հացիկ, պարզ երեսիկ: (Թ) կամ՝

Փանիր-հաց, սիրտը բաց: (Թ)

Փաչա ուտողին աչկը սխտորին է: (Թ)

Փառք քեզ Աստված, դուռ մը տուր բացված, հարս մը տուր քոլխած: (Թ) (ֆրանսերեն՝ Փարիզի աստված, ինձ ամուսին տուր):

Փատը վեր առ, գող չունը կիմանա: (Թ)

Փարան ինչո՞ւ կլոր է: Գլտորի տէյի: (Թ)

Փարա-ըստակ, բանը կընէ խատակ: (Թ)

Փարան կլոր է, կգլորի, առչի տէրը կգտնա: (Փողը հարուստների մոտ է հավաքվում):

Փարաթ համրէ քի հաշիվ սորվիս: (Թ)

Փարա մը տուվի՝ բացիր բերանըտ, երկու փարա տամ՝ գոցէ՛: (Ասում են նրան, որ մի փոքր հարցման վրա չատ երկար խոսում է):

Փարան մուլթ տեղը լուս կուտա: (Թ)

Փարան չատ բան կգոցէ: (Թ)

Փարան է փարան բերողը: (Թ)

Փարա ունենամ նէ՝ քէլ գուլլուս իլաճ կընեմ: (Դրամ չունիմ. ես էլ եմ կարոտ):

Փարե տաս փարկենթանքի կուրա:

Փարեը Աստըծունն է:

Փարեը բարսէն (բարձրից), ինք ցածէն: (Թ) (Ասում են, երբ ‹սիրված մեկը բարե ուղարկի):

Փարեկամ անոր կըսեմ քի նեղ օրիթ կհասնի: (Թ)

Փեսա, ուչ էկու, անուշ էկու (պարսկերեն՝ «Ուշ արի, ․․ղ արի»):

Փէն-է-փէ, խփէ: (Այդ հարցի չուրջ այլես մի՛ խոսեք):

Փիճն ալ իր կնունքը կուզէ: (Թ)

Փիս չունին մէկ քարն ալ պակաս: (Թ)

Փիտին տակը էշը չի գռար: (Թ)

Փիսիկը հոս է, միսիկը հոս չէ: (Թ)

Փիրէն տէվէ կընես կոր: (Լուն ուղտ ես անում, փոքր բանը չատ ես մեծացնում):

Փլած քախկին չէն անուն: (Թ)

Փնտրռէ օր գտնաս: (Չկա, իզուր մի՛ որոնիր):

Փնտրռած տէ չգտածտ էր: (Ասում են, երբ մեկը անսպասելի կերպով մի չատ լավ բան է ձեռք բերում):

Փոխ ուզողին տաս՝ մէկ փորցանք, չի տաս՝ տասը: (Թ)

Փոխը օխտը տուն է պահեր: (Թ)

Փոչան փաչա չը՛լլար: (Թ)

Փորըդ անուլթի է նէ բերանըտ փօրյազին բաց: (Ուտելու ոչինչ չկա):

Փորը գացեր՝ կռնակն է փակեր: (Թ) (Շատ նիհար է):

Փորը կիշտացավ, բերանը չկիշտացավ: (Կերակուրը չատ համեղ էր):

Փորը կուշտ, կռնակը տաք: (Երջանիկ է, ոչ մի բանի կարոտություն չունի):

Փոր մը հացը փուռ մը հացը կհանէ:

Փորըտ չը կիշտանալիք տեղը ինքզինքըտ կուշտ ծախէ: (Թ)

Փորըտ փի՞լ է մտեր: (Որչա՛փ չատ ես ուտում):

Փորցյալը կրկին փորցել հիմարութին է (գրական ճամբով մտած է. պարսկերեն՝ «Փորձվածը չպետք է փորձել»):

Փուշէն վարթ կփուսնի, վարթէն՝ փուշ: (Թ)

Փուչսըղ վարթ չըլլար: (Թ)

Փսփուքը տուն կավրէ:

Փտտած չուվանով հոր մ՛ի՛չնար: (Թ)

Փրթողը գիտէ. ուտողը ի՞նչ գիտէ: (Թ)

Քա խնամի, խնամի, ծովը խայմախ կըլմանի: (Թ) (Խնամիները իրար հետ չատ սիրով են լինում):

Քանի մենծծավ, մենծ ցավ էղավ: (Թ)

Քանի մը պատարաք տեսավ: (Արդեն մի քանի անգամ ճաչել է):

Քաչելիք ունինք էղեր:

Քառսուն գող մէկ մերկը չեն կրցեր սոթտել: (Թ) (Աղքատը կորցնելու ոչինչ չունի):

Քառսուն մըլս է սիրտս: Էոսունը ինը կելլա, մէկը կմնա:

Քառսուն սուրփի աղաչելուս՝ մէկ Աստուծու կաղաչեմ:
Քարը բերնէս հանե՞մ.– հանէ՛ օրթնած: (Թ) (Ասում է հայհոյելու պատրաստված անձը):
Քարը քոհար չըլլար օսկի սունդուկ պահելով: (Թ)
Քար ըլլար՝ կպատռէր: (Թ)
Քարը խամճեր է: (Թ) (Փող չկա):
Քարէն կաթ կկթէ: (Թ) (Շատ ճարպիկ մարդ է):
Քարէն կուտա, քացախէն կառնէ: (Շատ դաժան մարդ է):
Քարէն հաց կհանէ: (Թ) (Ճարպիկ մարդ է):
Քարերը մար չըլլան: (Քարն անգամ չի դիմանար մոր քաշած տանջանքին):
Քարը նետեմ ա՛ն ծառին քի պտուղ ունի: (Թ)
Քարէն ջուր կհանե: (Թ) (Շատ ուժով մարդ է):
Քարը սխմէ՝ ջուրը կհանէ: (Նախորդի իմաստով):
Քարը տեղը ծանր է:
Քարին, փատին քարող կուտա: (Թ) (Ջուր տեղն է խոսում):
Քարը քարը կուտէ: (Թ) (Քաղցածության կարելի չէ դիմադրել):
Քաքը ինկած մուկ է դառցեր: (Խայտառակ վիճակի մեջ է):
Քաքին հետ կռիվ կընէ: (Շատ նեղսիրտ ու բարկացկոտ մարդ է):
Քաքին վրա խող կցանէ: (Թ) (Շատ ժլատ մարդ է):
Քաքի տակ կմնա, խոսկի տակ չը՛ մնար:
Քաքնէ նէ՝ փորը կանուԹենա: (Թ) (Շատ ժլատ է):
Քաքոտ ոռին ճանփէս չալվար:
Քեզի ատե՛ը չիտեն, պաշխա տեղ խազին քիւմէսը կխոԹեն: (Ասում են պարծենկոտ ապուշներին):
Քեզի լացուողին քովը գնա, քեզի խնդացուողին քովը մ՛ն՛րԹար:
Քեզի կըսեմ, մարԹու մ՛ ը՛սեր:
Քեզի կսիրեմ ամա, քէսէէս էվել չեմ սիրեր: (Թ)
Քեզի հետ փարկենդանք չը՛ըԼվիր: (Թ) (Լավ ընկեր չես):
Քեզ չուզեմ, քենէ չզատվիմ:
Քեզի տեսնամ նէ՝ հոքէառս կտեսնամ: (Թ)
Քեզէթ (գյուղից) մարԹ չիքա՞ յա, ինչ կուզես խոսէ: (Թ)
Քեզէս մարԹ չգիտնար տէ պարծենայի: (Թ)
Քեզը նստեր՝ քաղաք կհաչէ (կարնեցոց՝ կան նստեր, Մուտուրկա կհաչէ):
Քեզացին օր չփանա, չառըխ բեր օր դիմանա:
Քէլ գուլխուն օսկիէ սանր:
Քէլը դեղ գտնա նէ՝ գուլխուն կքսէ:

Քէն ընողը պատն ի վեր, տաք տաք շիշը ոռն ի վեր: (Ասում են խռովող անձին):
Քէնըտ քացախին քիւփը: (Թ) (Նախորդի իմաստն ունի):
Քէնարը տես, կտավը ա՛ռ, մարը տես, աղճիկը ա՛ռ: (Թ)
ՔիԹէն անԹին չը՛ տեսնար: (Շրջահայաց չէ):
ՔիԹէն անկաճը չիտակ խապար մը չը՛ հասնիր: (Թ)
ՔիԹէն բռնես՝ հոքին կելլա: (Շատ տկար մարդ է):
ՔիԹէն իյնողը հազար կտոր կըլլա (կամ՝)
ՔիԹէն ճանճ մը իյնա՝ քառսուն (հազար) կտոր կըլլա: (Շատ հըպարտ, մեծամիտ մարդ է):
Քիշերը բան կըանի, ցորեկը ձուԹ կծամէ:
Քիշերը ձուԹ կծամէ, ցորեկը խաղ կկանչէ:
Քիշերը մէկ ծակ, առտուն հարուր մէկ ծակ: (Թ) (Կնոջ պահանջները խիստ շատ են):
Քիշերվան քործը ցորեկվան քործին նայեր չարացեր է: (Թ) (Գիշեր ժամանակ արած գործը վատ կլինի):
Քիչ ըսէ, շատ լսէ (կամ՝)
Քիչ խօսէ, շատ լսէ:
Քիչը հիչէն աղէկ է: (Թ)
Քիչը շատէն շատ է (Թուրքերեն՝ «Քիչ տվողը հոգուց կտա, շատ տվողը ապրանքից կտա»: (Թ)
Քիչ մը քիչ կեր տէ՝ ծառա մը բռնէ: (Ասում են հրամայող անձերին):
Քիչ փեռցի՝ շուտ դառցի:
Քիչը քիչին օքներ է, շատը շատին չէ՛ օքներ: (Թ)
Քիչով քոհը շատին քովն է: (Թ) (Ով որ քչով բավականանում է՝ նա գոհ կմնա կյանքից):
ՔիպրիԹը քէօմիւրին քով չեն դներ: (Պետք է զգուշանալ բացահայտ վտանգներից):
Քիրէճճի էղիր, քիրաճի մ՛ ը՛ըԼար: (Թ) (Վարձով տուն նստելը անտանելի է):
Քիրքին մէկ երեսը չեն կարԹար: (Զպետք է միակողմանի լինել):
Քիւփը քիւփին զարնես նէ՝ մէկը կկոտրի, մէկալն ա կճաԹի: (Թ)
Քյոռ էկեր էնք, քյոռ պիտի էրԹանք:
Քյոռ էշով քէրվան չեն խառնըվիր:
Քյոռին ըսեր էն «Մոմը սուղ է: «Ան ընծի համար չէ» ըսեր է:
Քյոռին ուզածը աչկի լուս է: (Թ) (Թուրքերեն՝ «Կույրի ուզածն է երկու աչք է»):

Քյօռ քյօռ մատս աչկըտ: (Ասում են՝ երբ մեկը հայտնի բանը չի տեսնում):

Քնացող կատուն չեն արթընցուներ: (Թ) (Չպետք է ուրիշին զուր տեղը գրգռել):

Քովինը չառներ քի պաքած է, օտարը կառնէ քի փիթիինը տարած է: (Թ) (Ասում են այն մարդկանց, որոնք լավագույնին ձգտելով՝ անհաջող ամուսնություն են կնքում):

Քործըդ դուն քուկին ձառքովըդ տեսիր: (Թ)

Քործը պզտիկէն կմեղնա: (Թ)

Քործ չունիս նէ վկա էղիր, ըստակ ունիս նէ՝ երաշխավոր: (Թ)

Քործը սահթըվան մը, հոքը տարվան մը:

Քունը անուշ բան է:

Քունէդ էլիր տէ ետկը էրածըտ պատմէ: (Թ)

Քունը իլէն մեռնելը մէկ է:

Քունը մահին ախպար է: (Թ)

Քունը քուն կբերէ: (Թ)

Քուն օցին պոչին չեն կոխեր: (Թ) (Ուրիշին չպետք է զուր տեղը գրգռել):

Քուրը ախպար ունիմ կըսէ, ախպարը քուր ունիմ չը՛սեր:

Օխայէն չորս հարուր տիրէմ պակաս է: (Թ) (Բոլորովին ապուշ է):

Օխճ գլօխըդ Ավետարանին տակ մը՛ դներ: (Ջուր տեղը քեզ վտանգի մի՛ ենթարկիր):

Օխճ ըլլա պարտկընտէրը: Նէ՛ կուտա, նէ՛ կուրանա: (Թ)

Օխտը ախպօր վարտիքն է: (Ասում են երբ մի բան շատերն են գործածում):

Օխտը խենթ կար տունը, մէկն ալ պաճայէն ինկավ:

Օխտը ծովէն դուրս ինկած: (Թ) (Շատ վատ մարդ է):

Օխտը ծովէն, մէկ կովէն: (Ասում են երբ կաթը շատ ջրախառն է):

Օխտը հավանին տակը ինկավ (կամ՝)

Օխտը հավանին ոռը կծակէ: (Շատ դժվար գործ է):

Օխտը մահալլէ անթիէն չուն չը՛հաչեր: (Ասում են երբ մի օտար մարդ իրեն չվերաբերող գործին է խառնվում):

Օխտը մոխիր, օխտը սապոն պէտք է: (Շատ կեղտոտ է):

Օխտը օր անութի է մնացեր: (Անհագ ուտողին են ասում):

Օխտը օր կախեցին՝ չմեռավ: (Շատ անզգամ մարդ է):

Օխտը օրով մաղառան է մնացեր:

Օհան օղլուին հարսնիքէն փախեր է: (Թ) (Զափազանց   կեր է: Օհան օղլուն նշանավոր չատակեր մի անձ էր Պոլսում, 19   արի կեսին):

Օղեր ունի, դողեր ունի: (Թ) (Հարուստ մարդը գողերից վախենալով՝ միշտ անհանգիստ կյանք ունի):

Օղէն կառնէ՝ օղիին կուտա: (Թ) (Ասում են նրանց, որոնք իրենց հարստությունը հարբեցողությամբ վատնում են):

Օղին մարթը խողի կտանի: (Թ) (Հարբեցողությունը կյանքն է կարճացնում):

Օղորմութեան մեծը պզտիկը չըլլար: (Թ)

Օղորմութանըտ մեռնիմ, Աստված: (Ասում են, երբ անարժան մարդը լավ կյանք է վայելում, երբ չարը անպատիժ է մնում):

Օսկի դուռը փառէ դուռէն բան կմուրա: (Թ) (Երբեմն հարուստը աղքատին կարոտ է լինում):

Օսկին պզտիկ, գինը մեծ:

Օսկոր բերող շունը օսկոր կտանի ալ:

Օսկորը ինծի, միսը քեզի: (Ասում էին հին ժամանակ ծնողները, երբ իրենց որդուն վարպետի մոտ աշակերտ էին տալիս):

Օսկորսըղ միս չը՛լլար:

Օտարին աչկը քեզի լուս չի տար:

Օտարը էրթալ-գալով փարեկամ էղավ, փարեկամը չերթալ-չիքալով օտար էղավ: (Թ)

Օտարի համար մոմ մը՛ վառեր: (Թ)

Օտարին հացին եղ չեն քսեր:

Օտարի յումրուխ չուտողը՝ իր յումրուխը տանձ կգիտնա: (Թ)

Օտար պուտուկի նայողին ճիտը երկան պէտք է: (Թ)

Օտկով իյնողը կելլա, լեզույով իյնողը չե՛լլար: (Թ) (պարսկերեն՝ «Ատամի վերքը մարմնի վրա է, լեզվի վերքը՝ հոգու վրա»):

Օտկըտ յօրղանիտ կէօրէ երկընցուր: (Զափիտ համեմատ չարժվիր):

Օտկերը վրա տէ ջուրը խմէ: (Ամեն բանով երախտապարտ ես նրան):

Օտկիտ տակը հավկիթ կա: (Ասում են շատ կամաց քայլողին):

Օտկերս տնկեմ նէ՝ հալերնիտ կտեսնաք: («Երբ ես մեռնեմ, այն ժամանակ ձեր վիճակը ծանրանալով՝ նոր կզգաք իմ արժեքը»,– ասում է ծնողը՝ զուր տեղը դժգոհող որդիներին):

Օտկը օտկի-աման չունի, աղվոր չօրապ կուզէ: (Թ) (կամ՝)

Օտկը օտկի-աման չունի, գլօխը փէշլիյէն կխոթէ: (Թ)

Օրը էլլա, խազան չէլլա (կամ՝)

Օրը կելլա, չարը չելլար: (Թ)

Օրը նոր, բանը նոր: (Թ) (կամ՝)

Օրը նոր, մարթը նոր: (Թ)

Օրթա ժամը խախկ եղեր է տէ՝ չէ խպներ: (Թ) (Ասում են շատ անամոթ մարդկանց):

Օրփին հաց տուվող չիքա, խրատ տուվող շատ կա:

Օրփ տղան իր պոռտը ինք կկտրէ: (Թ)

Օրփ քառը («զառն») մենձծուր՝ բերանըտ կը յեղոտէ, օրփ տղան մենձծուր՝ բերանըտ կարունէ: (Թ)

Օրփէվարիի հետ կարքըրվելը՝ մաղմաղի վրա նստիլ է: (Թ)

Օցն ալ ծուռ կքալէ, ամա ծակին բերանը հա՛սնելուն պէս կշըտկըվի: (Թ) (պարսկերեն՝«Օձը մինչև չուղղվի, ծակը չի մտնի):

Օցը իր չապիկը կփոխէ, փնութկը չը՛ փոխեր: (Թ) (Թուրքերեն՝ «Քանի հոգին չի դուրս եկել, վատ սովորությունը չի դուրս գա):

Օցին խածածը կաղէկնա, լեզուինը չա՛ղէկնար: (Թ)

Օցին վրա Թուքնէ՝ կսատկի: (Թ) (Ժանտ մարդ է):

Օցը քէսէն ծակեր է: (Թ) (Շատ ժլատ է):

Օցը օ՛ց իքէն՝ ջուր խմած տեղըտ չը՛ կծեր:

Ֆըստըխի ծառ կա՞ր քովը: (Թ) (Քո սուտ խոսքերին չեմ հավատում):

Ֆուխարէին մեռնը խայիպ, զէնկինին՝ բողը: (Թ)

Ծանոթություն.– Խոսակցության մեջ հաճախ գործ են ածում նաև թուրքերեն առածներ. օրինակ՝

Շէքէր սույա տիւշմէտի «Շաքարը ջուրը չընկավ» (Շատ շտապելու կարիք չկա):

Աղ վէրէն ճանտան վէրիր «Քիչ տվողը հոգուց (սիրով) է տալիս»:

Կէօրինէն քէօյէ քըլավուզ իստէմէզ «Երևացող գյուղին առաջնորդ պետք չէ»:

Թուրքերեն առածները թվով գերազանցում են հայերեններից. բայց նրանց հավաքումը մեր ծրագրից դուրս էր:

ԺԱ

ԵՐԴՈՒՄՆԵՐ

Աչկիս պէպէքը քյոռնա:
Աստված պէլաս տա:
Աստված վկա:
Աստուծու խըլըճին վրան կոխեմ:
Աստուծու փէշին վրան կոխեմ:
Աստուծու քյոռ նայիմ:
Բերանս բռնվի:
Ջավկընէրուս խէրը չտեսնամ:
Էրկու աչկիս լուսերը վար թափի:
Էրկու աչկիս պէպէքը քյոռնա:
Էրկու աչկիս լուսը պլթխի:
Թաքի պսակի արժանի չըլլամ:
Թժոխկին օրթա տեղը ճայիր ճայիր էրիմ:
Ժամը վրաս փլչի:
Լեզուս քաշվի:
Լէչս պաքնեն: (Թ)
Խաչը ինձի չափմիշ ընէ:
Խաչ վկա:
Խաչ օր, մաս օր:
Խավորթը ինձի չափմիշ ընէ:
Խավորթ վկա:
Խավորթութան չըացվի բերանս: (Թ)
Կէնճութանս խէրը չտեսնամ:
Հօրս մօրս խէրը չտեսնամ:
Ձառքվընէրս քաշվի:
Ճշմարիտ վկա:
Մասունքը ինձի չափմիշ ընէ:
Միանտէր վկա: (Թ)
Պատարաքը չափմիշ ընէ:
Սուտ ըսողին Աստված պէլան տա:
Քար թափի վրաս:
Քրիստոս ուրանամ:
Քրիստոս վկա:
Քրիստոսի օր:
Օտկս կոտրի:

ԺԲ

ՕՐՀՆԵՆՔՆԵՐ ԵՎ ԲԱՐԵՄԱՂԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ամմէն տարի փարով հասնիք (նոր տարուն):
Անթառամ պսակի արժանի ըլլաք:
Անկաճը խոսի:
Անունովըթ ապրիս մնաս (անվան տարեդարձը շնորհավորելու առթիվ):
Անո՜ւշ ըլլա, Անուշնո՜ր ըլլա (գինի կամ օղի խմողին, մի լավ բան ուտողին):
Անո՜ւշ անմահություն (նախորդի նման):
Անցած ըլլա (հիվանդությունից ապաքինվածին, մի փորձանքից ազատվածին):
Աչկըթ լուս (իբր շնորհավորություն):
Աչկիթ լուսը չատնա (մի գեղեցիկ ձեռագործ անողին):
Աչկըթ խաղա:
Աչկըթ չեյլա (կատակով):
Աչկըթ սիրեմ:
Աչը խաչը վրան ըլլա: (Թ)
Ապրե՜ս (ձեռք համբուրող երեխային):
Ապրե՜ս, զորանա՜ս:
Ապրե՜ս, մեղնաս, հարս ըլլաս:
Առչիննեկը մանչ ըլլա (նորապսակներին):
Աստված ազատե (հիվանդությունից, փորձանքից):
Աստված ամուր ձառքով պահէ: (Թ)
Աստուծու ամուր ձառքը վրան ըլլա: (Թ)
Աստված աչողէ:
Աստված առողջութին տա (հիվանդին):
Աստված արևըթ օրերըթ պահէ:
Աստված բանըն աչողէ:
Աստված բանիթ քործիթ աչողութին տա:
Աստված բարին ընէ (վատ երազի համար):
Աստված բարի ճանապարհ տա (ճամբորդին):

Աստված բարի քառսունք տա (Մեծ պասի առթիվ կամ ծննդկանին):
Աստված բերնէթ լսէ (օրհնենք տվողին):
Աստված, դո՛ւռ մը տուր բացված, հարս մը տուր քոլսկած: (Թ)
Աստված էվեյցունէ (մեկի զավակների վրա խոսված մեջոցին):
Աստված էրկան օրեր տա:
Աստված խելք տա (հեգնաբար):
Աստված խելքըթ միտկըթ չվերցունէ:
Աստված խնդալէ չանցունէ: (Թ)
Աստված կարողութին տա:
Աստված կէնճ արևըթ պահէ:
Աստված կյանքըթ էվեյցունէ:
Աստված կյանք տա (բարձրաստիճան մարդկանց են ասում):
Աստված համփերութին տա (նեղվող, տառապող, վտանգի մեջ գտնվող անձերին):
Աստված հեռու արասցէ (կամ՝ ընէ):
Աստված հետըթ (կամ՝ հետիկըթ) ըլլա:
Աստված հոքին լուսավորէ (մեռելին):
Աստված ձառքէթ առավ, սիրտէթ ալ առնէ (սգավորին ի մխիթարություն): (Թ)
Աստված մէկ օրըթ հազար ընէ:
Աստված մի՛ արասցէ:
Աստված մուրատիթ հասծունէ:
Աստված նորէն տա, նորէն խնդացունէ:
Աստված շնորհավոր ընէ (նոր հաղորդվածին):
Աստուծու շնորքին գաս հէմէն (հանդիմանական):
Աստված շնորք տա:
Աստված չամըծծունէ:
Աստված չար աչկէ պահէ:
Աստված չար նազարէ պահէ:
Աստված չընէ՜:
Աստված չը ցուցունէ:
Աստված պակաս չընէ:
Աստված պակութին չիտա:
Աստված պակութինըթ չըցուցունէ:
Աստված պահէ (զավակների համար):
Աստված պաղըշլամիշ ընէ (նույն):

Աստված պլեթերէն պահէ (վտանգի առթիվ):

Աստված պլրէքէթ տա (դրամ ստանալիս ի չնորհակալություն):

Աստված սիրտիթ մուրատը տա:

Աստված վերջը բարի ընէ (վատ մեկի մասին խոսված ժամանակ):

Աստված տա (հաջողություն մաղթելու համար կամ մուրացկանին ճանապարհ դնելու համար):

Աստված տեղը լեցունէ:

Աստված տունըթ չէն պահէ:

Աստված տունէ տեղէ հեռու ընէ (մեծ ցավի համար):

Աստված քեզի խելք տա (հեզնորեն):

Աստված քէսէիթ պլրէքէթ տա (դրամ տվող կամ բաշխող անձին):

Աստված ողորմի հոքուն (մեռածի մասին խոսելիս):

Աստված օղորմի մեռելներուըթ հոքուն:

Աստված օրթնէ:

Աստված օրթնէ չէն պահէ, չէն պահողն ալ Աստված պահէ (ճաշի սեղանից վեր կենալիս):

Արևուըթ կիչտանամ:

Արևուըթ կոտըրտիմ:

Արևուըթ մեռնիմ:

Արևուըթ սատկիմ:

Արևըթ սիրեմ:

Բարին արևըդ ըլլա (բարի մաղթողին ի պատասխան):

Բարի իչատակ ըլլաս:

Բարիրինկուն (= բարի երեկո):

Բարի պաք գա վրանիս (պահոց առթիվ):

Բարի վայելում:

Բարի տանիս տուն: (Թ) (Մեռելը թաղելուց հետո՝ հուղարկավորներին ուղղված):

Բարով աղտոտիս (լվացք անողին):

Բարով էկար:

Բարով էրթաս, բարով գաս (ճամբորդին):

Բարով խարճես (ասում է հաճախորդը՝ երբ ծախողին դրամ տա և նա ասի՝ «Շէն կենաս»):

Բարով հաքնիս. կամ՝

Բարով մաշես (նոր զգեստ հաքնողին):

Բարով նստիս (նոր տուն նստողին):

Բերանըթ պաքնեմ (մի լավ խոսք ասողին):

Դայեկին էօքճէին մեռնիմ: (Թ)

Դուն բերիր, դուն մենծծուննես (ասում են ծննդկանին): (Թ)

Դուն օխճ կենաս (մեռելի տիրոջ):

Ջավկըներուըթ խէրը տեսնաս:

Էս քեզ մեղա: Ամմէնքըս Աստուծու մէղա (հաշտվելիս ասում են իրար):

Էրածըթ բարին կատարվի:

Էրեսըթ ճերմակ կենա (հանդիմանական):

Էրեսըթ վարթնջուր (երբ կեղտոտ բանի մասին խոսեն):

Էրթաս բարով, նորէն գաս բարով:

Թաքըթ պսակըթ պաքնեմ:

Թոթվէ ջուրիկ, չալկէ միսիկ (մանկիկին լողացնելուց հետո): (Թ)

Թոռանըթ թոռը տեսնաս:

Իրարու գէչ օրիկ չտեսնաք. կամ՝

Իրարու կսկիծ չտեսնաք (Թ) (նորապսակներին):

Լուս իչնա մեռելներուըթ հոքուն: (Թ): [Սրա պատասխանն է՝ Իչոդաց]:

Լուսերուն մէչը պառկի (մեռածի հասցեին):

Խէր ըլլա՜ (փոչտացողին են ասում):

Խէրը տեսնաս (տղիդ, որդիներիդ կամ ծաղրով՝ կորած մի բանի համար):

Խմողաց անո՜ւչ:

Խող բռնես՝ օսկի կտրի:

Կանանչը արևըդ ըլլա: (Թ)

Կենթանութին.– Անուչ անմահութին (խմողներին):

Հայր Ափրահամին պէրէքէթը քէսէիթ մէչը ըլլա:

Հեռո՛ւ ըլլա, հեռունե՛ր ըլլա:

Հեռու լսողաց (վատ կամ կեղտոտ մի բանի անունը տալու ժամանակ):

Հեռու սուրփ սեղանէն (նույնը ճաշի ժամանակ):

Հոքիդ արքայութինը լենդա (բարիք անող անձին):

Հոքիդ օխճ ըլլա (չոր մխիթարանք):

Հորով-մորով, կարմիր խնձորով ապրի: (Թ) կամ՝

Հորով-մորով մեզնա: (Թ) (Մանուկների հասցեին):

Ջանըթ անըսպառ (ասում են երգողին):

Ջառքըթ դալար (արվեստագետին):

Ծակատըթ պաքնեմ:

Մեռնլիթ բերանը էրթա: (Թ) (Խմելու լավ ջուր տվողին):

Մէկ բարցի վրա ծերանաք (նոր ամուսնացող ամոլին):

Մէկ ձանով ազատիս:

Մէկտեղ ապրիք մնաք (նոր ամուսնացողներին):

Շէն կենաս (ասում է ծախողը՝ գնորդից դրամ ստանալիս):

Շէն մնաս, չէն և պայծառ մնաս (ասում է լուսարարը կամ տիրացուն գանձանակում դրամ գցողին, կանթեղում եղ լցնողին):

Շէքէր ծամէ (գգվական խոսք՝ ուղղված մանուկներին, երբ սրանք քաղաքավարությամբ պատասխանում են «Համմէ», փոխանակ կոշտությամբ «Հէ՞, ի՞նչ է» ասելու):

Ուխտըթ ունթունական (ուխտից դարձողին):

Ուղուրլու խատէմլի ըլլա (նոր տուն առնողին, աղջիկ նշանողին և այլն):

Ուտողաց անո՜ւշ:

Ուրախ սիրտերո՜վ:

Ուրախ օրերու:

Ուրախութան ըլլա:

Պոր պօյ հարս ընես (մնկի աղջիկների վրա խոսված ժամանակ):

Պօյիթ պօսիթ մեռնիմ:

Պօյըթ սիրեմ:

Ջուրին պէս ազիզ ըլլաս (ասում են ջուր մեծարողին):

Ջուրի պէս քործըթ վազէ: (Թ)

Սէրով-մուհապէթով ապրին (նորապսակներին): (Թ)

Սուրփ մեռոնը քործըթ աչողէ: (Թ) (Կնքահորն ուղղված մաղթանք):

Սուրփ Փրկիչ բարեխօս ըլլա (մի հիմար բան ասողին կամ անողին՝ ակնարկելով Պոլսի Ս. Փրկիչ հիվանդանոցի հիմարանոցը):

Ստեղծողիթ մեռնիմ (գեղեցիկ երեխային):

Վախ եմ ըսեր (ընկնողին, ցավածին):

Վայ ըսես, վար ցքես (հղի կնոջ հասցեին): (Թ)

Վարցքըթ կատար (բարիք անողին):

Վլասկըթ ճերմակ ըլլա (լվացք անողին): (Թ)

Վրաթ բարի. կամ՝

Վրայէթ հեռու (հիվանդության մասին խոսելիս):

Տանող-բերողը օխճ ըլլա (բարև բերողին են ասում):

Տէրը պահէ, տէրտէրը պսակէ (սիրունիկ երեխայի հասցե[illegible]:

Տէօվլէթնին տեսնաս (զավակների տիրոջ են ասում):

Փակ ու բալլիք ըլլա (վերջնականապես անցած վերջացած լինի հիվանդությունդ): (Թ)

Փառքըթ Աստուծմէ առնես: (Թ)

Փիր էլստիյար ըլլաս:

Քյօռնա՜մ, օրթի (մայրը զավակին մի ցավ պատահելիս):

Քունըդ անուշ, էրաձըթ բարի (հեգնաբար՝ ուշ քնից վերկացողին):

Օղորմի Աստված (եկեղեցուց եկողն է ասում):

Օղորմի հոքութ ծնողաց (նախորդի պատասխանն է):

Օճախըթ վառ: (Թ)

Օրը գա, բարին հետը:

Օրը էլլա, խազան չելլա: (Թ)

Օրերըթ շատ ըլլա:

Օրերըթ շատնա:

ԺԳ

ԱՆԵԾՔՆԵՐ ԵՎ ՀԱՆԴԻՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ալ արուններու մէչ մնաս (երբ մեկը ա՛լ ա՛լ (է՛լլի տուր) ասելով չարունակ պահանջի):

Ախճըկճիս (Թնողիկը գրում է ախճըղճիս: Գործ են ածում վատ մտքով, բայց առանց բուն իմաստը գիտնալու), կամ՝

Ախճըկճիւ տէ պատըրը փակճիս (բարկության ժամանակ ասում են՝ ի պատասխան աղջիկ բառի):

Ախպար ցավերու գաս (ասում են բարկացած ժամանակ՝ ի պատասխան ախպար բառի):

Աղ ցանեմ օր չհոտիս (ասում են մեծախոս մարդկանց):

Աման ցավի գաս. կամ՝

Ամըններըթ կոտըրտի (ասում են ամա՞ն ասելով գործից փախչողին):

Անկըրծակներու գաս:

Անունըթ մարի:

Անունըթ մնա:

Անունըթ պակսի:

Անունըթ վերնա:

Անտէր մնաս:

Աչկըթ էլլա:

Աչկըս էլլա (անձին անեծք, երբ սիրելի մի անձի վատ բան պատահի):

Աչկըթ խաղա:

Աչկըթ խաղա տէ քիթտ ա հօռապաչի ըլլա:

Աչկըթ ծունկըթ բռնվի:

Աստուծու անմարելի կրակներուն գաս:

Աստուծու աչկին մեռնիմ (ասում են դժգոհողները, որովհետև Աստուծո աչքը չի տեսնում):

Աստված բոր տա, ըղունգ չի տա: (Թ)

Աստուծմէ գտնաս հէմէն:

Աստուծու խաղէպին գաս:

Աստուծու խըչմին գաս:

Աստուծու կածակներուն գաս:

Աստուծու կածակներուն հանդըպիս:

Աստուծու կրակին գաս:

Աստուծու կրակները սիրտիթ իչնա:

Աստուծու կրակները վրաթ թափի:

Աստված հօքիթ առնէ:

Աստված հօքիս առնէ՝ անոր գիրկը առնէ (սիրած անձի համար է ասում):

Աստված հօքիս առնէ տէ ազատիմ:

Աստված չատ քաշել չի տա (ասվում է հեգնությամբ. իբր թե դու խենթ ես):

Աստուծու չնորքին գաս (սիրողաբար):

Աստուծու պատիճին գաս:

Աստված պէլաթ տա:

Աստված պէլաթ չի՛ տա (սիրողաբար):

Ատ պօյըթ մնաս:

Արուններ փսխես:

Բերանըթ բռնվի (դիմադարձություն անողին):

Բերնէդ էլլա վրաթ թափի (ասում են անիծող անձին):

Բերանը հաղորդութեան չըացվի: (Թ)

Բերանըթ չորնա:

Բերանըս չորնար (անիծելուց հետո զղջալիս):

Բերանըթ պապըղձի:

Բերանըթ փսխեմ:

Բերանըթ քեղ ժողվէ:

Բռնըվածի առնըվածի գաս: (Թ)

Բռնըված էլլաս:

Բռնըվի առնըվի լեզութ:

Գետինը անիս:

Գետինը մտնաս:

Գետնին տակը անիս:

Գետնին տակը մտնաս:

Գերեզմանիթ մէչը պէօհիւղիւր ըլլաս: (Թ)

Գէչ ա՛լ էս (ասում են չատ տգեղներին):

Գլոխըթ մեծ քարը:

Գլոխըթ փարատի (որևէ առարկայի համար. գլուխդ՝ այսինքն «ի գլուխդ»):

Գլոլըլթ քարը, Էրեսըլթ պատը:

Գրողին բերանը Էրթաս:

Գրողս Էլլա՜ (զզվելի բանի Հանդէպ):

Գրողին մե՜նծը:

Գրողը մոռնա քեզի (ձեռվ աննծք, իրապես օրՀննենք):

Գրողս ուտես:

Գրողս տանի՜ (կեղտոտ բանի Հանդեպ):

Դատաստանին սևերես ըլլաս: (Թ)

Զէհիր զըլըմ ըլլա կերածըլթ:

Զիֆտ ուտես:

Զիֆտին քէօքը ուտես:

Էյ Հաց, դուն ըլլաս անոր դատավոր: (Թ)

Էրեսըլթ էտիլթ դառնա:

Էրեսըլթ ճերմակ կենա (քաղաքավարական թեթև Հանդիմանանք):

Էրեսը վար անի:

Էրէկվան խմած ջուրս ի վրալթ (այն է «մեղը», ի պատասխան «Մրսի վրալթ» ասողին): (Թ)

Էրթա Էրթա տէ չիքա:

Էրթալըլթ ըլլա, գալըլթ չըլլա:

Էրթաս բարով, քար մըն ա էտևէլթ:

Էրի՜ չապիքըլթ (տե՛ս Հաջորդը): (Թ)

Էրկըննա՜ս (ասում են Հանդիմանաբար՝ «Էրիկ» բառը արտասանողին. իմաստն է «մեռնի՜ս»):

Էրկու աչկըլթ քյոռնա:

Էրկու աչկիլթ լուսը քյոռնա:

Էրկու աչկիլթ լուսերը վար վաղէ:

Էրկու լուսըլթ պթլսի:

Էրկու լուսիլթ պէպէքները վար վաղէ:

Էրկու լուսըլթ քյոռնա:

Էօլիւշիլթ քյօռը, քյօռըն տա թէփէսի:

Թաքի-պսակի արժանի չըլլա՜ս:

Թերմաշ մնա (չորերի Համար են ասում):

Թուլթ Էլլա լեզուլթ (վատ բառերով խոսող տղաներին են ասում):

Ժամուն դուռները մուրաս:

Ինչ սև սաՀալթ է էղեր քի ծներ էս:

Իս տեսնա տէ՛ քեզ վերցունէ [Աստված]:

Լանքիլթ նստիմ, պօյըլթ լամ: (Թ)(Դիակից առջև նստիմ):

Լեզուլթ ծակծկի:

Լեզուլթ չորնա:

Լեզուլթ պապըրնծի:

Լէշըլթ վլան:

Լէշըլթ տուն գա:

Լղըղկի տղըրղկի լեզուլթ: (Թ)

Խըսիրը փաթտվի (ասում են՝ երբ ատելի մեկի Համար ասվի, թե խըսըմդ (ազգականդ) է. իմաստն է «մեռնի՜»): (Թ)

Խշխըշուկ Էլլա՜:

Խողերուն մէջը թաղե՜ն:

Խողերուն տակը մտնաս:

Խուրջին կաթէ (կամ՝ վաղէ) անկաճըլթ (ասում են չլսող անձին):

Ծակ ծակ գաս:

Ծակ ծակ ըլլա լեզուլթ (ասում են ստախոսին ու բամբասողին):

Ծակ ծակ ծակծկիս:

Ծակծկի՜ս:

Ծածուկ ծածուկ գաս:

Ծակուկ ծակուկ ծակծկի՜ս:

Ծովը իյնա՜ս (ասում են ծօ՛ ասողին, որ անքաղաքավար ձև է):

Կարքըլթ կատարե՜ն (ասում են՝ երբ ատելի անձը կարգվելու (ամուսնանալու) մասին խոսի. իմաստն է «Մեռնի՜ս, մեռելիդ կարգը կատարեն»): (Թ)

Կէս սուրի գա՜ (կեսուրի Հասցեին): (Թ)

Կնկըռնի՜ս (այս և Հաջորդ երեքը ասում են՝ երբ մեկը արտասանի կնիկ բառը, որ անքաղաքավար է):

Կնկըռի՜ս, բլօխտ ի վար տնկըվիս:

Կնկըռի՜ս, թէփէդ ի վար տնկըվիս:

Կնկըռի՜ս, քաքին մէջը տնկըվիս:

Հավերը աչկըլթ Հանեն (ասում են ի պատասխան Հա «այո՛» բառի, որ անքաղաքավար ձև է):

ՀարՀրի՜ս (ասում են՝ երբ ատելի անձը արտասանում է Հայր բառը):

Հարսանի՜լթ Հանէ (ատելի Հարսի Հասցեին): (Թ)

Հոտի՜ս օրթնոտի՜ս (կեղտոտ անլվա անձին ուղղելով):

Հոքիլթ վրա խշխշաս (երբ ատելի անձը Հոգի՜ս ասի):

Հոքիլթ տունը փլի:

Զանըթ մարի՛ (բարձր բղավող անձին):

Զառքըթ չորնա՛. կամ՝

Զառքըթ քաշվի՛ (ծնծողին):

Զուները թէփէխս (անձին անեծք):

Ճաղըթ դուրս հաննն:

Ճէհէլլէմին բերանը էրթաս:

Ճէհէլլէմին քէօքը:

Ճիվնրս ուտէ (= ոչինչ չեմ տա ուտի):

Ճիտըթ տոպրակ մը ցքես, դուռնէ դուռ մուրա՛ս:

Ճղակտոր ըլլա՛ս:

Ճղիկ ճղիկ գա՛ս:

Ճղիկ ճղիկ էլլա՛ս:

Ճղիկ ճղիկ կոտրտէ՛ս:

Մահվան դողերու գաս:

Մահվան դողերու հանդըպխս:

Մահըս էլլա. կամ՝

Մահըս տանի (զզվելի մի բանի համար):

Մահըս-մահտարականս, աս տարվանս, գալ տարվանս վրաթ թափի: (Թ)

Մահս տեսնաս էրեսըթ:

Մահտարականներս էլլաս: (Թ)

Մատվըներըթ կոտըրտի (կամ՝ կըռնծի, կամ՝ չորնա, կամ՝ քաշվի. ասում են ծեծող անձին):

Մարմըրէս (երբ ատելի անձը մայր բառը արտասանի. համտ. հարհըրէս):

Մենծ քար իյնա թէփէխթ (ի պատասխան «Ես մեծ եմ» ասողի):

Մըսի վրաթ (Մուրս ի վրադ):

Ուճուտըթ պակսի:

Ուճուտըթ վերնա:

Ուրախ օրի էրես չտեսնաս:

Չար սահաթի հանդըպխս:

Չար տամարը կտրի, չար սիրտը մարի: (Թ)

Չարըթ տանի՛ (մի բան կորցնելու կամ կոտրելու առթիվ):

Չարըս տանէ՛ս (չատ տգեղ է):

Չարըս տանիս, բարիս բերես (կտրած ամանին): (Թ)

Չիքը-չարաչիքը գաս (ի պատասխան չէ կամ չկա ասողի):

Չհասնէիր դիմացս էլլալու (ամուսնուն):

Չհասնէիր մեզնալու (որդուն):

Չհասնէիր չկատարէի՛ր ըլլալու (որդուն):

Չորնա՛մ, օրթոտի (մայրը՝ երբ զավակին մի չար բան պատահի):

Չորս հոքիով դուրս հաննն (դագաղի ակնարկությամբ):

Չուննեմա՛մ քեզի պէս զավակ:

Չո՛ռ ձանիթ:

Չո՛ռ մը:

Պապըրկէ՛ս (ասում են ի պատասխան պապա բառի): (Թ)

Պառկէ բարա՛կ:

Պառկելըթ ըլլա, էլլալըթ չըլլա:

Պատանքըթ կարեմ:

Պսակ դնեն վրան (երբ խոսվում է պսակվելու մասին): (Թ)

Պօյըթ պօսըթ սրչի:

Պօյըթ սրչի:

Պօյըթ վեր չելլա:

Պօյըթ տէվրիմ տէվրիմ գա:

Սև գա արևութ:

Սև խապարըթ բերեն:

Սև խապարըթ գա էտևէթ:

Սերըթ կապեմ:

Սերըթ հաքնիմ:

Սև օրվան՝ սև սահաթվան էկած ըլլա՛ր: (Թ)

Սօն քնանալըթ ըլլա (ասում են՝ երբ ատելի անձը պառկում է):

Վա՛յ գլխութ:

Վա՛յ խելքիթ:

Վա՛յ մեխկխս:

Վրա՛թ լամ:

Վրա՛թ չարեն (գրքերի, գործիքների և այլն հետ գործ ունեցած ժամանակ):

Տամլաներու՛ գաս:

Տանողին տունն ավրի (գողի հասցեին): (Թ)

Տաք պառկխս, պաղ էլլաս: (Թ)

Տըղտըղա՛ («Տղայ է» ասողին):

Տունըթ գլօխըթ փլչի:

Տուներ չը մտնա՛ս:

Տըտըռէ՛ս (տուտու ասողին):

... ցավի գաս (ամեն առարկայի համար. օրինակ՝ հաց ցավի գաս, ջուր ցավի գաս և այլն):

Ցավս բանի վրաթ (կեղտոտ, զզվելի բանի համար):

Ցավս ուտեմ:
Ցավս ցեցս էլլամ (զզվելի է):
Ցավս ցեցս ուտեմ:
Ցավս փորը:
Փարա-փարչա ըլլամ (փարա «դրամ» ուզողի Հասցեին):
Քարը թէփէիթ:
Քար ծնէի տէ' քեզի չծնէի:
Քաքը խյնաս (ի պատասխան քմ՜ ասողի, որ քաղաքավար չէ):
Քիթէթ բերնէթ գա (կներածի Համար):
Քիթըթ բերնէթ վե՛ր կընեմ Հա՜ (խաբեական սպառնալիք երեխաներին: Քիթն արդեն բերնից վերև է):
Քրքրիս (ասում են ի պատասխան, երբ ատելի անձը արտասանի քուր բառը. այսպես և Հաջորդը):
Քրքրիմ, թէփէդ ի վար տնկրվիս:
Քյօռնամ:
Օխը փորըթ, սատկած մուկը բերանըթ (ասում են ի պատասխան նրան, որ ճխ ասելով մեկի ցավի վրա Հրճվանք է Հայտնում):
Օխտը դուռնէն Հաց մուրաս: (Թ)
Օխտը լեռան էտին էրթաս: (Թ)
Օխտըպորտը չունն անըծէ: (Թ)
Օխտը պորտը վար անի: (Թ)
Օխտն օտարին ձառք բանաս: (Թ)
Օղորմիսը քովէն անի (մեռած ատելի անձի մասին խոսելիս):
Օճախըթ մարի: (Թ)
Օտկըթ կոտրէր տէ չիքայիր:
Օր կիրակիին խալսկ ըլլա՜: (Թ)

ԺԴ

ԱՌԱԿՆԵՐ

Ծանոթություն. Բոլոր այս առակները պատմվում են Պոլսի Հայոց Հասարակ դասակարգի մեջ: Ջեմ Հավաքել «Նասրէդդին Հոջա»-յի (Մոլլա Նասրադինի) անունով նղած Հարյուրավոր առակները, իբրև տաճկական կյանքի արտաՀայտություն, ինչպես նաև նոր եվրոպական առակները, որոնք, իՀարկե, գրական ճանապարՀով են մտել ժողովրդի մեջ:

1

Ատենով խամպուր-զումպուր մարթ մը կա էղեր: Պառկելու տեղ չունենալուն' քիշերները քէօփրիւին (կամուրջի) տակը կը պառկի էղեր: Քիշեր մըն ալ նորէն ասանկ պառկած է, կարթննա կը նայի քի չատ մը փէրիներ ձառք ձառքի բռներ «Ջարշամպա տըը, չարշամպա. (Ջորեքշաբթի է, չորեքշաբթի)» ըսելով չարշամպա տըը չարշամպա կը դառնան կոր: Աս մարթը Հիմա ի՞նչ ընէ. ինքիրենը կըսէ քի «Ակը դառնան կոր: Աս մարթը Հիմա ի՞նչ ընէ. ինքիրենը կըսէ քի «Աստնք ընծի կը տեսնան կոր, Հիմա կուքան ընծի կը բռնեն կը մեռցունեն: Անանկ ա, անանկ ա, պարէ է՛ս մէչերնին էրթամ» կըսէ, կեղլա ինք ա «Փէրշէմպէ տիր, փէրշէմպէ (Հինգշաբթի է, Հինգշաբթի)» ըսելով մէչերնին կերթա: Փէրշէմպէ ըսելը փէրիներուն աղէկ կուքա, մարթուն վրայի խամպուրը կառնեն, առտու կաճին աղէկ կուքա, մարթուն վրայի խամպուրը կառնեն, առտու կըլլա, մարթը տիփ-տիզ դուրս կելլա, կերթա: Վո՛վ կը տեսնա նէ, շաշմիշ կըլլա:

Ասիկա մէկ խամպուր ընկեր մը ունի էղեր: Ան ալ կը տեսնա նէ, «Ծօ ի՞նչ ըրիր քի խամպուրըթ տիւսեր է» կըսէ նէ, իշտէ ասանկ ասանկ էղածը կը պատմէ: Ան ալ կըսէ քի «էս ա էրթամ անանկ է նէ»: Աղ իրիկունն ալ ան խամպուրը կերթա, քէօփրիւին տակը կը պառկի:

Քիշերը կարթննա կը նայի քի սիւրիւ մը փէրիներ ձառք ձառքի բռներ, Հիմակ ալ «Փէրշէմպէ տիր, փէրշէմպէ, փէրշէմպէ տիր, փէրշէմպէ» ըսելով կը դառնան կոր: Աս մարթն ալ կելլա մէչերնին կերթա, ինք ալ «Ծումաա տըը, ճումաա (Ուրբաթ է, ուրբաթ)» կըսէ,

անոնց հետ կը դառնա: Անոնց ալ քէֆերնուն կուքա ճումաա ըսկը, կը բռնեն առջի մարթուն խամպուրն ալ անոր վրա կը դնեն, մարթը առտուն երկու խամպուրով դուրս կելլա:

Ծանոթություն.– Մայրս հետևյալ պատմութիւնն էր պատմում՝ Պօլսի հայ կանանց տանտիկնութիւնը ցոյց տալու համար:

2

Ատենով երկու ախպար կան էղեր: Մէկը կնիկը կը ծեծէ էղեր, մէկալը չը՛ ծեծեր էղեր: Օր մը ծեծող ախպարը չծեծողին կըսէ քի «Ինչո՞ւ դուն ալ ինծի պէս կնիկըթ չես ծեծեր» կըսէ նէ, ան ա «Ախպար, բան մը ըրած չունի քի ծեծեմ» կըսէ: Անիկա ալ կըսէ քի «Աս քիշեր ձուկ առ, տուն խրկէ: Էյօր տուն երթաս տէ թավա ըրած ըլլա նէ, «Վա՜յ, ես ըսխարա կուզէի» ըսէ ծեծէ, էյօր ըսխարա ըրած ըլլա նէ, «Վա՜յ, ես թավա կուզէի» ըսէ ծեծէ կըսէ:

«Փէք աղէկ», կըսէ մարթը, կերթա կտոր մը ձուկ կառնէ, տուն կը խրկէ: Կնիկն ա ինչ ընէ, կտոր մը ըսխարա կընէ, կտոր մը թավա կընէ, կտոր մը փլաքի կընէ, կտոր մըն ա չօրպա կընէ: Սեղանն ալ կը դնէ, կը պէքլէէ քի մարթը քա տէ հաց նստին:

Մէյ մըն ալ դուռը կը չալվի, կնիկը կը ցատկէ բանալու. տունին մէջն ալ փինօ չուն մը ունին էղեր: Ատ չունն ալ ատ արա կելլա սեղանին վրա, հեռու սուրփ լողաց, կը միտռէ: Մէյ մըն ալ կնիկը վեր կուքա, կը տեսնա աս խախկութինը, ինչ ընէ, հէմէն թապախ մը վրան կը գոցէ:

Մարթը կուքա կը նստի, կը նայի քի մինակ ըսխարա կա սեղանին վրա. «Վա՜յ, ես պէլքի ըսխարա չէի ուզեր, թավա կուզէի» կըսէ նէ, կնիկը «Ա՛ռ քեզի թավա» կըսէ, թավան կը բերէ: «Էս թավա չէի ուզեր, փլաքի կուզէի» կըսէ նէ, «Առ քեզի փլաքի» կըսէ, փլաքին կը բերէ: «Էս պէլքի փլաքի չէի ուզեր, չօրպա կուզէի» կըսէ նէ, «Ա՛ռ քեզի չօրպա» կըսէ, չօրպան կը բերէ: «Տահա՞ ինչ կուզես» կըսէ կնիկը նէ, «Շունին քաքածը կուզէի» կըսէ մարթը: Առ ատ ուզածդ ալ» կըսէ կնիկը, թապախը վեր կը վերցունէ: Մարթը կը նայի քի ի՞նչ մահանա ընէ տէ ծեծէ, մահանա չի քա, չը՛ ծեծեր:

Էրթէսի օրը մէկալ ախպարը կը հարցունէ քի «Կնիկթ ծեծեցի՞ր» տիի նէ, «Պէ ա՛խպար, ի՞նչ ըսէի տէ ծեծէի... ձուկը ի՞նչ կերակուր կըլլա նէ, ամմէնէն ալ ըրեր էր: Փլաքի ուզեցի, փլաքի բերավ, ըսխառա ուզեցի, ըսխառա բերավ: Թավա ուզեցի, թավա բերավ: Ջօրպա ուզեցի, չօրպա բերավ: Շունին քաքը պիլէ հազըր ըրեր էր տէ, չունին քաքածը կուզեմ ըսի նէ, ան ալ տուվավ» կըսէ:

3

Ատենով մարթ մը կա էղեր, վո՛վ ինչ ըսէ նէ, «Հալս ունիս» կըսէ էղեր, հի՛չ մէկուն դէմ բան մը չը՛սեր էղեր: Օր մը կնիկը կըսէ քի «Քա մա՛րթ, ընտո՞ր մարթ ես դուն. վո՛վ ինչ ըսէ նէ, վիրա «Հալս ունիս» կըսես. պաշխա լախըռտը չիտե՞ս դուն: Օր մըն ա պաշխա բան մը ըսէ»:

Մարթը կնկանը ըսածը մտիկ կընէ կընէ, «Դուն ալ հալս ունիս, քա կնիկ» կըսէ:

4

Թաքավորին մէկը իրեն քյաթիպ մը պիտի առնէ, հրաման կընէ քի «Վո՛վ կուզէ նէ թող դիմացս գա» կըսէ: Մարթուն մէկը դիմացը կելլա, Թաքավորը «Մէկ մէկ ալ քանի՞ կընէ» տիի կը հարցունէ նէ, ան ա հէ՛մէն «էրկուք» կըսէ: «Կըտրեցէ՛ք սա մարթուն գլօխը» կըսէ Թաքավորը: Մէկալը կուքա, ան ա անանկ: Տահա մէկալը կուքա, ան ա անանկ: Վո՛վ կուքա նէ, անանկ կըսէ, ան ա փիւթիւնին ա գլօխը կտրել կուտա:

Էն ետկը մարթուն մէկը կուքա քի «Էս երթամ Թաքավորին» տիի. ինչ է նէ, ան ա Թաքավորին դիմացը կելլա նէ, նորէն «Մէկ մէկ ալ քանի՞ կընէ» տիի կը հարցունէ: Մարթը ճէպէն թուխտ մը կը հանէ, անկաճէն ա խալէմը կը հանէ, թուխտին վրա մէկ կը քրէ, մէկ մըն ա տակը, տակէն ա չըզգը մը կը քաշէ, քումար կընէ, կը դառնա Թաքավորին, կըսէ քի «Մէկ մէկ ալ երկուք կընէ կոր» կըսէ:
«Աֆէրիմ, կըսէ Թաքավորը, իշտէ ա՛ս է իմին ուզածս» կըսէ, ատ մարթը իրեն քյաթիպ կառնէ:

5

Մարթուն մէկուն կնիկը կը մեռնի, ատեն մը ետկը մարթը նորէն կը կարգվի, պաշխա կնիկ մը կառնէ: Աս կնիկը ամմէն ատեն քի կերակուր կեփէ նէ, մարթը կուտէ, «Ջէ՛, կըսէ, օղորմած-հոքիին եփածին պէս չէ էղեր» կըսէ: Կնիկը քանի՛ կաշխատի քի աղեկ, համով եփէ, նորէն մարթը հիչ չը՛ հավնիր, վիրա «օղորմած-հոքիին եփածին պէս չէ էղեր» կըսէ կերթա:

11-48

Օր մըն ա խաղալով ընտոր կըլլա կերակուրին տակը աղվորիկ մը կառնէ: «Վա՜յ, կըսէ կնիկը, աղէկ էփած կերակուրիս չէր հավներ կոր մարթս, հիմա ասո՞ր ինչ պիտի ըսէ» կըսէ:

Ինչ է նէ, իրիկուն կըլլա, կնիկը վախով-դողով կերակուրը կը բերէ: Մարթը քիչ մը կուտէ, «Հա՛, կըսէ, հէլէ աս անքամ օղորմածհոքիին էփածին պէս էղեր է»:

Մէկէր խէ զավալը մարթուն օղորմած-հոքին ամմէն ատեն կերակուրին տակը առնել կուտա էղեր:

6

Մարթուն մէկը կերթա օր մը քանի մը չէքի փատ կառնէ, օտունճի մըն ա կը կանչէ քի կոտրէ: Օտունճին կուքա, պալթան կը սրէ, բան կընէ, կը պաշլայէ փատերը կոտրել: Հեռուէն ա մարթ մը կասնի կոր էղեր, աս օտունճին կը տեսնա նէ, կուքա ինք ա դիմացը կասնի կը նստի, քանի օտունճին պալթան կը զարնէ նէ, մարթն ա դիմացէն «Հը՛հ» կընէ: Օտունճին ա իրեն վրայէ՞ն ինչ, ի՞նչ պիտի ըսէ, ձանը չը՛ հաներ: Իրեն զարար մը չունի՞ յա:

Իրիկուն կըլլա, օտունճին քարը կը կոտրէ կը լմնցունէ, կերթա տէրոջը քի հախը առնէ: Տէրը կը հանէ հինք-խուրուշնոց մը կուտա: «Օխչ կենաս» կըսէ օտունճին, փարան ճէպը կը դնէ: Տէրն ա «Փարով խարճես» կըսէ, թամամ ներս պիտի էրթա նէ, աս «Հը՛հ» ըսող մարթն ա կուքա քի, «Ընծիյ ա փարա պիտի տաս» տիի: «Ինչ փարասի, կըսէ մարթը, դո՞ւն ինչ ըրիր քի, ի՞նչ պիտի տամ» կըսէ: – «Ի՞նչ մը ըրի... յա դէյ իրիկուն ամմէն մէկ պալթա զարնելուն հը՛հ կընեմ կոր նէ, պան չէ՞... հոքիս բերանս էկավ... ինչ ըրի՜... տո՛ւր փարան» կըսէ: «Էս քեզի փարա մըն ա տալիք չունիմ» կըսէ տէրը: «Էս ա մինչև օր փարան չառնեմ, սըկէ հունա էրթալիք չունիմ» կըսէ մարթը: Էն եթկը կռիվի կելլա, մարթը փարա չառած չէ՛րթար կոր, իրեքը մէկ կելլան մահքէմէն:

Ան տեղ խատին մտիկ կընէ իրեքին ա ըսածը, օտունճիին կը դառնա, կըսէ քի «Վո՞ւր է առած փարաթ, ընծի տուր նայիմ» կըսէ: Օտունճին ա ծոցէն քէսէն կը հանէ, մէջէն հինք խուրուշնոցը կառնէ, խատիին կուտա: Խատին կառնէ չէյրէկը ձառքը, մէյ մը գետին կը զարնէ, «Ջանը քեզի, փարան ա ասոր» կըսէ, չէյրէկը կառնէ, տունճիին կուտա:

7

Կնիկ մը կա էղեր, իրեք հատ ախճիկ ունի էղեր: Իրեքն ա փէլթէք էն էղեր: Օր մը ասոնց ախճիկտես պիտի գան էղեր, մարը կապսպրէ քի հիչ չխոսին՝ փէլթէկ ըլլալնին չհասկցվի տիյի:

Ախճիկտեսի էկողները մէրերնուն հետ կը նստին կը խորաթվին. ախճիկներն ա իրեքը մէկ կը մաննեն կոր: Մէյ մըն ա ծակէն մուկ մը կելլա, մէկ ալ ծակը կը մտնա: Մենծ ախճիկը կըսէ քի՝

– Թա՜, մուտը նայէ մուտը, ծատէն էլավ ծատը մտավ:

Օռթանճան ա կըսէ քի՝

– Թա, մայրիտս չկսա՞վ թի չիպիտի խօսիթ տիյի:

Պզտիկն ա կըսէ քի՝

– Նայէ էս տը խօսի՞մ տոր, տըլտըր տըլտըր տը մաննեմ տոր:

8

Մենծ տուն մը կա էղեր, աս տունը վո՛վ քի նստի նէ, կը մեռնի էղեր: Ասոր համար մէկը աս տունը չը՛ ըռներ տէ՝ ամմէն ատեն պօշ կը մնա էղեր: Մէյ մըն ա ախկատ մարթ մը կա էղեր, փարասըզ է ըսելով, կերթա աս տունը կը նստի:

Քիշեր կըլլա, ամմէնը կը պառկին: Կնիկը մինակը կը պէքլէէ քի նայիմ սա ի՞նչ պիտի ըլլա տիի: Կը պէքլէէ կը պէքլէէ, մէյ մըն ա կը նայիս քի վերը փաթըր-փաթըր ձաներ մի կա: Կնիկը մտիկ կընէ կընէ, «Էլամ վեր էրթամ նայիմ սավիկա ի՞նչ է» կըսէ, կելլա մէրտիվէնին գլօխը կերթա: Ան տեղէն կը նայի քի ներսի օտան օրթա տեղը ճաղ մը կա՝ վրան լաթ մը գոցած, ճաղին չորս թարաֆն ա ճերմակներ հաքած փէրիններ ֆըռըլ-ֆըռըլ կը դառնան կոր:

Կնիկը վախով-դողով կամաց-կամաց տոտիկ-տոտիկ օտայէն ներս կերթա, ճաղին քովը կօկօզ կընէ կը նստի. Փէրիններն ա հա՛պըռէ կը դառնան կոր: Եթկը կնիկը ճաղին վրայի լաթը ուսուլիկ մը ծարիկէն վեր կառնէ նէ, փէրինները փիւթիւնը մէկէն խայիպ կըլլան: Կնիկը ճաղին մէջը կը նայի քի փիւթիւն օսկի լեցուցած է, էրկանը ձան կուտա, ճաղը կառնեն վար կը տանին, ասանկով աղվորիկ կը էնկիննան:

9

Օր մը արևը լուսունկային ըսեր է քի՝ «էս ախճիկ էմ, ցորեկները կելլամ կոր նէ, ամմէնը էրեսս կը նային կոր, կ՛ամչնամ կոր: Դուն մանչ էս, էկու ցորեկները դուն էղիր, քեզի նայիլն նէ զարար չունի» կըսէ:

Լուսունկան ա՝ «Չէ, կըսէ, ցորեկները դո՛ւն էղիր տէ, վոխ էրեսթ նայի նէ, մասվըներթ աչկը խոթէ» կըսէ:

10

էրիկ մը կնիկ մը կա էղեր: Ամա աս կնիկը գողտուկէն պաչխա էրիկ մը տահա կը պահէ էղեր տէ՝ սիրտը դողի մէչ է էղեր քի կը տեսնան տիխ: Պզտիկ ձան մը էլլա նէ, մարթս էկավ ըսելով կը փախ-ծունէ էղեր:

Օր մը կեսուրը լէպլէպի է առեր, թէփսիին մէչն է լեցուցեր, թխո ձաներ հանելով կերերցունէ կոր էղեր: Կնիկն ա ներսի օտան ան մարթուն հետ ճիմպլիշ կընէ կոր: Թամամ աս ձանը կառնէ նէ, գիտէ քի էրկանը օտկին ձանն է, հէմէն մարթը կը փախվըտծունէ, վախով դողով դուրս կելլա, կեսուրին ձառքը թէփսիով լէպլէպին կը տեսնա՝

— Մեղա վա՜խս ինչ էր... դո՞ւն էս էղեր, կըսէ:
Ան ա կըսէ քի՝ «Մեղա... լէպլէպին ա կը վախծըվի՞ էղեր» կըսէ:
Անկէ մնացեր է տէ՝ մէկը պօլ բանէ մը վախնա նէ, «լէպլէպիէն վախծող հարսն է» կըսեն:

11

Մարթուն մէկը չարշիէն քիչ մը չամիչ իլէն, քիչ մըն ա պալ է առեր, տուն կուքա կոր: Ճամփան ինքիրենը կըսէ քի՝ «Նայիմ սըվոր համը ընտո՞ր է» կըսէ, մէկ չամիչ մը բերանը կը նետէ, մատիկ մըն ա պալէն կուտէ: «Գէշ չէ էղեր» կըսէ, մէկ-էրկու հատ չամիչ տահա կուտէ, պալէն ա մատիկ մը կառնէ, ասանկով մէյ մը չամիչէն, մէյ մը պալէն՝ տէյօր տուն կուքա նէ էրկուքն ա կը հատծունէ:

Ասկէ մնացեր է տէ՝ բան մը քիչիկ քիչիկ ուտելով հատծընողին կըսեն՝

Հատ հատ չամչիկ,
Մատ մատ մեղրիկ,
Տուն էկանք դատարկիկ:

12

Մարթուն մէկը տէրտէր ըլլալ կուզէ էղեր, էխսափեթ անունով կնիկ մըն ա ունի, կնկանը վիրա կըսէ էղեր քի՝ «Կնիկ, էս տէրտէր պիտի ըլլամ»:

Կնիկն ա կըսէ էղեր քի՝

— Քա մա՛րթ, դուն կարթալ չիյտես, տէրտէր ըլլաս ընտո՞ր պիտի ընես: Ավետարան կարթաս նէ, խալկ կըլլաս ամմէնուն առչև:

— Չէ, էխսափեթ, չէ՛, իլլէ տէրտէր պիտի ըլլամ:

էն նեթկը աս մարթը տէրտէր կերթա կըլլա, օրին մէկն ա ժամը Ավետարան կարթալու սըրան ասոր կուքա: Աս մարթը հիմա ի՞նչ ընէ... Ավետարանը կը պաչլայէ՝ «Տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ասէ՜՜» կըսէ, կը կենա: Անկէ կը մտմտա, կը մտմտա, սանկ կը կարթա՝

— էխսափեթն ասաց «Մ՛ ե՛րթար, մարթ,
Կարթալ չիյտես, կըլլաս խալկ»:
է՛խսափեթ, է՛խսափեթ,
Աս տեղ քու խօսկտ էլավ:

13

Դուրսեցի մը ուխտ է ըրեր՝ Սուրփ Կարապետ է էլեր կացեր, քի փարա գտնա տիխ՝ կեցեր կեցեր, բան մըն ա չէ գտեր: Օր մըն ա էլեր Ըստամպօլ է էկեր. սուլթան Մէհմէտին ճամիին քործարանն է գա-ցեր, քործ է ըրեր, քործարանին հիւճիրէէն քէսէ մը օսկի է գտեր, հէմէն առեր ճէպն է նետեր՝

— Ջօրքիթ մեռնիմ, սուլթա՛ն Մահմուտ, քի Սուրփ Կարապետէն ջօջ էս, ըսեր է:

14

Կաթոլիկ[1] վարթապետին մէկը ժամը Սուրփ Անտոնին վրա քարոզ կուտա կոր էղեր:

— Օվ Սուրփ Անտոն, կըսէ, նէ՞րէտէ օթուրտուրայըմ սէնի, ար-
քայութիւնուն օրթասընա՞ մը, քավարանըն իչինտէ՞ մի, Ալլահըն
քուճարընա՞ մը (թուրքերէն՝ Ո՞ւր նստեցնեմ քեզ, արքայութեան մէջ-
տե՞ղը, քավարանի՞ մէջ, Աստուծո գի՞րկը),– կըսէ:

[1] Այս և հաջորդ երեք առակները հորինված են կաթոլիկներին ծաղրելու համար:

Մարթուն մէկն ա քանափային վրա նստեր է, քովն ա քիչ մը պօշ տեղ կա էղեր: Մտիկ կընէ կընէ, կը նայի քի վարթապետը նստելու տեղ կը փնտռէ կոր նէ, կը դառնա վարթապետին, կըսէ քի՝

– Կէթիր չու հէրիֆի յանըմա օթուրթ պէ (բե՛ր սա մարդը քովս նստեցո՛ւր...,– կըսէ:

15

Ատեն մը կաթոլիկները ժամ չունին էղեր նէ Վէզիր-խանին մէչը պատարագ կընեն էղեր: Օր մը կաթոլիկ կնիկ մը, էնկիւրիէն էկեր է, Իւսկիւտարէն Վէզիր-խան պիտի գա՝ պատարագ մտիկ ընելու: Կը նայի քի ծովին վրա խայըխ մը կա: Կանչէ պիտի՝ անունը չիյտէ:

– Թահտա-ղանատը դուշ, թահտա-ղանատը դուշ, պէնի Վէզիր-խանընա ըչօթուրո՞ւրմըսըն[1] կըսէ:

Խայըխը կուքա, կառնէ կնիկը, Ստամպօլ կը հանէ: Կնիկը չեղլար. «Ինծի Վէզիր-խան պիտի տանէիր: Էս հօս չեմ էլլար» կըսէ: Մարթը անճախ կը համոզէ քի Վէզիր-խանը քալելով կերթըցվի:

Կնիկը կելլա, քիչ մը կերթա, խանութպանին մեկուն կհարցունէ.

– Վէզիր-խանընտա պատարախ վա՞ր մը (Վէզիր-խանում պատարագ կա՞):

Մարթն ա կըսէ քի՝

– Պատանաճի յանտաքի թիւքյանտա տըր (պատ սպիտակցնողը քովի խանութումն է),– կըսէ[2]:

16

Կաթոլիկ մարթ մը չանթան ձառքը՝ ախճըկանը հետ մէկտեղ՝ տեղ կերթան կոր էղեր: Ախճիկը հօրը կը դառնա կըսէ քի՝

– Պա՛պա, պա՛պա, կըսէ, աչքամտան կէլ քի սէնի ուչարըմ ղանն էթսինլէր (հայր, հայր, եռեկցս արի, որ քեզ ծառաս կարծեն),– կըսէ:

[1] Կեղծ թուրքերեն, իբր թե նմանեցնելով էնկյուրեցիների թուրքերեն [illegible] տասա-նության. թարգմանվում է՝ «Փայտե թևերով թռչուն, ինձ Վեզիր-խան կ[illegible]ս»:

[2] «Պատարագ» և «պատ սպիտակցնող» բառերի վրա բառախաղ [illegible]ղիկնե-րին ծաղրելու համար:

17

Կաթոլիկ վարթապետին մէկը ժամը քարոզ տուված ատենը տակէն կը փախծունէ: Ժողովուրթը քը՛թ կընէ, կը խնդա նէ՝ վարթապետը կը դառնա՝

– Մեծ անկրթութիւն, փայց մե՛ծ հանքստութիւն,– կըսէ:

18

Էրկու ախպար կա էղեր: Էրկուքն ա կարքըված էն էղեր: Մէկ ախպարը հիչ թող չի տար էղեր քի կնիկը մարթու երես տեսնա: Օտային մէկուն մէչը մինակը նստեցուցած է էղեր, մէրտիվէնին վերի ծայրը կնկանը մարը նստեցուցած է էղեր, վարի ծարն ա իրեն մարը նստեցուցած է էղեր, վո՛վ կա տէ կնկանը քովը էրթալ ուզէ նէ, թող չեն ի տար էղեր:

Օր մը մէկալ ախպարը ասոր կըսէ քի՝

– Ինչո՞ւ համար թող չես ի տար քի կնկանդ հետ մէկը գա տեսնըվի: Նայէ դուն ընտո՞ր կուքաս իմին կնկանս հետ կը նստիս կը խօրաթվիս... Էս ա անանկ քուկին կնկանտ հետ պիտի գամ տեսնըվիմ,– կըսէ:

– Չէ՛... – կըսէ, էս անանկ բան թող չեմ ի տար:

– Կայնէ՛ դուն անանկ է նէ,– կըսէ մարթն ա,– էս նէյէ ընտո՛ր կուքամ կը տեսնըվիմ:

«Ցօրէկ մը (գիտէ քի մարթը տունը չէ), տօպրակ մը օսկի իլէն էլամս կէոտանըլըխ մը կառնէ՝ ախպօրը տունը կերթա: Դուռը կը չալէ, մայրը դուռը կը բանա: Կըսէ քի՝

– Վեր պիտի էլլամ հարսիս հետ կտորճիկ մը տեսնըվիմ պիտի,– կըսէ:

– Չէ՛, չըլլար, իրիկունը ախպարտ գա նէ խըլյամէթներ կը փուրցունէ,– կըսէ:

– Է, սուս էղիր,– կըսէ տղան, ավուճ մը օսկի կը հանէ ձառքը կուտա:

Ան ա կըսէ քի՝

– Չէ նէ գնա տէ չապուխ վար ինչի,– կըսէ:

Տղան մէրտիվանէն վեր կելլա, կնկանը մարը դիմացը կելլա, կըսէ քի՝

– Վո՞ւր կուքաս կոր,– կըսէ:

— Հարսիս հետ քիչիկ մը տեսնըվիմ պիտի,— կըսէ:
— Ջէ՛, չը՛ըլլար, իրիկունը փեսաս գա նէ՝ խըլյամէթներ կը փուրցունէ,— կըսէ:
— Է..., ա՛ռ սա ավուճ մը օսկին տէ սուս էղի,— կըսէ, անոր ·ա կը հանէ ավուճ մը օսկի կուտա, հարսին օտային դուռը կը բանա՝ ներս կը մտնա:
Հարսը կը տեսնա նէ՝
— Դո՛ւրս էլի, դո՛ւրս էլի, իրինկունը մարթս գա նէ ի՞նչ ճօղապ տամ պիտի,— կըսէ:
— Սո՛ւս, սո՛ւս,— կըսէ տղան, կը հանէ կէոտանըլըխը կնկանը ճիտը կանցունէ:
Ան ատենը հարսը՝
— Է, անանկ է նէ հրամմէ, նստէ տէ քիչ մը խօրաթըվինք: Ընտո՞ր էս՝ աղէ՞կ էս,— կըսէ:
Կը նստին, կը խօրաթըվին, կը խօրաթըվին, իրինկուն կըլլա, հարսը կը նայի քի աս մարթուն էրթալիքը չիքա նէ, ճարը կը հատնի՝
— Է հատէ ալթըլս գնա. հիմա մարթս կուքա,— կըսէ:
— Ջէ՛,— կըսէ մարթը,— աս քիչեր էս հոս էմ,— կըսէ:
— Ի՞նչ կըսես, ճա՞նըմ, մարթս գա նէ ի՞նչ ճօղապ տամ պիտի,— կըսէ:
— Յա՜... էլմաս կէոտանըլըխը առիր տէ հիմակ ա էրթա՞մ պիտի, անանկ բան չիքա,— կըսէ:
— Ամա՞ն, ամա՞ն, չեմ ուզեր, քեզի՛ ըլլա կէոտանըլըխըթ,— կըսէ, կը հանէ ձառքը կուտա:
Մարթն ա կառնէ, օտային դուռնէն դուրս կելլա, կը պաշլայէ վէրտիվէնին գլօխը վեր վար վեր վար պտտիլ: Կնկանը մարն ա կըսէ քի՝
— Ճանըմ, ի՞նչ կը պտտիս կոր ատտեղները... հիմա փեսան կուքա... չելլա՞ս էրթաս...,— կըսէ:
— Յա՜, ավուճ մը օսկիս առիր տէ հիմա ա գնա՞ կըսես կոր... էս սըվկէ հունա էրթալիք չունիմ: Էս աս քիչեր հոս էմ,— կըսէ:
— Ամա՞ն, ամա՞ն, քեզի ըլլա ավուճ մը օսկիդ տէ էլի գնա՛:
Մարթը ավուճ մը օսկին կառնէ, մէրտիվէնէն վար կիչնա, հիմա ակը պաշլայէ վարի՛ ծարը պտտիլ: Մարն ա կըսէ քի՝
— Ճա՞նըմ, հատէ ալթըլս գնա՛... հիմա տղաս գա նէ, ի՞նչ պէտկ է նէ կընէ,— կըսէ:
— Վո՞ւր պիտի էրթամ էղեր քի... ավուճ մը օսկիս առի[illegible] է հիմա ա դո՞ւրս կընես կոր... անանկ բան չիքա պապամ... էս ա[illegible]ր հոս էս...:

— Ամա՞ն, ամա՞ն, առ ավուճ մը օսկիթ տէ գնա,— կըսէ, կը հանէ օսկիները ետ կուտա: Ան ա կառնէ, կելլա կէրթա չիտակ տէրտէրին:
Տէրտէրին ա ավուճ մը օսկի կուտա, կըսէ քի՝
— Աս իրիկուն ժամը ծանուցում պիտի ընես, պիտի ըսես քի ամմէն մարթ տուն էրթա նէ՝ փարիրկուն ըսելու տեղ՝ «էս իմացա»,— կըսէ:
Տէրտէրն ա — Փէ՛ք աղէկ,— կըսէ:
Աս մարթը ամմէն իրիկուն ժամ կէրթա էղեր. ատ իրիկուն ա ժամ կէրթա նէ՝ տէրտէրը ծանուցում կընէ, կըսէ քի՝
— Օրթնյալ ժողովուրդ,— կըսէ,— աս իրիկուն տուներնիթ էրթաք նէ՝ փարիրինկուն ըսելու տեղ «էս իմացա՜» պիտի ըսէք, գիտծած ըլլաք:
Ժամէն կելլան, տղան կէրթա տուն: Մարը դիմացը կելլա նէ՝ «էս իմացա՜» կըսէ:
Մարն ա՝ «է ի՞նչ ընեմ, ավուճ մը օսկին քեզի ա տան նէ՝ դուն ա թող կուտաս,— կըսէ:
Տղան մէրտիվէնէն վեր կելլա, զոնքանչին կը դառնա՝ «էս իմացա՛» կըսէ:
Ան ա՝ «է ի՞նչ ընեմ, իմացար նէ իմացար. ավուճ մը օսկին քեզի ա տան նէ՝ դուն ա թող կուտաս,— կըսէ:
Տղան կէրթա կնկանը քովը՝ «էս իմացա՜» կըսէ: Կնիկն ա՝
— է ի՞նչ ընեմ, իմացար նէ իմացար: Էլմաս կէոտանըլըխը քեզի ա տան նէ՝ դուն ա ներս կառնես, հետը կը նստիս կը խօրաթես,— կըսէ:
Տղան կը մտմտա քի աստեղ բան մը ըլլալու է: Գողտուկ գողտուկ կնկանը բերնէն ամմէն բան կառնէ, էղածը չեղածը կը հասկնա:
Անկէ ետքը կելլա ախպօրը վրա կռիվի կէրթա: Ախպարն ա՝ «Յա տեսա՞ր հիմա, էս քեզի «Ուզեմ նէ՝ կրնամ էրթար տեսնըվիր» չըսի՞... փարան ամմէն բան կընէ: Էս գէշ մարթ ըլլայի նէ՝ գէչութին մը կընէի՞ յա, կըսէ:

19

Մարթուն մէկը ամմէն իրիկուն կնկանը կըսէ էղեր քի՝
— Կնի՛կ,— կըսէ էղեր,— քէօմիւրին խոշորները Մարտիկ ախպօրը համար պահէ[1],— կըսէ էղեր, ետն ա կէրթա խալխվէն՝ ամմէնուն խապար կուտա էղեր:
Մարդուն մէկն ա ասիկա կիմանա, էրթէսի օրը կելլա աս մարթուն տունը կէրթա, կնիկը վար կը կանչէ՝

[1] Ծանոթ բանաձև է Պոլսում. իմաստն այն է, թէ Մարտ ամսում ցրտերն ավելի զորեղ են և ավելի պետք կա ածուխի կամ փայտի:

– Մարտիկ ախպարը ես եմ։ Քէօմիւրներուն խոշորը զատեցիր նէ տուր քի տանիմ,– կըսէ։

Կնիկն ա կը Հասկնա քի մարթուն ըսած Մարտիկ ախպարը ա՛ս է, կը Հանէ քէօմիւրները ասոր կուտա։

Իրիկունը էրիկը կուքա նէ՝ կնիկը կըսէ քի՝

Քա մա՛րթ, ասօր Մարտիկ ախպարը էկավ տէ, քէօմիւրներուն խոշորները տուվի գնաց։

Մարթը կը Հասկնա քի վարպետ գող մըն է էկեր, ամա ի՞նչ ընէ։

20

Ատենօք խոշոր տուն մը կա էղեր, փէրիներու տեղ է էղեր։ Վո՛վ նստի նէ կը մեռնի էղեր։ Անոր Համար Հիչ մէկն ա ատ տունը չը՛ բռներ տէ, ամէն ատեն պօշ կը մնա էղեր։

Օր մը ախկատիկ կնիկ մը մարթուն կըսէ քի՝ «Քալէ էրթանք սա տունը նստինք»,– կըսէ։

Մարթն ա կըսէ քի՝ «Խե՞նթ ես, կնիկ, Հոն էրթանք նէ՝ մէկերնիս ա օխճ չենք մնար,– կըսէ։

– Ամա՜ն, ինչ ընեմ, ինչ ըլլա նէ ըլլա, էրթանք։

Ասոնք կելլան այդ տունը կը կըվին։

Գիշեր կըլլա, Հացերնին կուտեն, կնիկը չօճուխները կը պառկեցունէ, մարթն ա կը պառկի, ինք մինակը կը պէքլէյէ։

Կէս գիշերուն պատին մէջէն առապ մը կելլա, կնկանը քովը կուքա՝

– Թէ՛զ, ինչ կուզես նէ ըսէ քի բերեմ,– կըսէ։

– Զապո՛ւխ,– կըսէ կնիկը,– աս տունը վերէն վար պիտի տէօշէյվի։

Հէմէն կը նայիս քի յոռղանճիներ կուքան, կը պաշլայեն բանիլ, խօ՛ճա տունը աղվոր մը կը տէօշէյեն։

Կէնէ կուքա արապը՝ «Տահա՞ ինչ կուզես, ըսէ՛ թէզ՝ կը բերեմ,– կըսէ։

– Մութվախը պիւթին պախըռներով լենա պիտի։

Մութվախն ա պախըռներով կը լեցվի։

Նորէն կուքա առապը՝ «Տահա՞ ինչ կուզես»,– կըսէ։

– Թիւռլիւ թիւռլիւ կերակուրներ պիտի էփվին։

Անոնք ա կը բերեն։

Նորէն կուքա առապը՝ «Տահա՞ ինչ կուզես»,– կըսէ։

– Ծուվալ մը օսկի կուզեմ,– կըսէ։

Ան ա կը բերէ։

Կէնէ կուքա, «Ի՞նչ կուզես»,– կըսէ։

Կնիկը գիտէ, քի փէրիներուն թըլըսըմը մինչև խօռօզին կանչելն է, խօռօզը կա՞նչելուն պէս կէյնա կը մեռնի, կը նայի քի խօռօզին կանչելուն ա տաՀա չատ կա, ինչ ըսէ քի փէրին քործի ըլնէ, էյէր քի քործ մը չը գտնա նէ իրեն պիտի մեռցունէ, ի՞նչ ընէ, վարտիքը կը բանա՝

– Բե՛ր էլփազէդ, փչէ՛ սա տիպս,– կըսէ։

Փէրին կը պաշլայէ փչել։ Կը փչէ, կը փչէ, էն ետկը խօռօզը կը կանչէ, փէրին է կը Հալածի։

Կնիկը մարթուն ձան կուտա՝

– Քա մա՜րթ, տաՀա կը քնանա՞ս, էլի՛, տակս փառծավ,– կըսէ։

Մարթը կելլա, տունին տեղին տէր կըլլան, կը զէնկիննան։

21

Էրկու ախկատ կնիկ կա էղեր։ Ասոնք մէյ մէկ էշ ունին էղեր, փատ կը կըրեն, տուներէն ցօրէն կառնեն տէյիրմէն կը տանին կաղան, ցաքը կը ճարեն կապրին էղեր։ Կնիկներէն մէկը պաշխա տեղ մաք Հաց մը կը ճարեն կապրին էղեր։ Կնիկներէն մէկը պաշխա տեղ Հանդըպին. մը կներթա։ Քանի մը տարի ետկը ասոնք նորեն իրարու կը Հանդըպին. մը կներթա։ Քանի մը տարի ետկը ասոնք նորեն իրարու կը Հաքաս կնիկը կը նայի քի ան մէկալ կնիկը աղվորցեր, չիշմանցեր, Հաքվեր, սքվեր, կպտըտի կոր։

– Փարէ՛վ, կըսէ, աս ինչ ես էղեր, կըսէ։

Կնիկն ա կըսէ քի, «Ի՞նչ ընեմ, կըսէ, քեզմէ փաժնըվելէս ետկը, գացի, էշս ծախեցի, տեղը մարթ մը առի, մարթս ինծի Համար կաշխատի, կը բանի, կը Հաքնի, կը կերցունէ, կը խմցունէ, աղվոր աղվոր կը Հաքծունէ, ես ալ ասանկ Հանըմի պէս ըռաՀաթ ըռաՀաթ կը պըտըտիմ։ Դուն ալ էյէր խելք ունիս նէ, կըսէ, էշըտ ծախէ, տեղը մարթ մը առ, ան թող աշխատի, դուն ալ ինծի պէս աղվոր աղվոր կեր, խմէ, Հաքվէ, սքվէ, քէֆ ըրէ»,– կըսէ։

22

Վարթապետին մէկը կէմի պիտի նստի, տեղ պիտի էրթա, կնայի քի ծովին քէնարը ճքնավոր մը նստեր է, «Աստված, դուն ինծի մէղա, էս քըզի օղորմի» կըսէ, կուրծքը կը ծեծէ կոր։

– Ատ ի՞նչ սխալ բաներ կըսես կոր։ Հիչ Աստուծուն ատանկ բան կըսե՞ն, կըսէ։

Ճքնավորն ա կըսէ քի՝

– Հապա ընտո՞ր ըսեմ, կըսէ։

— Աված, էս քեզի մեղա, դուն ընծի օղորմիս, պիտի ըսես, կըսէ: Ծքնավորն ա կպաշլայէ անանկ ըսելու:

Վարթապետը կէմին կը նստի, կերթա: Քիչ մը էրթալէն ետկը, կը նայի քի ճքնավորը ծովին վրայէն քալելով կուքա վարթապետին քի՝

— Վա՛րթապետ, ըսածտ մոռցա, ընտո՞ր պիտի ըսէի:

Վարթապետն ա կը նայի, շաշմիշ էղած կը մնա, «Աս ի՜նչ սուրփ մարթ է էղեր» կըսէ:

— Գնա, կըսէ, դուն նորէն ընտոր գիտես նէ՝ անանկ ըսէ, կըսէ:

23

Կնկանը մէկը տէրտէրին առջև խոստովանվելու ատեն, կըսէ քի՝

— Տե՛ր պապա, կըսէ, աս քիչեր էրկանս հետ պառկած ատենս տոռեցի. մեղա Աստուծու կըսէ:

Տէրտէրն ա՝ «Ասված թողութիւն տա» կըսէ:

Տէրտէրը կերթա իրեն կնկանը կը պատմէ: Կնիկն ա դրացինին կը պատմէ: Ասանկով ամէն մարթ կը լսէ: Էն ետկը կնկանը անկաճը կը հասնի:

Կնիկը կելլա ժամ կերթա, տէրտէրը դիմացը կելլա.

— Է՛յ տէր պապա, է՛յ տէր պապա, ասկէ ետկը տռոել չէ քի, քաքնեմ, չունեմ նէ պիլէ՝ քեզի ըսելու չեմ, կըսէ:

24

Վարթապետին մէկը քաղաք մը կերթա, կը նայի քի հոնտեղի մարթիքը փիւթիւն խաչ հանել չիյտեն: Ինչ ընէ քի ամմէնուն խաչ հանել սորվեցունէ, կը նայի քի պզտիկ տղաքը ժողվըվեր տեղ մը կը խաղան կոր: Կելլա կերթա մէջերնին կմտնա, ձառքը ճակտին կը տանի, կըսէ «Պետրոսին ճակատը լան է», կուրծքին կը տանի, կըսէ «Մօրուքն էրկան է», սօլ օմուզին կտանի, կըսէ «Մէկ թեւն էրկան է», սաղ օմուզին կտանի, կըսէ «Փորը ուռած է»: Ասանկով խաչ կը հանէ: Տղաքը կը նային, խօշերնուն կուքա, կխնդան, իրենք ա կպաշլային անանկ ըսելու, տուն կերթան, հոն ա անանկ կըսեն, հարերը-մարերը կը սորվին, ասանկով փիւթինն ա խաչ հանել կսորվին:

25

Օր մը Ասված Քափրել հրեշտակին կըսէ քի «Գնա լիլան մարթուն հոքին առ»: Հրեշտակը կուքա կը նայի աղվոր կէնճ մէկն է: Հոն ա սէքսէն տարեկան ցնթած պառավ մը կա էղեր: Ինքիրենը կըսէ քի «Աս պառավը ցքեմ տէ աս աղվոր կէնճին հոքին առնեմ, մեխկը չէ՞», կըսէ: Կէնճը կցքէ, պառավին հոքին կառնէ, Ասծուծու կը տանի: Ասված ա կըսէ քի «Ինչո՞ւ իմին ըսածիս պէս չըրիր» կըսէ: Հրեշտակն ա կըսէ քի «Աղվոր կէնճ մըն էր մեխկըցա: Աս պառավը ցքէի տէ, ան կէնճի՞ն հոքին առնէի» կըսէ:

Ասված ա կըսէ քի «Գնա, էս քեզի ինչ ըսի նէ ա՛ն ըրէ: Հէլպէտ ես բան մը գիտեմ» կըսէ: Հրեշտակը ետ կուքա, պառավին հոքին ետ կուտա, ան կէնճին հոքին կառնէ կերթա:

26

Մարթուն մէկը ամմէն օր ժամ կերթա, խորանին առջև կնստի, աղօթկ կընէ եղեր: Ընկերներէն քանի մը հոքի ասոր խաղ մը ընեն տէյի, օր մը խորանին թէփէն կը ծակեն, գէմպիլ մը վար կը կախեն, եփոր մարդը կուքա ժամ, աղօթկի կպաշլայէ նէ, վերէն ձան կու տան քի «Աստված քեզի քովը կը կանչէ կոր, նստիր գէմպիլը քի վեր քա-չենք» կըսեն: Մարթը «Արժանի չե՛մ» կըսէ: «Արժանի՛ ես» կըսեն: Մարթը կնստի, գէմպիլը կը քաշեն, թամամ խորանին թէփէին կը հասնին նէ, չուվանը թող կուտան, մարթը վար կիյնա, օսկորները խուրտուխաշ կըլլա:

27

Հանըմին մէկը բաղնիք գացեր է: Վլասվեր դուրս էլլալու ատենը, քովինները «Բաղնիքըտ անուշ ըլլա» կըսեն[1]:

— Աման, կըսէ հանըմը, ներսը անանկ տաք, անանկ տաք էր քի, մարելիք կուքար կոր վրաս: Նէֆէսս կտրեցավ, ուժ չմնաց վրաս. «Շնորակալ եմ» ըսելու կարողութիւն չունիմ:

[1] Հանըմը թրքուհի լինելով՝ խոսակցութիւնը թուրքերեն են ասում, բայց ես հայերեն գրի՝ զուտ պոլսահայ ռամիկ բարբառով:

28

Օր մը Թաքավորը քաղաքէն դուրս պտըտելու գացեր է: Անութեցեր է նէ, հարցուցեր է քի «Հազըր եմէք նէ՞ վար» (Պատրաստ կերակուր ի՞նչ կա),— Յումուրթա» (Ձու, հավկիթ) ըսեր են[1]:

29

Ատեն մը օրէնք է եղեր քի՝ մէկը կախել ուզեն նէ, չեն կախեր, մափուս (բանտ) կը դնեն էղեր, իրեն ա կը հարցունեն էղեր քի՝ ի՞նչ ուտել կուզես: Ի՞նչ ըսէ նէ՝ ամմէն օր ան կուտան էղեր ուտելու: Մարթը ամմէն օր, ամմէն օր ան բանը վիրա ուտելէն պէզմիշ կըլլա, էն ետկը կը մեռնի էղեր:

Օր մըն ա ասանկ մարթուն մէկը պիտի կախեն, մափուս կը դնեն, կը հարցունեն քի ի՞նչ կուզես ուտելու տիի նէ՝ «բաշ» (ոչխարի գըլուխ) կըսէ: Ամմէն օր բաշ կուտան, մարթը ամմէն օր բաշը կուտէ, չը՛ մեռնիր: Ինչո՞ւ ըսես նէ, բաշին լեզուն մէկ համ ունի, ըղեղը պաշխա համ ունի, էրեսին միսերը պաշխա համ ունին, աչկը պաշխա համ ունի, ամմէն մէկ տեղը պաշխա համ ունի, ի՞նչքան ուտես նէ՝ պէզմիշ չես ըլլար:

30

Օր մը էրկու հոքի (հայ) կերթան կոր, ենիչէրի մը քովերնէն կասնի: Ան հայը մէկալին կըսէ քի «Սա ենիչէրիին խալփալսին թէքմէ մը եոլեչտիրմիշ ընեմ քի խօ՛սխօճաման խալփալը յօլուշ աչաղի թէքէր մէքէր գա»: (Սա ենիչէրիին ադակին այնպիսի մի քացի տամ, որ ահագին կղակը գառիվայրից ցած գլտոր գա»:

Ենիչէրին կը հասկնա, խըլըճը կքաշէ, գլօխը կկտրէ կմնցունէ[2]:

---

[1] Առակիս միտքն այն է, թէ ձուն (իմա ձվածեղը) ամենապատրաստ [illegible]ակուրն է:

[2] Այս առակը պատմում են ցույց տալու համար, թե պոլսահայ [illegible]կ լեզուն այնքան խառն է թուրքերեն բառերով, որ թուրքն էլ կարող է հասկ[illegible] Միևնույն նպատակով է նաև հաջորդ առակը:

31

Օր մը մէկը քիչեր ատեն հէլվաճիին գացեր հէլվա առեր է: Հինկնոց մը տուվեր՝ մանրուքը առեր է: Ատ ատենը ճանչվոր մը կասնի, ի՞նչ կընես կոր կըսէ նէ, «Հէլվաճիին խալպ պէշլիկը յութթուրմիշ ըրի» կըսէ: Հէլվաճին կը հասկնա, հինկնոցը կը հանէ ետ կուտա:

32

Խնթին մէկը թիմարհանէէն (գժանոց) փախեր, մինարէին թէփէն էլեր է, ինքզինքը վար պիտի նետէ: Ի՞նչ ընեն քի վար ինչցունեն. լսօկ չը՛ հասկնար: Խնթին մէկը կը կանչեն, «Սավիկա կրնա՞ս վար ինչցունել» կըսեն: Խնթը մախաս (մկրատ) մը կառնէ, «Վար ինչիր, ինչցունել» կըսեն: Խնթը մախաս (մկրատ) մը կառնէ, «Վար ինչիր, չէ նէ մինարէն պիտի կտրեմ հա՛» կըսէ: Խնթը կվախնա, վար կիչնա:

33

Մէվլէվի դէրվիշներուն[1] սրբը հի՛չ մէկը չիյտէ. մարթու չեն ըսեր. մինակ իրենք գիտեն: Թաքավորը ատոնց սրբը իմանալու համար, իրեն տղան քովը կը կանչէ, աղէկ մը կը խրատէ, «Գնա ատոնց փիւթիւն սըռները իմացի՛ր տէ՝ եկուր ինծի ըսէ» կըսէ, մէվլէվի դէրվիշներուն թէքէկէն աչակերտ կը խրկէ: Տղան կերթա, քանի մը տարի անոնց մէջ կը կենա, ամմէն բան կսորվի, աղէկ մէվլէվի կըլլա:

Օր մը թաքավորը կը կանչէ, «է, տղաս, ամմէն բան սորվեցար, հիմա ըսէ նայիմ՝ ատոնք ի՞նչ սըռ ունին» տիի կը հարցունէ:

Տղան ա — հա՛յրիկ, հի՛չ սըռ մըն ա չունին,— կըսէ:

Թաքավորը նորէն կը հարցունէ, բան մըն ա չըներ, սըռը կը պահէ: էն ետկը թաքավորը կփարկանա, գլօխը կտրել կուտա:

Դէրվիշները մէվլէվին կը թաղեն. անունը Սէրվէր դըռծ էն էղեր. քէրէզմանին վրա ալ կը քրեն. «Սէր վէրիպ սըռ վէրմէյէն Սէրվէր դէդէ» (Գլուխ տալով՝ գաղտնիք չտվող Սէրվէր դեդե):

---

[1] Մեվլևիները մահմեդական դերվիշների մի առանձին միաբանություն են մյուս մահմեդականներից զանազան ծիսական առանձնահատկություններով, բայց մանավանդ կրոնական և ազգային անխտրականությամբ: Քրիստոնյաների սիրող են: Իրենց կրոնական զգեստները ծածուկ են պահում:

34

Սէրվէրին[1] հարցուցեր են, քի գինի խմելու ատեն խատէլները ինչո՞ւ թօխա կընեն (բաժակները իրար խփել):
Սէրվէրին ալ ըսեր է քի՝
– Մարթուս գուլխուն վրա օխտը ծակ կա: էրկու աչկը, էրկու քիթին ծակերը, մէկ հատ ալ բերանը: Գինի խմելու ատեն՝ աչկը կը տեսնա կուրախանա, քիթը հոտ կառնէ կուրախանա, բերանը համ կառնէ կուրախանա: Հապա անկա՞ճը: Անկաճին ա բան մը պէտկ է: Իշտէ անկաճն ա ուրախացուննելու համար խատէլները իրարու կըզարնեն:

35

Թաքավորին ըսեր են քի խըթլըխ (սով) է: Խըթլը՞խը ի՞նչ է հարցուցեր է: «Ուտելու հաց չիքա»: «էհ, թող փախլավայի կտորվանք ուտեն»,– ըսեր է:

36

Թաքավորին ըսեր են քի փիլան մարթը տօլանտըրճի (խաբեբա, դրամաշորթ) է: Հարցուցեր է քի տօլանտըրճի՞ն ինչ է: – Մարթ կը խափէ, ձառքէն փարաները կառնէ՝ ըսեր են:
– է թող չխափվին չիտան:
– Անանկ կընէ քի կառնէ:
– Սա մարթը ինծի խռկեցէք նայիմ, թող ընծի ա խափէ:
Տօլանտըրճին թաքավորին առչին կհաննեն:
– Դուն մա՛րթ կը խափես հա՞, ընծի ալ խափէ նայիմ, կըսէ թաքավորը:
– Խափելու գործիքներս քովս չեն, ըէհին (գրավ) դրած էմ: էրկու օսկի տուր, էրթամ բերեմ:
Թաքավորը էրկու ոսկին կուտա: Տօլանտըրճին կառնէ, մէյ մըն ալ չի՛ քար:

1 Սերվերի աշուղական անունով հայտնի էր Բրուսացի Գրիգորը, ո[illegible]դական երգերի հայատառ թուրքերեն հավաքածուն հրատարակեց Միհրան ([illegible]) Արապաճյանը՝ Պոլսում, 1890-ական թվերին:

Օր մը թաքավորը կը հարցունէ քի՝ վո՞ւր է տօլանտըրճին գնաց չէկավ:
– Օսկիները առա՞վ ա... իշտէ խափելը ատ էր:
Թաքավորը նոր կը հասկնա քի խափելը ընդո՛ր կըլլա:

37

Օր մը թաքավորը թէպտիլ խըյաֆէթ (ծպտյալ) պտըտելն իքէն, կանուրթենա, իշկէմպէճիի (խաշապան) մը խանութ կմտնա, իշկէմպէ կուտէ: Շատ կհավնի, սարայը գալուն աչճին հրաման կընէ քի իշկէմպէ մը էփէ: Աչճին կեփէ: Թաքավորը կուտէ, կըսէ քի «Խանութը կերածիս պէս չէ» կըսէ:
Աչճին կըսէ քի՝ «Հրաման տուր, թաքավոր, սէպէպը ըսեմ»:
– Հրաման տուվի, կըսէ:
– Օնուն պօքունու պէրապէր եմելի (նրա թրիքը միասին պետք է ուտել)՝ կըսէ:

38

Օր մը թաքավորը թէպտիլ խըյաֆէթ (ծպտյալ) պտըտելն իքէն՝ կը նայի քի քաքճի-պօքճի մը քործարան կը մաքրէ կոր: Մարթը չուխուրը փորեր է, պատը ծակեր է, մէյ մըն ա քաքը հօ՛ռ տէյի դուրս կը վազէ նէ, սիրտը կը խառնվի, կըսէ.
– Էյ կէօնիւլ, թիքմինմէ, սօնրա սէնի պօքտան պօքա սօքարըմ հա՛
(Ով սիրտ, մի՛ զզվիր, թէ չէ քեզ քաքից քաքը կը կոխեմ):
Թաքավորը այս խօսկին վրա կը զարմանա: Սարայ կերթա նէ, մարթ կը խրկէ, «Փիլան քաքճի-պօքճին հօս կանչեցէք» կըսէ:
Մարթը թաքավորին առչևը կըլլա, թաքավորը կհարցունէ.
– Դուն էրէկ փիլան տեղը քաք թափած ատենըթ «Էյ կէօնիւլ, թիքսինմէ, սօնրա սէնի պօքտան պօքա սօքարըմ» ըսիր, սա քաքէն քաքը ի՞նչ է, կըսէ:
Մարթն ա կըսէ քի՝
– Քաքէն քաքը մարթու քով ծառայութին ընելն է, կըսէ:
– Նայէ՛, էս էրէկ քաքը թափեցի, բաղնիք գացի, աղվոր մը վլասվէցա, լաթերս փոխեցի, տուն գացի, թէմիզ-թէմիզ բռահաթ պառկեցա: Ամա մարթու քով ծառայութին ընէի նէ, թաքկէ մը բռահաթութին չի պիտի ուննայի: Ամմէն ատեն աղաս պիտի կանչէր, էս ա քունս գլօխս պիտի ցատկէի էրթայի:

39

Ատեն մը Թաքավորը ամմէն օր Թէպտիլ խըյաֆէԹ (ծպտյալ) կեըլա կպտըտի էղեր: Ձարշխյէն անցած ատենը ամմէն մարԹ օտկի կեըլա, մարԹուն մէկը օտկի չեըլլար: Թաքավորին քովի մարԹիքը կուքան ասոր քով.

– Թաքավորը կասնի կոր, ինչո՞ւ օտքի չես էըլար կոր, կըսեն նէ:

– Հաց կուտեմ կոր, Հացը Թաքավորէն մեծ է, կըսէ:

Թաքավորը չատ կը նեղանա, ամա ի՞նչ ընէ: ՄարԹուն ըսածը չիտակ է:

Իշտէ ամմէն օր ասանկ:

Օր մըն ա, կէնէ նորէն Թաքավորը անցած ատեն աս մարԹը օտկի չէ էլեր: Թաքավորը կը Հարցունէ քի՝

– Ինչո՞ւ օտկի չես էըլար կոր:

Ան ա կըսէ քի՝

– Թաքավոր, Հաց կուտեմ կոր: Հացը քեզմէ մեծ է, կըսէ:

– Հաց կուտես կոր նէ վո՞ւր է ջուրըԹ: Առանց ջուրի Հաց ուտել կըլլա՞: Հապա Հացը բողազըտ կայնի, խըխտըվիս նէ ընտո՞ր պիտի ընես, կըսէ: Հրաման կընէ, գլօխը կտրել կուտա[1]:

40

Թաքավորին մէկը Հիչ զավակ չունի էղեր: Ուխտ կընէ, մատաղ կընէ, ախկատներուն չատ օղորմուԹին կուտա, էն ետկը իրեք Հատ զավակ կունենա: Մինէճճիպը (աստղագետ) կը կանչէ, «Նայէ՛ սա տղաքս մեծնան նէ, ի՞նչ պիտի ըլլան», կըսէ:

Մինէճճիպը ասխներուն կնայի կնայի, կըսէ քի «Աս տղոցմէտ մէկը մարԹ մեռցունող պիտի ըլլա, մէկը գող պիտի ըլլա, մէկալն ա խափէփա պիտի ըլլա»:

– Զուզեցի ատ տեսակ զավակներ, կըսէ Թաքավորը: Հրաման կընէ քի իրեքն ա մորԹեն:

Վէզիրը մէջ կիյնա:

– Թաքավոր, կըսէ, էյէր ասոնք Հասարակ մարԹիք ըլլային նէ, գողը գող կըլլար, մարԹ մեռցունողը մարԹ մեռցունող, խ[illegible]փան ալ խափէփա: Ամա էկու զուն մարԹ մեռցունողը Հէքիմ ըր[illegible]ղը վա-

[1] Առակի միտքը այն է, Թե առանց ջրի սնդան չպետք է ուտել:

ճառական ըրէ, խափէփան ա ապուքաԹ (փաստաբան) ըրէ: Ի՞նչ ա ընեն նէ կը ծաղկըվի, պատվավոր մարԹիք կը սեպվին: Նէ՛ Հէքիմին մարԹ մեռցունելը կերեա, նէ՛ վաճառականին գողուԹինը, նէ՛ ալ ապուքաԹին խափէփա ըլլալը:

41

Տղուն մէկը գողուԹին կընէ: Գօխծածը (գողացածը) մօրը կը տանի: Մարը «Աֆէրիմ զավակս» կըսէ: Տղան նորէն կգողնա, նորէն կընի: Օր մըն ա կը բռնվի, վողնա, էն ետկը կը մեզնա, մեծ գող մը կըլլա: Կախելու ատեննին կըսէ քի Թաքավորը Հրաման կընէ քի կախեն: «Մարս տեսնալ կուզեմ» կըսէ: Մարը կը բերեն, «Հանէ լեզուԹ քի խազպաքնեմ» կըսէ: Մարը լեզուն կը Հանէ, տղան ազռաններովը կը փուրցունէ: «Աս ի՞նչ ըրիր», կըսէ Թաքավորը նէ, տղան ա կըսէ քի՝

– Էս պզտիկ էի, բանէ խապար չունէի: Օր մը բան մը գօխծա, մօրս բերի, ընծի ծեծելու տեղ «Աֆէրիմ, զավակըս» ըսավ: Էս ալ օրէ օր գողուԹան մէջ առաջ գացի, ասօր աս տեղ Հասա: Էյէր քի ժամանակին ընծի աղէկ խրատ տուված ըլլար նէ, աս օրին չէի Հասներ, կըսէ:

Թաքավորը կըսէ քի՝

– Տղան վար առէք, մարը կախեցէք:

42

Լօխման Հէքիմը աշկերտ մը Հասծուցեր, Ջինիմաչին խրկեր է, քի՝ նահօն ՀէքիմուԹին ընէ: Քանի մը տարի ետկը՝ գիտնալ ուզեր է քի՝ ՄարԹ յինք սա տղան ՀէքիմուԹան մէջ աղէկ առաջ գնա՞ց: Ի՞նչ ընէ: մը կը կանչէ, չատ փարա կուտա, կըսէ քի՝

– Պիտի էըլաս Ջինիմաչին աշկերտիս քովը պիտի էրԹաս, կըսէ: Ամա ամմէն օր սոխ-Հաց պիտի ուտես, կըսէ: Գիտեմ, չատ գէշ պիտի ըլլաս, պիտի Հըվնդնաս, աշկերըտ պիտի քյօռնա, ամա զառար չունի. անանկ աշկերտիս քովը պիտի էրԹաս, ինչ ընէ նէ, կուքաս ընծի կըսես:

ՄարԹը ճամփա կելլա, ամմէն օր Հաց ուտելէն Ջինումաչին կերԹա: Կզայիֆնա, աշկերը կքյօռնա, վրան կարողուԹին չի՛ մնար: Էն ետկը կերԹա Լոխմանին աշկերտին քով, «ընծի վարպետըԹ խրկեց», կըսէ:

– Ժամփան ի՞նչ կերար, կհարցունէ աշկերտը:
– Սոխ-հաց, կըսէ, մարթը:
– Է՛հ, կըսէ, նորէն նտ կը դառնաս, Լոխմանին քովը կերթաս. ամա աս անքամ սոխը եփած կուտես, կըսէ:

Մարթը ըսածին պէս կընէ. ամմէն օր սոխը կեփէ կուտէ: Օրէ օր կաղէկնա, աչկերը կը բացվին, ինք ա կչիչմաննա, կուժովնա, ուժը վրան կուքա: Եփոր Լոխմանին քովը կուքա նէ, Լոխմանը հէ՛մէն կը հասկընա, աշկերտին դիփլոման կը խրկէ, մենծ հէքիմ կընէ[1]:

43

Լոխմանը պզտիկ տղա է, հէքիմի մը քով աշկերտ է, հէքիմութին կը սորվի: Օր մը հիվանտ մը կուքա, հէքիմը կը նայի, «ըղեղը պիտի բանամ, մէջը նայիմ ինչ կա» կըսէ: Ամա չարութինէն չուզեր քի Լոխմանը տեսնա տէ սորվի, կառնէ հիվանդը, մինակը բաղնիք կը տանի, գուլխուն թասը կը բանա, ի՞նչ տեսնա նէ աղէկ... կը տեսնա քի, պոճէք մը ըղեղին վրա՝ ճանկերը փռեր նստեր է: Հիմա ընտո՞ր ընէ քի վերցունէ: Պէօճէկը ճանկերովը ըղեղը պիտի քերթէ: Շաշըրմիշ կընէ կը մնա:

Լոխմանը վարպետէն գաղտուկ՝ ելեր է բաղնիքին խուպպէին վրա նստեր, վար կը նայի կոր: Վարպետին շաշըրմիշ եղածը կը տեսնա նէ:

– Վարպետ, կը պոռա վերէն, մաշան կարմըրցուր, պէօճէկին մէջկին դիր, ճանկերը իրեն կը քաշէ, կը բռնես կհանես, կըսէ, ըղեղին զարար չի տար:

44

Հրեային մէկը հայ դարցեր է: Մեռնելու ատենը՝ քովիններուն ըսեր է, քի խոզալախ խաչեցէք: Խոզալախները թէնճիրէին մէջը դրեր՝ սահաթներով խաշեր են: Նայեր էն կենէ ան է, կենէ ան: Հրեային ըսեր էն քի «Խոզալախները քանի սահաթ է կը խաշենք կոր, կենէ ան է, կենէ ան»: Ան ա ըսեր է քի՝ «Իշտէ ես ալ ատոր պէս էմ: Հայ դարցա ամա, կէնէ հրեա էմ, կենէ հրեա էմ: Մեռնիմ նէ՝ հրեայի պէս թաղեցէք» ըսեր է:

[1] Այս առակի միտքն այն է, որ իրր թե հում սոխը շատ վնասա   սկ եփած սոխը, ընդհակառակը, շատ օգտակար է:

45

Գագիկ անունով մէկը կա եղեր: Ասիկա կարքըվիլ ուզեր է: Մըտմըտացեր է քի, «էս հիմա էլլամ կարքըվիմ, զավակ մը ուննենամ, զամըտացեր է քի, «էս հիմա էլլամ կարքըվիմ, զավակ մը ուննենամ, զավակըս մեռնի, ամմէնքը վակըս մեռնի, ամմէնքը վակըս մեռնի, ամմէնքը մնա, հապա ծառը էլլա, ծառէն վար իյնա մեռնի, ամմէնքը վակըս մեռնի, ամմէնքը

46

Մարթուն մէկը քիր ընողին կերթա, կըսէ քի «Ախճիկ մը սիրեր էմ, կըսէ, ինչ կընեմ կոր նէ՝ ընձի խայիլ չըլլար կոր, կըսէ: Ինչ ուզես նէ կուտամ, ընծի անանկ քիր մը պիտի քրես քի ախճիկը ընծի խայիլ ըլլա»: Քիր ընողն ա կըսէ քի «Փէք աղէկ»,- կըսէ: Դուն ընծի օսկի մը տուր, էս քեզի անանկ աղօթկ մը քրեմ քի՝ մէկ կարթալութ ախճիկը իրեն օտկովը էլլա քօվըթ կա» կըսէ: Քիր քրողը աղօթկը կը քրէ, մարթուն ձառքը կուտա: Մարթն ա օսկին կուտա, թուխտը կառնէ, թամամ դուռնէն դուրս պիտի էլլա նէ, քիր գրողը կը կանչէ, կը հարցունէ քի՝

– Դուն քուկին թըլըսըմըթ գիտե՞ս, կըսէ:

– Չէ, կըսէ մարթը:

– Քուկին թըլըսըմըթ ճերմակ թիլքին է, կըսէ: Չըլլա քի, կըսէ, քրած աղօթկըս կարթացած ատենըթ ճերմակ թիլքին միթկըթ բերես: Եյեր միթկըթ էկավ նէ, աղօթկը ավըրվեցավ, նորէն ծարէն պիտի պաշլայես, կըսէ:

Մարթը կերթա տուն, աղօթկը քիչ մը կը կարթա, ճերմակ թիլքին դէմը կուքա: Նորէն կը պաշլայէ, նորէն թիլքին դէմը կուքա: Քանի կը կարթա, թիլքին դէմը կուքա: Կերթա քիր քրողին.

– Ճանըմ, կըսէ, սա թիլքի՞ն վուրտեխէն հանեցիր: Առաչ թիլքին աշկիս առչեը կը միլքի չիքար: Քանի կը կարդամ կոր նէ, թիլքին աշկիս առչեը կը տնկվի կոր, ընտո՞ր ընեմ քի սա թիլքին ազատիմ, կըսէ:

– Էհ, էս ինչ ընեմ, կըսէ քիր քրողը: Էս քիրը քրեցի: Թըլըսըմըթ աղ է, դուն կրնաս նէ թիլքին միտկէթ հանէ, նայէ ախճիկը ընտո՞ր պիտի էլլա քովըթ կա:

47

Մարթուն մէկը թէմպէլ կնիկ մը ունի էղեր: Ամառ է, տաք է, կըն-կանէն պաղ ջուր մը կուզէ. կնիկն ա թէմպէլութենէն կըսէ քի «Կեցիր Խաչը գա, քեզի անանկ աղվոր պաղ ջուր մը խմցունեմ քի»: Հիմա անանկ է, մէկը շատ թէմպէլ ըլլա նէ «Խաչէն ետկը էրկանը պաղ ջուր կխմցունէ» կըսեն:

(Թեոդիկի «Պոլսի Հայեվարը»-ից)

48

Սէրչէն (ճնճղուկը) թռած-թառած տեղը ըսեր է քի «Օխա մը եղա գնաց»: Դուն օխա մը ն՛ղ չիքաս նէ... «Դուն խմի՛ն չափովս չափէ» ըսեր է:

(Թեոդիկից, էջ 653)

49

Ծովին հարցուցեր են քի, «Վորմէ՞ կը վախնաս»: «Իսմէ վախծո-ղէն» ըսեր է[1]:

50

Լուսունկա քիշեր մը, հորին բերանը բաց մնացած է էղեր, լուսուն-կան մէչը ցաթեր է: Մարթուն մէկը կտեսնա, հէմէն դրացիներուն ձան կուտա քի լուսունկան հորն է ինկեր, չէնկէլ մը բերէք, լուսուն-կան հորէն հանենք: Չէնկէլը չուվանով հորը կինչեցունեն, իրենք ա չուվանին ծարէն կը բռնեն, կը պաշլայեն քաշել: Չէնկէլը քարին դէմ է առեր: Ուժով քաշելն իքէն, չէնկէլը կազատվի, ամա իրենք ալ ռեր-նուն վրա վար կիյնան: Կը նային լուսունկան երկինքն է: – «Լուսուն-կան հանեցինք ամա, մեր ռոը գնաց» կըսեն:

(Թեոդիկից)

[1] Առակիս միտքն այն է, թե ամենալավ լուղորդն էլ մի օր կխեղդվի.   վ ընավ չմտնողը ծովի վտանգից ազատ է:

51

Կնիկ մը դրացինին հավը գոխծեր, խազանը դրեր կեփէ կոր էղեր: Դրացինը կուքա կը հարցունէ քի «Հավս հոս էր էկեր, ի՞նչ էղավ»: Կնիկն ա կըսէ քի՝

Էփի էփի էփն ի վրան,
Ճիվերը տնկած, խափախն ի վրան,
Վով օր առավ քուկին թավուխ,
Հոքին էրթա արքայութին:

Դրացինն ալ կը լսէ, գիտէ քի էրթում կընէ կոր.

– Ամա՜ն քուրուկ, էրթում մըներ, կըսէ:

(Թեոդիկից)

52

Թաքավորը կիվէճ մը օսկի դրեր է, սուտ ըսող կը փնտըռէ. վո՛վ քի կրնա սուտ մը ըսել, կիվէճով օսկին անոր պիտի տա: Ամմէն մարթ կուքա, սուտ բան մը կըսէ: Թաքավորը մտիկ կընէ. «չիտակ է» կըսէ, օսկին չի տար:

Մարթուն մէկն ա կուքա կըսէ քի՝

– Թաքավոր, կըսէ, ատ կիվէճ մը օսկին իմին հարըս տուվեր է հօրըթ, քի դուն ա ինծի տաս:

– Սուտ է, կըսէ թաքավորը:

– Սուտ է նէ՝ սուտ, կըսէ:

– Չէ՛, չէ՛, չիտակ է:

– Ճիտակ է նէ տուր:

53

Սուլթան Մահմուտը պօշ խօսող կը փնտըռէ: Վո՛վ կուքա, ի՞նչ կըսէ, ըսածը բանի մը կըլմանի: Էն ետկը՝ մէկը կուքա, կըսէ քի՝

– Սուլթան Մահմուտ, սէնին պապան Պուրսայա կիթմի՞շ մի (քո հայրը Բրուսա գնացե՞լ է):

– Յօք (ոչ), կըսէ սուլթանը:

– Պէնիմ պապամ տա կի՛թմէմիշ (իմ հայրս էլ չի գնացել):

Թաքավորը ասոր ըսածին կը հավնի:

Հիմա ալ՝ եփոր մէկը պօշ խօսկ խօսի, «սէնին պապան Պուրսայա կիթմի՞շ մի» կըսեն:

54

Սուլթան Մահմուտը թէմպէլհանէ մը չըներ է, փիւթիւն թէմպէլները հոն լեցուցեր է: Կուտնն կը լմնն փիւթիւն օրը կը պառկին էղեր: Թէմպէլին մէկը քովի պառկողին ըսեր է քի՝ էկու տեղերնիս փոխենք, էս քուկին տեղըթ գամ, դուն ալ իմին տեղըս:

Ան ըսեր է քի՝ Ամա՜ն, խուղէնմիշ ա չես ըլլար կոր, ըսեր է:

Թէմպէլը չատ աղաչեր է, էտ՝ նետկը տեղերնին փոխեր էն:

— Է՜, ըսեր է թէմպէլը, մարթ ըսածըթ խուչի պէս է: Վո՜ւր էինք, վո՜ւր էկանք:

Սուլթանը ուզեր է քի՝ էտ՝ թէմպէլը վո՛վ է՝ գիտնա: Օր մը թէմպէլհանէին կրակ է տուվեր: Փիւթիւն թէմպէլները պաշլայեր էն փախճելու: Թէմպէլին մէկը պառկեր է, տեղէն չէ՛րներար կոր: Կուքան կըսեն քի՝

— Կէրինք կոր, փախի՛ր:

— Դէյօր քի օտկիս թըռնախին ծայրը չէրի նէ՝ տեղէս չեմ էլլար, ըսեր է:

Սուլթանը հասկըցեր է, քի՝ էտ՝ թէմպէլը աս է, ամմէնուն ճամփա տուվիր, աս մէկը պահեր է:

Ասոր կըսեն սուլթան Մահմուտ թէմպէլի:

55

Տէրտէրին մէկը փիլոն մը ունի էղեր, կը հաքնի կը հաքնի կը հիննա, թէրսը չիտակ կընէ կը հաքնի, նորէն կը հիննա, քանի մը տարիէն պօյայի կուտա, նորէն կը հաքնի, կարկըտան կընէ նորէն կը հաքնի, էտ՝ նետկը ա՛լ հաքնելու չըլլար նէ, վարտիք կը չընէ կը հաքնի: Օր մը վրան կը նայի, կըսէ քի՝

— Ատենով էիր փիլոն պատվական,
Հիմա էղար կոկովիս աման:

ԺԵ

ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ ԿԱՄ ՄԱՍԱԼՆԵՐ

1

ԾՈՎԻՆ ՏԱԿԻ ԹԱՔԱՎՈՐԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մեկը կա մեկը չիքա, ծովին տակը մէկ սառայ մը կա էղեր: Աս սառայէն մէչէն ալ աղվոր թաքավորի մը տղա կա էղեր, մէյ մըն ա իրեն լալան: Աս լալան ա ըէյլէկ է էղեր:

Օր մը լալան թաքավորին տղուն կըսէ քի «Ինչո՞ւ չես կարքըվեր» կըսէ նէ, «Նայէ էս ինչ աղվոր էմ, ինծի պէս աղվոր ախճիկ մը գտնաս կըսէ նէ, կկարքըվիմ» կըսէ: Լալան ա կըսէ քի «Էս կը գթնամ» կըսէ: Քանի մը օրվան կերակուրներ կեփէ լալան, քի իրեն հոն չեղած ատենը տղան ուտէ, անկէ ետկը տղուն կըսէ քի «Էս պիտի էրթամ, կըսէ, տասնըհինգ օրէն գտնամ՝ գտնամ, չգտնամ նէ՝ կելլամ կուքամ» կըսէ: Կելլա ծովին տակէն թուելով մէկալ քէնարը կելլա: Քիչերները քիրէմիտներուն վրա կպառկի, ցորեկներն ա կերթա ախճիկ կը փնտռէ: Տասնըհինգ օրը կը լմննա, չգտնար նէ, կելլա նորէն տուն կուքա: Տղան ա կըսէ քի «Տեսա՞ր չգտար» կըսէ: Քանի մը օրէն նոըէն լալան կըսէ քի «Էս նորէն պիտի էրթամ, նորէն տասնըհինգ օրէն կուքամ» կըսէ, նորէն կելլա կերթա, նորէն չգտնար, կելլա տուն կուքա:

Քանի մը օրէն նորէն կերթա փնտռելու: Օր մըն ա ծառի մը վրա նստեր է, կը նայի քի այդ ծառին դիմացի տունին փէնճիրէին առչևը նստեր է, կը նայի քի այդ ծառին դիմացի տունին փէնճիրէին առչևը աղվոր ախճիկ մը նստեր է, քէրկէֆ կը բանի կոր: Հէմէն կը թռի կերթա, քիթովը ճամը կը կոտրէ, ախճկանը մազերէն կը բռնէ, կռնակը կառնէ, չիտակ ծովին քէնարը կը բերէ: «Գոցէ աչկերըտ», կըսէ ախճըկանը, ծովին տակը կմտնա, տակէն կտանի տուն: Թաքավորին տղան ա կնայի քի իրեն պէս աղվոր, լուսի պէս ճերմակ ախճիկ մըն է, հետը կը կարքըվի, տասը օր, տասը քիչեր հարսնիք կընեն:

Անկէ ետկը ամմէն քիչեր քի կը պառկին նէ, մանչուն իլէն ախճըկանը օտկին տակը մէյմէկ մոմ կը վառի էղեր: Քիչեր մըն ա, ինչ կընէ

չխտեմ, ընտոր կըլլա, ախճիկը մոմը մանչուն օտկին մենծ մատին վրա կը կաթեցունէ։ Ասիկա տղուն թըլըսըմն է էղեր։ Նէ՛ կաղէկնա, նէ՛ կըռընտնա էղեր։ Իլաճը կը գտնան նէ կաղէկնա, ամա ի՞նչ գիտեն վո՛ւր կը ծախեն։ Հեմէն տղան մոմը կաթած ատենը կը պօռա քի «Ամա՜ն, լալա, աս ախճիկը վո՛ւրտեղէն բերիր նէ, նորէն անտեղ տար, չեմ ուզեր» կըսէ։ Լալան ա ախճիկը չալակը կառնէ, ծովին տակէն կանցունէ, կը տանի ծովին մէկալ քէնարը կը հանէ կը ցքէ։

Ան տեղը կը նստի ախճիկը, կը պաշլայէ լալ։ Կուլա կուլա կուլա, քանի կուլա նէ աչկերէն մարքըրիտներ կը թափին։ Անտեղը փիւթիւն մարքըրիտով կը լենա։ Մէյ մըն ա կը նայիս քի, սանտալճի մը կուքա, լացող ախճիկը կը տեսնա, կը մօտենա ախճկանը կըսէ քի՝ «Ախճիկս, ինչո՞ւ կուլաս կոր» կըսէ նէ, ան ա գուլխուն էկածը ծարէն ծարը կը պատմէ։ Սանտալճին ա մարքըրիտները կը ժողվէ, ախճկանն ա «էկու իմ տունս» կըսէ, կառնէ իրեն տունը կը տանի։ Կառնէ մարքըրիտները, կը տանի կը ծախէ, աղվոր մը կը զէնկիննա։ Ախճկանն ա կըսէ քի «Դուն ընծի ասանկ զէնկինցուցիր նէ, է՛ս ի՛նչ ընեմ, ի՛նչ տամ քեզի» կըսէ։ Ան ա «Հի՛չ բան մը չեմ ուզեր, մինակ ինծի ծախէ» կըսէ։ «Ա՛խճիկս, կըսէ սանտալճին, ինչո՞ւ ծախեմ քեզի, կըսէ, մեխկը չե՞ս. իշտէ քեզի սա՛ կառնեմ, նա՛ կառնեմ»։ «Չէ՛, կըսէ ախճիկը, ես նէ՛ օսկի կուզեմ, նէ ա պաշխա բան կուզեմ, մինակ ինծի պիտի ծախես» կըսէ։ Է՛հ, ան ա ի՛նչ ընէ, կը տանի, չարնաչար, ուզէ չուզէ ախճիկը կը բռնէ կը ծախէ։

Ատ գացած տեղը խոշոր սուֆա մըն է էղեր, մէջն ա լեցուն ախճիկներ կան էղեր։ Աս ախճիկն ա կը բռնեն, ատոնց մէջը կը դնեն։ Ախճիկը կը նայի քի ամմէնն ա «Սո՜ւս, սո՜ւս, սո՜ւս» կըսեն վիրա։ Մէկուն կը դառնա կը հարցունէ քի «Ինչո՞ւ ասանկ վիրա սո՜ւս, սո՜ւս, սո՜ւս կըսէք կոր» կըսէ նէ, «Յա՜, կըսեն, աս տեղի թաքավորին տղան խայիպ էղած է, կըսեն, ասոր համար թաքավորն ա առապ մը բռնած է քի գտնա։ Մենք ա անկէ կը վախնանք, սուս կըսենք քի առապը հոս չիքա տէյի»։

Իրինկուն կըլլա, աս ախճիկները ամմէնքն ա իրենց օտանըրը կերթան կը պառկին։ Մէյ մըն ա առապը կուքա, ամմէն օտաներէն ներս կը նայի, կը տեսնա քի ախճիկները պառկեր են նէ, դուռները կը կղպէ կերթա։ Առտուն ա կուքա, դուռները կը բանա։ Ամմէն օր ասանկ կընէ էղեր առապը։

Օր մըն ա իրինկուն կըլլա, ախճիկը չը՛ պառկիր, խոշոր պէպէք մը կը չնէ, իրեն տեղը տէօշէկին մէջը կը պառկեցունէ, ինքն ա կերթա տեղ մը կը փախվըտի։ Մէյ մըն ա կը նայի քի առապը կուքա կոր,

ճիտն ա չատ մը բալլինքներ կախած։ Ճանկըլ-ճունկուլ կուքա առաջը, օտաներէն ներս կը նայի քի ախճիկները պառկած են, դուռները կը կղպէ։ Աս ախճկանը օտան ա կը նայի, չը՛ հասկնար քի տէօշէկին մէջինը պէպէք է, ան դուռն ա կը կղպէ։ Մէրդիվէններէն վար կիջնա, կերթա, աս փախվըտված ախճիկն ա էտեւէն։

Առապը կերթա, կերթա, ախճիկն ա էտեւէն։ Մութվախը կիջնա, կտոր մը հաց կառնէ առապը, խռպաճ մըն ալ կառնէ, կէնէ կերթա, ախճիկն ա նորէն էտեւէն կերթա։

էրկուքն ա ասանկ կերթան կերթան, մէյ մըն ա կը նայիս քի խոշոր սուֆա մըն ա կուքա, ատ սուֆայէն ա կասնին, կերթան, կերթան, դուռ մը կուքա։ Առապը չըխըռ-չըխըռ դուռը կը բանա, իրարու էտեւ ներս կը մտնան։ Ներսը խոշոր խօվուչ մըն է էղեր։ Մէյ մըն ա ներսէն «Ամա՜ն առապ, մի՛ քար» տիի ձան մըն է կեյլա։ Առապը կերթա ձա-
նին, ախճիկին ա էտեւէն։ Կը նայի քի տղա մը զինճիլներով կապված է։

Առապը տղուն քովը կէրթա, «Հաց կուզե՞ս» կըսէ։ Ան ա «Կուզեմ, կուչե՛մ ուզեր» կըսէ նէ, նորէն չա՜խ կը զարնէ առապը։ «Կուզեմ, կուզե՛մ» կըսէ։ Շա՜խ, խամչիով կը զարնէ առապը։ Տղան «Չե՛մ ուզեր, զեմ» կըսէ, նորէն կը զարնէ, «Զեմ ուզեր» կըսէ, նորէն կը զարնէ։

Ախճիկը ասոնք տեսա՞վ ա, ինքիրենը կըսէ քի «Թաքավորին խայիպ էղած տղան մո՛ւթլախա աս ըլլալու է» կըսէ, կելլա վեր կերթա։

Առտու կըլլա, առապը կուքա, դուռները կը բանա, ախճիկները դուրս կելլան նէ, աս ախճիկն ա անոնց կըսէ քի «Ես թաքավորին տղան գտա» կըսէ։ Անոնք ա փիւթիւնը մէկանց վրան կը խնդան, «Հատէ խե՜նթ, կըսեն, աս խըտար մարթ չը գտավ տէ, հիմա դո՞ւն էլար գտար» կըսեն։ Ան ա կըսէ քի «Ճանըմ, ձեզի՛ ինչ, թաքավորին ըսէք, թող ընծի էրկու հատ ասկէր տա, ան առապն ա բռնեն կապեն, ես կերթամ կը գտնամ» կըսէ։ Ախճիկներն ա մէկուն հետ թաքավորին խապար կընեն, թաքավորն ա էրկու ասկէր կուտա, առապն ա կը բռնեն զէնճիլներով կը կապեն։

Անկէ ետքը ախճիկը ուրիշներուն հետ կերթա, ատ դուռը կը բանա նէ, ներսէն տղան նորէն «Ամա՜ն առապ, մի՛ քար» տիի կը պօռայ։ Ախճիկը ասկէրներուն կըսէ քի «Կիմանա՞ք կոր, կըսէ, իշտէ աս է թաքավորին տղան» կըսէ։ Քիչ մըն ա առաջ կերթան, նորէն տղան «Ամա՜ն, առապ, մի՛ քար» կը պօռա նէ, ախճիկն ա «Սո՜ւս, ես առապը չեմ» կըսէ։

Ախճիկը իլէ ասկէրները տղուն քովը կերթան, կը նայեն քի զաջիփծեր, անութութենէն՝ քսան տարու տղան չօճուխի խըտար էղեր է։

Ասկէրները տղան կը ճանչնան, հէմէն զինճիլները կը քակեն, տղան կը գրկեն, չիտակ Թաքավորին կը բերեն: Թաքավորը լալով կը պլըվի զավակին, հէմէն ա խապար կընէ քի «Վո՛վ գտավ նէ տղաս, ընծի պիտի բերէք» կըսէ: Ախճիկը կառնեն, Թաքավորին կը տանեն:

Իշտէ ախճիկն ա կը պաշլայէ իրեն ըրածները, տեսածները պատմել: «Վայ կըսէ Թաքավորը, մենք աս առապը առինք քի տղաս գտնա տէի, մէկը խէ ա՛ս է էղեր գոլծողը տէ, կիւզէլիմ զավակս աս հալը ցքեր է, հա՞» կըսէ: Հէմէն հրաման կընէ, առապը կախել կուտա: Ախճըկանն ա կըսէ քի «Ի՞նչ կուզես ընեմ քեզի» կըսէ նէ, ան ա կըսէ քի «Հի՛չ բան մը չե՛մ ուզեր, մինակ ինծի ծախէ» կըսէ: «Ախճիկս, ինչո՞ւ ծախեմ, էս քեզի քովս կը պահեմ, ուզածդ կուտամ» բան, կըսէ Թաքավորը, ամա վորի՞ կըսես: Զէ՛, ի՛լլէ ծախէ՛ ինծի»: Թաքավորին ճարը կը հատնի, էն եոկը կը բռնէ ախճիկը կը ծախէ:

Աս (հ)էղու ալ նորէն Թաքավորի մը տեղ կիյնա ախճիկը: Աս տեղն ալ չատ մը ախճիկներ կան էղեր: Ասոնք ա վիրա կերերան էղեր: Ախճիկը անոնցմէ մէկուն կը հարցունէ քի «Ի՞նչ կա, վիրա ասանկ կերերաք» կըսէ նէ, «Յա՜, կըսեն, աս տեղի Թաքավորին ախճիկը խենթեցած է»: Խոշոր ծակ մը կը ցուցունեն, «Նայէ՛, կըսեն, աս ծակին, աս ծակին մէջը նստած է: Ամէն օր մեզմէ մէկ հոքի աս ծակէն վար կը նետեն քի ատ խենթ ախճիկը ուտէ տէի, ախճիկէն զատ պաշխա բան չուտեր» կըսեն:

Ամէն օր մէյմէկ մէյմէկ ախճիկները կը բռնեն, ատ ծակէն վար կը նետեն: Օր մըն ա սըրան աս ախճըկանը կուքա: Աս ա կը բռնեն, ատ ծակէն վար կը նետեն: Ախճիկն ա հէ՛մէն դիմացի պատին վրա կը ցատկէ կազատի. Ան տեղէն կը պաշլայէ ձառքվըները իրարու զարնել: Խենթ ախճըկան ա քէֆը կուքա, կը խնդա, անութութինը կը մոռնա, ասանկով օրը կասնի:

Էրթէսի օրը մէկ ախճիկ մըն ա կը նետեն, անոր ա փէշէն կը քաշէ, իրեն քովը կառնէ, էրկուքնին մէկ ծափ կը զարնեն, խաղ կը կանչեն, խենթ ախճիկն ա անոր կը նայի, կը խնդա: Ասանկով քանի ախճիկ վար նետեն, փէշերնէն կը քաշեն, իրենց քովը կառնեն, պատին վրա սըրայով կը չարվին:

Ախճիկները կը չատնան նէ, աս ախճիկը պատը քիչ մը կը ծակէ, տեղ մը կը բացվի: Կը նայի քի օյինճախճի մը կասնի կոր: Օյինճախճին կը կանչեն, Թեփ մը կառնեն, կը զարնեն, կը պօռան, խենթ ախճիկն ա հիչ չը խօսիր, էրեսնին կը նայի կը խնդա: Ալթըխս կր նային քի պատին վրա տեղ չիքա նէ, «Քիչերով էլլանք, փութիւ էկանց փախճինք» կըսեն: Քովերնին ա փէնէռ մը ունին էղեր: Ա ը կըսէ

քի «Սըվտեղը հեռուն լուս մը կա, կը վառի կոր, կըսէ, էրթամ սա փէ-
նէռը վառեմ տէ, գամ ձեզի առնեմ փախինք էրթանք» կըսէ: Անոնք
ա «Ակ, չէ՜, մ՛Նրթար: Դուն էրթաս նէ խենթ ախճիկը մեզի կուտէ»
կըսեն: «Զէ՛, չէ՛, կըսէ ախճիկը, մը՛ վախնաք, դուք վիրա ծափ զար-
կէք, անիկա ձեզի չուտեր» կըսէ:

Ախճիկը փէնէռը կառնէ, ծակէն դուրս կելլա, կերթա կերթա, մէյ
մըն ա կը նայի քի խոշոր սախալը մարթ մը նստեր է, խոշոր Թէն-
ճիրէյով բան մը խավուումիչ կընէ կոր: Կմօտենա, կըսէ քի «Պա՛պա,
սա փէնէռս կը վառե՞ս, ի՞նչ խավուումիչ կընես կոր» կըսէ: Ան ա
կըսէ, քի «Աս ինչ Թաքավորին ախճիկը մէկու մը նշանված է, անոր
հետ չկարգըվի տէյի, ճիյէրը խավուումիչ կընեմ կոր, կըսէ: Հիմա ախ-
ճիկը խենթեցած է, կըսէ, էյօր աս Թէնճիրէն տէվիրմիշ ընեմ նէ, կըսէ,
ան ա կաղէկնա» կըսէ:

Ախճիկը կը հասկնա քի ան խենթեցած ախճըկանը համար է, կըսէ
քի «Ակս պա՛պա, կըսէ, ան ախճիկը ասօր կարքըվեցավ, կըսէ: Էս ա
նոր հարսնիքէն կուքամ կոր, կըսէ, դուն պօչ տեղը կաշխատիս կոր»
կըսէ: Ան ա «Վայ, կըսէ, ըսել է քի իմին աշխատանքս պօշը կերթա
կոր, հա՞» կըսէ: Թէքմէ մը կըվերցունէ, զա՛րնելուն պէս Թէնճիրէին,
Թէքէր-մէքէր կը բերէ: Ան սահաթը խենթ ախճիկն ա կեցած տեղը
կաղեկնա, մէկալ ախճիկներուն «Ամա՜ն, էս ա քովերնիթ քա՞մ» կըսէ:
Ախճիկն ա փէնէռը կը վառէ, մարթն ա «Ա՛փէրիմ ախճիկս քի ըն-
ծի խապար բերիր» կըսէ: Ախճիկը վառած փէնէռը կառնէ, կը վազէ
կուքա: Ախճիկները կը տեսնան, խենթեցածին կըսեն քի «Ամա՜ն,
կըսեն, աս ախճիկն ա վեր էլլալ, մերին քովը գալ կուզէ կոր, կըսեն,
Թող կուտա՞ս» կըսեն: Ան ա «Թող գա՛, Թող գա՛» կըսէ, ախճիկը վեր
կառնեն, անկէ եոկը Թաքավորին կիմացունեն քի, «Ախճիկըտ ըղըտ-
ծավ» կըսեն:

Թաքավորը ախճիկները վեր հանել կուտա, «Վո՛վ աղէկծուց նէ,
ան ախճիկը ինծի բերէք» կըսէ: Անոնք ա աս ախճիկը կը բռնեն, Թա-
քավորին դիմացը կը հանեն: Թաքավորը կը հարցունէ քի «Ախճիկս,
ի՞նչ տամ քեզի» կըսէ նէ, ան ա կըսէ քի «Հի՛չ բան մը չեմ ուզեր,
ինծի ծախէ» կըսէ: Թաքավորն ալ չէ-մէ կըսէ, կը նայի քի չը՛ըլլար կոր
նէ, կը բռնէ կը ծախէ:

Աս անքամ ա էզաճիի մը քով ախճիկը աշկերտ կերթա: Առչի օրը
մէկը կուքա, չիշէներուն անունները կը սորվեցունէ, իշտէ աս չիյտեմ
ինչի իլաճ է, մէկ չիշէ մըն ա կուքա քի, կըսէ, ասինչ Թաքավորին
տղուն ոտկին մատին վրա մոմ կաթած է, ասիկա քսես նէ կաղէկնա»
կըսէ: Ախճիկը կը հասկնա քի էրկանը ոտկին մատին իլաճն է, չիշէին

պիչիմը միտկը կը պահէ: Մարթը կըսէ քի «Աս չիչէնները ամմէն օր պիտի թէմուսծուննս, կէնէ տեղը դնեն պիտի» կըսէ, անկէ ինք ա կելլա կերթա:

Ալսճիկն ա ատ էրկանը իլաճին չիչէն առածին պէս, կելլա ծովին քէնարը կերթա, «Լա՛լա, Լա՛լա, կը պօռա, էկո՛ւր, էրկանս իլաճը գտա, էկո՛ւր» կըսէ: Տղան տաճա հալէ կը տանջըվի կոր էղեր, ասիկա կիմանա նէ «Լա՛լա, գնա՛ նայէ՛, ալսճիկը բերեր է» կըսէ: Լալան կերթա՛, ալսճիկը կառնէ, նորէն ծովէն կանցունէ, կը բերէ տղուն քովը: Իլաճը կը դնեն, ոտկը կաղէկնա, նորէն տասը օր տասը քիչեր հարսնիք կընեն, ա՛լ աղէկ մը կապըրվին:

2

ԻՒՋ ԹՈՒՌՈՒՆՃԼՈՒԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ թաքավոր մը կա: Աս թաքավորը իրեք տղա ունի էղեր. մէկ ալ պալսճա մը: Աս պալսճային մէջն ա աղվոր թուռունճի մը ծառ կա էղեր, տարին մինակ իրեք հատ թուռունճ կուտա էղեր, ամա հիչ մէկը չը՛ կրնար ասոր տուված թուռունճները փուրցուներ էղեր, չինքի աս պալսճէին մէջը դև մը կա էղեր, թող չի տար էղեր: Մարթ մը թուռունճին ծառին մօ՛տենալուն պէս կը լպպէ էղեր:

Թաքավորը մենծ տղան կը խրկէ քի թուռունճները փուրցունէ, չը՛ կրնար՝ կը մեռնի: Ետկը օրթանճա տղան կը խրկէ, ան ա չը՛ կրնար՝ կը մեռնի: Էն ետկը պզտիկ տղան կը խրկէ:

Աս տղան սիլահները կը հաքնի, ձինը կը նստի, կերթա, դևը կը զարնէ, պալսճէն կը մտնա, ծառին իրեք թուռունճներն ալ կը փուրցունէ, պիտի բերէ:

Բերելն ի քէն, ճամփան կըսէ քի «Սըվոնցմէ մէկ հատը կտրեմ նայիմ ընտո՞ր բան է» կըսէ: Կը կտրէ, հէ՛մէն մէջէն աղվոր ալսճիկ մը կելլա, «Ջո՛ւր, ջո՛ւր, ջո՛ւր» կըսէ, ջուր չիքա, խայիփ կըլլա, կը մեռնի: Մէկա՛լը կտրեմ նայիմ ընտո՞ր բան է կըսէ: Դանակը կը հանէ, ան ա կը կտրէ, նորէն անանկ աղվոր ալսճիկ մէն է կելլա, «Ջո՛ւր, ջո՛ւր, ջո՛ւր» կըսէ: Է ջուր չիքա, կինա կը մեռնի:

Տղան ա կըսէ քի «Աս մէկալն ա ջուրի մը քովը տանիմ կտրեմ, նայինք ի՞նչ պիտի ըլլա» կըսէ: Չէշմէին քովը կերթա, թասը ջուր կը լեցունէ, դանակը կը հանէ, թուռունճը կը կտրէ, ալսճիկը մ[illegible] կելլա, «Ջո՛ւր, ջո՛ւր, ջո՛ւր» ըսած ատենը, հէմէն կը բռնէ, թաս[illegible]չը կը խօթէ:

Թասին մէջը կը խօթէ, ալսճիկն է կոլսճընեա, կելլա կը կայնի: Չէշմէին էտին սէվլի մը կա էղեր: Տղան կըսէ քի «Դուն հոս աս ծառին վրա էլիր նստէ տէ, էս ա էրթամ աղվոր առապա մը բերեմ, քեզի տանիմ» կըսէ: Տղան կելլա հօրը՝ թաքավորին սառայը կերթա քի առապան բերէ տէ, մէջը նստին մէկտեղ էրթան: Ալսճիկն ա վերը՝ ծառին վրա նստած կը պէքլէէ:

Փաշային մէկն ա առապ խալայըլս մը ունի էղեր: Ատ արա էրկու խանամթա կուտան ձառքը, չէշմէն կը ղրկեն քի էրթա ջուր բերէ: Խալայըլսը կուքա, խանամթանները կը դնէ քի չէշմէէն ջուր պիտի լեցունէ, ջուրին մէջը կը նայի քի աղվոր ալսճկան մը շուքը լուսի պէս զարկեր է, փառըլ-փառըլ կը վառի կոր: Խալայըլսը գիտէ քի իրեն շուքն է, «Վա՜յ, կըսէ, էս ասանկ աղվոր ալսճիկ մը ըլլամ տէ, ատ սևսէպէթներուն տունը ջուր կրեմ» կըսէ, խանամթանները բը՛ռնածին պէս գետինը կը զարնէ, ցրեխ ցրեխ կընէ կը կոտրտէ, ինքն ա կելլա տուն կերթա:

Տունէ ա կըսեն քի «Վո՞ւր է ջուրը, ինչո՞ւ չը բերիր» կըսեն նէ, ան ա կըսէ քի «Յա՛, կըսէ, էս ասանկ աղվոր ալսճիկ մը ըլլամ տէ, դուք ընծի ջո՞ւր բերել տաք» կըսէ: Անոնք ա կը տանին, այնային մէջը քիվլէթը կը ցուցունեն: «Կը տեսնա՞ս կոր, ի՛նչ մունտառ ալսճիկ էս, կըսեն, հատէ գնա ջուրը բեր» կըսեն, խանամթանները նորէն ձառքը կուտան, չէշմէն կը խըրկեն:

Առապը կերթա չէշմէն, կը նայի քի նորէն ան շուքը ան տեղն է: Ալսճիկն ա վերէն նստած տեղէն քո՛թ կընէ կը խնդա նէ, առապը վեր կը նայի քի, ի՜նչ տեսնա՜, աղվոր, լուսնի պէս ալսճիկ մը ծառին վրա նստեր է: «Վա՛ր ինչիր» կըսէ առապը ալսճըկան նէ, «Չէ՛, դո՛ւն վեր էլիր» կըսէ: Առապը վեր կելլա, ալսճըկանը քովը կը նստի: Ալսճիկն ա առապին «Էս հոքներ էմ, քիչ մը գլօխս ծունկիտ դնեմ տէ, քնանամ, կըսէ, ամա մազերուս մէջը թօփլու մը կա, անոր չը դպիս, կըսէ, չին-քի էյէր քի ատ թօփլուն առնես տէ, ծոխս ծռմռտկիս նետես նէ, էս ա խուշ կըլլամ կը թռիմ» կըսէ: Ալսճիկը քը՛նանալուն պէս, խալայըլսը թօփլուն կը հանէ, կը ծռմռկէ կը նետէ: Ալսճիկն ա հէմէն խուշ կըլլա կը թռի:

Մէյ մըն ա թաքավորին տղան կուքա, կը նայի քի ան աղվոր՝ լուսի պէս ալսճըկանը տեղ, կէս քիչերվան պէս սև առապ մը նստեր է: «Աս ի՛նչ բան է» կըսէ, նէ, «Յա՛, կըսէ առապը, դուն ընծի աս արևներուն մէջը ցքեցիր քացիր նէ, չսևնայի, ի՞նչ պիտի ըլլայի» կըսէ: Տղան կը հասկնա քի աս ան ալսճիկը ըլլալու չէ, ամա ի՞նչ ընէ, նորէն կառնէ սառայը կը տանի: Քիչերն ա պառկած ատեննին տղան իրենց օրթան խըլըճ մը կը դնէ քի մարմիննին իրարու չդպճի:

Ան խուշն ա ամմէն առտու Թաքավորին պախճէն կուքա, ծառի մը վրա կը նստի, «Պա՛հճէպան, պա՛հճէպան» կը պօռա: Պախճէպանն ա «Նէ՞ տիր» (ի՞նչ կա)» կըսէ նէ, ան ա «Առապ քըզը ույո՞ւյօր (առապ ախճիկը կը քնանա՞ կոր)» տիի կը հարցունէ: Պախճէպանն ա «Ույո՛ւյօր (կը քնանա կոր)» կըսէ նէ, «Ույուսո՜ւն, ույուսո՜ւն, քէօթիւ կիւնլէ՜ր կէօրսիւն (Թող քնանա՜, Թող քնանա՜, գէշ օրե՜ր Թող տեսնա)» կըսէ խուշը, կը Թռի կերԹա, ծառն է կը չորնա:

Մէկալ առտու կուքա «Պա՛հճէպան, պա՛հճէպան» կըսէ: «Նէ՞ տիր» կըսէ պախճէպանն ա. «Փատիշահ օղլու ույո՞ւյօր (Թաքավորին տղան կը քնանա՞ կոր)» կըսէ խուշը. «Ույույօր» կըսէ պախճէպանն ա նէ, «Ույուսո՜ւն, ույուսո՜ւն, կիւլ տալլարը՜ քուռուսուն (Թող քնանա, Թող քնանա, վարդի ճուղերը Թող չորնան)» կըսէ, կը Թռի կերԹա: Մէյ մըն ալ կը նային քի ծառն է կը չորնա:

Ան ատեն պախճէպանն ա կը նայի քի աս խուշը փիւԹիւն ծառերը պիտի չորցունէ նէ, խուշը բռնէ տիի փիւԹիւն ծառերուն վրան ալ Լօքսէ կը դնէ: Խուշը երԹէսի օրը նորէն կուքա, «Պա՛հճէպան, պա՛հճէպան, առապ քըզը ույո՞ւյօր կըսէ: «Ույո՛ւյօր», կըսէ.– «Ույուսո՜ւն, ույուսո՜ւն, քէօԹիւն կիւնլէր կէօրսին» կըսէ, պիտի Թռի էրԹա նէ, կը կախվի կը մնա: Պախճէպանը խուշը կը բռնէ, Թաքավորին տղուն կը տանի կուտա: Ան ա օսկի խաֆէսի մը մէչ կը դնէ, սառային Թավանէն կը կախէ:

Առապը կը հասկնա քի աս խուշը ան ախճիկն է, սուտ հիվանտ կըլլա, տէօշէկին տակն ա մախառնա կը լեցունէ, քանի աստին անԹին կը դառնա նէ, մախառնաները չաԹըռ չաԹըռ կը կոտրտին, ինքն ա կըսէ քի «Ամա՜ն, ամա՜ն, օսկորներս կը կոտրտին կոր» կըսէ: Թաքավորին տղան ա հէքիմ կը բերէ, հէքիմը առապին օտան կերԹա, ան տեղն ա մէ՛կը չիքա էղեր, առապը հէքիմին կըսէ քի «Բեզի ա՛ս խըլտար օսկի կուտամ, Թաքավորին տղուն ըսէ քի, կըսէ, մինչև օր աս խուշը չկտրես, սիրտը քիւլպաստը չընես, չկերցուննես նէ, աս հիվանդը չըղընտնար ըսէ» կըսէ:

Հէքիմը կերԹա Թաքավորին տղուն կըսէ քի «Աս խուշը էյօր կըտրես, սիրտը էփես, հիվանդին կերցուննես նէ, կըսէ, հիվանդը կաղէկնա: Չէ նէ պաշխա չարէ չիքա» կըսէ: Թաքավորին տղան ա ի՞նչ ընէ, ուզէ չուզէ խուշը կը կտրէ, սիրտը կեփեն, առապին կը կերցուննեն, առապն ա կաղէկնա:

Ամա խուշը կը կտրեն նէ, կտրած տեղը արունը կը ցատկէ, ան արունը ցատկած տեղը սէվլիի մը ծառ կը փսնի: Թաքավորին տղան կը նայի քի աղվոր ծառ մըն է, չը՛ կտրեր ծառն ա աղվ մը կը մեղնա, կո՜ճ կո՜ճ կը խօսի:

Առապը կը հասկնա քի ախճիկը ասոր մէչն է տէ, օր մը մո՛ւԹլախա պիտի էլլա, ինչ ընէ, անոր համար նորէն սուտ հիվանտ կըլլա: Հէքիմ կը բերեն նէ, հէքիմին գաղտուկ կըսէ քի աս խըտար օսկի կուտամ, Թաքավորին տղուն ըսէ քի, էյօր աս սէվլիին ծառը կտրտես տէ առապին քարյօլա մը չնես նէ, կաղէկնա, չէ նէ չաղէկնար ըսէ» կըսէ: Հէքիմն ալ անանկ կըսէ, սէվլիին ծառը կը կտրեն, քառյօլա կը չնեն, առապը մէչը կը պառկի, սէօղտէմ կաղէկնա: Ամա քառյօլան չնած ատեննին, ախկատ մը կասնի կոր էղեր տէ, ախկատը կը տեսնա քի սէլլին ծառը կը կտրեն կոր նէ, «Մէկ տալ մըն ալ ընծի տուվէք» կըսէ: Թաքավորին տղան ա կը մեխկընա, տալ մըն ա կը հանէ ախկատին կուտա:

Ախկատը տալը կառնէ, տուն կը տանի, ամա չը՛ վառեր, մասային վրա կը դնէ: Իրինկունը տուն կուքա, կը նայի քի գետինը ավլըված, Թապախները սրփըված, չորս Թարաֆը Թէմիզծուցած է: Շաշմիշ կըլԹապախները սրփըված, չորս Թարաֆը Թէմիզծուցած է: Շաշմիշ կըլլա կը մնա. «Աս վո՞վ է ըրեր» կըսէ ինքիրենը, տունին մէչ ա մարԹ չիքա քի, պարէմ ան ընէ» կըսէ:

Մէկալ իրինկունը կուքա, կը նայի քի նորէն առչի օրվան պէս ավլըված, սրփըված, Թէմըզծուցած է: «Էս աս բանը ընողը պիտի գըտնամ» կըսէ, դռանը էտևը կփախվըտի: Մէյ մըն ալ կը նայի քի ատ տալին մէչէն աղվոր ախճիկ մը կելլա, ավլը ձառքը կառնէ, պիտի ավլէ նէ, մարԹը հէ՛մէն Թևէն կը բռնէ. «Ամա՜ն, կըսէ ախճիկը, ընծի մի՛ մեռցուններ տէ, ի՞նչ կուզես նէ ըրէ՛ կըսէ: «Չէ՛, կըսէ ախկատը, էս քեզի բա՞ն մըն ա չեմ ըներ» կըսէ: Ախճիկը կպաշլայէ, իր գուլխէն անցած դարցածը փիւԹիւն ախկատին կը պատմէ, ախկատն ա ախճիկը կառնէ Թաքավորին տղուն կը տանի)[1]:

Թաքավորին տղան առապին կըսէ քի «Ձին կուզես մի, խըլըճ կուզես» կըսէ: Առապն ա «Էս խըլըճը ինչ պիտի ընեմ, ձին կուզեմ, կըսէ, անոր տամ տէ աչմի պաշխա մարԹու քով ծառայուԹյան էրԹամ նէ, անոր տամ տէ աչմի պաշխա մարԹու քով ծառայուԹյան էրԹամ նէ, առապին[2] մազերը ձինին կը մտնամ» կըսէ: Թաքավորին տղան ա առապին[2] մազերը ձինին կը մտնամ» կըսէ: Թաքավորին տղան ա առապը չան սապօչին կը կապէ, լեռնէ լեռ, լեռնէ լեռ կը վասծունէ, առապը չան սապօչին կը կապէ, լեռնէ լեռ, լեռնէ լեռ կը վասծունէ, առապը չան սապօչին կը կապէ, քառսուն օր, քառսուն քիշեր տակ կըլլա: Մէկալ ախճըկան հետ ալ քառսուն օր, քառսուն քիշեր հարսնիք կընէ:

1 Անկյունավոր փակագծի մեջ առնված մասի տեղ տարբերակը պատմում է, Թե արարը մի մանկիկ է ունենում և Թագավորի տղից խնդրում է, որ նոճու փայտերով մանկիկի համար օրորոց չինի: Երբ նոճին կտրում են, աղջիկը դուրս է գալիս:

2 Նախորդ տարբերակը ավելացնում է մանկանն էլ:

3

ԸՍԿԱՌՓԻՆԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ մար մը կա էղեր: Աս մարը իրեք ախճիկ ունի էղեր: Ասոնք ամմէնն ա տիվալ կը բանին էղեր: Օր մը խապալա կը բռնեն տէ կըսեն քի «Վո՛վ քի ամմէնէն ետկը մնա նէ, անոր գլօխը պիտի կտրենք» կըսեն: Կը բանին կը բանին, ամմէնքն ալ կապալանին կը լմնցուննն, էն ետկը մարերնին կը մնա: «Հատէ, կըսեն էրկու մենծ ախճիկները, քուկին գլօխտ պիտի կտրենք»: «Չէ՛» կըսէ պըզտիկ ախճիկը, կուլա կը պօռայ: «Իրենք անքամի բռննք» կըսէ: «Փէք աղէկ» կըսեն անոնք ա, իրեք անքամի խապալա կը բռնեն: Կը բանին կը բանին, իրեք անքամուն ա մարը ամմէնէն ետկը կը լմըննա: «Է՛Հ, ա՛լ թըլս չը՛ըլար, կըսեն ախճիկները, մո՛ւթըլախս գլօխտ պիտի կըտրենք» կըսեն: Նորէն պզտիկ ախճիկը թող չի տար, կուլա կաղաչէ, «Մը՛ կըտրէք» կըսէ, բան կըսէ, ամա, ան մէկալ էրկու քուրերը մտիկ չեն ըներ, մօրերնուն գլօխը կը կտրեն, կը տանին պախճէին մէկ պուճախը կը թաղեն:

Հիմա աս պզտիկ ախճիկը սևեր կը Հաքնի, սուքը կը մտնա, ամմէն ատեն պախճէն կերթա, մօրը վրա կուլա էղեր: Ամա մէկալ ախճիկներուն Հիչ Հոքը պիլէ չէ, կը խաղան կը խնդան էղեր: Էյօր քի պզտիկ քուրերնուն ալ լալը տեսնան նէ, կը բռննա աղվոր մը կը ծեծեն էղեր:

Օր մըն ա տեղ մը մենծ Հարսնիք մը կա: Ախճիկները կնլլան կՀաքվին կը սքվին, կնլլան Հարսնիք կերթան: Պզտիկ քուրերնին չէ՛րթար: Անոնք ա «Հատէ խենթ, դո՛ւն ա, ... Հա՛, մի՛ քար տէ՝ գնա պախճէն մօրտ վրա լաց» կըսեն, կը ցքեն կերթան:

Քուրերուն էրթալէն ետկը, աս պզտիկ ախճիկը կնլլա պախճէն կերթա, մօրը վրա կը նստի կուլա՛, կուլա՛, կուլա: Շատ մը լալէն ետկը, միտկովը ինքիրենը կըսէ քի «Հա՛տէ, սա մօրս քերեզմանը փորեմ տէ, նայիմ մարս ի՞նչ է էղեր» կըսէ: Խազման կը բերէ, քիչ մը կը փորէ, ավոր չիֆտ մը ըսկարփին կնլլա: Քիչ մըն ա կը փորէ, աղվոր խաթ մը ֆիստան, քիչ մըն ա կը փորէ, ըսելն իքէն, իչտէ աս չօրապ է, աս չափխա է, աս միտօ է: Էրկան չըննք, իչտէ ասանկ Հաքվելու-սքվելու թախըմ մը ծանրը ծանրը բաներ կնլլա: Ախճիկն ա աս բս[illegible] կառնէ, կնլլա վեր, այնային դիմացը կասնի, փիւթիւն կը Հաքն[illegible] սքվի, կնլլա չի՛տակ Հարսնիքին տունը:

Հարսնիքին տունէն կը նային քի աս ինչ ծանրը տեղէ, մենծ տեղէ Հարս է: «Հէմէն իրար կասնին: Իչտէ աստին Հրամմեցէք, անթին Հրամմեցէք», կը տանին չանիչիրին մէջը, սէտիրին վրա, փառավոր մը կը փազմեցուննն: Ախճիկը կը նայի քի իրեն քուրերն ա Հոն են, ամա անոնք չեն ճաչնար ասիկա: Ասիկա անոնք կը ճաչնա, ամա Հիչ ինքըզինքը չը՛ ճանծծուններ: Ախճիկը էփ աղէկ մը Հոն կենալէն ետկը, ալթըլս իրինկուն պիտի ըլլա նէ, կնլլա տուն գալու:

Տուն պիտի գա, սօխախին դուռնէն դուրս էլլալն իքէն, ոտկն է տեղ մը խիչմիչ կըլլա, ըսկարփինին թէքը ոտկէն կիյնա: Ախճիկն ա ալթըլս ան խալապալըխին մէջը չի՛ պիտի ծռի տէ առնէ յա, կնլլա ասանկ թէք ոտկ թէք օտք տուն կուքա: Լաթերը կը Հանէ, կը տանի նորէն ան տեղը կը թաղէ, ինք ա առաջվան լաթերը կը Հաքնի, փէնճիրէին առջին կասնի, կը պէքլէ քի քուրերը գան:

Քիչ մը ետկը քուրերը կուքան: «Նա խենթ, կըսեն պզտիկ քուրերնուն, Հարսնիք չէկար տէ ինչ Հասկըցար: Անտեղ ասանկ աղվոր, ասանկ ըրընտիկ Հարս մը էկավ քի ալթըլս մութ տուններուն լուս կուտա: Ամմէնքը վրան խայրէնմիչ էղան, մաթ մնացին», կըսեն, ան տեսնալո՛ւ բան էր, չէկար տէ ինչ էղավ: Իչտէ դուն ա գայիր նէ, կը տեսնայիր», կըսեն: Ախճիկն ա «Ինչ ընեմ, ինծի՛ ինչ, աղվոր է նէ իրեն: Էս տեսնալ չեմ ուզեր» կըսէ:

Ամա աս ախճիկները Հարս կըսեն կոր նէ, իրենց պզտիկ քուրերնուն Համար է: Իրենք չէյտնն ա՛. պզտիկ ախճիկը կը Հասկնա, ամա Հիչ օրթան չը՛ Հաններ:

Մէյ մըն ա Հարսնիքը կը լմննա, ամմէն մարթ տեղը, փիլավին եղը: Ամմէն մարթ էրթալէն ետկը, կնլլան քի տունը թէմիսծուննն: Թէմըսծուննլն իքէն աս ըսկարփինին թէքն ա ձառվընին կասնի: Կը նային, աս ինչ խըլյալս, աս ինչ ծանրը բան է. «Ասիկա մութլախս թագավորին սառայէն մէկունը ըլլալու է» կըսեն, կը տանին թագավորին կուտան քի «Աս ըսկարփինը տունը մոռցեր էք» տէյի:

Թագավորը սկարփինը ձառքը կառնէ, կը նայի քի իրենցը չէ: «Ամմա, կըսէ, աս ինչ Հարուստ մարթ ըլլալու է քի, ասանկ ըսկարփին մը Հաքնի» կըսէ: Հէմէն թէլլալ մը կկանչէ, «Ա՛ռ սա ըսկարփինը, կըսէ, տար ամմէն տուն պտըտծուր, կըսէ, նայէ՛, վո՛ր ախճըկանը ոտկին ըլլա նէ, ան ախճիկը առ, չիտակ Հոս ընծի բեր» կըսէ:

Թէլլալը կնլլա կերթա, փախտէն ա էն առաջ աս ախճիկներուն դուռը կը չալէ: Ախճիկները վար կիջնան, դուռը կը բանան: Թէլլալը կըսէ քի «Հաքէք աս ըսկարփինը, կըսէ, վորերնո՛ւթ ոտկը ըլլա նէ, անիկա առնեմ թագավորին պիտի տանիմ» կըսէ: Ա՛ս ըսելուն, մէյ

մըն ա պզտիկ ախճիկը մէրտիվէնէն վար կիչնա քի նայինք ի՞նչ կուզէ կոր մարթը: Ինք ա հասկնա, մննծ ախճիկն է, ասիկա տև՛սնալուն պէս, կը վազէ, հէմէն ախճիկը վեր կը վռնտև: Միսըրն ա կասղնտէ քի ձանը չը հանէ տիյի, կը բռնէ մուլթ մաղազան կը կոխէ, դուռն ա վրայէն կը գոցէ: Ախճիկը չիյտէ քի ատ ըսկարփինը անորն է, ամա, «էհ, կըլլա քի կնլլա ոտկը կըլլա տէ, ան ա կը բռնէ թաքավորին կը տանի, կըսէ, գէրէմ անոր փախտը բաց է հա» կըսէ: Անոր համար սաանկ կը պահէ ախճիկը: Անկէ ինք ա նորէն կնլլա, մարթուն քովը կնրթա, «Ասիկա իմինս ըլլալու է» կըսէ, ըսկարփինը կառնէ, ոտկին կանցունէ: Կը քաշէ քի ոտկը ըլլա տիի, ամա, պօ՜չ, ինչ կընէ նէ, ոտկին չըլլար: Օրթանճա ախճիկը հաքննլու կըլլա, ան ա կընէ, ոտկին չըլլար:

Թէլլալը կը նայի քի ասոնց ոտկը չնղավ նէ, «Դուք պաշխա քուր չունի՞ք» տիի կը հարցունէ: Էրկուքը մէկ «Ջէ՛, չունինք» կըսնն: Մարթը տևսա՞վ ա քի ընտոր մննծ քուրը պզտիկ քուրը չախնց, վեր վռնտևց, «Նա՞սըլ չէ, կըսէ, էս գիտև՛մ քի քուր մը տահա ունիք: Կայննցէք վեր էլլամ տէ փնտըռնմ» կըսէ, վեր կնլլա նայնլու:

Թէլլալը վեր կնլլա, չորս դին կը նայի, չը գտևնար: Ամա ախճիկը մաղազան դրևր է նէ, մազևրը քիչ մը ծարիկը դուրս է մնացևր: Մարթը կը տևսնա, ախճիկը կը հանէ դուրս, ըսկարփինը կուտա քի հաքնի, ան ա հէմէն լախ տիի ոտկը կանցունէ: Մարթն ա ախճըկանը թևէն բռննլուն պէս, յալլահ, չիտակ թաքավորին կը տանի. Թաքավորն ա Թէլլալին չատ մը պախշիշնևր կուտա, ան ախճիկն ա իրեն կնիկ կընէ, տասը օր տասը քիշևր հարսնիք կըննն:

4

ՕՍԿԻ ԹՕՓԵՐՈՒՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ Թաքավոր մը կա էղևր: Աս Թաքավորը իրեք տղա ունի էղևր: Կուզէ քի իրեքն ա կարքէ: Ի՞նչ ընէ, կնրթա իրեք հատ օսկի Թօփ կառնէ, իրեք տղոցն ա մէյմէկ հատ կուտա, փիւթիւը մէկտևղ կառնէ տէրէի մը քէնարը կը տանի, կըսէ քի «Էյ տղաք, կըսէ, իշտէ, կըսէ, աս օսկի Թօփևրը սըրայով ամմէննիդ ա պիտի նևտէք, կըսէ, Թօփը վորին դուռին առչին էրթա կայնի նէ, կըսէ, ան տունին ախճիկը անոր կնիկ պիտի առննմ» կըսէ:

Ամմէնէն առաչ մննծ տղան կը նևտէ: Թօփը գլտոր գլտոր կնրթա Սատրազամին դուռին առչին կը կայնի: Թաքավորն ա Սատրազամին ախճիկը մննծ տղուն հևտ կը կարքէ: Օրթանճա տղան կը նևտէ, Թօփը կնրթա տիւղ վէզիրին դռանը առչին կը կննա. Թաքավորն ա վէզիրին ախճիկը իրեն օրթանճա տղուն կառնէ: Պզտիկ տղան կը նևտէ, Թօփը կնլլա տէրէին մէչը խուռպաղիի մը քով կը կայնի: Տղան կըսէ քի «Աս ա իմին փախտս է էղևր: Էս աս խուռպաղին պիտի առննմ» կըսէ: Թաքավորը «Ջէ չուզևր, չըլլար, կըսէ, իրեք անքամ պիտի նևտևս» կըսէ: Իրեք անքամ կը նևտէ տղան, իրեք անքամուն ա Թօփը կնրթա, նորէն ան խուռպաղիին քովը կը կննա: «Էհ, կըսէ պզտիկ տղան, իրեք անքամ ըսիր, իրեք անքամ նևտևցի: Իշտէ հասկըցվնցավ քի աս խուռպաղին ա իմ փախտս է էղևր» կըսէ: Թաքավորը չէ կըսէ, կը փարկանա, էն ետկը տղան քովէն կը վռնտէ, ան ա կնլլա կնրթա տուն մը կը բռնէ, խուռպաղիին հևտ կը նստի:

Քանի մը օրէն Թաքավորը տղան կը կանչէ, կըսէ քի «Իշտէ ատ խուռպաղին առննլուդ համար չատ փարկացած եմ, կըսէ. քեզի բան մը պիտի ըսեմ, ընևս պիտի, կըսէ: Սա սառայիս դիմացը իրեք օրէն աղվոր օսկի քէօփրիւ մը պիտի շնևս, կըսէ: Էս ալ ատ քէօփրիւին վրայէն քալևլով աղօթարան պիտի էրթամ կըսէ: Իրեք օրէն շննցիր, շննցիր, չը շննցիր նէ, գլօխտ պիտի կտըրնմ» կըսէ:

Հիմա տղան ինչ ընէ, կուլա, տուն կնրթա, կուլա, կը նստի, կուլա, կը պառկի, կուլա, կնլլա, կուլա: Խուռպաղի կնիկն ա կը հարցունէ քի «Ինչո՞ւ կուլաս» տիի նէ, «Իշտէ սաանկ սաանկ հարըս հրաման ըրավ քի իրեք օրվան մէչ սառայիս դիմացը օսկի քէօփրիւ մը պիտի շնևս տէ՝ էս ալ քալևլով վրայէն աղօթարան պիտի էրթամ ըսավ: Իրեք օրէն շննցիր, շննցիր, չը շննցիր նէ գլօխտ պիտի կտըրնմ ըսավ» կըսէ: – «Ա՞տ է, կըսէ խուռպաղին, ատ ալ հոք ըննլու բա՞ն է: Գնա ինծի գտած տէրէիթ քէնարը, «Անչէ հանըմ, Անչէ հանըմ» տիի պօռա կըսէ: Ան տևղէն խուռպաղի մը դուրս պիտի էլլա, անոր ըսէ քի «Քիւչիւք հանըմ սէլամ էթտի, պիր ալթըն քէօփրիւ իստէյօր (փոքրիկ հանըմ սէլամ կը ղրկէ, ոսկի կամուրջ մը կուզէ) «ըսէ կըսէ. ան քեզի տիկինը բարև ըրավ, ոսկի կամուրջ մը կուզէ) «ըսէ կըսէ. ան քեզի կուտա, վո՛ւր պիտի դնևս նէ, տար դի՛ր» կըսէ:

Մանչը կնլլա տէրէին քէնարը կնրթա, անտևղ կը կայնի, «Անչէ հանըմ, Անչէ հանըմ» կը պօռա նէ, խուռպաղի մը դուրս կնլլա: «Ի՞նչ կա» կըսէ: Մանչն ա անոր կըսէ քի «Քիւչիւք հանըմ սէլամ էթտի, պիր ալթըն քէօփրիւ իստէյօր» կըսէ: Ան ա կը հանէ պը՛տըտիկ քէօփրիւ մը կուտա: Մանչը քէօփրիւն կառնէ, կը տանի Թաքավորին սառային դիմացը կը դնէ: Թաքավորը առտուն կնլլա, կը նայի քի աղվոր քէօփրիւ մը փառըլ-փառըլ կը վառի կոր: Ինք ա կնլլա, ան

քէօփրիւին վրայէն քալելով աղօթարան կերթա: «Վա՜յ չուն, կըսէ ինքիրենը, ընտո՞ր ա չնեց: Կայնէ, կըսէ, աս անքամ ա անանկ բան մը ըսեմ քի՝ ալ Հի՜չ, ինչ ընելիքը չգիտնա» կըսէ:

Կելլա նորէն տղան կը կանչէ, կըսէ քի «Աս անքամ ա անանկ մենծ չէմչիէ մը պիտի բանաս քի, կըսէ, արևը խափանի» կըսէ:

Տղան Հիմա ի՞նչ ընէ, նորէն տուն կերթա, խուռպաղիին կՀարցունէ: Խուռպաղին ա կըսէ քի «Հիչ Հոքըտ մ'ը՛ներ, դուն նորէն ան տէրէին քէնարը գնա, նորէն Անչէ Հանըմ տիի կանչէ, կըսէ, խուռպաղին օրթան էլլա նէ, կըսէ, նորէն խմէ փարև ըրէ տէ, ասանկ ասանկ չէմչիէ մը կուզէ կոր, ըսէ: Անիկա քեզի կուտա, ինչ պիտի ընես նէ ըրէ» կըսէ:

Մանչը կերթա տէրէին քէնարը. «Անչէ Հանըմ, Անչէ Հանըմ» կը պոռա. խուռպաղին նորէն կելլա. «Ի՞նչ կուզես» կըսէ: Տղան ա «Բիւչիւք Հանըմ սէլամ էթտի, պիր չէմչիյէ իստէյօր» կըսէ: Խուռպաղին ա կը Հանէ մինինիկ չէմչիէ մը կուտա: Մանչը ինքիրենը կըսէ քի «Աս պը'տըլիկ բանը ինտո՞ր պիտի արևը խափանէ» կըսէ: Ամա ի՞նչ ընէ, կը տանի, տեղ մը կը բանա: Ատ տեղը չէմչիյէն էտևէ կը մեզնա, էտևէ կը մեզնա, փիւթիւն երկինքը կը ծագկէ, արևը կը խափանի:

Թաքավորը կը նայի քի չը' լուսնար կոր, մութ խավար է, կը Հարցունէ իրեն մենծերուն քի «Աս ի՞նչ բան է» տիի նէ, «Իշտէ տղատ չէմչիյէն բացել է» կըսէ: Տղան ա կը գոցէ, Հէմէն կը լուսնա:

Թաքավորը կը նայի քի տղան ա'ս ա ըրավ, կը մտմտա, կը մտմըտա, զօռ բան մը կը մտմտա: Կը կանչէ տղան, կըսէ քի «Ընծի սալխըմ մը իւզիմ պիտի բերես, կըսէ, ամա անանկ սալխըմ մը, քի փիւթիւն ժողովուրթը ուտէ, ուտէ, կիշտանա» կըսէ:

Տղան կելլա, նորէն շիտակ տուն կերթա, սիրտը կոտրած, սանկ Հիյէթով մը կը նստի: Խուռպաղին «Նորէն ի՞նչ կա» կըսէ: «Իշտէ ասանկ ասանկ սալխըմ մը իւզիմ կուզէ կոր, կըսէ. ամա անանկ պիտի ըլլա քի փիւթիւն ժողովուրթը ատ խավողէն պիտի ուտէ ուտէ կշտանա»: Խուռպաղին նորէն տղուն «Հոք մ'ըներ կըսէ, Անչէ Հանըմին կը խրկէ, ան ա կերթա, խավողը կուզէ:

Անչէ Հանըմը կերթա, սալխըմը կը պերէ, ամա սալխըմին վրա էրկու Հատ խավող կա էղեր: Տղան կը նայի քի մինակ էրկու Հատիկ խավող կա սալխըմին վրան. «Ճա՛նըմ, կըսէ, աս էրկու Հատիկով փիւթիւն ժողովուրթը ինտո՞ր պիտի կշտանա» կըսէ: Խու[illegible]ղին ա «Քեզի' ինչ, ճա՛նըմ, էս քեզի ինչ տուվի նէ, տուն անիկա[illegible] տար» կըսէ:

Տղան իւզիմը կառնէ՝ թաքավորին կը տանի: Թաքավորը կառնէ, վրան կը նայի, աս էրկու Հատիկ խավողը կը տեսնա նէ, կը խնտա, «Ա՞ս է պերածդ: Աս էրկու Հատի՞կն է: Կայնէ աս էրկուքը պարէ էս ուտեմ տէ, մնացածին նայինք ինչ պիտի ընես» կըսէ: Կըսէ, ծառքը կերկնցունէ, մէկ Հատը կը փուրցունէ, Հէմէն տեղը չորս Հատ կը բուսնի: Մէկ Հատ մըն ա կը փուրցունէ, իրեք Հատ ա կը բուսնի տեղը: Ասանկ, քանի' կը փուրցունէ նէ, տեղը տաՀա շատը կը բսնի: Ասանկ ասանկ իրավ ա ամմէնն ա կը կիշտանան:

Թաքավորը կը նայի քի աս ա պէճէրեց, «Կայնէ տուն, աս անքամ ալթըլխ անանկ պան մը ըսեմ քի, ալ Հիչ չկրնաս ըներ» կըսէ: Կը կանչէ տղան, կըսէ քի «Իմին մարս մեռած ատենը, կըսէ, խազնային պալլիքը փօթօզին տակը մնաց, կըսէ, Հիմա պիտի էրթաս անդիի աշխարքը, մօրս փօթօզին տակէն պալլիքը առնես, ինծի պիտի պերես» կըսէ: Աս անքամ թաքավորը գիտէ քի Հիչ չըլլալիք բան է, քառսուն օր մէօՀլէթ կուտա: Քառսուն օրէն չկրնա ըներ նէ, գլօխը պիտի կտրէ:

Աս տղան նորէն լալով տուն կերթա, խուռպաղին նորէն կը Հարցունէ «Ինչո՞ւ կուլաս» տիի նէ, տղան Հօրը ըսածները փիւթիւն կը զուրցէ: Խուռպաղին կըսէ քի «Ասկէ շիտակ կերթաս, կերթաս, տիմացտ տէրէ մը պիտի էլլա: Կըսէ ան տէրէին մէջն ա խուռպաղի մը կա, կըսէ: Անոր զուրցէ քի, կըսէ, «Աս ինչ Հանըմը բարև ըրավ, ինծի տէրէին անդիի քէնարը Հանէ» ըսէ: Անիկա քեզի տէրէին անդիի քէնարը կը Հանէ, ան ատեն անոր Հարցու քի «Անդիի աշխարքը վո՞ւրկէ կերթցվի» տիի, ան քեզի կըսէ» կըսէ:

Տղան խուռպաղիին ըսածին պէս շիտակ շիտակ կերթա, տիմացը տէրէ մը կելլա: Տէրէին մէջն ա խուռպաղի մը կա էղեր: Տղան խուռպաղիին «Աս ինչ Հանըմը բարև ըրավ, ընծի դիմացի քէնարը անցուր» կըսէ: Անիկա ա տղան շալակը կառնէ, տէրէին անդիի քէնարը կը Հանէ: Տղան խուռպաղիին կըսէ քի «Անդիի աշխարքը վո՞ւր տեղէն կերթըցվի» կըսէ նէ, «Ասկէ կերթաս կերթաս, տիմացտ էրկու դևէ քէօփրիւ մը կելլա», կըէս: Ատ տեսներուն առաջ «Բարի լուս» պիտի ըսես, ետքը վրաններուն պիտի ասնիս» կըսէ: Խուռպաղին կը Հանէ ճուվալ մըն ա չէքէր կուտա, կըսէ քի «Բարի լուս ըսելէդ ետքը աս չէքէրներէն էրկու Հատ առջևնին պիտի նետես, կըսէ: Անկէց քիչ մըն ա պիտի էրթաս, նորէն էրկու-իրեք Հատ դև պիտի տեսնաս, կըսէ. անոնց ա աս չէքէրներէն մէկ-էրկու Հատ նետէ, անցիր գնա: Ալ անկէց անդին չիյտեմ ինչ կըլլա ինչ չըլլար: Մէկը տեսնաս նէ, անոր Հարցուր իմացիր» կըսէ:

Տղան ճուվալ մը չէքէրը կառնէ, կերթա կերթա, տևէ քէօփրիւն կուքա: Բարի լուս կըսէ անոնց, էրկու չէքէր կը նետէ առչինին, վրանուն կասնի: Տևերը կըսեն քի «Հիմա էյօր բարի լուս չըսած ասնէիր նէ, քեզի պիտի կըլլէինք» կըսէն: Տղան քիչ մը տեղ տաՀա կերթա, էրկու տև տաՀա կը տեսնա: Կը նայի քի ճամփուն վրա նստեր են: Անոնց ա բարև կուտա, մէյ մէկ գլօխ ա չէքէր կը նետէ առչևնին, անոք ա մէկալ տևերուն պէս կըսեն: Տղան անկէց ա կասնի, քիչ մըն ա կերթա, մէյ մըն ա տիմացը մարթ մը կելլա: Ատ մարթուն կը Հարցունէ քի «Անդիի աշխարքը վո՞ւրկէ կերթցվի» կըսէ նէ, «Տուն ընտո՞ր Հոս էկար, ան տևերէն ընտո՞ր ազատեցար» կըսէ: «էՀ, իշտէ ազատեցա» կըսէ: Հիմա տուն սա անդիի աշխարքին ճամփան ցուցու» կըսէ: Մարթը տղուն կըսէ քի «Ասկէ չիտակ չիտակ կերթաս, ան տեղը չատ մը մեռելներ պիտի տեսնաս, կըսէ: Անկէց, վո՜վ կուգևս նէ կանչէ, ան քեզի ծան կուտա» կըսէ:

Տղան կերթա, մէյ մըն ա մարթուն ըսածին պէս մեռելները կը տեսնա: Կը կայնի մէկ ծանի ավաչ-ավաչ «Աննէ, աննէ (մայրիկ, մայրիկ)» կը պօռա: Մէյ մըն ա կնիկ մը կելլա, կը կայնի, «Ի՞նչ կուզևս» կըսէ: Տղան ա կըսէ քի «Հարս կըսէ կոր քի խաղնային պալլիքը թօզլիտ տակն է մնացեր, տուր, Հօրս տանիմ պիտի» կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Առ ամա, սախըն չտանիս տէ Հէմէն Հօրդ ծառքը տաս: էրթաս նէ, ըսէ քի փիւթիւն իրեն մենծերը թօփ ընէ, ժողվէ, տուն ա անոնց մէչը էլլիր, փիւթիւն քեզի տուված չարչարանքները, ընտոր քեզի մինչև աս տեղերը խրկելը, փիւթիւն մէկիկ մէկիկ կը պաթմես: Ինծի կթնալդ ա ըսէ, զուրցէ քի անիծեցի Հարդ. չատ չի պիտի ապրի. աս խաղնային պալլինքն ա նորէն քեզի պիտի մնա: Ըսէ քի աս ըրածները Հօր մը իրեն զավկին ընելիք պանները չէ»:

Տղան պալլիքը կառնէ, կը դառնա, նորէն ան տևերուն կուքա, բարև կուտա, չէքէր ա կը նետէ, անկէ նորէն տևէ քէօփրիւյէն կասնի, կուքա տէրէին, անտեղն ա նորէն խուռպաղին կը զուրցէ, ան ա կռնակը կառնէ, անդիի քէնարը կը տանի: Անկէց տղան կելլա, չիտակ Հօրը կերթա, «Իշտէ պալլինքը պերի ամմա, մինչև քի քուկին մենծերտ փիւթիւն Հոս տեղը թօփ չընես նէ, չեմ ի տար» կըսէ: Թաքավորն ա փիւթիւն մենծերը կանչել կուտա, ամմէնն ա թօփ կըլլան, կը նստին: Ան ատենը տղան կուքա, օռթանին կը կայնի, իշտէ նորէն Հօրը ըրածները կը պաթմէ, մինչև անդիի աշխարք խրկելը կը ... ղէ, մօրը անէծքները մէկիկ մէկիկ կըսէ, ասոնք փիւթիւն զուրցն... ո-կը, «Իշտէ ասոնք Հօր մը իրեն զավկին ընելիք պանն՞րն են ... ւէ:
Ան տեղը թաքավորը ամօթէն ի՞նչ ընելը չի քիտնար, քանի մը օրէն

կը Հիվընտնա, կը մեռնի: Ան ատենը թաքավորին մօրը ըսածին պէս ան խաղնային պալլիքը պզտիկ տղուն կը մնա, աղվոր մը ան փարաներով իրեն խուռպաղի կնկանը Հետ քէֆ ուրախութիւն կընէ:

5

ԹԷՍՏԻՃԻ ՀԻՒՍԷՅԻՆԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա մէկը չիքա, մէկ թէստիճի Հիւսէյին մը կա էղեր: Ասոր կնիկը մեռած է էղեր: Մէկ Հատ ա աղվոր ախճիկ մը ունի էղեր: Աս մարթը աս տեղ ան տեղ ճուր կրելով, քանի մը փարա կը Հանէ, ադէկ-քէչ ատ ախճիկը կապրեցունէ էղեր:

Օր մը աս ախճիկը էլեր է տռանը առչևը կավլէ կոր էղեր. վէզիրին տղան անկէց կասնի, ախճիկը կը տեսնա, չատ կը Հավնի. քիչ մը անտիին կերթա, կը Հարցունէ քի «Ան ախճիկը վորի՞ն ախճիկն է» տիին: «Թէստիճի Հիւսէյինին ախճիկն է» կըսեն: Ինչ է նէ, աս տղան ատ ախճիկը խըյալս կը սիրէ, օր օրի կը Հատնի, օր օրի կը մաշի, ա՜լս կընէ, ճֆ փի՜ւֆ կընէ, օր օրի կը գայիֆնա: Տղուն Հարը մարը փառքին կերթան, «Տղանիս կարքըվիլ կուզէ կոր» կըսեն, օր մը աս ինչ փաշային ախ-փաշային ախճիկը տեսնալու կերթան, օր մը ան ինչ փաշային ախճիկը: Անկէ կուքան տղուն կըսեն: Տղան ա կըսէ քի «էս, կըսէ, թէստիճի Հիւսէյինին ախճըկանը Հավնած էմ, անիկա կուզեմ» կըսէ: Ան ատենը տղուն քուրերը, Հարը, մարը տղան խանտըրմիչ ընելու կելլան, կըսեն քի «Տուն ա էկար քացիր տէ աշխըրքիս էրեսին մարթ չքտար, այդ թէստիճի Հիւսէյինին ախճի՞կը գտար, ա՞տ պիտի առնես, կըսեն: Քեզի տաՀա ի՜նչ մենծ մենծ փաշաներու, պաներու ախճիկ կը վայլէ, կըսեն: Ատ թէստիճի Հիւսէյին օլաճախին ախճիկը առնե՛ս ի՞նչ պիտի ընես» կըսեն: Ամա ի՞նչ կըսեն ի՞նչ կընեն նէ՝ տղուն գլօխը չը մտնար: «Չէ՛, իլլէ իլլէ էս ան ախճիկը պիտի առնեմ, պաշխա ախճիկ չեմ ուզեր» կըսէ:

Ամա աս տղան ա թաքավորին Հետ աղէկ բարեկամ է էղեր տէ, Հիմա տղուն Հարը կը Հարցունէ էղեր: Հիմա տղուն Հարը կը ի՞նչ ըլլա նէ կերթա անոր կը Հարցունէ էղեր: Հիմա տղուն Հարը կը նայի քի ի՞նչ կըսեն ինչ կընեն կոր նէ տղան չը՛ Համոզվիր կոր, կելլա թաքավորին կերթա, օթկը ծառքը կխնա, կաղաչէ, յալվար յալվար կըլլա քի, էյօր տղան աս քործին վրայօք իրեն խելք Հարցունելու քա կըլլա քի, էյօր տղան աս քործին վրայօք իրեն խելք Հարցունելու քա... նէ, խանտըրմիչ ընէ քի ան ախճիկը չառնէ: Թաքավորն ա «Փէք աղէկ» կըսէ:

Քանի մը օրէն տղան կերթա Թաքաւորին քովը, «Աստնկ անանկ
էս Թէստիճի Հիւսէյինին ախճիկը սիրեր էմ, պիտի առնեմ, ի՞նչ կը-
սես», կըսէ: Թաքաւորն ա կըսէ քի «Հա՛ տղաս, փէք աղէկ կընես,
կըսէ: Ջէնկինին ախճիկը գաթը խնտացած է: Տուն ա ախկատին ախ-
ճիկը առ քի, քուկին սէպէպովը օր տեսնա» կըսէ: Տղան ա կըսէ քի
«Անանկ է նէ, էս վաղը կնկան մը հետ տիզի մը օսկի խրկեմ տէ, տա
ախճկան հետ նշանվիմ» կըսէ: «Փէք ալ աղէկ կընես», կըսէ Թաքա-
վորը:

Իրիկուն է, տղան կելլա տուն կուքա, հօրը մօրը կըսէ քի «էս
վաղը տիզի մը օսկի պիտի խրկեմ, ան ախճկանը հետ նշանվիմ
պիտի» կըսէ: Անոնք ա կը նային քի աս տղան համոզել չԸԼԼար կոր
նէ, հիչ չեն խօսիր:

Էրթէսի օրը էլտիյար կնիկ մը կը կանչէ աս տղան, ծառքն ա տիզի
մը օսկի կուտա, կըսէ քի «Կնա, Թէստիճի Հիւսէյինին տունը տիի
հարցուր, գտիր, կըսէ, աս օսկիներն ա անոր ախճըկանը տուր, ըսէ
քի, կըսէ, վէզիրին տղուն նշանվեցար»: Կնիկը կերթա, կը կթնա, օս-
կիները ախճըկանը կուտա, «Ա՛ռ աս օսկիները, կըսէ, վէզիրին տղուն
նշանվեցար» կըսէ: Ախճիկն ա օսկի չատ կը սիրէ էղեր, ատ տիզի մը
օսկին կը տեսնա նէ, չատ կը խնդա, կառնէ տիզին, ճիտը կանցունէ:

Անդին աս տղուն քուրերը նորէն կը պաշլային խանտըրմիշ ընել
քի ի՛ըլէ ան ախճիկը չառնէ տիի: Ա՞ն խըտար կընեն, ա՞ն խըտար կը-
նեն քի էն եաէկը տղուն միթկը կը դառնա, «Է, չեմ ուզեր, չեմ առներ»
կըսէ: Կելլա կերթա Թաքաւորին՝ «էս ան ախճիկը կուզէի կոր ամա,
ա՛լ չի պիտի առնեմ, օսկիներս ա ետ պիտի ուզեմ» կըսէ: Թաքաւորն
ա կըսէ քի «Մեյսկ է, տղաս, մ՛ը՞ներ, մ՛ը՛լլար. հիմա ան ախճիկը քե-
զի սէր տուված է. ետկը քէչ կըլլա. մեյսկ է: Ջի պիտի առնէիր նէ,
առաջվընէ՛ Թող չըսէիր» կըսէ: «Ջէ՛ ի՛ըլէ էս ան ախճիկը չեմ առ-
ներ»: «Էհ, անանկ է նէ, պարէ օսկիները օլտուն ետ մ՛առներ, կըսէ
Թաքաւորը, տէ անոնք ա անոր Թող մնա»: «Ջէ, ի՛ըլէ էս օսկիներս
պիտի առնեմ»: «Ամա ետկը փիւչման կըլլաս», կըսէ Թաքաւորը նէ,
«Ջէ, ինչո՞ւ պիտի փիւչման ըլլամ» կըսէ:

Անկէ ետկը տղան կելլա կերթա, նորէն ան էլտիյար կնիկը կը
կանչէ, կըսէ քի «Հա՛ տէ գնա, Թէստիճի Հիւսէյինին ախճըկանը ըսէ
քի՝ ան օսկիները տուր, վէզիրին տղան քեզի ուզեց ամա, [illegible]իմա
ալթըլս չուզեր կոր, միտկը փոխեր է ըսէ» կըսէ: Կնիկը կերթա [illegible]ուն
ըսածին պէս կըսէ. ախճիկն ա կըսէ քի «Ի՞նչ ընեմ, Թող ընծ[illegible]ուզէ
նէ չուզէ, կըսէ, ամա աս օսկիները ետ չեմ ի տար: Անիկա օսկ[illegible] չատ
ունի: Աչափն ա Թող ընծի ձգէ» կըսէ: Կնիկն ա «Ջէ՛, ի՛ըլէ կուզէ կոր,

պիտի տաս» կըսէ: Ախճիկն ա կըսէ քի «Հատէ գնա զուրցէ քի էյօր
ան օսկիները առնես նէ, էս ալ ինքզինքս Թէլէֆ պիտի ընեմ ըսէ»:
Կնիկն ա կերթա, տղուն կը պաթմէ: Տղան ա կըսէ քի «Անիկա Թող
ի՞նչ կուզէ նէ ընէ, էս իմին օսկիներս կուզեմ» կըսէ: Կնիկը նորէն
կերթա ախճըկանը, «Վէզիրին տղան ըսավ քի՝ տուն օսկիները տուր
տէ, տուն քեզի ի՞նչ պիտի ընես նէ ըրէ, ըսավ» կըսէ: Ախճիկն ա ան
ատենը օսկիները կը հանէ ճիտէն, կնկանը կուտա: «Իչտէ էս ա ինք-
զինքս պիտի կախեմ» կըսէ: Կնիկը կերթա վէզիրին տղուն խապար
կուտա ախճըկանը ըսածը, տղան ա Թաքաւորին:

Հիմա անթին ախճիկը իրեն հօրը կը պէքլէյէ քի քա: Հարը կուքա
նէ՝ էղածը անոր կը պաթմէ, «Ա՛լ էս ինքզինքս պիտի կախեմ» կըսէ:
Հարը կը համոզէ ախճիկը: «Մ՛ը՞ներ ախճիկս, ան չեղավ նէ, հէ՛լպէթ-
տէնէ պաշխա մէկը կուզէ քեզի. ինչո՞ւ մեռցունես ինքըզինքդ» կըսէ:
«Ջէ՛, կըսէ ախճիկը, էս, տղուն համար չեմ, էս օսկիներուն համար
էս»: Հա՛սըլը ախճիկը չը՛ համոզվիր, կելլա չուվան-մուվան հազըր
կընէ, քի ինքըզինքը կախէ: Հարը կը պաշլայէ լալ: Կըսէ քի «Իմին մէկ
հատիկ ախճիկս ինքըզինքը կը կախէ կոր նէ, էս ալթըլս ինչո՞ւ ապ-
րիմ աս աշխարքիս վրա: Էս ա էրթամ ինքըզինքս ծովը նետեմ» կըսէ,
տունէն տուրս կելլա, ծովին քէնարը կերթա:

Թաքաւորը վէզիրին տղէն իմացա՞վ յա քի ախճիկը ինքըզինքը կը
կախէ կոր, «Էրթամ պարէ սըվիկակ ազատեմ» կըսէ, կելլա չօպանի
խըլըլս կը մտնա, էրկու տօպրակ ա օսկի կառնէ, կամաց կամաց ծո-
վին քէնարէն քալելով կուքա: Մէյ մըն ա դիմացը լալով մարթ մը կել-
լա. չօպանը այդ մարթուն կը հարցունէ քի «Ինչո՞ւ կուլաս կոր».
մարթն ա «Յա՛, կըսէ, իմին մէ՛կ հատիկ ախճիկս աստնկ աստնկ պա-
նի մը համար ինքըզինքը կը կախէ կոր. էս ասկէ ետկը ապրի՞մ աչ-
խըրքիս վրա կըսէ. էս ա էրթամ ծովը նետվիմ պիտի» կըսէ: «Յա՜,
կըսէ չօպանը, ախճիկդ չօպան նշանած կուզէ՞ մի: «Անիկակ օսկի
կուզէ, պա՛պամ, օսկի՜. օսկի Թող ըԼԼա տէ, վո՛վ կուզէ նէ ա՞ն ըԼԼա»
կըսէ: «Էհ, անանկ է նէ, կըսէ չօպանը, առ աս էրկու տօպրակ օսկին,
տար ախճըկանդ, ըսէ քի չօպանի մը նշանվեցար» կըսէ: Անկէ Թուխտ
մըն ա կուտա մարթուն: «Աս Թուխտն ա Քէլ-Ահմէտին տար, խալ-
ֆա Միւխտտինը վո՞վ է, տիի հարցու, կըսէ, անոնք քեզի կը ցուցու-
նեն: Աս Թուխտը անոր տուր, կըսէ, ամա չափուլս ըրէ, առաչ օսկի-
ները տար ախճկանդ»: «Փի՛ք աղէկ», կըսէ մարթը, կը վազէ կուքա
տուն, կը նայի քի ախճիկը սանդարյային վրան էլեր է, կախվելու վրա
է: Ան ատեն մարթը սանկ մէկ խաղ մը կը կանչէ....

«Հէր կազիլէ յօլ կէօրինտիւ,
Կինէ քարիպ սէի իլէ.
Տաղլար, Թաչլար տայանամազ
Սէնին ահ ու զարինէ.
Պէն վալլահի քապուլ օլմամ
Պու կէնճլիքտէ էօլիւմէ»:
(Թարգմանություն)
(«Ամեն Թչվառ ճամբան գտավ,
Քեզ հետ պանդուխտ եմ դարձյալ.
Լեռներ, քարեր չեն դիմանար
Քուկին ախ ու վախերուդ.
Աստված վկա համաձայն չեմ
Երիտասարդ մեռնելուդ»):

Կըսէ, օսկինները քետինը կը Թափէ, «Զօպանի մը նշանվեցար» կըսէ: Ախճիկը օսկինները տե՛սնելուն պես, հէմէն վար կը ցատկէ սանտալյայէն, խնդալով օսկինները կը ժողվէ: Անկէ ետքը հարը կեյլա կերԹա չօպանին ըսած Քէլ-Ահմէտին խալխվէն կը հարցունէ, խալֆա Միւիստինը կը քտնա, Թուխտը ձառքը կուտա: Մարթն ա կը կարԹա իմզան, կը նայի քի Թաքավորին իմզան է, հէ՛մէն տեղէն կեյլա, ան մարդը իրեն տեղը կը նստեցունէ: Ինքն ա դիմացը կը կայնի, կը կար- Թա «Պաշ իւսԹիւնէ էֆէնտիմ (գլխուս վրա, տէ՛ր իմ)» կըսէ, Թէմէլ- լահ կընէ, կը լմննա նէ «Փէք էյի (շատ լավ)» կըսէ մարԹուն, մարԹն ա կեյլա, տուն կերԹա:

Մէյ մըն ա քանի մը օրէն կը նայիս քի ատ Թէստիճի հիւսէյինին կուլիպէին դիմացը աղվոր սառայ մը կը շնվի: Թէստիճի հիւսէինն ա պազի պազի ատ ծովին քէնարը կերԹա էղեր, ան չօպանն ա հոն կուքա, կը խօրաԹվին էղեր իրարու հետ: Օր մըն ա նորէն Թէստիճի հիւսէյինը ծովին քէնարը կերԹա, չօպանն ա հոն կուքա, «Վաղը ախճկանդ հետ մէկտեղ ան ծեր տունին դիմացի սառայը կըվեցէք, կըսէ: Ատ սառայը էս է շնել տուվեր ծեզի համար: Կացէք ուզածնուտ պէս նստեցէք» կըսէ: ԷրԹէսի օրը ախճիկը հօրը հետ ան սառայը կերԹան: Իրինկուններն ա չօպանը հոն կուքա, փէրտէին ետևվէն ախճըկանը հետ կը խօրաԹվին էղեր, ամա չօպանին ձառքը մէկ պաստօն մը կա, ատ պաստօնին ծայրն ա ամանկ էլմաս քար մը կա էղեր քի մուԹին մէջը լուս կուտա էղեր:

հիմա ատ առչի վէզիրին տղան պաչխա ախճըկան մը հեւ պիտի կարքվի էղեր տէ, հարսնիք ունին: Տղուն քուրերը կըսեն քի՝ հարս-

*նիքի կա նայինք [ինչ պիչիմ ախճիկ է էղեր» կըսեն: Նորէն մէկը կը կանչեն, կըսեն քի «հատէ գնա Թէստիճի հիւսէյինին տունը գտիր, ախճըկանը ըսէ քի վէզիրին տղան վաղը հարսնիք ունի, Թող հարս- ախճըկանը ըսէ քի վէզիրին տղան վաղը հարսնիք ունի, Թող հարս- նիք հրամմէ»: Աս մարԹը կեյլա կուքա Թէստիճի հիւսէյին տիի կը նիք հրամմէ»: Աս մարԹը կեյլա կուքա Թէստիճի հիւսէյին էֆէնտի հարցունէ նէ, մարԹը կը չալսեն. «Սո՛ւս, կըսեն, հիւսէյին էֆէնտի ըսէ» կըսեն: Ինչ է նէ, մարԹը տունը կը գԹնա, կը նայի քի խըյալս աղվոր սառայ մը, Թաքավորին սառայէն ալ աղվոր: Ինչ է նէ, դուռը կը չալէ, ախճիկը վար կանչել կուտա: «Վաղը հարսնիք պիտի կաս» կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Նայիմ իրինկունը չօպանիս ըսեմ տէ, անանկ», կըսէ: ՄարԹն ա կերԹա վէզիրին տունը, անանկ ախճըկանը ըսածին կըսէ: ՄարԹն ա կերԹա վէզիրին տունը, անանկ ախճըկանը ըսածին պէս կըսէ, փիւԹիւն պաներն ա խապար կուտա: Ասոնք ա չաչմիչ պէս կըսէ, փիւԹիւն պաներն ա խապար կուտա:
կըլլան քի ինչէ՞ն ասանկ զէնկինցեր էն տիի:*

Իրինկունը չօպանը կուքա նէ, ախճիկը կըսէ քի «ասանկ ասանկ ըրին. Էր- վէզիրին տունէն հարսնիք ունին էղեր, ընծի ա տավէԹ ըրին. Էս Թա՞մ» կըսէ: Զօպանն ա կըսէ քի «Գնա, ինչո՞ւ չերԹաս, կըսէ: Էս վաղը քեզի խաԹ մը լաԹ իլէն առապա մը կը խրկեմ, կերԹաս», կըսէ:

ԷրԹէսի օրը կը նայիս քի մավի խատիֆէ լաԹեր, մավի խատիֆէ ալ փայԹօն մը կուքա: Ախճիկը աղվոր մը կը հաքվի, կը սքվի, առա- պան կը նստի, շիտակ հարսնիքին տունը կերԹա: Տղուն քուրերը կը դիմավորեն, կառնեն վեր կը տանին: Տղան ետքը քուրերուն կըսէ քի՝ ախճիկը առնեն կիւլլիւ պալխճան տանին պտուտծնեն: Ինքն ա վերէն՝ փէնճիրէին առչին կեցած՝ ախճըկանը կը նայի: Տղուն քուրերն ա ատ ախճըկանը շատ կը հավնին, չուզելնուն փիւշման կըլլան: Ինչ է նէ՝ քուրերը ախճըկանը Թեւերը մտած, տղան ա վերէն կը նայի կը նայի, անկէ անոր աղվորուԹանը չի դիմանար, վերէն ասանկ խաղ մը կը կանչէ.

«Իւչ կիւզէլէր քօլ քօլ օլմուշ՝
Կէզինիյօր կիւլլէրտէ.
Կիւլ սառըլմըշ քօնչէսինէ,
Հապէր վէրին պիւլպիւլէ»:

(Թև Թևի երեք գեղուհիներ
Վարդերուն մէջ ման կուգան.
Վարդը կոկոնին է փաԹԹվեր,
Իմաց տուէք սոխակին):

Ախճիկը աս ծանը լսելուն, վեր կը նայի քի վէզիրին տղան է, ինքն ա անոր դէմը ասանկ կըսէ.

«Իւչ պէօլիւք տիր նամ միսալի.
Պէնիմ յարիմ չէօլտէ տիր.
Սէն սաղ օլ քէնտի յարինէ,
Պէն տէ քէնտի յարիմէ»:

(Երեք գունդ է խոսքի վրա
Սիրականս անապատն է.
Դուն ապրէ քու սիրականիդ,
Ես ալ իմ սիրականիս):

Մանչն ա կըսէ.

«Տավամըզ տիլպէր տավասը,
Զըքալըմ քաղէսկէրէ»:
(Դատերնիս գեղեցկի դատ է,
Ելլենք մեծ դատավորին):

Ախճիկը վարէն՝

«Պէն Հավատան ուչար իքէն,
Ալ իլէ Թուտտուն պէնի.
Պէն փահամը Թանըր իքէն,
Պիր փուլա սաԹտըն պէնի.
Նէ քափունա քուլ էյլէտին,
Նէ ազատ էԹտին պէնի»:
(Ես օդին մէջ կը Թռչէի,
Խաբելով գլխ բռնեցիր.
Ես իմ արժեքս գիտեի,
Մեկ ստակի ծախեցիր.
Ոչ դռանդ ծառա ըրիր,
Ոչ ազատ ըրիր ինծի):

Ան օրը Հարսնիքնին եռ կը մնա: Մանչը նորէն աս ախճիկը կուզէ: «Իլլէ՛ վաղը խաղասկէրին առչին պիտի նլլանք, տավանիս ան պիտի տեսնա» կըսէ: Իրինկուն կըլլա, ախճիկը նորէն փայԹօնը կը նստի, կելլա տուն կուգա: Զօպանը կուգա նէ, ախճիկը ան օրվան էղածները փիւԹիւն մէկիկ մէկիկ կը պատմէ. «Վաղը խաղասկէրին պիտի էլ-լանք, ընտոր պիտի ընեմ չիյտեմ» կըսէ: «Ինչ կըլլա, կըսէ, չօպանը, էս նորէն քեզի վաղը խաԹ մը լաԹ իլէն առապա մը կը խրկեմ, կելլաս կերԹաս» կըսէ:

ԷրԹէսի օրը կըլլա, կը նայիս քի աս անքամ ալ սև խատիֆէ լաԹեր, սև խատիֆէ առապա մըն ա կուքա, ախճիկը նորէն կը Հաքվի, կը սքվի, կը նստի առապան, կելլա խաղասկէրին կերԹա: Կը նայի քի մանչն ա Հոն է: Անտեղը մանչը նորէն սանկ խաղ մը կը կանչէ.

«Նի՞չին քարէլէր կլիմիչսին,
Սանա ալլէր յարաշըր.
Ճապան նարըն քօլ քօլ օրմուշ,
Քէօշէն պաշըն տօլաշըր»:
(Ինչո՞ւ սևեր Հագեր ես դու,
Քեզի կարմիր կը վայլէ.
Խոպոպներդ Թև Թև մեծցած,
Ուսիդ գլուխը կը փաԹԹեն):

Ախճիկը նորէն իր առաջին բամբը կըսէ.

«Իւչ պէօլիւք տիր նամ միսալի,
Պէնիմ յարիմ չէօլտէ տիր.
Սէն սաղ օլ քէնտի յարինէ,
Պէն տէ քէնտի յարիմէ»:
(Երեք գունդ է խոսքի վրա
Սիրականս անապատն է.
Դուն ապրէ քու սիրականիդ,
Ես ալ իմ սիրականիս):

Մանչը՝

«Տավամըզ տիլպէր տավասը,
Զըքալըմ քաղասկէրէ.
Քաղասկէր տավամըզ սիւրմէսէ,
Զըքալըմ փատիշաՀա»:
(Դատերնիս գեղեցկի դատ է,
Ելլենք մեծ դատավորին.
Դատավորը դատերնիս չտեսնե,
Ելլենք մենք Թագավորին):

Ախճիկը աստիէն կը պաշլայէ.

«Պէն Հավատան ուչար իքէն,
Ալ իլէ Թուտտուն պէնի.
Պէն փաՀամը Թանըր իքէն,
Պիր փուլա սաԹտըն պէնի.
Նէ քափունա քուլ էյլէտին,
Նէ ազատ էԹտին պէնի»:
(Ես օդին մեջ կը Թռչեի,
Խաբելով գլխ բռնեցիր.
Ես իմ արժեքս գիտեի,
Մեկ ստակի ծախեցիր.
Ոչ դռանդ ծառա ըրիր,
Ոչ ազատ ըրիր ինծի):

Խազնակէրը կը նայի քի ախճիկը չուզեր կոր աս տղան, տավանին չի տեսնար: Ան ատեն մանչը կըսէ քի «Ի՛ղէ վաղը Թաքավորին պիտի էլլանք»: Ախճիկը նորէն առապան կը նստի, տուն կուքա. քիչ մը ետ-կը չօպանը կուքա. ամա ասոնք մինչև հիմա իրարու էրես չեն տեսած: Ինչ է նէ, չօպանը նորէն փէրտէին էտևէն կը հարցունէ քի ախճըկա-նը «Ասօր ի՞նչ ըրիք» տիի, ախճիկն ա «Վաղը Թաքավորին պիտի էլլանք, կըսէ կոր, ի՞նչ պիտի ընեմ չիյտեմ» կըսէ: Ջիյտէ խեղճը քի՛ ամմէն իրինկուն հետը խօրաԹօղը Թաքավորն է: Չօպանն ա կըսէ քի «Էհ, Թաքավոր ըլլալով ի՞նչ կա: Ան ա քեզի պէս մարԹ է կըսէ: Էս քեզի նորէն խաԹ մը լաԹ իլէն առապա մը կը խրկեմ, կերԹաս տուն նորէն քուկին առջի ըսածներդ կը զուրցես» կըսէ:

ԷրԹէսի օրը ալ խատիփէ լաԹեր, ալ խատիփէ առապա մը կուքա, ախճիկը նորէն կը հաքնի, կը սըվի, կը նստի առապան, չիտակ Թա-քավորին սառայը կերԹա. մանչն ա հոն կուքա, էրկուքը մէկտեղ Թա-քավորին առջին կէլլան:

Մանչը կըսէ.

«Տիւն կիճէ յար խանէսինտէ
Յաստըճաղըմ Թաշ իտի.
ԱլԹըմ Թօփրաք, իւստիմ յափրաք,
Կինէ կէօյնիւմ հօշ իտի.
Սանմա քի յալընըզ ըտըմ,
Հաք պանա յօլտաշ իտի»:
(Երեկ գիշեր յարիս տունը,
Գլխուս բարձը քար մըն էր.
Ներքևս հող, վրաս տերև,
Բայց դարձյալ սիրտս գոհ էր.
Մի՛ կարծեր Թե մինակ էի,
Աստված ինծի ընկեր էր):

Ախճիկը կը պաշլայէ.

«Իւչ պէօլիւք տիր նամ միսալի,
Պէնիմ յարիմ չէօլտէ տիր.
Սէն սաղ օլ քէնտի յարինէ,
Պէն տէ քէնտի յարիմէ»:
(Երեք գունդ է խոսքի վրա
Սիրականս անապատն է.
Դուն ապրէ քու սիրականիդ,
Ես ալ իմ սիրականիս):

Մանչը դիմացէն՝

«Տավամըզ տիլպէր տավասը,
Զըքալըմ քաղասկէրէ.
Քաղասկէր տավամըզ սիւրմէսի,
Զըքալըմ փատիշահա.
Փատիշահ տավամըզ սիւրմէսէ,
Քալըրըզ քըյամէտէ»:
(Դատերնիս գեղեցկի դատ է,
Ելլենք մեծ դատավորին.
Դատավորը դատերնիս չտեսնե,
Ելլենք մենք Թագավորին.
Թագավորը դատերնիս չտեսնե,
Կը մնանք հանդերձյալին):

Ախճիկը նորէն՝

Պէն հավատան ուչար իքէն,
Ալ իլէ Թուտտուն պէնի.
Պէն փահամը Թանըր իքէն,
Պիր փուլա սաԹտըն պէնի.
Նէ քափունա քուլ էյլէտին,
Նէ ազատ իԹտին պէնի»:
(Ես օդին մեջ կը Թռչէի,
Խաբելով գիս բռնեցիր.
Ես իմ արժեքս գիտեի,
Մեկ ստակի ծախեցիր.
Ոչ դռանդ ծառա ըրիր,
Ոչ ազատ ըրիր ինծի):

Ան ատեն Թաքավորը կը նայի քի ախճիկը չուզեր կոր մանչը, իրեն նշանածը ըլլալը օռԹան կը հանէ, կըսէ.

«Հանչէրիմին ուճը Թըզ տըր,
Կիւնտէ յիւզ պին ճան ալըր.
Տէյիլ յարիմ իչիւն քավկա,
Վալլահի քան իտէրիմ»:
(Իմ դաշույնիս ծայրը սուր է,
Օրը բյուր մարդ կըսպաննե.
Յարիս համար ոչ Թե կռիվ,
Ճշմարիտ արյուն կը հանեմ):

Կըսէ, անկէց ծառաններուն նիշան մը կընէ, հէ՛մէն փէրտէ մը կը քաշվի, ախճիկն իլէն Թաքավորը մէկ Թառափ կը մնան, մանչն ա մէկալ Թառափը կը մնա:

Ան ատենը տղան կը հասկնա քի անոր նշանածն է, ասանկ խաղ մը կը կանչէ.

«Քալ սէլամէթ, նազլը յարիմ,
Պիր յանա սէն, պիր տե պէն.
Հանկը յօլտան կէլիյօրսըն,
Կէօզլէտէիմ յօլունու.
Թությա եռինէ չէքէյիմ,
Այաղընըն թօզունու.
Էօլմէտէն պիր տախի կէօրսէմ,
Ճէնապինին յիւզինիւ, կէօզինիւ»:
(Մնաս բարով, նազնլ՜ յարս,
Դուն մեկ կողմն ես, ես մէկ կողմ.
Ո՞ր ճամբեն դուն կուգաս արդյոք,
Նայեի քուկին ճամբադ.
Աղտորի տեղ ես քաշէի
Ոտքերուդ փիշինները.
Զմեռած մեկ մ'ալ տեսնեի
Գեղեցկիս աչքն ու երեսը):

Կըսէ, անկէ վէրտիվէնէն վար կիջնա, Թաքավորն ա ան ախճիկը կառնէ, քառսուն օր քառսուն քիշեր հարսնիք կընեն:

Ասոնք հասան իրենց մուրատին, մենք ալ իշալլահ կհասնինք մեր մուրատին:

6

ՇԱՄՏԱՆԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, էրիկ մը, կնիկ մը, մէյ մըն ա անոնց ախճիկը կան էղեր: Օր մըն ա կնիկը կը մեռնի, մարթն ա ախճըկանը կըսէ քի «էս քեզի պիտի առնեմ» կըսէ: Անիկա ալ հօրը դուրս էլած ատենը, խոշոր շամտան մը ունին էղեր, կելլա ատ շամտանին մէջը կը նստի քի հարը քա նէ չը գտնա տիի: Մէյ մըն ա հայրը կուքա, կը նայի քի ախճիկը չիքա: Վեր վար՝ չորս տին կը փնտռէ, չգտնար: «Վա՜յ չուն, փախե՞ր էս, հա՞, կըսէ ինքիրենը. էս ա կայնէ, էղածը չեղածը ծախեմ տէ, պարէ կաս նէ պան մը չգտնաս տունին մէջը» կըսէ: Ամմէն պաներն ա կը ծախէ, աս շամտանն ա հետը: Ան ա Թաքավորին սառայէն կառնեն, Թաքավորին տղուն օտան կը դնեն:

Գիշերը ախճիկը շամտանէն դուրս կելլա, կը նայի քի Թաքավորին տղան հոնտեղը պառկեր կը քնանա կոր: Աղվոր սեղան մըն ա չտկըտղան հոնտեղը պառկեր կը քնանա կոր: Աղվոր սեղան մըն ա չտկըված դրած է: Կերթա ախճիկը, սեղանին վրայի կերակուրները ամված դրած է: Քիչ մը ետկը մէնն ա կուտէ, նորէն կուքա իրեն առջի տեղը կը նստի: Քիչ մը ետկը Թաքավորին տղան կարթննա, կելլա կընստի քի կերակուր-մերակուր չիքա: Տանը չը հաներ, նորէն տեղը կը պառկի: Առտուն ըսփասաչիքա: Տանը չը հաներ, նորէն տեղը կը պառկի: Առտուն ըսփասավորները կը կանչէ, աղէկ մը կը չախէ քի «Ինչո՞ւ համար ընծի կերակուր չէիք չտկեր» կըսէ՞: Անոնք ա կըսեն քի «Ճա՞նըմ, մենք կերակուր դրեր էինք»: Էրթէսի քիշերը նորէն ըսփասավորները կերակուր կը չտկեն, նորէն ախճիկը կելլա, կերակուրները կուտէ: կերակուր չիքա, կըսէ քի Նորէն Թաքավորին տղան կը նայի քի կերակուր չիքա, կըսէ քի «Մութլախ աս կերակուրները մէկը կուտէ կոր» կըսէ: Մէկալ քիշերը սուտ քուն կըԼլա: Ախճիկը շամտանէն կելլա, սեղանին քովը կերթա, թամամ ուտելու կըԼլա նէ, մանչը թևէն կը պռնէ. «Մը՛ վախնար, պան մը չեմ ըներ, կըսե Թաքավորին տղան: Տուն վո՞ւրկէ հոս էկեր էս» տիի կը հարցունէ: Ախճիկն ա փիւթիւնը կը պատմէ: Ան ատեն Թաքավորին տղան աս ախճիկը կառնէ, քառսուն օր քառսուն քիշեր հարսնիք կընեն, է՛փէյի ատեն մեկտեղ կապրվին, ետկն ա զավակ մը կունննան:

Օրին մեկը աս ախճըկանը հարը անտեղէն աննըն իքէն, կը տեսնա քի ախճիկը Թաքավորին սառայն է: Կը հարցունէ, կը փնտռէ, կը հասկնա քի իրեն ախճիկը Թաքավորին տղա՞ն առեր է: Կերթա սուտ ախկատ կըԼլա, սառային առչևէն կասնի. Թաքավորին տղան, կնիկը, չօճուխը, փիւթիւն փէնճիրէն նատեր էն էղեր: Ախկատը կուքա կուքա, Թաքավորին տղուն կըսէ քի «Ա՜խ, էս խարիպ էմ, կըսէ, ա՛ս օր էկա տահա, կըսէ. տեղ մը չիտեմ, մէկը չունիմ, վո՞ւր էրթամ, կըսէ: Ընծի հրաման տուր տէ աս քիշեր սա վարի մաղազան պառկիմ» կըսէ: Թաքավորին տղան ա կը մեխկնա, կնկանը կըսէ քի «Մեղք է, Թող էրթա, վարը պառկի» կըսէ: Կնիկն ա կը ճաչնա քի իրեն հարն է, «Չէ՛, չէ՛, չը՛Լլար: Թող պաշխա տեղ մը էրթա պառկի» կըսէ: Ան ատեն սուտ ախկատը յալվար յալվար կըԼլա քի, «Աման, ընծի ներս առէք» տիի, Թաքավորին տղան ա ներս կառնէ, վարի մաղազան կը պառկեցունէ:

Քիշերը ամմէնն ալ պառկելէն ետկը, աս սուտ ախկատը կելլա, ախճըկանը չօճուխը կը կտրէ, չօճուխն ա մօրը քով պառկած է էղեր, տանակն ա կառնէ մօրը ճէպը կը դնէ, նորէն կերթա տեղը կը պառկի: Առտուն կելլան կը նային քի տղան արուններուն մէջը պառկած է: Կը կանչեն ախկատը, վրան կլօխը կը նային, պան մը չեն գտնար: «Տո՞ւն

ըրիր ախկա» կըսեն նէ, «Ճանըմ, էս թախ վարէն ընտո՞ր վեր կրնամ ելլար, կըսէ: Ատ մնոցունոցը գտնալը ատխըրխարի զո՞ռ պան մըն է… Ամմէնուն ա ճէպերը, վրան-գլօխը նայեցէ՛ք, վորի՞ն քովէն դանակ ելլա նէ, ա՞ն մնոցուցած է» կըսէ: Անոնք ա ամմէնուն ճէպերը, վրան-գլօխը կը նային, չեն գտնար: Մօրը վրան չեն նայիր: Ետկը կըսեն քի «Հատէ մէյ մըն ա քուկին վրատ նայինք» կըսեն: Կը նային քի տանակը անոր քովէն կելլա: «Հա՛տէ, տո՛ւն էս մնոցունոցը» տիի, տղան կուտան մօրը քիրկը, տունէն տուրս կընեն: Ատ ախկատ մարթուն ա չատ փարա կուտան քի խելք ըրավ տէ ամմէնուն վրան նայեցունել տուվավ, մնոցունոցը գտնալու ախպէպ եղավ տիի:

Աս կնիկը չօճուխը կառնէ, կերթա կերթա, կերթա, մէկ չէշմէ մը կուքա: Ատ չէշմէին քովը կը նստի, մէյ մըն ա խուլ մը կուքա, կըսէ քի կնկանը՝ «Ատ չէշմէին քովի չամուռէն ա՛ռ, քսէ՛ չօճուխին վրան, կաղնկնա» կըսէ: Մարն ա չամուռը կառնէ, կը քսէ տղուն, տղան կաղէկնա, ոտկի կելլա կը կայնի: Ան ատեն մարը տղան կառնէ, նորէն կերթա կերթա, մէկ պօստան մը կուքա: Ատ պօստանէն ներս կը մտնա. պախճէպանին յալվար կըլլա քի՝ իրեն տեղ մը տա, ինք ա անտեղը տղուն հետ նստի տիի: Պախճէպանն ա անոր պզտիկ կուլխալէ մը կուտա, մար վու տղա, անտեղը կը նստին: Օր օրի ա տղան կը մեծնա: Օր մը կնիկը կը նայի քի թաքավորին տղան քանի մը ընկերներով ան թառաֆը կուքա կոր: Հէ՛մէն կնիկը տղան կը կանչէ, կըսէ քի «էյօր քի ատ մարթիկը մօտենան նէ, անոնց քովը գնա տէ եղանակով ըսէ քի «էշը օսկոր կուտէ կոր, չունը խոտ կուտէ կոր» ըսէ կըսէ: էյօր անոնք ա քեզի ըսեն քի «Տղա՛ս, հիչ էշը օսկոր, չունը խոտ կուտէ՞ մի» ըսեն նէ, տուն ա «է հէչ մէկ մար մըն ա իր զավակը կը կտրէ՞ մի ըսէ» կըսէ:

Տղան կերթա, խաղալով ցատկելով անոնց կը մօտենա, «էշը օսկոր կուտէ կոր, չունը խոտ» կըսէ նէ, անոնք ա կըսեն քի «Տղա՛ս, հիչ էշը օսկոր, չունը խոտ կուտէ՞ մի» կըսեն: Տղան ա կը դառնա կըսէ քի «է հիչ մար մըն ա իր զավակը կը կտրէ՞ մի» կըսէ:

Ան ատենը թաքավորին տղան կանգ կառնէ, կը հասկնա քի աս տղան իրեն տղան է, կըսէ քի «Քուկին մա՛րդ վո՞ւր է, ընծի կանչէ նայիմ» կըսէ: Կնիկն ա կելլա ասոնց կը մօտենա: Թաքավորին տղան հէմէն կը ճաչնա իր կնիկը, կը հարցունէ քի «Ընտո՞ր աղէկց ո-ղան» կըսէ: Կնիկն ա երկան-պարակ կը պատմէ: Աղէկ մը ի է-վելով թաքավորին տղան կը հասկնա քի հանցավորը վո՞վ է, կը իլէն տղան կառնէ, նորէն իրեն սառայը կը տանի, կնկանը հարը կախել կուտա, իրենք ա նորէն տասը օր տասը քիշեր հարսնիք կընեն:

7

МՈՒԿԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ մուկ մը կա էղեր: Աս մուկը հարս ըլլալ կուզէ: Ի՞նչ ընէ, ի՞նչ ընէ, սոխին չօփերէն փէրաճէ, թիւլպէնտ կը չնէ, գլօխը կանցունէ, փէնճիրէին առջին կը նստի: Կը նայի քի մէկ չօփճի մը կասնի կոր. «Չօ՛փճի, չօ՛փճի, ընծի կառնե՞ս» կըսէ նէ, ան ա «Աւելըս կը ծեծես» կըսէ: «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ: «Հատէ կնա, չո՜ւն, քաչեմ, կոթովը քանի մը հատ կը զարնեմ» կըսէ: Հատէ կնա, չո՜ւն, տուն իմին պարակո՜ւկ պարակուկ օսկորներս պիտի կոտրտես» կըսէ մուկը:

Մէյ մըն ա կը նայի քի ճիյէրճի մը կասնի կոր. «Ճիյէ՛րճի, ճիյէ՛րճի, ընծի կառնե՞ս» կըսէ: «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ: «Փատս կը քաչեմ, ոտկտ, ծառքտ կը կոտրեմ» կըկը ծեծես» կըսէ: «Փատս կը քաչեմ, ոտկտ, ծառքտ կը կոտրեմ» կը-կը ծեծես» կըսէ:– «Հատէ քնա, չո՜ւն, տուն իմին պարակո՜ւկ պարակուկ օսկորներս պիտի կոտրտես» կըսէ մուկը:

Քիչ մը ետկը խօրօզ մը կասնի. «Խօ՛րօզ, խօ՛րօզ, ընծի կառնե՞ս» կըսէ: «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ: «Քիթիկովս, տոտիկներովս քանի մը հատ կը զարնեմ» կըսէ: Մուկն ա «է՛հ, զարար չունի» կըսէ, ներս կառնէ խօրօզը, հարսնիք կընեն: «Տիմացի տունը հարսնիք կա, կըսէ,

Օր մը մուկը խօրօզին կըսէ քի «Տիմացի տունը հարսնիք կա, կըսէ, երթամ տէ բրինծ, յաղ քօղնամ պերեմ» կըսէ: Կերթա կը պերէ: Ամմէն ատեն մուկը ասանկ կերթա կը քօղնա, տուն կը պերէ էղեր: Օր մըն ա նորէն կերթա քօղնալու նէ, խօրօզը տունէն տուրս կելլա կերթա: Մուկը կուքա, չաթ չա՜թ, չաթ չաթ չաթ չաթ, դուռը կը չալէ կը չալէ չը՛ պացվիր: Ի՞նչ ընէ, ի՞նչ ընէ, կերթա չիլինկիր մը կը պերէ, տուռը պանալ կուտա, ներս կը մտնա, վեր վար, վեր վար կը փնտռէ, մարթ չիքա: Ինքիրենը կըսէ քի «Հատէ չօրպա մը եփեմ» կըսէ, բրինձը կը վլա, պան կընէ, կրակին վրա կը դնէ քի եփի. ետկը թէնճիրէին պերանը կը պանա քի աղ պիտի տնէ, ճլօ՜մփ տիի մէջը կիյնա, աղվոր մը կեփի:

Քիչ մը ետկը խօրօզը կուքա, չաթ չա՜թ, չաթ չա՜թ դուռը կը չալէ կը չալէ չը՛ պացվիր. ան ա կերթա չիլինկիր մը կը պերէ, դուռը կը պանա, ներս կը մտնա, վեր վար, վեր վար կը փնտռէ, մուկը չիքա՜: Մէր մըն ա թէնճիրէին պերանը կը պանա կը նայի քի… ի՜նչ կըսես, մուկը մէջն է: Հիմա ի՞նչ ընէ: Կառնէ թէնճիրէն, կը տանի լեռան մը

վրա, կը նայի քի անտեղը ծառ մը կա. ատ ծառին տակն ա խոշոր քար մը կա: Թէնճիրէն հոն կը տնէ, ինք ա ասանկ կըսէ.

«Քար կլտոր կլտոր,
Ծով կարմիր կարմիր,
Խառղա Թօփուրղօղ,
Ծառ ճղակտոր
Ընկեըլաճը[1] մեռեր է»:

Մէյ մըն ա կը նայիս քի քարը կը քլտորի, կերթա կերթա կերթա՛ ծովը կիյնա: Ծովն է կաս-կարմիր կըլլա. խառղա մըն ա կուքա ատ ծառին վրա կը նստի:

Խօրօզը նորէն կըսէ.

«Քար կլտոր կլտոր,
Ծով կարմիր կարմիր,
Խառղա Թօփուրղօղ,
Ծառ ճղակտոր,
Ընկեըլաճը մեռեր է»:

Մէյ մըն ա կը նայիս քի խառղան կը Թռնա կերթա, ծառն ա կտոր կտոր կըլլա, քետինը կիյնա:

Խօրօզը նորէն կըսէ.

«Քար կլտոր կլտոր,
Ծով կարմիր կարմիր,
Խառղա Թօփուրղօղ,
Ծառ ճղակտոր,
Ընկեըլաճը մեռեր է»:

Կըսէ, Թէնճիրէն անտեղը կը Թափէ, ինք ա կելլա, կերԹա:

8

ՍԻՒՄԻՒՔԼԻՒԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա մէկը չիքա, մէկ սիւմիւքլիւ մը կա էղեր: Աս սիւմիւքլիւն կարքըվիլ կուզէ. կերԹա կերԹա, կը նայի քի մէկ պախալ մը կուքա: «Պա՛խալ, պա՛խալ, ընծի կառնե՞ս կըսէ նէ, ան ա «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ նէ, «Խանութին ճամերը քուլխուտ կինջեցունեմ» կըսէ: Ան ա «Հատէ քնա, չո՛ւն, տուն իմին հօքիս պիտի հանես» կըսէ:

[1] Իմա «ընկեր յաճը» Պոլսում գործ է ածվում առանց հասկանալու:

Նորէն կերԹա կերԹա, մէյ մըն ա կը նայիս քի պէքճի մը կելլա տիմացը. «Պէքճի պապա, ընծի կառնե՞ս» կըսէ նէ, «Կառնեմ» կըսէ.– «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ նէ, «Փատս վրադ կը կոտրեմ» կըսէ: Ան ա «Հատէ քնա, չո՛ւն, տուն իմին հօքիս պիտի հանես» կըսէ:

Նորէն կերԹա կերԹա կերԹա, կը նայի քի վէրանէի մը մէջ մուկ մը աստին անտին կը ցատկոտէ կոր. կը պօռա անոր, կըսէ քի «Մո՛ւկ, մո՛ւկ, ընծի կառնե՞ս» կըսէ նէ, «Կառնեմ» կըսէ: «Նեղանաս նէ ընծի ինչո՞վ կը ծեծես» կըսէ նէ, «Պոչովս քանի մը հատ կը զարնեմ» կըսէ: «Է՛հ, զարար չունի» կըսէ սիւմիւքլիւն, մուկը կառնէ, կերԹան հարսնիք կընեն:

Քանի մը օր ետկը մուկը սիւմիւքլիւին կըսէ քի «Սըվտեղը մեծ պէյի մը տուն կա, էրԹամ նայիմ պան մը կրնա՞մ մի քողնար» կըսէ: Աս մուկին անունն ա Քիւփլիւ-պէյ է էղեր: Մուկը կելլա կերԹա, անուշին խավանօզին մէջը կը մտնա քի անուշ քողնա, հոն կը մնա. կընէ կընէ չի կըրնար էլլար: Սիւմիւքլիւն ա կը պէքլէ կը պէքլէ, կը նայի քի մուկը չի քար կոր նէ, կելլա էտևէն կերԹա: Մէյ մըն ա կը նայի քի հեռուէն ճամբան չուխուրի մը մէջ կիյնա: Հիմա ի՞նչ ընէ, կը նայի քի հեռուէն ճամբան չուխուրի մը մէջ կիյնա: Իրեն մօտիկծած ատեննին՝ սիւփատտոցը ծինլիներ կուքան կոր: Իրեն մօտիկծած ատեննին՝ սիւմիւքլիւն.

«Ա՛Թըլար, ա՛Թըլար,
Ապահանի սարըՔԼԸլար,
Պէյ էվինէ վարասընըզ,
Քիւփլիւ պէյէ տէյէսինիզ.–
«Կէլին հանըմ չուքուրա տիւշմիւշ,
Զըքամայօր – տիյէսինիզ»:
(Թարգմանութիւն)
(Ձիավորներ, ձիավորներ,
Ապահանի փաԹԹոցավորներ,
Գացեք պեյին տունը,
Ըսեք Քյուփլյու պեյին,
Տիկին հարսը փոսն է ինկեր,
Ըսեք, չի կրնար դուրս ելլել):

Կըսէ. ծինլինները մտիկ կընեն, անկէ կերԹան պէյին տունը, պէյին կը զուրցեն: Մուկն ա վարէն կիմանա, ի՞նչ կընէ ի՞նչ չ՛ը՞ներ, կը զուրցեն: Մուկը չուխուրին քէնարը կը կաղատի, կերԹա սիւմիւքլիւն կը խտնա: Մուկը չուխուրին քէնարը կը կենայ, սիւմիւքլիւին՝

«Վէր էլինի չէքէրճէք»:
(Տուր ձեռքդ քաշեմ):

կըսէ նէ, ան ա՝

«Պէն սանա քիւսէլճէք»:
(Ես քեզ հետ խռովեր եմ):

կըսէ: Նորէն մուկը՝

«Վէր էլինի չէքէրճէք»:
(Տուր ձեռքդ քաշեմ):

կըսէ նէ, սիւմիւքլին նորէն՝

«Պէն սանա քիւսէքէք»:
(Ես քեզ հետ խռովեր եմ):

կըսէ: Մուկը նորէն անանկ կըսէ, նորէն սիւմիւքլին՝

«Պէն սանա քիւսէլէք»:
(Ես քեզ հետ խռովել եմ):

կըսէ նէ, մուկն ա «է՛հ, քիւսէլէք սէն, քիւսէլէք: Նէ՞ յափայըմ (խռովեր ես խռովէ, ի՞նչ ընեմ)» կըսէ, թէքմէ մը, թէքմէ մը կը զարնէ, կը սատկեցունէ սիւմիւքլին, ինք ա կելլա կէրթա:

9

ԿԱՐՄԸՋ ՖԻՍՏԱՆ

Մէկը կա մէկը չիքա, իրեք ալսպար կա էղեր: Մէկը է՛ն մենծը, մէկալը օռթանճան, մէկալն ա պզտիկը: Ասոնք իրենց պալխճէնին խոշոր խնծօրի ծառ մը ունին էղեր, ամա հիչ մէկ տարի մըն ա չէն կրնար այդ խնծօրներէն ուտեր էղեր: Ամմէն տարի քիշեր ատեն տև մը կուքա, ամմէնն ա կը ժողվէ կը տանի էղեր:

Մէկ տարի մըն ա նորէն խնծօրները ա՛լ էղեր հասեր էն, էրթէսի առտուն պիտի փուրցունեն, մենծ ալսպարը կըսէ քի «Էս աս քիշեր պալխճէն պիտի պառկիմ տէ, նայիմ վո՛վ է էկողը նէ պիտի մեռցունեմ» կըսէ: Կառնէ չատ մը թիւֆէնկ, խըլըճ, տանակ, պան, կէրթա ծառին տակը կը պառկի: Կէս քիշեր կըլլա, մէյ մըն ա կը նայի քի օխտը գլօխլը տև մը ճանկուլ-ճունկուլ ճանկուլ-ճունկուլ ծաներ հանելէն կուքա կօր: Մենծ ալսպարը աս ծաները կը լսէ, հէմէն վախէն պօռալով կը ցքէ, ներս կը փախի: Տևը կուքա, նորէն խնծօրները կը ժողվէ, կելլա կէրթա:

Էրթէսի տարին օռթանճա ալսպարը կը պառկի, ան ա մենծ ալսպօրը պէս տևին ճանկուլ-ճունկուլիկ էկած ատենը կը վախնա, կը ցքէ, ներս կը փախի:

Մէկալ տարի ա պզտիկ ալսպարը խըլըճը, թիւֆէնկը կառնէ, կէրթա պալխճէն, խնծօրին ծառին տակը կը պառկի: Մէյ մըն ա կը նայի քի տևը նորէն անանկ ճանկուլ-ճունկուլ ծաներ հանելով կուքա կօր. հէմէն պառկած տեղէն ցատքելուն պէս, թիւֆէնկը կը քաշէ, տա՜նկ տիկ տևին վրա կը պարպէ, տևին ա մէկ օտկը կը կոտրի, թօփալ թօփալ ետ կը տառնա, խյնալէն ելլալէն կելլա կէրթա: Աս տղաքն ա կէրթան, խնծօրները կը ժողվեն, կուտեն:

Ետկը պզտիկ ալսպարը կըսէ քի «Ալսպարներ, հա՛տեցէք էրթանք նայինք սա տևը վո՞ւր քնաց» կըսէ: «Հատէ», կըսեն անոնք ա, իրեքնին մէկ կելլան, քետինը վազած արունին ճամբայէն կէրթան, կէրթան էն ետկը հօրի մը գլօխ կը հասնին քի, ալթըլը անկէ անտին արունի ճամբա չիքար էղեր:

Մենծ ալսպարը կըսէ քի «Հատէ վար իչնամ տէ: Նայիմ ի՞նչ կա մէչը: Էյօր տևը հօն է նէ, մեռցունեմ, կըսէ, ամա, էյօր «Կէրիմ կօր, կէրիմ կօր» ըսեմ նէ, վեր քաշեցէք ընծի» կըսէ:

Երկու ալսպարները մէչկերնուն կապը կը հանեն, մենծ ալսպօրը կը կապեն, հօրին մէչը կինչեցունեն: Թամամ կտոր մը վար կիչնա նէ, «Կէրիմ կօր, կէրիմ կօր» կը պօռա, անոնք ա հէմէն վեր կը քաշեն: Ետկը օռթանճա ալսպարը կիչնա, ան ա առչինին պէս կը պօռա, վեր կը քաշեն:

Ետկը պզտիկ ալսպարը վար պիտի իչնա նէ, կըսէ քի «Քանի «Կէրիմ կօր, կէրիմ կօր» ըսեմ նէ, վար ինչեցուցէք, էտեւ ինչեցուցէք» կըսէ: Տղան հօրին մէչը կիչնա, քանի «Կէրիմ կօր» կըսէ, տահա մէչը կինչեցունեն, քանի «Կէրիմ կօր» կըսէ, տահա մէչը կինչեցունեն, էն ետկը կը հասնի հօրին թախս տակը: Կը նայի քի երկու հատ աղվոր օտա կա: Մէկ օտային դուռը քոց, մէկալինը պաց: Պաց օտայէն ներս կը նայի քի իրեք հատ աղվոր ալճիկներ նստեր են: Կէրթա անոնց կըսէ քի «Հատէ, քալեցէք, ծեզի ասկէ տանիմ: Ինչո՞ւ հօս կեցեր նստեր էք» կըսէ նէ, անոնք ա կըսեն քի «Ամա՜ն, չըլլար. քովի օտան տև մը կա: Էյօր մեզի ասկէ տանիս նէ, դուրս կելլա, մեզի ա կուտէ, քեզի ա» կըսեն: Ան ա կըսէ քի «Էս անիկա կը մեռցունեմ» կըսէ: «Է՛հ, անանկ է նէ — կըսեն ալճիկները — ամա տուռին ծակէն նայէ: Էյօր տևին աչկերը պաց է նէ, կը քնանա կօր. էյօր քոց է նէ, քիտցիր քի արթուն է: Նաֆիլէ հիչ ներս մերթար. էյօր զարնես նէ ա թիւֆէնկով, մէկ անքամ զարկ: Երկու անքամ զարնես նէ, կոլճննա հա» կըսեն:

Աս պզտիկ ալսպարը կէրթա, տուռին ծակէն ներս կը նայի: Կը նայի քի տևին աչվըները չանախ-չանախ պաց է: Տուռը կը պանա,

Թիւփէնկովը մէյ մը կը զարնէ նէ, տեր «Իյիտ խսէն պիր տաՀա վուր (նէԹե կորիճ ես, մեկ ալ զարկ)» կըսէ: Տղան չը՛ զարներ, կելլա, դուրս կուքա, ախճիկներուն մենծը չուվանով կը կապէ, «Ա՛ռ, մենծ ախպարիկ: Աս քուկին բախտտ է» կըսէ, ախճիկը վեր կուտա: ՕԹանճա ախճիկը կը կապէ չուվանով, «Ա՛ռ, օԹանճա ախպարիկ, աս ա քուկին բախտտ է» կըսէ, ան ա վեր կուտա: Ետկն ա չուվանը պզտիկին կը կապէ քի ան ա վեր տա տիի նէ, ախճիկը անոր էրկու Թիւյ կուտա, մէկը ճերմակ, մէկալը սեւ: «Աս էրկու Թիւյերը քետինը կը տնես, վրանուն կը ցատկես. էյօր ճերմակին վրայէն ցատկես նէ, օխտը տարի խնդաս պիտի: Էյօր սեւին վրայէն ցատկես նէ, օխտը տարի լաս պիտի» կըսէ: Էրկու Հատ ա չախմախ տաշի կուտա, «Ասոնք ա էյօր իրարու քսես նէ, կարսըղ փիստան մը կը չնվի» կըսէ: Անկէց ետկը տղան աս ախճիկն ա չուվանով կը կապէ, «Առէք, ա'խպարներ, աս ա իմին բախտս է» կըսէ, ա՞ն ա վեր կուտա: Ասոնք ա կը նային քի պզտիկ ախպօրնուն բախտը տաՀա աղվոր է, չուվանը անտեղը քարի մը կը կապեն, ախճիկն ա ա'ռնելնուն պէս կը փախին կերԹան:

Ետկը պզտիկ ախպարը վեր պիտի էլլա ալԹըլս նէ, կը պօռա ախպարներուն քի վեր քաշեն: Ծան-ձուն չիքա. քաշող ա չիքա: Կը Հասքընա քի փիւԹիւնն ա կացեր են, սկըԹվելով-մկըԹվելով վեր կելլա. կը նայի քի մէկն ա չիքա: Կը Հանէ ճէպէն Թիւյերը, կը դնէ քետինը, «Ճերմակին վրայէն ցատկեմ» կըսէ, ոտկը խայմիշ կըլլա, սեւին վրայէն կը ցատկէ: Նորէն կը ցատկէ, նորէն սեւին վրայէն կը ցատկվի: Իրեք անքամ ասանկ կընէ, նորէն նորէն սեւին վրայէն կը ցատկվի նէ, կը Հասկնա քի օխտը տարի լա պիտի:

Հիմա ի՞նչ ընէ: Տուն չերԹար, կերԹա մէկ իչկէմպէճիի մը խանուԹը, կը նստի, կը նայի քի մարԹ մը իչկէմպէ կուտէ կոր: Իրեն ա մէտէն կուգէ, քանի մարԹը կ՛ուռԹ կ՛ուռԹ կը խմէ նէ, տղա՛ն ա նըստած տեղէն կ՛ուռԹ կ՛ուռԹ կընէ: ՄարԹը կը Հասկնա քի անոր ա մէտէն կուգէ կոր, իչկէմպէճիին կըսէ քի տաս փարայի ա տղուն տա: Տղան իչկէմպէն կը խմէ, կելլա կերԹա:

Կելլա կերԹա Թէրզիի մը խանուԹը: ՄարԹուն յալվար-յավար կըլլա քի ինքը աչկերտ առնէ քովը: Անոր ա սիրտը Հըլլար, աչկերտ կառնէ տղան: Ասանկ էփ աղէկ մը կապրի:

Մէյ մըն ալ ան Հորին մէչէն Հանած պզտիկ ախճիկը աս տղան գտնվի տիի Թէլլալ կանչել կուտա: Կըսէ քի «Վո՛վ քի կարսըղ փիստան մը չընէ նէ, Հազար օսկի պիտի տրվի իրեն»: Թէ[illegible] կուքա, աս Թէրզիին խանուԹին առջին ա կը պօռա: Տղան ա վ[illegible]տին կըսէ քի «Էս կարսըղ փիստան կրնամ չնել: Կըսէ, «Կանչ[illegible]լալը տէ

ըսենք» կըսէ: Վարպետն ա «Ծօ տուն խե՞նԹ ես, ի՞նչ ես: Կրնա՞ս չնել քի կըսես կոր: Պօյէտ վեր լախըռտըներ մը՞ներ» կըսէ: Ան ա «Իլլէ՛ կանչէ, քեզի՛ ինչ, էս պիտի չնեմ» կըսէ: Թէրզին ա կը կանչէ մարԹը, կըսէ քի քառսուն օրէն քա առնէ, ամա կըսէ քի «Ամմէն օր ճուվալ մը փընտըլս իլէն, ճուվալ մըն ա չամիչ պիտի պերես» կըսէ: Աս տղան ամմէն օր ճուվալ մը չամիչն իլէ ճուվալ մը փընտըլսը կառնէ, զատ օտա մը կը քաշվի էղեր:

Օր մը վարպետը կըսէ քի «Էրթամ նայիմ սա տղան ընտո՞ր կը չնէ կոր էղեր կարսըղ փիստանը» կըսէ: ԿերԹա տուռին ծակէն կը նայի խի էրկու ճուվալն ա պացեր է, մէյ մը փընտըլսէն կուտէ կոր, մէյ մը չամիչէն:

Քառսուն օրը կը լմըննա, Թէլլալը կուքա: Հէմէն տղան ան Թաքկէին չախմախ Թաշինները իրարու զա'րնելուն պէս՝ աղվոր կարսըղ փիստան մը կելլա: Տղան կուտա Թէլլալին, ան ա կը տանի ախճըկանը կուտա: Ախճիկըն ա խապար կընէ քի տղան առնեն իրեն պերեն: Հըմէն կերԹան, ան տղան կառնեն, կը պերեն ախճկանը քովը:

Ասանկով մանչը իլէն ախճիկը նորէն իրար կը կտնան, տասը օր տասը քիշեր Հարսնիք կընեն:

10

ԹԷՄՊԷԼ ՀԱՍԱՆ

Մէկը կա էղեր, մէկը չիքա էղեր, մէկ Թաքավոր մը կա էղեր: Աս Թաքավորը իրեք ախճիկ ունի էղեր: Մէկը էն մենծը, մէկալը օԹանճան, մէկալն ա պզտիկը:

Օր մը Թաքավորը մենծ ախճիկը կը կանչէ, կըսէ քի «Ընծի ի՞նչ խըտար կը սիրես» կըսէ: Ան ա «Ափ, ընտո՛ր ըսեմ, փէք չատ կը սիրեմ» կըսէ: Էրթէսի օրը օԹանճա ախճիկը կը կանչէ, անոր ա անանկ «Ընծի ի՞նչ խըտար կը սիրես, ա'խճիկս» կըսէ նէ, ան ա մենծին պէս կըսէ: Էրթէսի օրը պզտիկ ախճիկը կը կանչէ, անոր ա անանկ կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Ափ, Հա'յրիկս, քեզի աղի պէս կը սիրեմ» կըսէ: Թաքավորն ա խըրս կելլա, «Վայ – կըսէ – տուն ընծի աղի տեղ կը տնես կոր Հա՞: Թէ՛զ, աչկս չը տեսնա՛» կըսէ. ախճիկը դուրս կը վռնտէ: Ախճըկան մարն ա, ի՞նչ խըտար ըլլա նէ իրեն զավակն է, Հիչ տունէն դուրս կընէ՞, սառային ամմէնէն վերի խաԹը կը տանի ախճիկը, Հոն տեղը կը պաՀէ, Հիչ Հօրը չը՛ ցուցուներ ախճկանը էրեսը:

Քանի մը օրէն ետկը Թաքավորը կիմանա քի ախճիկը տաՀա սառայն է, անտեղը մէկ Թէմպէլ Հասան անունով փիս, ա՛ղտոտ, զը՛տոտ, լղրճուկ մարթ մը կա էղեր, կը պռնէ անոր կուտա իրեն պզտիկ ախճիկը, քի մինչև էտկը տանջվի ատ աղտոտ մարթուն Հետը: Պաշլխա սառայ մըն ա կուտա անոնց, կերթան էրկուքը Հոն կը նըստին:

Աս սառային առչևն ա չատ մը ֆընտըխի ծառեր կա էղեր: Աս ախճիկը կը նայի քի մէկ օր, էրկու օր, իրեք օր, չորս օր, Հի՛չ Թէմպէլ Հասանը գործի չէ՛րԹար, անանկ տունը կը նստի: Ասիկա ի՞նչ ընէ, ի՞նչ ընէ, օր մը առտուն կանուխ կելլա, ատ ֆընտըխին ծառերէն խոչոր տալ մը կը կտրէ, ատով աղվոր մը Թէմպէլ Հասանը կը ծեծէ, անկեց ետկն ա Հարուր խուրուշ կուտա ծառքը, «Հայտէ քնա, քառսուն փարա վաստկէ տէ էկուր» կըսէ: Աս մարթը կելլա կերԹա, մէյ մըն ա կը նայի քի խալվէճի մը նոր կը պանա կոր խանութը: Աս խալվէճին Թէմպէլ Հասանին կը դառնա, կըսէ քի «Ի՞նչ է ան, Թէմպէլ Հասան» կըսէ նէ, ան ա կըսէ քի «Հի՛չ, ի՞նչ պիտի ըլլա, մեր Սուլթանը ծեծեց ծեծեց, ծառքվընիս ա Հարուր խուրուշ տուվավ, «Քնա քառսուն փարա վաստըկէ տէ էկու» ըսավ» կըսէ: Ան ա «էկու ատ փարաները ընծի տուր տէ, քեզի մէկ խօսք մը սորվեցունեմ» կըսէ, կառնէ մարթուն Հարուր խուրուշը, «Կերած Հացտ Հառամ մ'ը՞ներ» կըսէ: – «էյ տաՀա՞» կըսէ Հասանը նէ, «Իշտէ աչչափ» կըսէ մարթը:

Իրինկուն կըլլա, կերԹա Հասանը տուն: Սուլթանը «Քառասուն փարան վաստըկեցա՞ր» կըսէ նէ, ան ա «Չէ» կըսէ: «էՀ», կըսէ Սուլթանը, Հիչ չը՛ խօսիր: Առտու կըլլա, նորէն Սուլթանը ֆընտըխին ծառէն տալ մը կը կտրէ, աղվոր մը կը ծեծէ մարթը, նորէն Հարուր խուրուշ կուտա ծառքը, «Կնա քառսուն փարա վաստըկէ տէ էկու» կըսէ: Ասիկա նորէն կելլա կերԹա, աս խալվէճին նորէն կը կանչէ, նորէն մարթը Սուլթանին ծեծելը կը զուրցէ: Խալվէճին կըսէ քի «էկու, ատոնք ա ընծի տուր տէ, քեզի խօսք մը տաՀա սորվեցունեմ կըսէ: Ան ա կուտա փարաները, խալվէճին ա աս անքամ կըսէ քի Հասանին «Տեսած պանտ չտեսնելու զարկ»: «է տաՀա՞» կըսէ Հասանը նէ, խալվէճին ա «ՏաՀա-մաՀա չիքա, իշտէ աչչափ է» կըսէ: Մարթը նորէն կելլա տուն կուքա:

Կնիկը նորէն կը Հարցունէ Հասանին: «Քառսուն փարան վաստակեցա՞ր» կըսէ: «Չէ» կըսէ: Նորէն չը՛ խօսիր կնիկը, առտուն նորեն տալ մը կը կոտրէ, աղվոր մը կը ծեծև մարդը, նորէն Հարի ւրուչ կուտա ծառքը, «Քնա քառսուն փարա վաստկէ տէ էկուր է: Աս Հասանը նորէն կելլա կերԹա, ատ խալվէճին նորէն կը կ· , կըսէ

քի «Ատոնք ա ընծի տուր, քեզի աղվոր խօսք մըն ա սորվեցունեմ» կըսէ, կառնէ մարթուն ծառքէն փարաները, կըսէ քի «էյօր օր մը առտուն կանուխ ծինով տեղ մը քացած ատենդ խալվէները նոր պացված ըլլան, խալվէճին ա «Հասան, էյլէ՞ն (Հասան, կանգնէ՛) ըսէ նէ, վար ինչիր ծինէտ, ծինտ Հոն տեղը կապէ, ներս քնա, խալվէ մը խմէ, անկէ էլիր տեղտ քնա» կըսէ: «է տաՀա՞», կըսէ Հասանը նէ, «Իշտէ աչչափ», կըսէ խալվէճին:

Հասանն ա ի՞նչ ընէ, ի՞նչ ընէ, ինքիրենը կըսէ քի «Հիմա տուն երԹամ նէ, նորէն ծեծ կա, կըսէ: Անոր աղէկը Հիչ տուն չեմ էրԹար» կըսէ: Կը նայի քի անտեղի իսկէլէն պափօռ մը կայներ է, կերԹա մէջը կը մտնա: Ասոր Թէմպէլ Հասան ըլլալն ա ամմէնն ա քիտեն էղեր տէ, ամմենեին փարա-մարա չեն առներ էղեր: Պափօռը ճամբա կելլա, կերԹա, կերԹա, կերԹա, ալ տեղ մը կուքա քի պափօռը ետ պիտի դառնա, մարդիկները կը պօռան կըսեն քի «Հա՛տէ, էլող կա նէ էլլա: դառնա» կըսեն: Հասանն ա Հիմա ի՞նչ ընէ, Հատէ պափօռը ետ պիտի քթվըտիմ կըսէ, դուրս կելէս ա էլլամ տէ սա չայիրին վրան կտոր մը քթվըտիմ կըսէ, դուրս կելլա պափօռէն, կերԹա ան չայիրին վրան կը նստի: Մէյ մըն ա քովը կը նայի քի աղվոր, կանանչ-մանանչ, կարմիր-մարմիր պաներ մը կը վանայի քի աղվոր, կանանչ-մանանչ, կարմիր-մարմիր պաներ մը կը վանայի քի ինչ կոր. չը՛ ճաչնար քի ատոնք ծանրը ծանրը քարեր են, կըսէ քի ինքիրենը «էլլամ սըվոնցմէ կտոր մը ժողվեմ տէ կնկանս խրկեմ, կըլլա քի քործ չունեցած ատենները Հետը կը խաղա» կըսէ: Կելլա չապիքին քի քործ չունեցած ատենները Հետը կը խաղա» կըսէ: Կելլա չապիքին երկու Թևերն ու ծարերէն կը պատռէ, մէջը կը լեցունէ, ճօԹէն ա կը կապէ, ճիտէն ներս կը խօԹէ, կելլա կերԹա: Կը նայի քի մէկ նոր պափօր մըն ա էկեր է, կը նստի անոր մէջը, կուքա իրեն առչի տեղը: Ամա նորէն ինքը տուն չէ՛րԹար, ատ քարերը ճուվալի մը մէջը կը լեցունէ, պէրանն ա աղվոր մը կը կապէ, տուն կը խրկէ: Սուլթանը կառնէ, կը պանա, կը տեսնա էլմասները նէ, «է, կըսէ, էրիկս ալԹըխ զէնկինցեր է» կըսէ: Կելլա աղվոր մը տունը տեղը կը շտկէ, ըսփազէնկինցեր է» կըսէ: Կելլա աղվոր մը տունը տեղը կը պերէ[1]:

սավորներ կառնէ, ամմէն պան կարգին սըրային կը պերէ[1]:

Աս Թէմպէլ Հասանն ա տուն չերԹար ըսինք ա, կերԹա պաշխա Թաքավորի մը ուչախը կըլլա: Աս Թաքավորին ա օսկիները ա՞նչափ չատ է եղեր քի, ամմէն օր մէյմէկ մարթ ատ օսկիները քիւրէքլէմիշ կընէ էղեր քի, չմգլի տիի: Ատ օսկիներուն մաղաղային քովն ա մէկ պէքճի մը կայնած է էղեր, իրինկունը էյօր ան օսկիները քիւրէքմիշ ընող մարթը մաղաղայէն տուրս էլլա նէ, պէքճին կը Հարցունէ էղեր

1 Հաջորդ կտորների մեջ գործածվում են սրճարանապետի ասված պատվերներից
երկրորդը և երրորդը, բայց առաջինը մնում է: Հայտնապես այստեղ պակասում է մի
մասը, ուր գործածվելու էր սրճարանապետի առաջին պատվերը:

քի ատ մարթուն «Ասոր ի՞նչ ըրիր» տիի: Էյոր ան ա «Աս ինչ Թաքավորին օսկինները քիւրէքլէմիչ ըրի» ըսէ նէ, Հէ՛մէնտէ գլօխը կը կտրեն էղեր: Ամմա ամմէնն ա կըսեն էղեր տէ, ամմէնուն ա գլօխը կը կտրեն էղեր, Հիչ մէկ մարթ մը չիքա էղեր չըստղ:

Ձերկնցեննք, օր մըն ա սըրան աս Թէմպէլ Հասանին կուքա: Աս ա անոնց պէս ինչվան իրինկուն օսկինները քիւրէքլէմիչ կընէ, իրինկունը տուրս էլած ատենը՝ պէքճին «Թէմպէ՛լ Հասան, ասօր ի՞նչ ըրիր» կըսէ նէ, Թէմպէլ Հասանին ա Հէմէն ան առչի խախվէճիին ըսածը միտկը կուքա քի «Տեսած պանդ չտեսնալու զարկ» ըսեր էր: Հիմա աս ա օսկինները տեսավ մ՛, չտեսնալու պիտի քա. կըսէ քի «Հի՛չ, ճա՛նըմ, պա՛ն մըն ա չըրի» կըսէ: Պէքճին ա «Հիչ անանկ պա՞ն կըլլա: Հէլպէթ պան մը ըրիր» կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Փիր խաչ խապ չօփ տօխտիխ»[1] կըսէ: Մարթը կը նայի քի աս մարթը չ՛ը՛սեր կոր, խապար կընէ Թաքավորին, Թաքավորն ա Հէ՛մէնտէ կը կանչէ Հասանը, իրեն տղա կընէ:

Աս Թաքավորին կնիկն ա խըսխանմիշ կըլլա քի ատ փիս, մունտառ մարթը ինչո՞ւ իրեն տղա ըրավ տիի, «Կայնէ, կըսէ ինքիրենը, էս անիկա մեռցուննլ տամ տէ, ի՞նչ ըլլա նէ ըլլա: Թող ան ա տեսնա պարէ իրեն Հալը» կըսէ: Օր մը սուտ կըսէ քի Թաքավորին՝ «Տուն աս մարթը տղա ըրիր, ա՛մմա՛, կըսէ, իշտէ սանկ կընէ կոր, նանկ կընէ կոր, սա քէչուԹինը կընէ կոր, տա քէչուԹինը կընէ կոր, Հընկըր զընկըր: Էս ալԹըլս ատ մարթը քօվս չեմ ուզեր, կըսէ, տուն ի՞նչ կուզես նէ ըրէ՛ կըսէ: Թաքավորն ա ի՞նչ ընէ, կը տառնա կնկանը կը Հարցունէ քի «Է Հիմա ի՞նչ ըննենք ասոր» կըսէ նէ, կնիկն ա կըսէ քի «Տուն ընծի ցքէ, էս անիկա զիֆտին խազանը նետել կուտամ» կըսէ: «Է՛Հ, կըսէ Թաքավորը, Թող քուկին ըսածիտ պէս ըլլա, ի՞նչ կուզես նէ, ա՛ն ըրէ»:

Կնիկը կելլա առապան կը նստի, կ՜ռ կ՜ռ կ՜ռ կ՜ռ, չիտակ իրենց զիֆտին փավլիքան կերթա, կըսէ քի «Վաղը առտու է՞ն առաչ վո՛վ աս տեղ քա նէ, պիտի պռնէք զիֆտին խազանը պիտի նետէք, ետկէն ա մարթ մը պիտի խրկեմ, ան խազանը նետած մարթերնուդ գլօխը կտրէք անոր պիտի տաք, ընծի պիտի խավրէք քի խազանը նետած ըլլալնիտ Հասկնամ» կըսէ: Կնիկը կելլա տուն կուքա, Հասանին ա կըսէ քի «Ձմռնո՛ւս, կըսէ, վաղը առտու կանուխ ծինտ նստիս, մեր զիֆտին փավլիքան էրԹաս, անոնք քեզի պան մը պիտի տան, առնես պերես» կըսէ: Ան ալ «Շատ աղէկ, կերԹամ» կըսէ:

[1] Փոխանակ ասելու մաքուր Թուրքերենով «Պիր քաչ քապ չօփ տէօքտիւք» (մի քանի աման ապր Թափեցինք)». այսպես է ասում ծաղրական ձևով և իրր նմանեցնելով գավառական Թուրքերեն արտասանուԹյան, ենԹադրելով, Թե կեղտոտ Թէմպել Հասանը գավառացի էր:

ԷրԹէսի առտուն Հասանը կանուխ մը կելլա, ծինը կը նստի, կերԹա: ԷրԹալն իքէն կը նայի քի խախվէճի մը նոր կը պանա կոր խախվէն: Խախվէճին Հասանին «Հա՛սան, էյլէ՞ն (Հասա՞ն, կեցի՛ր)» կըսէ նէ, անոր ալ Հէմէ՞ն միտկը կուքա առչի խախվէճիին ըսածը: Վար կիչնա ծինէն, ծինը ան տեղը կը կապէ, ներս կերԹա խախվէ մը խմելու: Անտին Թաքավորին կնիկն ա կըսէ ինքիրենը քի «ԷրԹամ նայիմ սա մարթը ընտո՞ր խազանը պիտի նետեն» կըսէ, կելլա զիֆտին փավլիքան կերԹա: ՄարԹիկն ա կը նային քի է՞ն առաչ ինքն է էկողը, պը՛ռնելնուն պէս, լա՛փ, զիֆտին խազանը կը նետեն կնիկը: Ետկը Հասանը խախվէն խմելէն սօնրա, կելլա փավլիքան կերԹա, անոնք ա կը պռնեն, կնկանը գլօխը կը կտրեն, աս մարԹուն ծառքը կուտան, ան ատեն Թաքաւն ա կառնէ, տուն կը պերէ, Թաքավորին կուտա: Ան ատեն Թաքավորը կը ճաչնա իրեն կնկանը գլօխը, կը Հասկնա քի սուտ իֆտիրաներ նետած ըլլալուն Համար՝ ինքը քնաց անոր տեղը, տղուն Հիչ պան մը չ՛ը՞ներ: Քիչ ատենէն Թաքավորն ա կը մեռնի, մէրասը կը մնա Հասանին, Հասանն ա փիւԹիւն օսկինները, պանները կը ժողվէ, կը խրկէ իրեն տունը, խապար ա կընէ քի ինք ա ա՛լԹըլս պիտի քա:

ՍուլԹանը աս կիմանա նէ, ՀազըրուԹին կը տեսնա քի ան քիչերը խաղան խնտան, ուրախուԹին ըննեն: Ալաճկանը Հօրը խըրսն ա ինչեր է էղեր, անոնք ա ան քիչերը Հացի պիտի քան: ՍուլԹանը փիւԹիւն ըսփասավորններուն կըսէ քի «Ամմէն կերակուրններուն մէչն ա աղ չի՛ պիտի քտնվի» կըսէ: Մէյ մըն ա կը նայիս քի Թէմպէլ Հասանը պէր Հացի էղեր է: Մէկալ միսաֆիրներն ա կուքան, սեղանները կը չտկվի, կը նստին: Ալաճկանը Հացը ամմէն կերակուրներէն ա ուտելէն ետկը, կըսէ քի ալաճկանը «Ալաճիկս, կըսէ, աս ի՞նչ աղվոր կերակուրներ... ամա, ինչո՞ւ մէչը Համ չիքա...»: Ալաճիկն ա կըսէ քի «Ախ Հայրիկս, կըսէ, յա էս քեզի աղի պէս կը սիրեմ ըսի նէ, տուն ընծի չուզեցիր, վռնտեցիր, կըսէ: Ամա Հիմա կը տեսնա՞ս կոր մի քի ամմէն պանին ա Համ տուվողը աղն է էղեր» կըսէ:

Ան ատեն Հարը կելլա, ալաճկանը ճակատը կը պաքնէ, իրարու Հետ կը պարըշին, տասը օր տասը քիշեր ուրախուԹին կըննեն:

11

ՀԱԶԱՐԱՆ ՊԻՒԼՊԻՒԼ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ Թաքավոր մը կա էղեր: Աս Թաքավոր, չտեսնված, ալըման սառայ մը կը չնէ: Փիւթիւն իրեն մեծերը կուքան էղեր տեսնալու տէ փէք կը հավնին էղեր: Օր մըն ա ասանկ մեծ փաշա մը կուքա սառայը տեսնալու, կը նայի կը նայի, անկէ կը դառնա Թաքավորին կըսէ քի «Աս սառայը փէք մէնչուր, փէք աղվոր է ամա, ասոր մէչը հազարան պիւլպիւլ մը կուզէ քի, աղվոր ծանով երգէ: Ան ատենը տահա մէկ աղվորութին մը կառնէ սառայըտ» կըսէ:

Թաքավորը այս խօսքը լը՛սելուն պէս, կը կանչէ իրեն իրեք տղաքը, ատ փաշային ըսածները անոնց կը զուրցէ: Ան ատեն իրեքը մէկ «Հա՛տէ, էրթանք քտնանք ատ հազարան պիւլպիւլը տէ պերենք» կըսեն: Իրենք ա կելլան, իրենց ճամբուն պետք էղածը կառնեն, կելլան, կերթան: Կերթան, կերթան, շատ մը էրթալնէն ետքը, մէյ մըն ա իրեք չէշմէի կը հանտպին, իրեքն ա մէյմէկ սօխախի պերան, իրեք չէշմէին վրան ա գիր գրված: Առչինին վրան գրված է էղեր քի «Աս ճամբայէն գացողը ետ կը տառնա»: Մէկալին վրան ա գրված է էղեր քի «Աս ճամբայէն գացողը յա կը դառնա, յա չը դառնար»: Տահա մէկալին վրան ա գրված է էղեր քի «Ասկէց գացողն ա ամմննեին չի դառնար»: Հիմա աս իրեք ախպարներն ա կը զատվին իրարմէ: Հոն տեղն ա մէյմէկ նիշան կը դնեն քի ետքը վո՛վ քա նէ, իրեն նիշանը առնէ էրթա տէ, ասանկով իրարու ետ տարձած ըլլարնին չըլլալնին հասկնան: Մեծ ախպարը «Կացողը ետ կը դառնա» սօխախէն կերթա: Օռթանճա ախպարը «յա կը տառնա, յա չը տառնար»էն կերթա, պզտիկ ախպարն ա «ամմննեին չը տառնար»էն կերթա:

Մեծ ախպարը ան սօխախը կը մտնա, կերթա, կերթա, դիմացը վո՛վ կելլա նէ «հազարան պիւլպիւլը վո՞ւր է» տիի կը հարցունէ էղեր նէ, անոնք ա հիչ ճօղապ չեն ի տար էղեր: Աս ա ի՞նչ ընէ, կերթա, պզտիկ կուլիպէի պէս տուն մը կը գտնա, քիչերները հոն կը պառկի, ցորեկներն ա հազարան պիւլպիւլը փնտռելու կելլա էղեր:

Օռթանճա ախպարն ա մէկալ սօխախէն կըրթա կերթա, ան ա վո-րի՛ կը հարցունէ նէ, կը խնտա էղեր: Աս ա կը նայի քի չ՛ը՛լլար կոր, կերթա մէկ խանութ մը կը մտնա, ատ տեղ աչկերտ կըլլա, նորէն ցորեկներն ա հազարան պիւլպիւլը փնտռելու կելլա էղեր:

Քանք հիմա պզտիկ ախպօրը: Ան ա «Հիչ չը՛ դառնար» սօխախէն մտա՞վ յա, ան ա կերթա, կերթա, դիմացը մէկ էլմասէ սառայ մը կելլա: Ատ սառային փէնճիրէին առչևն ա ախճիկ մը նստած է էղեր: Ատ ախճիկը աս մանչը տե՛սնալուն պես, «Ջապուխ,– կըսէ իրեն ծառաները աս մանչը ներս առէք, խուշ Թիւյի յաթախին մէչ պառկեներուն, աս մանչը ներս առէք, խուշ Թիւյի յաթախին մէչ պառկեցուցէք» կըսէ: Անոնք ա հէմէն տուրս կելլան, մանչը ա՛ռնելուն պէս, ներս կը պերեն, աղվոր քառյօլայի մը մէչ կը պառկեցունեն: Տղան հոն կը պառկի, առտու կըլլա նէ, ուշախները ասոր խախվէ մը կը պերեն, տղան կը խմէ, ետկը ախճիկը ներս կը մտնա, կուքա մանչուն քովը, «Տուն աս Թառափները ի՞նչ գործ ունիս: Ընտո՞ր քալելով աստեղ-ները ինկեր ես» կըսէ: Տղան ալ ի՞նչ մտկով հոնտեղվանքը ինալը մէկիկ մէկիկ կը զուրցէ: «Էհ, կըսէ ախճիկը,– հատէ քնա, Աստված հետտ ըլլա»:

Մանչը տուրս կելլա սառայէն, նորէն կը պաշլայէ էրթալ, նորէն շատ մը օրեր երթալէն ետկը, մէյ մըն ալ տիմացը օսկի սառայ մը կելլա: Ասոր փէնճիրէին առչին ա ախճիկ մը նստած է էղեր: Աս ախճիկն ա ուշախներուն ներս առէք կըսէ, անոնք ա նորէն առջինին պէս տղան կը տանին քառյօլա մը կը պառկեցունեն, առտու կըլլա, ուտելիք կը պերեն, ետկը ան ախճիկն ա մէկալին պէս կուքա մանչուն օտան, կը հարցունէ «Ինչո՞ւ հոստեղները էկեր ես» տիի, ան ա ասոր ա կը պատմէ, ախճիկն ա առչի ախճըկանը պէս կըսէ:

Նորէն մանչը կելլա կերթա, նորէն շատ մը էրթալէն ետկը՝ աս հեղու ալ տիմացը արծաթէ սառայ մը կելլա: Հոն ա նորէն ախճիկ մը. իշտէ աս ա առչիններուն պէս կըսէ, նորէն ուշախները ներս կառնեն մանչը, քառյօլա մը կը պառկեցունեն, առտու կըլլա, նորէն առջինները ուտելիք կը պերեն, անկէց նորէն ախճիկը կուքա, ա՛ս ալ կը հարցունէ վո՛ւր էրթալը, մանչն ա նորէն աս ախճկան ա կը զուրցէ, ախճիկը անոր կըսէ քի «Հիմա աս հեղու ճամբադ փէք երկան է: Փէք շատ օրեր քալես պիտի քի փնտռածտ գտնաս: Ան ա նայինք կրնա՞ս պիտի մի գտնար: Հիմա, շատ մը քալել քալելէտ ետկը, տիմացտ պատ մը պիտի էլլա: Ատ պատին օռթատեղը Թէք տուռ մը կա: Ատ տուռին տիմացն ա էրկու ծառ կա: Մէկ ծառին զինճիլով ասլան մը կապված է, մէկալ ծառին ա խուզի մը. ասլանին առչևը խոտ տրված է, խուզիին առչևի օսկորները պիտի առնես, ասլանին առչև պիտի տնես: Ասլանին առչևի խոտն ա պիտի առնես, խուզիին պիտի տաս: Անկէ ան Թէք տուռը պաց, ներս մտիր, հո՞ն է հազարան պիւլպիւլը, ամա սախըն, չմոռնաս ան օսկորները ասլանին, խոտն ա խուզիին տալու: Էյօր մոռնաս չիտաս նէ, ասլանը մէկ ծանի կը պօռա,

15-48

ան տունէն ներս խոշոր սառայ է: Մէչինները կիմանան, տուրս կը թափին, քեզի ա՜ն տեղը կը մեռցունեն» կըսէ:

Մանչը աս ախճիկէն ասանկ աղվոր մը խրատվելէն ետկը ճամբա կելլա: Կերթա կերթա կերթա, չատ մը օրեր էրթալէն ետկը, ատ պատը կը Հասնի. կը նայի քի իրավ ախճկանը ըսածին պէս էրկու ծառ կա: Մէկ ծառին ասլան մը, մէկալ ծառին ա խուզի մը կապված: Խուզին առչև օսկոր, ասլանին առչեն ա խոտ. ասլանին առչևի խոտը կուտա խուզիին, խուզիին առչևի օսկորներն ա ասլանին կուտա: Անկէց չիտակ տուռին կերթա, տուռը կռնակովը վեր առնելուն պէս՝ ներս կը մտնա: Ատ պախճային մէջն ա՝ պզտիկ կուլիպէի պէս պան մը, ատ կուլիպէին առչեն ա մարթ մը կայներ է էղեր: Աս մարտը կը նայի քի մանչ մը ներս կը մտնա կոր, «վա՜յ, քող կա», ըսելով մանչուն կը մօտենա: Մանչն ա Հիմա ի՞նչ ընէ, «Վայ Հէմչէրի, տուն Հո՞ս էս էղեր, քեզի ա՜նչափ փնտռեցի, փնտռեցի, անճախ գտա: Ի՞նչ կա աստեղվանքը էկեր էս: Ի՞նչ կընես կոր նայինք: Զատոնց է իրար չենք տեսեր տէ քեզի չատ չատ կարօտեր էմ» կըսէ:

Մարթը աս խօսքերը կիմանա նէ, «Ծօ աս քող չէ էղեր» կըսէ ինքիրենը, մանչուն կը դառնա, կըսէ քի «տուն վո՞վ էս» կըսէ նէ, ան ա «ՏաՀա չըճանծծա՞ր: Նայէ էս քեզի մոռցե՞ր էմ մի, մենք ատենով իրարու Հետ ընտո՞ր բարեկամ էինք, մինակ անունտ մոռցեր էմ, ինչ էր քի անունտ» կըսէ նէ, ան ա «Տէլի-ՅաՀօ էր» կըսէ: Մարթն ա կը նայի քի «Քեզի Հետ ընկեր էի ատենով» կըսէ կոր: «ԷՀ, Հատէ կուլիպէս էկուր» կըսէ, էրկուքնին մէկտեղ ներս կը մտնան կուլիպէէն, կը խօրաթվին:

Մանչը իչտէ ասանկ ատ տեղը չատ մը օրեր միսաֆիր կենալէն ետկը, օր մը Տէլի-ՅաՀօին, «Հատէ, Տէլի-ՅաՀօ, էրթանք կտոր մը պտըտինք» կըսէ. ան ալ «էՀ, Հա՛տէ» կըսէ, ան թէք տունէն տուրս կելլան, կերթան լեռները պտըտելու: Ասանկ պտըտելով չատ մը տեղ կերթան: Տէլի-ՅաՀօն կը նայի քի իրինկուն կըլլա կոր, «Հա՛տէ, ճա՜նըմ,– կըսէ մանչուն,– ետ տառնանք»: Մանչն ա վերա «Քիչ մըն ա պտըտինք» կըսէ: Էն ետկը մութը կը կոխէ նէ, մանչը ան տեղը կը նստի, «էս չեմ կրնար ալթըլս քալեր, աս քիչեր Հոս կը պառ[illegible] ինչ կըլլա, տէ վաղը առտու լուս աչկով կերթանք» կըսէ: Տէլի-[illegible], ա անոր խօսքին կը նայի, քիչերը անտեղը լառան օրթան կը պ[illegible]կին: Առտու կըլլա, նորէն Տէլի-ՅաՀօն «Հատէ, ետ տառնանք» կըսէ նէ, մանչը կըսէ քի «Ճանըմ, տաՀա կանուխ է, սանկ կտոր մը տաՀա առաչ էրթանք տէ նայինք ի՞նչ կա» կըսէ:

Էրկուքնին մէկ նորէն կելլան քալելու. քիչ մը տեղ կերթան, մէյ մըն ա լեռներուն մէչը պզտիկ տուն մը կը տեսնան. կերթան փէնճիրէէն ներս կը նային քի մարթ մը նստեր է: «Հրամմեցէք» կըսէ մարթը ասոնց: Անոնք ա ներս կերթան, կը խօրաթվին, անկէ կը Հասկնան քի աս մարթը ճգնավոր է էղեր: Անկէ իրինկուն կըլլա նէ, նորէն Տէլի-ՅաՀօն «Հատէ» կըսէ մանչուն: Մանչն ա կըսէ քի «Աման, աս քիչեր ա Հոս պառկինք տէ վաղը կերթանք» կըսէ: Տէլի-ՅաՀօն «Չէ, խլլէ տուն էրթանք. սառայը քող կը մտնա» կըսէ: Ծգնավորն ա չատ ղօռ կընէ քի «Իլլէ կեցիր» տիի նէ, Տէլի-ՅաՀօն ա կը կենա:

Էրթէսի օրը կըլլա նէ, մանչը կըսէ քի Տէլի-ՅաՀօին, «Ընծի նայէ – կըսէ – ինչո՞ւ Համար տուն անոնց ուչախը պիտի ըլլաս: Հիչ մ'ն'րթար Հոն ալթըլս. քանի մը օրէն կերթանք մենք, ան սառային Հազարան պիւլպիւլը կը կողնանք, Հոս կը պերենք, աղվոր մը ատտեղը կյանք կընենք» կըսէ: Տէլի-ՅաՀօն ասոնք աղէկ մը մտիկ կընէ, անկէ կըսէ քի «Իրավ ըսածիտ, անանկ ընենք» կըսէ: Քանի մը օր Հոն կը կենան, անկէց առտու մը կելլան, Տէլի-ՅաՀօն իլէն մանչը ետ կը տառնան, կուքան ան սառային մօտիկը տեղ մը կը փախվըտին: Քիչեր կըլլա նէ, ան թէք տունէն ներս կը մտնան, մանչը վարը կը կայնի, Տէլի-ՅաՀօն ա փէնճիրէէն վեր կը չուլլուվի, կը նայի քի ախճիկը քառյօլան պառկեր է, Հազարան պիւլպիւլն ա թավանէն կախված է: Տէլի-ՅաՀօն ներս կը մտնա, պիւլպիւլին լեզույէն Հետը կը խօրաթէ, «Վախ,– կըսէ,– անութի, ծառավ էս, քեզի տանիմ տէ Հաց տամ, ուտելիք տամ»: Պիւլպիւլն ա Հիչ ծանիկը չը՛ Հաներ: Տէլի-ՅաՀօն կառնէ պիւլպիւլը, փէնճիրէէն վար կը ցատկէ, անկէ՝ նորէն մանչն ա Հետը՝ կելլան դուրս կուքան, նորէն ան ճգնավորին տունը կերթան, անտեղը կը մնան ալթըլս:

Օր մը մանչը կըսէ քի Տէլի-ՅաՀօին՝ «Ինծի ա սորվեցուր սա պիւլպիւլին լեզույէն» կըսէ, ան ա կը սորվեցունէ: Անկէ աղվոր մը սորվելէն ետկը, օր մը մանչը սուտ Հիվանտ կըլլա: «Աման, կը մեռնիմ կոր, Հէքիմ մը պերէք» տիի կը պօռայ: Ասոնք ա էրկուքնին մէկ, ճըգնավորը իլէ Տէլի-ՅաՀօն կերթան քի Հէքիմ կանչեն, մանչն ա պիւլպիւլը ա՛ռնելուն պէս, կը փախի կերթա: Վազելով վազելով, օրեր ետկը կը Հասնի ան արծաթէ սառային, նորէն ան ախճիկը ուչախներուն կըսէ քի ներս առնեն տղան: Ուչախները կուգան, մանչը նորէն քառյօլան կը պառկեցունեն, առտու կըլլա, նորէն ուտելիք կը պերեն, նորէն ախճիկը կուքա մանչուն քովը, կը Հարցունէ Հոստեղները ի՞նչ գործ ունիս տիի նէ, ան ա կըսէ քի «Աման, ճամբան չատ էրկան է տէ, կը վազեմ կոր քի Հասնիմ տիի՞: Մէկ ծին մը ունենայի նէ, ինչ աղէկ

կըլլար» կըսէ: Ան ա՝ «Անանկ է նէ ես քեզի ծին մը տամ» կըսէ:
Ուչախններուն կըսէ, ծին մը կուտան մանչուն: Մանչը կը նստի ծինին
վրան, կը վասծունէ, չապուխ մը օսկի սառային կուքա: Անտեղի
ախճիկին ա կը նայի քի ծինով է, չը՛ խօսիր: Անկէց ա կասնի, քիչ մը
ետն ա էլմասէ սառային կուքա, ան տեղի ախճիկն ա չը՛ խօսիր:
Անկէց ա կասնի, կուքա ան չէշմէին, իրեն նիշանը կառնէ, կերթա քի
նայի քի մէկալ ախպարները տաՀա չեն էկեր: — Հատէ, էրթամ անոնք
ա գտնամ» կըսէ, օռթանճա ախպօրը մտած սօխախը կը մտնա: Էփէի
մը կերթա, փորը կանուԹենա, անտեղը պէօրէքճիի մը խանութ կը
տեսնա, կը մտնա Հոն: Կը նայի քի ախպարը Հոն է: «Ա՛խպար, քալէ,
Հատէ էրթանք, ես քացի պիւլպիւլը գտա» կըսէ: Էրկուքն ա կը ցքեն
խանութը, դուրս կելլան, կուքան չէշմէին, օռթանճա ախպարն ա
իրեն նիշանը կառնէ, անկէ կըսեն քի «Հա՛տէ, էրթանք մենծ
ախպարնիս ա գտնանք» կըսեն, կը մտնան մէկալ սօխախը:
Կերթան, կերթան, ա՛ս տեղ կը փնտռեն, ա՞ն տեղ կը փնտռեն,
օրերով կը փնտռեն, չեն գտնար ախպարնին: Ետկը օր մըն ա նորէն
լեռը էլեր էն էղեր, կը նային քի անտեղը պզտիկ կուլիպէ մը կա: Կը
նային քի մէկը նստեր, անտեղը կուլա կոր: Մէ՛յ մըն ա կը նային քի
ախպարնին է: Անոր ա ծան կըննեն, կելլա դուրս, Հա՛տէ, իրեքնին մէկ
կելլան կուքան ան չէշմէին, մենծ ախպարն ա նիշանը կառնէ,
կերթան:
Ամա աս ախպարները խըսխանմիչ կըլլան կոր պզտիկ ախպար-
նուն վրա քի ինչո՞ւ անիկա գտավ Հազարան պիւլպիւլը տէ, իրենք
չգտան տիի: Էփ աղէկ մը կերթան նէ, կը ծառավնան, Հոր մը կը
գտնան, պզտիկին կըսեն քի «Հատէ, վար ինչիր տէ մեզի ճուր Հանէ»
կըսեն: Ան ա չի՛չնար: «Տո՛ւք ինչէք», կըսէ: Անոնք ա խըրսլանմիչ
կըլլան, «Չէ նէ ես իչնամ», կըսէ մենծը, կիչնա, ճուրը կը խմէ, վեր կը
քաշեն: Ետկն ա պզտիկը կիչնա նէ, ասոնք էրկուքը մէկ պիւլպիւլը
կառնեն, իրենք ա կը ձգեն, կը փախին: Կերթան տուն, Հօրերնուն ա
կըսեն քի «Իշտէ Հազարան պիւլպիւլը, մե՛նք գտանք. պզտիկ ախ-
պարնիս չիյտենք վո՞ւր է» կըսեն:
Իշտէ նորէն ամմէն մարթ կուգա պիւլպիւլը տեսնալու ամա պիւլ-
պիւլը Հիչ չը՛ խօսիր, Հիչ ծանը չը՛ Հաներ էղեր: Օր մըն ա Նորէ՛
սանկ մէկը կուքա, կը տեսնա պիւլպիւլը նէ, կըսէ քի Թաքա ն,
«Աս վո՞վ գտավ» կըսէ: Ան ա կը կանչէ էրկու տղաքը, «Իչս ս-
սոնք» կըսէ: Մարթը տղոցը կը դառնա, կըսէ քի «Է ճամբան ինչի՞
Հանդիպեցաք» կըսէ նէ, էրկուքը իրարու էրես կը նային: «Հիչ պանի
մըն ա չը Հանդիպեցանք» կըսեն: «Անանկ պա՞ն կըլլա, կըսէ մարթը:

Հէլպէթ պանի մը Հանդիպեցաք: Է փէք աղէկ, ասոր Հետ չխօսի՞ք
կըսէ նէ, «Զիյտենք խօսիլը» կըսեն: «Մ,– կըսէ մարթը,– անանկ է նէ
տուք չէք գտնողը» կըսէ: Անկէ Թաքավորին կը դառնա, կըսէ քի «Աս
պիւլպիւլը խօսեցունել չի տա՞ս: Թէլլալ կանչել տուր, խօսող մը կը
գտնվի» կըսէ: Թաքավորն ա Թէլլալ կանչել կուտա, չատ մը մարթիկ-
ներ կուքան, ամա ի՞նչ կընեն նէ, պիւլպիւլը չը՛ խօսիր:
Հիմա գանք ան պզտիկ տղուն: Ասիկա ա ան Հորին մէչը մէկ-էր-
կու օր կը մնա, էն ետկը ալթըխ փորը կանուԹենա նէ, «Ա՛խ, կըսէ, ես
Հոս մինչև ե՞րբ պիտի մնամ» կըսէ: Կու չուլլուվի, կու չուլլուվի քի վեր
էլլա, չը՛ կրնար. նորէն տեղը կը նստի, կը պէքլէէ: Օր մըն ա մարթ
մը կուքա, աս Հորին մէչը կը նայի: Տղան ա վարէն կը պօռա: Մար-
Թը կերթա չուվան մը կը պերէ, վեր կը քաշէ տղան, դուրս կը Հանէ:
Մարթը կը Հարցունէ քի տղուն «Տուն աս տեղը ընտո՞ր ինչար» կը-
սէ նէ, ան ա էղածին պէս ծարէն կը պաշլայէ, աս մարթուն փիւթիւն
իր գլխուն էկածները կը պատմէ: Մարթն ա իմացեր է էղեր քի Թա-
քավորը Թէլլալ կանչել տուվավ պիւլպիւլը խօսեցունեն տիի, անոր կը
պատմէ. «Իշտէ ասանկ ասանկ, է՛ս գտա տղատ, Հօրէն Հանեցի» չիյտես ինչ
տիի կը զուրցէ: Ան ատեն տղան Հօրն ա կը պատմէ ախպօրներուն
զուրցէ քի «Հատէ քալէ Հօրտ էրթանք» կըսէ, կը տանի տղան Հօրը:
ըրածը, Հարն ա կը կանչէ տղաքը, աղէկ մը չախսըէն ետկը կը վռնտէ
սառայէն տուրս: Ան տղան ազատող մարթուն ա ամսական կը կապէ,
տղան ա պիւլպիւլին Հետ կը խօրաԹէ, պիւլպիւլն ա կը պաշլայէ աղ-
վոր աղվոր խօսիլ:

12

ՕՌԼԱՆ ՏԵՎԵՐ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ կնիկ մը կա էղեր, ասիկա խորթ ախճիկ
մը ունի էղեր: Օր մը ախճըկանը կըսէ քի «Հատէ էրթանք տէ պախ-
ճաներէն խոտ ժողվենք» կըսէ, կառնէ ախճիկը, խոշոր պախճէ մը կը
տանի: Ան տեղը խոտ կը ժողվեն: Ետկը ետկը ախճըկանը քունը կու-
քա նէ, մարը կըսէ քի «Տուն սա ծառին տակը պառկէ, ես ա ծառին
խապախ մը կը կապեմ, քանի Հովը էրերցունէ տէ խապախը ծառին
զարնուվի նէ, Հասկցիր քի ես տաՀա Հոս էմ էղեր» կըսէ: Ախճիկը
անտեղը կը պառկի, մարն ա խապախ մը կը կապէ ծառին, քանի
խապախը ծառին կը զարնուվի նէ, «ՏաՀա մարս Հոս է էղեր» կըսէ
ախճիկը, ասանկով քունը կը տանի:

Մէյ մըն ա ախճիկը կարթննա, կը նայի քի նէ մար կա, նէ պան: Կնըլա պախճէին չորս էթրաֆը կը տառնա, ճամբա չը գտնար: Հիմա ի՞նչ ընէ, ի՞նչ ընէ, նորէն կուքա ան ծառին տակը կը պառկի: Էտևէ մութը կը կոխէ, էտևէ մութը կը կոխէ, էն ետկը քիչեր կըլլա: Ախճիկը կը վախնա՜: Մէյ մըն ա կը հեռուէն սիւրիւ մը ճերմակ հագածներ կուքան կոր: Ախճիկը կը հասկնա քի փէրիյէն: Հիմա ի՞նչ ընէ, կը վախնա՜: Հա՛տէ,– կըսէ ինքիրենը,– սա ստեղը պառկիմ տէ, իս մեռած գիտնան, քովս չիքան» կըսէ, անտեղը կը պառկի: Մէյ մըն ա ատ փէրիները կուքան, «Ին օլան, ճին օլան պիզէ կէլսին, ին օլան, ճին օլան պիզէ կէլսին (ով որ ին է, ով որ ճին է, թող մեզ գա)» ըսելով: Ասանկ ասանկ ախճըկանը քունը կը տանի, առտուն կարթննա, կը նայի քի մէկը չիքա: Նորէն կնըլա, ճամբա կը փնտռէ քի էրթա, չը՛ գտնար: Նորէն լալով կուքա ծառի մը տակ կը նստի: Կը նայի քի անտիէն խամպուր տև մը կուքա կոր: «Վա՜յ, պիտի ուտէ ինծի» կըսէ ախճիկը, նորէն կը պաշլայէ լալ: Տևը կը մօտիկնա ախճըկանը: «Ա՛խճիկ, ինչո՞ւ կուլաս կոր» կըսէ նէ, ախճիկն ա էղածը չէղածը փիւթիւն ճոթէն կը պատմէ անոր: «Է անանկ է նէ,– կըսէ խամպուր տևը,– էկու քեզի իմին տունս տանիմ»: Ախճիկը կնըլա, տևին հետ տևին տունը կերթա: Կը նայի քի պի՛տիտիկ տուն մըն է: Տունէն ներս կը մտնա, դիմացը պզտիկ ախըռ մը կըլլա, մէջն ա իրեք-չորս հատ ծին: Կերթա քովերնին, կը նայի քի ճիտերնուն վրա սառը սառը գիրեր գրված է: Կը կարդա, «Օղան տևլէրին պէկիրի (Օղան դևերուն ձին)» գրված է էղեր: Ատ խամպուր տևին «Ի՞նչ է ասոնք» տիի կը հարցունէ նէ, «Մեզի Օղան տևլէր (Օղան տևեր) կըսեն» կըսէ: Մերին մենծը իրեք գլօխլը է: Ամմէնուս ա մէյմէկ թօխաթ զարնէ նէ, խուշ կըլլանք կը թռինք» կըսէ: Անկէ ետկը վեր կնըլան, ախճիկը տունը աղվոր մը կավլէ, կը սրբէ, կը թէմիզցունէ:

Իրինկուն կըլլա, մէյ մըն ա ախճիկը կը նայի քի տևերը կուքան կոր: Օտկերնուն մինչև ծունկերնին սառը սառը լաթեր փարտեր էն, ծունկերնուն մինչև մէջկերնին կարմիր կարմիր շալվարներ հաքեր էն, մէջկերնուն վեր ա չըլպախ՝ մինակ օմուզներնուն վրա մէյմէկ լաթ ձգած, իրեք հատը առջևէն, իրեք գլօխլըն ա էտևնէն: Ախճիկը կերթա խամպուր տևին կըսէ քի «Ա՛խ, ասոնք ընծի պիտի ուտեն» կըսէ նէ, ան ա կը պահէ ախճիկը յիւքին մէջը կը տնէ, կը պահէ:

Հիմա տևերը կուքան, վեր կնըլան, կը նստին քի հաց պիտի ուտեն, կը հոտվըտան կը հոտվըտան, «Ինսան քօքուսու վար (մարդու հոտ կա)» կըսեն: Խամպուրը կը պահէ, «Ցօք, ճանըմ, էօյլէ չէյ յօք (չէ՛, ն՛ղբայր, այնպէս բան չկա)» կըսէ: Տևերը հացերնին կուտեն, կը

պառկին, առտուն նորէն կնըլան կերթան: Ան ատևնը խամպուրը նո-
րէն ախճիկը դուրս կը հանէ, իրինկունը նորէն յիւքին մէջը կը պահէ:
Տևերը կուքան կը նստին, նորէն «Իսան քօքուսու վար (մարթու հոտ
կա)» կըսեն, նորէն խամպուրը չէ-մէ կըսէ, կը պահէ: Էրթէսի առ-
տուն տևերը նորէն կնըլան կերթան, ախճիկն ա նորէն յիւքը պահված
տեղէն դուրս կնըլա: Իրինկունը նորէն յիւքը կը փախվըտի. դևերը
նորէն կուքան, նորէն «Մարթու հոտ կա» պան կըսեն, «Ճա՛նըմ, վո՛վ
է նէ օռթան հանէ, պան մը չենք ըներ» կըսեն: Խամպուրն ա կըսէ քի
«Էրդում մը ըրէք պան մը չընելնուտ քի, էս ա հավտամ» կըսէ: Անոնք
ա էրդում կընեն, ան ատեն ախճիկը օռթան կնըլա, անոնք ա պան չեն
ըներ: Իշտէ ասանկ ախճիկը անոնց ծառայութին կընէ, կերակուրնին
կեփէ, պաներնին կընէ էղեր:
Օր մը աս ախճիկը փէնճիրէն նստած է էղեր, իրեն մարը ան տեղէն
կանցնի, կը նայի քի ախճիկը հոն է: Կերթա տաս փարայի զէհիրլի
սախըզ կառնէ, կուքա ախճկանը տունը, ախճիկը վար կը կանչէ,
«Առ, քեզի սախըզ պերի քի ծամես տէ, վախիթ անցունես» կըսէ: Ան
է «Էս հիմա գործ ունիմ, հոտ դիր տէ գնա» կըսէ: Ան ա ներս կը
մտնա, հոնտեղը ծիներուն մէկին քովը կը տնէ, կերթա: Ծինը ճիտը
կերկնցունէ, սախըզը կառնէ, կուտէ, անտեղը կը սատկի:
Քիչ‌իճիկ մը ետկը ախճիկը գործը կը լմննա, կիջնա վար քի սախը-
զը առնէ, կը նայի քի սախըզ-մախըզ չիքա: Ծիներուն մէկն ա
սատկեր է: «Հիմա էս ի՞նչ պիտի ըսեմ» կըսէ, կերթա խամպուր տևին
կը զուրցէ նէ, «Զարար չունի» կըսէ: «Է մէկալնե՞րը ինչ պիտի ըսեն
տեսնան նէ» կըսէ նէ, «Էս քեզի նորէն յիւքը կը պահեմ տէ, անոնց
պերածը կը փնտռեմ, սուտ՝ «Ծինը մեռցունելուն համար վռնտեցի»
կըսեմ: Նայիմ ի՞նց կըսեն: Էյօր «Ինչո՞ւ վռնտեցիր, ի՞նչ կըլլար» ըսեն
նէ, քեզի օռթան կը հանեմ, չէ նէ չեմ հաներ» կըսէ:
Իրինկուն կըլլա, տևերը կուքան, կը նային քի ախճիկ-մախճիկ չի-
քա: Խամպուրին «Վո՞ւր է ախճիկը» տիի կը հարցունեն: Ան ա
«Ասանկ ասանկ անոր սէպէպովը ծինը սատկեցավ տիի, տունէն
տուրս ըրի» կըսէ: Ան ատեն տևերը «Ինչո՞ւ տուրս ըրիր չուն չանոր-
տին: Թող ձգէիր քի, հիմա մենք օխճ օխճ ուտէինք անիկա» կըսեն:
Խամպուրն ա «Էհ, զարար չունի, անանկ ա էղավ, անանկ ա: Զաթը
հիմա անիկա լեռները ինկավ նէ, ճանավարները պիտի փառատեն»
կըսէ: Տևերը վար կիջնան, կը նային քի իրավ ի՞նչ խոճաման ծինը
սատկեր է, շատ խըրխըլանմիշ կըլլան, ամա ի՞նչ ընեն, ծառքերնուն
ի՞նչ կուքա: Կառնեն ծինը կը տանին, տեղ մը կը թաղեն, ետկը կու-
քան կը պառկին, առտուն նորէն կնըլան կերթան:

Ան ատենը խամպուր տեն ա ալսճիկը յիւքէն տուրս կը Հանէ: «Ալ-թըլս Հատէ գնա: Իմացա՞ր յա ինչ ըսին նէ քեզի Համար... Հիմա ալ-թըլս տեսնան նէ քեզի, կուտեն» կըսէ, կը պերէ խամպուրը, քիչ մը փարա, քիչ մըն ա ուտելիք կուտա ալսճկանը: Ալսճիկը տունէն տուրս կելլա, միտկը կը տնէ քի չիտակ չիտակ էրթա: Կերթա կերթա, քիշեր ցորեկ կերթա, պաղի պաղի կը Հոգնի նէ, կտոր մը կը նստի, անկէ նորէն կելլա, նորէն կը քալէ:

Քիշեր մըն ա նորէն Հոքներ է էղեր: Կը նստի կտոր մը, մէյ մըն ա կը նայի քի, Հեռույէն էրկու մարթ կուքա կոր: Աս մարթերը կը տես-նան նէ, ծան կը Հանեն, «Ի՞ն մի սին, ճի՞ն մի սին (ի՞ն ես, թէ՞ ճին ես)» կըսեն: Ալսճիկը չը՛ խօսիր. մէյ մըն ա կըսեն «Ի՞ն մի սին, ճի՞ն մի սին» տիի նէ, ալսճիկն ա կըսէ քի «Նէ ին իմ, նէ ճին իմ, ինսան օղլու ինսան ըմ (ո՛չ ին եմ, ո՛չ ճին եմ. մարդու որդի և մարդ եմ)» կըսէ: Անոնք ա «էՀ, մարթ ես նէ, մեզի Հետ էկուր» կըսեն: Ալսճիկն ա կելլա, անոնց էտեւէն կերթա:

Աս մարթիքը ճամբան ալսճկանը Հետ չեն խօսիր: Աղվոր մը կը լուսնանէ, մարթիքները ալսճկանը էրեսը կը նային, անկէ «Տուն վո՞վ էս» կը Հարցունեն: Ալսճիկն ա անոնց կը պատմէ: «Է, անանկ է նէ մեր տունը էկուր տէ, իշտէ տուն ա մեզի Հետ կապրվիս, մերին խըզ-մէթը կընես» կըսեն: Ալսճիկը կերթա անոնց տունը, է՛փէյի ատեն ատանկ ըռաՀաթ կապրի:

Շատ մը ատենէ ետկը, աս էրկու մարդերը կը մեռնին, ալսճիկը մի-նակ կը մնա: Օր մը տուռին առչեւը էլեր է էղեր, կը նայի քի Հեռույէն իրեք Հատ մենծ մենծ աղվոր ծիներ կը վազեն կուքան կոր: Փիթիւն մարդերը կը պօռան, վոր մէկն ա կը դիմավորեն քի պռնեն տիի, չեն կընար: Ալսճիկը աս կը տեսնա նէ, կերթա ներսէն Հացին տոպրակը կը պերէ, կը ցուցունէ ծիներուն, ծիները կը կայնին, ալսճիկը կը նայի քի ճիտերնուն վրա Օղլան տէվլէրին պէկիրի գրված է: Կը Հասկնա քի ան տեներունն է, կը պռնէ ներս կառնէ կը պաՀէ: Օրերով տէրը օռ-թան չելլար: Քանի մը օրէն ետկը մարթ մը կուքա, ալսճկանը տուռը կը չալէ, կըսէ քի «Ընծի ան ծիներուն տէրերը խրկեցին, ծիները քու քովտ է էղեր, տուր քի տանիմ» կըսէ: Ան ալ «Չէ՛, չե՛մ ի տար, տէ-րերը թող գան քի տամ» կըսէ: Մարթը չատ զօռ կընէ ամա, ալսճիկը չի տար: Մարթն ա կելլա կերթա, տեները կը խրկէ: Տեները կ[illegible]ն, «Ինչո՞ւ չես ի տար կոր ծիները» կըսեն նէ, «էս գիտէ՞ք վով [illegible]ւէ» կըսէ: Ինքըզինքը կը ճանծծունէ: «Տուք ընծի մէկ ծինին Համար, օխճ օխճ պիտի ուտէիք ամա, Հիմա էս ծեր իրեք ծիներնիտ պաՀեցի» կը-սէ, կը պերէ ծիները կուտա:

Տեները «Մենք աստր տեղը քեզի մէկ աղէկութին մը պիտի ընենք» կըսեն, կելլան կերթան, քիշերով զէնկինի մը տունը կը մտնան, փիւ-կըսեն, կելլան կերթան, քիշերով զէնկինի մը տունը կը մտնան, փիւ-թիւն ըոզակները, պաները կը գողնան, մէկն ա զէնկինին տղան կառ-նէ քունին մէջը, փորը կը պաՀէ, կելլան չիտակ ալսճըկանը տունը կուքան: Փիթիւն ըոզակները անոր կուտան: Տղան ալ տաՀա քնա-ցած է էղեր, ան ա կը պառկեցունեն ան տեղը: Կարթննա նէ, «Աս վո՞ւր էմ էկեր» կըսէ: Անոնք ա Հիչ չեն խօսիր: Կելլա տուրս, ճամփա կը փնտռէ քի էրթա, չորս թարաֆը լեռ, նորէն կելլա Հոն կուքա: Ետկը տեները խանտըրմիշ կընեն, մանչը ալսճկանը Հետ կը փսակեն, Ետկը տեները «է, ալթըլս տասը օր տասը քիշեր Հարսնիք կընեն: Ետկը տեները «է, ալթըլս մնաք փարով, մենք կերթանք կոր» կըսեն, էրկուքին ա մէյմէկ սիրտ կուտան, «Ասիկակ ճիտերնէտ կախեցէք, կըսեն, էյօր նեղ ատեն մը ունենաք նէ, պացէք աս սիրտին խափախը, մէջը պզտիկ մարթ մը կա, մատովնիտ էրերցուցէք, մենք վո՛ւր ենք նէ կուգանք» կըսեն կերթան:

13

ՔԱՌՍՈՒՆ ԿՈՂԵՐՈՒՆ ԿԱՄ ՔՕՆՏՕՄԻՆՕՍԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը չատ Հարուստ, մէկալն ա Ատենօք էրկու ախպար կան էղեր: էրկուքին ալ տունը քովէ չատ աղքատ. էրկուքն ալ կը կարգըլվին: Օր մը քով է էղեր, ամա Հարուստը Հիչ աղքատին չօ՛գներ էղեր: Օր մը աղքատ ախպարը կնկանը կըսէ քի «Կնիկ, աս ճուվալը իլէն չուվանը տուր տէ էրթամ լեռնէն կտոր մը փատ պերեմ, ծախեմ տէ քանի մը փարա առնեմ» կըսէ: Կնիկն ա կուտա, մարթը ճուվալը, չուվանը կառնէ, օմուզը կը զարնէ, կելլա կերթա:

Կերթա կերթա կերթա. մէյ մըն ա էտին կը նայի քի մուլթը կուխեր է: Վո՛ր թարաֆէն էրթալիքը չաշըրմիշ կընէ: Հիմա ի՞նչ ընէ. քիչ մըն ա առաչ կերթա, մէյ մըն ա խոշոր ծառ մը կելլա տիմացը: «էՀ, կըսէ, էս Հիմա սա ծառին վրա կելլամ տէ քիշերը Հոն կը պառկիմ»: Կելլա ծառին վրա, ինքիզինքն ա չուվանովը աղէկ մը տալերուն կը կապէ, ատեղը ատանկ կը մնա:

Մէյ մըն ա կը նայի քի Հեռվէն քառսուն Հատ կողեր կուքան կոր: Կուքան կուքան աս կողերը, ատ ծառին տիմացը տուռ մը կա էղեր, ատ տուռին առչեւը կը կայնին: Մէյ մըն ա «Աչը՛լ (պացվէ՛) Քօնտօմի-նօս»[1] կըսեն, տուռը կը պացվի, քառսուն կողերը սըրայով ներս կը մտնան, ետն ա «Քափան (գոցվե՛) Քօնտօմինօս» կըսեն, կը գոցվի:

[1] Այս կոչման տեղ կա նաև «Թէրէ մայտանօղ»:

Աս մարթը ծառին վրայէն մինչև լուս ինքիրենը «Աչը՛լ Քօնտօմի-նօս, քափա՛ն Քօնտօմինօս, աչը՛լ քօնտօմինօս, քափա՛ն Քօնտօմինօս» տիի կոց կընէ: Առտու կըլլա, կողերը նորէն «Աչը՛լ, Քօնտօմինօս» կը-սեն, տուռը կը պացվի, տուրս կելլան, «Քափան Քօնտօմինօս» կըսեն, տուռը կը գոցվի: Մարթը կը համրէ, կը նայի քի նորէն քառսուն հատ էն, կը հասկնա քի ներսը մէկը չէ մնացեր:

Կողերը կերթան, մարթը ծառէն վար կիչնա, կերթա տուռին առ-ջևը, ինք ա անոնց պէս կընէ, տուռը կը պացվի, ներս կը մտնա, կը նայի քէ մէկ օտան փիւթիւն արծաթ, մէկալ օտան փիւթիւն օսկի, մէկալ օտան էլմաս, տահա մէկալ օտան տեսակ տեսակ հագուստ-ներ, տահա մէկալ օտան ա թժվանէն մարթեր կախված: Մարթը ճուվալը կը լեցընէ օսկիով, տուռնէն դուրս կելլա, «Քափան Քօնտօ-մինօս» կըսէ, տուռը կը քոցվի, մարթը ճուվալը կռնակը կը զարնէ, կելլա շիտակ տուն կերթա:

Տուն կերթա, կնիկը վար կը կանչէ, ճուվալը անոր կուտա քի պա-հէ: Ինք ա մէչէն էրկու օսկի կառնէ, կերթա պախալին ավրել կուտա: Պախալը կը զարմանա.– «Աս օսկիները վո՞ւրկէ գտար» տիի կը հար-ցունէ: Ան ա կըսէ քի «էս չիյտե՞ս, պասմաճիի քով ուչախ էի առաջ, անոր կացի աղաչեցի, ան ա աս էրկու օսկին տուվավ քի չօճուխնե-րուս ուտելիք առնեմ, վրա-գլօխ չնեմ տիի»: «Փէք ալ աղէկ ըրեր էս, կըսէ մարթը, աֆէրիմ» կըսէ: Ինչ է նէ, մարթը ատ տեղ հաց է, պան է, ինչ որ պէտք է նէ կառնէ, մնացած փարան է ճէպը կը դնէ, կելլա տուն կուքա:

Մարթը ան քիչերը հօն կը պառկի, էրթէսի առտուն կելլա, նորէն ճուվալը իլէն չուվանը կառնէ, ան ծառին կերթա, վրան կելլա, կը պէքլէէ, կողերը կուքան, «Աչըլ Քօնտօմինօս» կըսեն, ներս կը մըտ-նան, առտուն կելլան կերթան. Նորէն մարթը ներս կերթա, ճուվալը օսկիյով կը լեցունէ, կելլա տուն կուքա: Քիչերը նորէն տունը կը մնա, առտուն կերթա, նորէն կողերուն տուրս էլլալէն ետկը «Աչըլ Քօնտօ-մինօս» կըսէ, ներս կը մտնա, ճուվալը օսկիներով կը լեցունէ, թամամ քի տուրս պտտի էլլա նէ, ինչ ըսելիքը կը մոռնա, տուռը չը՛ պացվիր: Մարթը «Աման, կըսէ, մեղա Աստված, կըսէ, տուն ընծի սա սըտեղէն ազատէ, ուխտ կընեմ, կըսէ, մէյ մըն ա աստեղ չեմ ի գար» կըսէ: Ինչ է նէ, մէյ մըն ա միտկը կուքա, «Աչըլ Քօնտօմինօս» կըսէ, տու[...] կը պացվի, տուրս կելլա, կերթա տուն: Կնկանը կըսէ քի «Կնի[...] է, ալթըլս թէօպլէյէմ ըրեր, հիչ հօն էրթալիք չունիմ» կըսէ:

Հիմա մարթը ընտ՞ի ընէ քի կոխծած օսկիները օրթան չելլ[...] [...]ա-տած քաղաքնուն կելլա, պաչխա քաղաք մը կերթա: Ինքը առաչ վո-

րին քովը ուչախ էր նէ, ան մարթը ատ քաղաքն է էղեր, կերթա անոր, կըսէ քի «Աման, կըսէ, ընծի քանի մը թօփ պասմա տուր, ծախեմ, փարան ամիսէ մը կուտամ» կըսէ: Մարթը քանի մը թօփ պասմա կուտա, ան ա կերթա աղվոր խանութ մը կը պանա, մարթուն տու-վածները հօն կը տնէ, ինքն ա իր փարայովը չատ չատ պաներ ա կառնէ, անոնք ա հօն կը տնէ, կը պաշլայէ ծախել: «Ամիսէ մը կու-տամ փարան» ըսեր է՞ր յա, ամիսը չեղած կերթա մարթուն, փարա-ները տալու: Մարթն ա «Ծօ ա՛ֆէրիմ, կըսէ, սըվոր քանի մը թօփ պասմա տահա տուվէք» կըսէ: Աս մարթը անոնք ա կառնէ, նորէն քանի մը վախիթ ետկը կը տանի փարան կուտա: Ասանկով օր օրի կառաչանա, կը զէնկիննա, աղվոր տուն տեղ կը չնէ, էֆէնտի կը դառնա:

Մէկալ հարուստ ախպարն ա օր մը կիմանա քի իրեն ախկատ ախ-պարը սա ինչ քաղաքը քացեր, չատ լավ զէնկինցեր է: Հէմէն ծառա մը կը ղրկէ, խապար կընէ քի իրեն տեսութեյան պիտի գա: Ծառան կուքա, էֆէնտիին տունը կը գտնա, կըսէ քի «Ախպարտ չատ բարև ըրավ, քեզի տեսութեյան գալ կուզէ կոր, ն՞ը գա» կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Ե՛ր կուզէ նէ, թող հրամմէ: Կուլլուխնուս վրա տեղ ունի» կըսէ: Ու-չախը ասանկ խապարը ետ կը տանի:

Օր մըն ա աս զէնկին ախպարը ուչախները կառնէ, առապան կը նստի, կելլա ախպօրը տունը կուքա: Ուչախները էֆէնտիին կիմացը-նեն ախպօրը գալը, ան ա կնկանը հետ մինչև տուռը կիչնա, կերթան խօլթուխնին կասնին, կը պերեն միսաֆիրներու օտան: Զէնկին ախ-պարը քանի մը օր ասոր տունը կը մնա: Օր մըն ա էրկուքը մէկտեղ նստեր կը խօրաթվին կոր էղեր, զէնկինը կը տառնա ախպօրը կըսէ քի «Ախպար, կըսէ, տուն առաչ փուխարէ մէկն էիր, կըսէ, աչափ հարստութինը վո՞ւրտեղէն վաստկեցար» կըսէ: Ախպարն ա կըսէ քի «Ինչո՞ւտ պէտք, կըսէ, քուկին զէնկինութինտ քեզի, իմինս ընծի: Ա՞նխըտար ատեն չօճուխներովս չոր հացի մը կարօտ մնացեր էի, որ մը օրանց տուռս էկար զարկիր տէ, «Ախպար, ի՞նչ կընես կոր, ի՞նչ հալի էս, նա քեզի քանի մը փարա տամ, պան» ըսի՞ր, կըսէ, հի՞մա ախպարտ չէի, միտկտ ինկեր էմ, ավուր հացի կարօտ էղած ատենս ախպարտ չէի, հիմա՞ ախպարտ էղա» կըսէ:

Ալպարը աման կըսէ, զաման կըսէ, չատ կաղաչէ, յալվար-յախար կըլլա, էՙն ետկը ասոր ա սիրտը չի տիմանար, կելլա կըսէ: Կըսէ քի «Ասանկ ասանկ մեր քաղաքէն կելլաս, շիտակ շիտակ կերթաս, տի-մացտ ծառ մը կուքա: Կելլաս ատ ծառին վրա կը նստիս, տիմացտ մացտ ծառ մը կուքա: Կելլաս ատ ծառին վրա կը նստիս, տիմացտ

պացվի, պան մը կըսեն ատ տուռը կը գոցվի. ինչ կըսեն նէ կը սորվիս, էրթէսի օրը կողերուն էրթալէն ետկը տուն ա անանկ կըսես, տուռը կը պացվի, մէջը չատ օսկի կա, ուզածիտ չափ կառնես, կելլաս տուն կուքաս» կըսէ:

Ջէնկին ախպարը ասանկ աղէկ մը Հասկնալէն ետկը կելլա տուն կերթա, կնկանը կըսէ քի «Կնի՛կ, սէպապը Հասկցա, կըսէ: Իչտէ էս անկէ տաՀա խստին պիտի ըլլամ» կըսէ: Ճուվալը իլէն չուվանը կառնէ, ախպօրը ըսածին պէս չիտակ չիտակ կերթա, ծառը կը գտնա, վրան կելլա քի պէքլէյէ: Քիչ մը ետկը կողերը կուքան, «Աչը՛լ Քօնտօմինօս» կըսեն, տուռը կը գոցվի: Մարթը ասոնք էզպէր կընէ, առտուն կողերուն էրթալէն ետկը ծառէն վար կիչնա, կերթա տուռին առչևը, «Աչըլ Քօնտօմինօս» կըսէ, տուռը կը պացվի, ներս կը մտնա, «Քափան Քօնտօմինօս» կըսէ, տուռը կը բացվի: Կերթա ներս, ճուվալը աղվորիկ մը օսկիներովը կը լեցունէ, թամամ քի տուռին առչևը կուքա նէ, ըսկլիքը կը մոռնա, «Ախ, Աստված, տո՛ւն ազատէ, աչը՛լ, աչը՛լ կըսէ, տուռը չը պացվիր: Հիմա ի՞նչ ընէ. մութը կը կոխէ: Կողերուն ծանևրը կուքա: Կուքա՜ն կոր...: Մարթը Հէմէն կելլա օճախին մէջը, վեր կը չուլլուվի, ա՛ն տեղ խիչմիչ կըլլա, տեղ մը կը կախվի: Մէյ մըն ա կողերը կուքան, ներս կը մտնան, ճուվալը գետինը, օսկիներն ա խառմա խառըչ էղած կը տեսնան նէ, «Աս տեղ մո՛ւթլախա կող մտած է» կըսեն: Մեծերնին Հրաման կընէ քի «Ջապուխ, կըսէ, աս օճախը վառեցէք, քի կողը կը բռնենք տէ, գլօխը խաչենք» կըսէ:

Օճախը կը վառեն, կը նային քի օճախը չը՛ քաչեր կոր. կերթան մեծերուն կըսեն նէ, ան ա կըսէ քի «Տօ աս թավան-սիփիրկէսին պերէք, կըսէ, օճախը մէյ մը ավլեցէք, քի էօրխմճէք-մէօրխմճէք կա նէ, թէմըզնա»:

Ավելը կը պերեն, մէյ մը վեր կը խօթեն, մարթն է լօփ տիի վար կիյնա: «Գտանք կողը, գտանք կողը» կըսեն, կը պերեն մեծերնուն: Մեծն ա Հրաման կընէ քի գլօխը կտրեն: Աս ա չատ կաղաչէ, յալվար կըլլա, «ԽապաՀաթը իմս չէ, կըսէ, էս աս տեղը չէյտէի, կըսէ: Առաչ ախպարս էկավ կոխծավ...» կըսէ: Իչտէ ասանկ, էզածը չէզածը կըսէ, ախպօրը անունը, տեղը, գործը փիւթիւն տեղն ի տեղը կը Հ կը-ցունէ քի, ինքը ազատի տէյի ամա, կողերը ամէն պան Հասկը ն ետկը գլօխը կը կտրեն:

Էրթէսի առտուն ամէնքը մէկ կելլան կերթան մէկալ ախպօրը քաղաքը. անտեղի մենծին ա կըսեն քի «Աստեղը ասանկ ասանկ զէն-կին Հայ մը կա էղեր, ատ մարթը մերին ծառքը տուր, մեր փիւթիւն ունեցածը քեզի կուտանք» կըսեն: Ան ա կըսէ քի «Էս ատ ըսած մար-

թերնուտ Հետ խըյալս բարեկամ էմ, կըսէ, կըրնա՞մ ձերին ծառքը տար, կըսէ. ամա, կայնեցէք, էս ատոր ճար մը կը մտմտամ» կըսէ: Կելլա կերթա ատոր տունը, կըսէ քի «Աս ինչ տեղէն էկած խըյալս աղէկ տեսակէն քան թուլում յաղ, քան թուլում ա փանիր կա, քե-գի Հետէյէ պիտի ընեմ» կըսէ: Ան ա կըսէ քի «Էս յաղս, փանիրս տա-Հա նոր էմ առեր, ատ չափը էս առնեմ ի՞նչ ընեմ» կըսէ: «Ամա ա-սանկ յաղ, ասանկ փանիր էօմրիտ մէջը տեսած չունիս, իլէ պիտի պերեմ» կըսէ: «Էհ, կըսէ ան ա, պիտի պերես նէ պեր: Ատ խըտար մէթ կըննս կոր նէ, նայինք ինչ պան է» կըսէ:

Ան ատենը աս մարթը կերթա կողերուն կըսէ քի «Պէճէրեցի, կըսէ, Հիմա տուք քառսուննիտ ա թուլումներու մէջ պիտի մտնաք, անանկ կէօյէմ փանիր, յաղ էք էղեր, անոր տունը պիտի էրթանք» կըսէ: Կասնի քանի մը օր, կօղերը թուլումներու մէջ մտած, ձիներուն վրա յիւքլէթմիչ ըրած, ատ մենծն ա առչևնէն, կուքան ասոր տունը: Աս ա իրեք Հատ ծառա ունի էղեր, Մելքոն, Գասպար, Պաղտասար անու-նով: Մեծերնին Մելքոնն է էղեր, կըսէ քի «Էհ, կըսէ, աս թուլումները մախսէնը ինչեցուննենք. չը՞լլար» կըսէ նէ, ատ մենծն ա կըսէ քի «Ջէ, կըսէ, աս քիչեր թող պակը մնա տէ, վաղը կը տեղավորցուննենք» կը-սէ, ինքն ա կելլա վեր, էֆէնտիին Հետ Հացի կը նստին:

Ծառաներուն մէչէն Մելքոնը կըսէ քի «Տօ էրթամ աս փանիրէն կտոր մը կտրեմ, նայիմ ի՞նչ Համ է» կըսէ: Կերթա թուլումներուն մէկուն պերանը կը պանա, կը նայի քի մէջը մարթ մը կա: Ան մարթն ա չէյտէ քի էկողը ուչախն է, «Զըքալը՞մ մը (եղա՞նք)» կըսէ: Ան ա ի՞նչ ըսէ, «Ջէ, չէ, տաՀա ատենը չէ» կըսէ: Մէկալին կերթա, ան ա անանկ, կը նայի քի փիւթիւնին մէջն ա մէյմէկ մարթ կա: Հէմէն կերթա էֆէնտիին կաղտուկ մը ամ-մէն պան կը Հասկըցունէ: Էֆէնտին ա թուխտ մը կը գրէ, ուչախին կուտա, կըսէ քի «Աս թուխտը խարախօլ տար, թապուր մը ասկէր առ, պեր Հոս» կըսէ: Ուչախն ա թուխտը կառնէ, կը տանի խարա-խօլին, թապուր մէկ ասկէրը կառնէ, կուգա տուն: Ասկէրներուն ա Ինք ա էրկու կըսէ քի սիւնկիւներնին կրակը խօթեն կարմըցուննեն: ասկէր կառնէ, մենծին նստած օտային տուռին էտին կը կայնեցունէ, ինք ա ներս կը մտնա: Էֆէնտին կը դառնա Մելքոնին, կըսէ քի «Տօ Մելքոն» կըսէ, գնա աս փանիրէն կտոր մը կտրէ տէ պեր նայինք, ընտո՞ր է» կըսէ: Ան ատեն մենծին ըռէնկը կը նետէ, «Ջէ, չէ, թող մնա» կըսէ: Մելքոնն ա ան էրկու ասկէրը ներս կը խօթէ, մէկալնե-րուն ա կըսէ քի սիւնկիները թուլումները խօթեն, ասանկով քառա-սուննն ա ճայիր ճայիր կէրի:

Անկէ ետքը Թաքավորին խապար կընեն, Թաքավորն ա ան մէնծը սիւրկիւն կընէ, Էֆէնտին ա նորէն Թապուր մը ասկէր կառնէ, չիտակ Հետերնին կերթան ան կողերուն տուրը: «Աչըլ Քօնտօմիւս» կըսէ Էֆէնտին, տուռն է կը պացվի: Փիւթիւն մէչի օսկինները, արծաթները, Էլմասները, պաները կառնեն, Էֆէնտին քիչ մը ասկէրներուն կը բաժնէ, մնացածն ա կը խրկէ Թաքավորին: Կըսեն Թաքավորին քի «Աս պաները ասանկ ասանկ Հայ մը գտավ» կըսեն: Ան ա խոշոր ֆէրման մը իլէն նիշան մը կը խրկէ անոր, Հրաման ա կընէ քի «Ասկէ ետքը Հիչ մէկը ատ Հայուն չկրնա՛ դպչիր» կըսէ:

14

ՊԱՀԱՊԱՆ-ԱՐԵՎԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, էրիկ մը կնիկ մը էղեր: Մէկ Հատ ալ ախճիկ մը ունին էղեր: Աս մարթը օրը տասը խուրուշ կը վաստկի էղեր: Տասը խուրուշէն իրեքը կուտեն, իրեքը ախճկանը ճէՀէզին Համար կը պաՀեն, չորսն ալ Թրախումայի Համար կը պաՀեն էղեր: Ախճիկը իրեն խաղ ըրած է էղեր աս պանը, «Իմին Հա՛րըս օրը տաս խուրուշ կը վաստկի, իրեքը կուտենք, չորսը կուտենք, իրեքն ալ ծովը կը նետենք» ըսելով՝ խաղ կը կանչէ էղեր ամէն ատեն:

Օր մըն ալ ախճիկը էլեր լեռ է գացեր, պտտելով աս խաղը կը կանչէ էղեր: Թաքավորն ա անկէց կասնի կոր էղեր, ախճկանը ըսածը կիմանա, քովը կուքա, «Ա՛խճիկ, ատ ըսածդ ի՞նչ ըսել է» տիի կը Հարցունէ: Ախճիկն ա «Զեմ ըսեր» կըսէ: Անիկակ ա նորէն զօր կընէ քի «Զուրցէ՛ կըսեմ կոր քեզի նէ զուրցէ» կըսէ: Նորէն ախճիկը «Զի՛ պիտի զուրցեմ» կըսէ: Ան ատենը աս ա կը Հասկցունէ իրեն Թաքավոր ըԼԼալը, չատ մըն ա օսկի կուտա, ախճիկն ա ան ատեն կըսէ քի «Իմին Հա՛րըս ամմէն օր տասը խուրուշ կը վաստըկի, կըսէմ իրեք խուրուշը մէչէն կուտենք, չորս խուրուշը կը պաՀենք, կըսեմ կոր նէ, ինծի Թրախօմա տիի է, իրեք խուրուշն ա ծովը կը նետենք կըսեմ կոր նէ, ան ա իմին ճէՀէզիս Համար է: ՃէՀէզը լաԹէ չը՞ չնվիր մի, լաԹն ա Հիննա նէ, ծովը չե՞ն նետեր մի, անոր Համար անանկ կըսե »
կըսէ: Թաքավորն ալ կըսէ քի «Աս խօսքը իզմէ զատ պաշխա մ ու չի պիտի ըսես Հա՜,– կըսէ: Իմանամ նէ, քեզի կախել կուտամ մ»
կըսէ:

Անկէ ետքը Թաքավորը կերԹա սառայ, սառային մէջ գտնված փիւթիւն պախըճիները կը կանչէ, ախճըկանը խաղը անոնց կը զուրցէ: Ետն ա կըսէ քի «Աս խաղը ի՛նչ ըսել է նէ ինծի պիտի Հասկըցունէք, կըսէ, էյօր քի չկրնաք նէ, փիւթիւնիտ ա գլօխը կտրել պիտի տամ» կըսէ: Ասոնց մէչ մէկն ա չի կրնար Հասկնար, ան ա փիւթիւնին ա գլօխը կտրել կուտա: Էն ետքը ամմէնէն մէնծ պախըճին կը կանչէ, անոր ա կը զուրցէ: «Քեզի քառսուն օր մէօՀլէթ կուտամ, կըսէ, էյօր գտար, գտար, էյօր չգտար նէ, գլօխտ մէկալներուն պէս կտրել պիտի տամ» կըսէ:

Աս մարթը Հիմա ի՞նչ ընէ, կը մտմտա մը մտմտա, չի կրնար պան մը գտնար: Էն ետքը կըսէ քի «Հատէ, կըսէ, անանկ ա անանկ, անկանկ ա, պարէ լեռները էլլամ պտտիմ, ալ Հիչ աստեղ չիքամ» կըսէ: Կնլլա մարթը լեռնէ լեռ, լեռնէ լեռ կը պտտի, ըսելն իքէն, մէյ մըն ա պտըտած տեղը անկաճին ծան մը կուքա: Քանի կերԹա ծանը կը մօտիկնա, քանի կերԹա ծանը կը մօտիկնա, մէյ մըն ա կը նայի քի ախճիկ մը ծառի մը վրա է էլեր, խաղ կը կանչէ կոր: Կը կայնի խաղը մտիկ կընէ, կը նայի քի Թաքավորին իրեն զուրցած խաղն է կանչածը: Քովը կերԹա, կաղաչէ քի ատ խաղը ինչ ըսել է նէ իրեն Հասկըցունէ: Ախճիկը չը՛սեր: «Ավուճ մը օսկի տամ, ըսէ» կըսէ մարթը: «Զէ՛, չե՛մ ըսեր» կըսէ ախճիկը: «Էրկու ավուճ տամ ըսէ» կըսէ, «Զէ՛» կըսէ: «Իրեք ավուճ տամ» կըսէ նէ, ախճիկն ա կըսէ քի «Ատ ծառքի չանԹայով լեցունկ օսկիտ ընծի տաս նէ, կըսեմ» կըսէ: Մարթն ա կուտա, ան ա աղվոր մը պէտք էղածին պէս կը Հասկըցունէ:

Մարթը աս ասանկ Հասկնալէն ետքը կերԹա չիտակ սառայ: Քառսուն օրն ա լմնցեր է էղեր զաԹը, կնլլա Թաքավորին տիմացը, ախճըկանը ըսածին պէս կը զուրցէ: Ան ատեն Թաքավորն ա կը Հասկնա քի ախճիկը զուրցած պիտի ըԼԼա, խապար կընէ ախճըկանը, կըսէ քի «Էս քեզի չըսի՞ քի իմէ զատ պաշխա մարթու չը՛ պիտի ըսես տիի. ինչո՞ւ ըսիր» կըսէ: Ախճիկն ա կըսէ քի «Էս քուկին էրեստ տեսա, քեզի ըսի, կըսէ: Էս պաշխա մարթու մը պան մը չեմ ըսած» կըսէ: Ամա ախճիկը «Քուկին էրեստ տեսա» կըսէ կոր նէ, օսկիներուն վրա Թաքավորին պատկերը կա յա, անոր Համար է: Թաքավորը կը Հասկնա, փէք խըրըս կնլլա ամա, կը նայի քի ախճիկը չիտակ կը զուրցէ կոր, ծանը չը՛ Հաներ, խըյալս խարէզ կը կապէ:

Խարէզը Հանելու Համար ատ ախճըկանը Հարը կը կանչէ, իրեն սառային չօպանը կընէ: Օր մը Թաքավորը կը կանչէ չօպանը, կըսէ քի «Սա Հավկիթները ա՛ռ, ախճկանտ տար, Թող կօլօչկա տնէ տէ, իրեք օրէն փիլիճ պիտի Հանէ, ինծի պիտի պերէ» կըսէ: Զօպանը կառնէ Հավկիթները, տուն կը տանի, ախճիկն ա տունը չէ էղեր, միաաֆիրտուն գացած է էղեր, կառնէ Հավկիթները, ախճկանը էղած տունը կը

տանի: Թաքավորին ըսածը ալխճկանը կը զուրցէ նէ, ալխճիկը կը խնտա: «Պեր ըըվոնք խաչենք տէ ուտենք» կըսէ: Հարն ա կըսէ քի «Ա՛լխճիկ, ի՞նչ կըսես, ետկը ինչ ճօղապ պիտի տանք Թաքավորին»: Ալխճիկն ա կըսէ քի «Քեզի՞ ինչ, կըսէ, ճօղապը տուվողը ես չե՞մ մի» կըսէ: Կը խաչեն Հավկիթները, թօփ կըլլան իրենք ա, կուտեն: Իրեք օրէն ետկը ալխճիկը Հօրը կըսէ քի «Հատէ գնա Թաքավորին ըսէ քի կըսէ «Փիլլիճները էլեր էն, նոր էլած ցորեն կուզեն կոր քի ուտեն, չէ նէ կը սատկին» ըսէ: Էրէր ան ա քեզի ըսէ քի «Աս ատեն Հիչ ցորեն կը բուսնի՞ մի» ըսէ նէ, տուն ա ըսէ քի, «Է, իրեք օրէն ա Հիչ փիլլիճ կելլա՞» ըսէ» կըսէ: Ջօպանը կերթա Թաքավորին, փիլլիճները էլեր էն, նոր բուսած ցորեն կուզեն կոր, կըսէ, չէ նէ կը սատկին» կըսէ: Թաքավորն ա կըսէ քի «Է Հիչ աս ատեն ցորեն կը բուսնի՞ կըսէ: Ան ա կը տառնա կըսէ քի «Է Հիչ իրեք օրէն ա փիլլիճ կելլա՞» կըսէ:

Քանի մը օրէն Թաքավորը նորէն կը կանչէ չօպանը, կըսէ քի «Էս վաղը աղօթարան պիտի էրթամ, կըսէ, քուկին ալխճիկտ ա Հէմ Հաքված, Հէմ չՀաքված, ծինի մը վրա նստած տիմացս պիտի էլլա, կըսէ. էյօր աս ըսածս չընէ նէ, գլօխը պիտի կտրեմ» կըսէ: Ջօպանը կուքա ալխճկանը կըսէ, ան ա կերթա պալըխճիններէն աղ մը կառնէ, ատ աղին մէչը կը պլվի, ծինի մը վրա կը նստի, Թաքավորին տիմացը կելլա: Թաքավորը կը տեսնա, «Վայ չունչանորթի, ասո՞ր ա պան մը գտավ» կըսէ ինքիրենը, ծանը չը՛ Հաներ:

Օր մը Թաքավորը նորէն չօպանը կը կանչէ, կըսէ քի «Ալխճիկտ ընծի պիտի տաս» կըսէ: Ան ա «Փէք աղէկ» կըսէ: Ջօպանին ալխճիկը Թաքավորին Հետ կը կարգվի, քառսուն օր քառսուն քիշեր Հարսնիք կընեն: Ամա աս Թաքավորը մա՛խսուս ան ալխճիկը կառնէ քի, խաբէզը Հանէ տիի: Օր մը Թաքավորը կը կանչէ իրեն ամմէնէն մեծ խըզմէթքյարը, կըսէ քի «Աս քիշեր կնիկս տէօշէկովը մէօշէկովը պիտի առնես վարը ախըռը պիտի տնես, տուռն ա վրայէն պիտի կըղպես» կըսէ: Ան ա «Փէք աղէկ» կըսէ, կելլա կերթա:

Ալխճիկը տուռին արալըխէն մտիկ կընէ կոր էղեր, կիմանա Թաքավորին ըսածը, ամա Հի՛չ չը խօսիր: Իրիկվան տէմ Թաքավորին կըսէ քի «Էկուր քիչ մը ըրախըլնմիչ ըլլանք» կըսէ: Մէկալ Հանըմներն ա կը կանչեն, մէկտեղ կը նստին ըրախի խմելու: Ալխճիկը կողտուկ մը Թաքավորին խատէխին մէչը ճերմակ թօզ մը կը տնէ: Ասիկա ա անանկ պան մըն է էղեր քի մեռլի պէս կը թմրեցունէ էղեր: Թաքավորը չիյտէ յա, կը խմէ, մէյ մըն ա քիչ մը կասնի, ինքիրմէ խապարսըզ կըլլա, կը թմրի կը մնա: Հանըմներն ա կը նային քի ասիկա գինովցավ, կը պռնեն իրեն տէօշէկը կը պառկեցունեն: Իրենք ա կելլան, իրենց

օտաները կերթան: Քիչ մը ետկը ալխճիկը կերթա, կամաց մը իրեն ըսփասավորներուն խապար կուտա, անոնք ա կուքան նէ, կըսէ քի Թաքավորը պռնեն տէօշէկով պանով ախըռը տանին տնեն: Անոնք ա խօսքը մտիկ կընեն: Թաքավորը տէօշէկովը մէկտեղ կը վերցունեն, կը տանին վարի ախըռը կը տնեն, տուռն ա վրայէն կը կօցեն: Քիշերը Թաքավորը կարթննա, կը նայի քի մութ-գետան է պառկած տեղը. ծառքը տէօշէկէն տուրս կը Հանէ, գետինը կը քսէ, թաց թաց մրետռութինները ծառքերուն կը փակճին: Կը պէքլէյէ քի լուսնա: Կը լուսնա նէ կը նայի քի ախըռին մէչն է: Կը Հասկնա քի ալխճըկանը ըրած պանն է, «Էս անիկա Հոս պերել պիտի տայի իքէն, անիկա ինծի պերավ: Աս ընտո՞ր ալխճիկ է էղեր» կըսէ, կելլա տուռը կը զարնէ, ըսփասավորները կուքան, տուռը կը պանան, Թաքավորը ախըռէն տուրս կելլա: Կուքա ալխճըկանը ծառքը կը թօթվէ, «Պռա՛վօ, կըսէ, ա՛լ ասկէ ետկը Հետտ չի՛ պիտի իյնամ» կըսէ, անկէց ետկը կը պաչլայէ Հետը աղէկ էրթալ:

Մէկալ Հանըմներն ա կը նային քի Թաքավորը ասիկա իրենցմէ էվել կը սիրէ կոր, խըսխանմիչ կըլլան: Խօսք մէկ կընեն, օր մը ըսփասավորները կը կանչեն, ալխճկանը քնացած ատենը օտկը ծառքը զէնճիլլէմիչ կընեն, մէկուն կռնակը կուտան, Հեռուն լեռ մը տանիլ ձգել կուտան:

Ալխճիկը քիչ մը ետկը կարթննա, կը նայի քի ծառքը օտկը կապված է: Զորս տին կը նայի, կը նայի քի լեռան օրթան է: «Տէր Աստված, կըսէ, աս վուրտեղվանքը պերեր էն ընծի: Աս ի՞նչ պան է գլօխս էկավ, էս Հիմա ի՞նչ ընեմ» կըսէ: Քիչ մը կաչլատի քի զէնճիլները քակէ, ամա չը՛ կրնար: Կը նայի քի քակելու ճարը չիքա նէ, Հիչ չը՛ խօսիր, սօնը կը պէքլէյէ: Կը պէքլէյէ, կը պէքլէյէ քի պարէ մէկը գա տէ, անոր քակել տա: Ասնող դարձող չիքա. էն ետկը մտմտալով ալխճկանը քունը կը տանի: Մէյ մըն ա քունին մէչէն անկաճին ծան մը կուքա: «Ա՛լխճիկ, ա՛լխճիկ, էլի՛ր, կայնէ՛, քեզի ազատեցինք» կըսեն: Ալխճիկը կարթննա, կը նայի քի իրավ, ծառքին, օտկին զէնճիլները չի-քան: Զորս տին կը նայի քի վո՛վ է տիի, կը նայի քի իրեն էտին իրեք Հատ խոշոր՝ ճերմակներ Հաքած մարթեր էն կայներ: Ալխճիկը կը վախնա ծան Հանելու: Ինքիրենը կըսէ քի «Հիչ չխօսիմ ալ նէ, կը վախնամ քի նորէն քունս կը տանի տէ, ինտոր քի ինծի զինճիլլէմիչ ըրին Հոս պերին նէ, անանկ ա պաշխա պան մը կընեն, յա պաշխա տեղ մը կը տանին: «Է՛Հ, Հատէ ծան Հանեմ, ամա ի՞նչ ըսեմ» կըսէ: Անոր աս մտմտուքին վրա՝ ատ ճերմակներէն մէկը կը ծռի, ալխճկանը անկաճէն վար կըսէ քի «Մեզի իւչ ճինլի փէրիլէր (երեք Հոգիով պա-

րիկ) կըսեն, էլիր մեզի հետ էկուր» կըսէ: Ալխճիկը աս կը լսէ նէ, տաՀա պէթէր կը վախնա, կէնէ ծանը չը՛ Հաններ: Անոնք ա քիչ մը կը կենան, կը նային քի նորէն չը խօսիր կոր, Հիմա ալ մէկալ ճերմակըն կը ծոի, ալխճկանը անկաճէն վար «Հա՛տէ, էրթանք» կըսէ, թեւէն ա կը քաշէ: Ալխճիկը կը տողա, ամա ի՞նչ ընէ, կէնէ ծանը չը՛ Հաններ: Քիչ մը տաՀա կը կենան փէրիները, կը նային քի կէնէ ծանը չը Հաններ կոր ալխճիկը նէ, աս Հեղու ալ մէկալ փէրին կը ծոի, ալխճկանը անկաճն ի վար կըսէ քի «Ա՛ստար ըսինք ըսինք, ճօղապ չուտուվիր տուն: Իշտէ կը լուսնա կոր, անոր Համար մենք ա կերթանք կոր: Ամա վաղը քիչեր մենք կուքանք քեզի կը գտնանք տէ քուկին չխօսիլը կը Հասկցուննենք քեզի» կըսեն: Ան ատենը ալխճիկը էտին կը տառնա քի պան մը ըսէ տիի, կը նայի քի մարթ-մարթասանք չիքա, ամմէնքն ա գացեր էն:

Քիչ մը ետքը աղվոր մը կը լուսնա, ալխճիկը կըսէ քի «Ի՞նչ ըլլա նէ ըլլա, էս ալթըլս աստեղէն կերթամ» կըսէ: Ծամբրա կելլա, կերթա, կերթա, կերթա, մէյ մըն ա տիմացը Հոր մը կելլա: Կը ծոի մէջը կը նայի քի աղվոր կուփիկ պզտիկ օտան մը կա, մէջն ա քանի մը կատու նստեր էն: Ինքիրենը կըսէ քի «Աս կատուները մարթու պան չեն ըներ, էս ա վար իջնամ տէ քովերնին նստիմ» կըսէ: Գետինը կը նստի, ոտկերն ա Հորին մէջը կը կախէ քի վար ցատկէ, կատուները կը տեսնան, Հէմէն կուգան ալխճկանը կօգնեն: Ալխճիկը վար կիջնա: Կատուները ալխճկանը կըսեն քի, «ՊաՀապան տեր կուզես նէ, աս օտան է» կըսեն, գուց տուռ մը կը ցուցուննեն: Ալխճիկը մինչեւ ատ ատենը ատանկ անուն մը լսած չըլլալուն՝ էրեսնին կը նայի քի ի՞նչ կըսեն կոր տիի: Անկէ «Հա՛, կըսէ, պաՀապան տեր կուզեմ կոր ամա, ընտո՞ր հետը խօրաթեմ քի պան մը չընէ» կըսէ: Անոնք ա կըսեն քի «Ան գաթը պան մը չըներ քի, կըսեն: Հիմա էրթաս նէ կը տեսնաս, պաչխա ալխճիկներ ա կան ներսը» կըսեն: «Անոնք ինչո՞ւ էկած էն Հոս» կըսէ ալխճիկը նէ, «Իւչ ճինքի փէրիներուն ծառքէն փախած Հոս էկած էն քի իրենց չկրնան տպչիլ տիի»: «Է պաչխա տեղ էրթային նէ փէրիները կրնա՞յին դպճիր» կըսէ ալխճիկը նէ, «Հապա՛, վո՛ւր էրթան նէ փէրիները կուքան կը գտնան ամա, աս պաՀապան տեէն խըյալս կը վախնան, չինքի էյօր պաՀապան տեր մէյ մը նէֆէսը քաշելու ըլլա նէ, իրեքը մէկ կը կլլէ» կըսեն: Ալխճիկն ա կըսէ քի «է, տո՞ւք ինչու Հոս էկած էք» կըսէ նէ, «Մեզի ալ իշտէ աս պաՀապան տեր պերած է քի իրեն իլէն ան ալխճիկներուն խըզմէթը ընենք տիի» կըսեն: «ԷՀ, Հիմա ներս մտնամ նէ, ի՞նչ ընեմ» կըսէ ալխճիկը նէ, «Գետինը պիտի ծոխս, «Իւչ ճինլի փէրիլէրին էլինտէն քուրթար պէնի (երեք Հոգով պարիկներուն ձեռքէն ազատէ զիս»՛ պիտի ըսես» կըսեն: «Է փէք

աղէկ, անանկ է նէ, տուռը պացէք քի մտնամ» կըսէ ալխճիկը: Անոնցմէ մէկը կուքա տուռը կը պանա, ալխճիկը ներս կը մտնա:

Ներս կը մտնա նէ, ալխճիկը կը ծոի գետին, «Իւչ ճինլի փէրիլէրին էլինտէն քուրթար պէնի» կըսէ: Տեն ա սանկ մէյ մը էրեսը կը նայի, մատովը տեղ մը կը ցուցունէ, «Օթուր օրտա (նստէ Հոտ)» կըսէ: Ալխճիկը կը նստի: Տերը ալխճկանը կը պաչլայէ Հարցուննել. «Տուն վո՞վ էս, ի՞նչ ըրիր, վո՛ւր տեղէն էկար», ալխճիկն ա կը պատմէ: «Իշտէ, կըսէ, էս աս ինչ թաքավորին կնիկն էի, օր մը քնացեր էի, մէյ մըն ա արթնըցա քի օտկս ծառքս զինճիլլէմիշ էղած լեռան օրթան էմ: Իշտէ անտեղ իւչ ճինլի փէրիները էկան, սանկ էղավ, նանկ էղավ» փիւթիւնը, մինչեւ իրեն Հոն իյնալը կը պատմէ ալխճիկը: Անկէ ետքը ալթըլս ալխճիկը ամմէն ատեն Հոն կը մնա:

Անտին թաքավորը կը նայի քի կնիկը չիքա, մէկալ Հանըմներուն կը Հարցունէ, չիյտենք կըսեն: Խըզմէթքյարներուն կը Հարցունէ, չիյտենք կըսեն: Էն ետքը ըսփասավորներէն մէկը պախշիշ առնէ տիի կը գրուցէ, կըսէ քի «Ասանկ ասանկ քուկին Հանըմներտ փիւթիւնը մէկ էղան, օտկը ծառքը զէնճիլլէմիշ ըրին, լեռ մը տարին ձգեցին» կըսէ: Թաքավորը աս պանը իմանալուն պէս չորս տին մարթ կը ձգէ քի ալխճիկը գտնվի, չը՛ գտնվիր: Է՛ն ետքը թաքավորը ամմէն տեղ թէլլալ կանչել կուտա քի «Վո՛վ քի ծառքը օտկը զինճիլլէմիշ էղած ալխճիկ մը գտավ նէ, թող զուրցէ, Հազար օսկի պախշիշ պիտի տրվի: Անիկա թաքավորին կնիկն է» տիի: Թէլլալը կուքա ատ պաՀապան տեին, տուռին առջինա կը պօռա: Ասոնք ամմէնն ա իրարու էրես կը նային, ալխճիկն ա կըսէ քի «Ալս, ատ փնտռածնին էս էմ, կանչե՛նք թէլլալը» կըսէ:

Թէլլալը կը կանչեն, ալխճիկը կըսէ քի «Թաքավորին կնիկը էս էմ» կըսէ: ԷՀ, անանկ է նէ, քալէ քեզի թաքավորին տանիմ» կըսէ թէլլալը: Ալխճիկն ա կըսէ քի «Ձէ, թող թաքավորը գա, առապայով ինծի առնէ, էս պաչխա մարթու հետ չեմ կրնար գար» կըսէ: Թէլլալն ա ասանկ խապար կը տանի թաքավորին: Թաքավորն ա առապա մը կը նստի, կուքա Հոն, կառնէ կնիկը, ան տեին, ալխճիկներուն ամմէնուն ա չատ մը պախշիշներ կուտա, կատուներուն ա ամմէն մէկուն իրեք իրեք Հատ ճիյէր կուտա, կելլան տուն կուքան: Ան Հանըմները իլէն ան լեռը տանող ծառաներն ա կը կախէ, իրենք ա աղվոր մը տասը օր տասը քիչեր ուրախութին կընեն:

15

ՃԻՃԻ ՊՈՉԻԿԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չիքա, մէկ տղա մը կա էղեր: Աս տղան ամմէն առտու տաս փարայի կաթ կառնէ էղեր, փէնճիրէին առչին կը տնէ էղեր, խուչն ա կուքա, փիւթիւնն ա կը խմէ էղեր:

Տղան կը մտմտա կը մտմտա քի ճա՛նըմ, աս կաթը վո՛վ կը խմէ կոր տիի, չը գտնար: Օր մըն ա մախսուս փէնճիրէյին էտին կը փախվըտի, կը պէքլէյէ:

Կը պէքլէյէ, կը պէքլէյէ, մէյ մըն ա կը նայիս քի խուչ մը կուքա, քիթիկը ամանին մէչը կը խոթէ, կաթը փիւթիւնն ա կը խմէ: Թամամ քի պիտի թռի նէ, տղան փէնճիրէն կը պանա, խուչը կը պռնէ, խուչը կը փախի, պոչը տղուն ծառքը կը մնա: Խուչը կը տառնա տղուն, կըսէ.

— Ճիճի պոչիկս կուզեմ, ճիճի պոչիկս կուզեմ:

— Տուն իմին կաթս տուր, էս ա քուկին ճիճի պոչիկդ տամ:

Խուչը կնլլա կնրթա կովին.

— Կո՛վիկ, կո՛վիկ, ընծի քիչիկ մը կաթ տուր, կաթ տանիմ տղուն տամ, տղան ա ճիճի պոչիկս տա, ճի ընեմ թռիմ:

— Տուն ընծի օր մը օրանց յափրախ տուվա՞ծ էս քի, էս քեզի կաթ տամ:

Խուչը կնլլա կնրթա ծառին.

— Ծա՛ռիկ, ծա՛ռիկ, ընծի քիչիկ մը յափրախ տուր, յափրախը տանիմ կովիկին տամ, կովիկը ինծի կաթ տա: Կաթը տանիմ տուղուն տամ, տղան իմին ճիճի պոչիկս տա, ճի ընեմ թռիմ:

— Տուն ընծի օր մը օրանց ճուր տուվա՞ծ էս, քի էս ա քեզի յախրախ տամ:

Խուչը կնրթա չէշմէին.

— Չէ՛շմէ, չէ՛շմէ, ընծի քիչիկ մը ճուր տուր, ճուրը տանիմ ծառին տամ, ծառը ընծի յափրախ տա, յափրախը տանիմ կովին տամ, կովը ընծի կաթ տա, կաթը տանիմ տղուն տամ, տղան ա իմին ճիճի պոչիկս տա, ճի ընեմ թռիմ:

— Տուն օր մը օրանց իմին քարիս վրա Հավկիթ մը կոտրա՞ծ ›ի էս քեզի ճուր տամ:

Խուչը կնլլա կնրթա: Թռած ատենը երկինքէն տաս փարա մը կյնա[1]: Տաս փարան կը տանի պախային, Հավկիթ մը կառնէ, Հավկիթը կը տանի չէշմէին քարին վրան կը կոտրէ: Չէշմէն ա անոր ճուր կուտա: Ճուրը կը տանի ծառին կուտա, ծառն ա անոր յափրախ կուտա: Յափրախը կը տանի կովին կուտա, կովն ա անոր կաթ կուտա. կաթը կը տանի տղուն կուտա, տղան անոր ճիճի պոչիկը կուտա, ճի կընէ կը թռի:

16

ՄԷՔԻԿԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Մէկը կա, մէկը չի քա, մէկ կնիկ մը կա էղեր: Աս կնիկը էրկու ախճիկ ունի էղեր, մէկը խորթ, մէկը խաս: Խորթ ախճիկը փէք աղվոր է էղեր, խաս ախճիկն ա խըյախ չիրքին է էղեր: Մարը խորթ ախճիկը հիչ չը՛ սիրեր էղեր, վիրա ա կը ծեծէ էղեր քի ինչո՞ւ աղվոր էս տիյի:

Օր մը մարը խաս ախճիկը կառնէ՝ պաղնիք կը տանի: Խորթ ախճիկն ա կը ծեծէ, տունը կը ձգէ: Ախճիկը փէնճիրէին առչին կասնի, սօխախը սէյիր կընէ:

Կը նայի քի տիմացի տունին էխտիյար կնիկը փէնճիրէին առչին նստեր՝ մէքիկ կը պանի կոր: Մէյ մըն ա մէքիկը սօխախ կիյնա:

Կնիկը կը տառնա ախճկանը, կըսէ քի՝

— Ախճիկս, էկու սա մէքիկս տուր:

Ախճիկը վար կիչնա, մէքիկը կառնէ՝ կնկանը պիտի տա նէ, կնիկն է ախճըկանը մազերէն կը պռնէ, փէնճիրէէն վեր կը քաշէ:

— Սև ճուրը ասնի նէ ծան մը՛ Հաններ, ճերմակ ճուրը ասնի նէ ծան մը՛ Հաններ: Տեղին ճուրը ասնի նէ՝ ինծի խապար տուր,— կըսէ:

Կասնի սև ճուրը՝ ախճիկը ծան չը՛ Հաններ: Կասնի ճերմակ ճուրը՝ ախճիկը նորէն ծան չը՛ Հաններ, տեղին ճուրը կասնի նէ՝

— Նա՛, նա՛, տեղին ճուրը կասնի կոր,— կըսէ:

Պառավն է «Աչվըներդ կոցէ» կըսէ ախճկանը: Մազերէն պռնելուն պէս տեղին ճուրին մէչը կը խօթէ, կը Հանէ: Ախճիկը կնլլա տուրս, կը նայի քի մազերը օսկիի պէս տափ-տեղին է էղեր, ինքն ա տաՀա պէթէր աղվորցեր է: Կը վախնա քի մարը քա նէ, ծեծէ պիտի, կնրթա տուն, տէօշէկը կը փռէ, կը պառկի:

1 Տարբերակ մը կը պատմէ, թէ թռչունը ուղղակի նպարավաճառէն կը գողնա Հավկիթը, առանց երկինքէն տասը փարա գտնելու:

Մարը կուքա, կը նայի քի ախճիկը պառկեր է: Կերթա յորղանը վեր կառնէ, կը նայի քի՝ ինչ կը նայիս, խըյալս աղվոր ախճիկ մըն է տաւ-ձեր: Աղվոր մը կը պոնէ կը ծեծէ կը ծեծէ, «Ի՞նչ ըրիր քի ասանկ աղ-վորցար» կըսէ:

Ախճիկն ա գուլլուուն էկածը ծարէն ծար կը պատմէ:

Մարը խաս ախճիկն ա փէնճիրէին առչին կը նստեցունէ: Կնկանը մէքիկը նորէն վար կխնա նէ, կը նայի քի աս անքամ ա մէկալ ախճիկն է նստեր.

— Էկուր, ախճիկս, աս մէքիկս տուր,— կըսէ:

Ախճիկն ա կերթա, մէքիկը կուտա: Կնիկը ասոր ա մազերէն կը քաշէ, քովը կառնէ.

— Ծերմակ ճուրը ասնի նէ՝ մը՛ խօսիր, կըսէ, տեղին ճուրը ասնի նի՝ մը՛ խօսիր, սև Ջուրը ասնի նէ՝ ընծի ծան տուր,— կըսէ:

Ծերմակ ճուրը կասնի, ախճիկը չը՛ խօսիր, տեղին Ջուրը կասնի, չը խօսիր, սև ճուրը կասնի նէ՝ կնկանը ծան կուտա:

Կնիկն է ախճկանը մազերէն կը պռնէ՝ սև ճուրին մէչը կը խօթէ կը հանէ: Ախճիկը կելլա կը նայի քի առաչվընէ տաւհա պէթէր սեցեր, քիւս-քիւթիւկ է էղեր: Լալով լալով տուն կերթա մօրը: Մարն ա կառնէ պաղնիք կը տանի քի վըա տէ թէմըսծունէ, մէկալ ախճկանն ա կապըսպըէ քի տուռը-փէնճիրէն չելլա:

Ասոնք կերթան, ախճիկը քիչ մը տառացան կելլա պտտելու: Ատ ատենն ա Թաքավորին տղան տիւլլինով ախճիկ փնտռելու ելեր է էղեր, աս աղվոր ախճիկը կը տեսնա նէ՝ հէմէն խապար կը խրկէ՝ ախճիկը ուզելու: Ախճիկն ա կըսէ քի՝ «Ասօր մարս հոս չէ՝ վաղը էկէք» կըսէ:

Իրինկունը մարը կուքա նէ՝ ախճիկը խապար կուտա: Ան ա կը պռնէ աղվոր մը կը ծեծէ: Էրթէսի օրը կըլլա նէ՝ հավերուն քիմէսը կը տնէ կը գոցէ: Մէյ մըն ա Թաքավորին մարթիքը կուքան ախճիկը առնելու: Կնիկը իրեն առապ ախճիկը կուտա: Անոնք ա կը նային, «Ասիկա մերին տեսածը չէ՛» կըսեն:

Ան ա կըսէ քի «Էս պաչխա ախճիկ չունիմ, մինակ աս է» կըսէ:

Ասոնք ախճիկը կառնեն, էրթալու կըլլան նէ՝ մէյ մըն ա քիմէսին առայէն աղվոր ախճկանը մազերը կը տեսնան: Քիմէսը կը պանան, ախճիկը կառնեն կը տանին, տասը օր տասը քիշեր հարսնիք կընեն:

Էրկինքէն իրեք խնծոր ինկավ: Մէկը ընծի, մէկը քեզի, մէկն ա Աստված պապային, չօփերը չօփճիին, կուտերը պախճէպանին, կէնէ տնկէ, կէնէ բուսնի, կէնէ ուտենք:

17

ՓԷՆԷՐԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Ատեննով էրիկ մը-կնիկ մը կան էղեր: Ասոնք մէկ մանչ զավակ մը ունին էղեր: Աս մարթը վիրա կըսէ էղեր քի «Էս դուրսը ախպար մը ունիմ» կըսէ էղեր: Օրին մէկը մարթը կը մեռնի, կըլլա, նէ՛ թպրոց կերթա, նէ՛ քործի կերթա, անանկ սօխախները կը պտըտի էղեր: Հարը քանի մը փարա մէրաս ցքեր է, ան՛ կուտեն էղեր: Մէկ հեռու տեղ մըն ա կա էղեր: Ասիկա պախըճուքթինով կիմանա քի աս ինչ տեղը՝ գետնին տակը մէկ փէնէր մը կա: Ատիկա ունեցողը չատ զէնկին կըլլա էղեր, ամա ատ գետնին տակէն փէնէրը առնողը օխճ չը՛ մնար էղեր: Աս առապը նորէն պախըճուքթինով կիմանա քի ասանկ տեղ մը՝ մար մը-տղա մը կան տէ, հարն ա ատանկ «Էս տուր-սը ախպար մը ունիմ» կըսէ էղեր:

Առապը կելլա կուքա ատ քաղաքը: Կնայի՝ դիմացը ատ չափլըն տղան կելլա, ամա առապը չը՛ ճաչնար քի ան տղան է, կը հարցունէ քի՝ «Ասանկ ասանկ մար մը-տղա մը կան, վո՞ւր կը նստին: Էս ան տղուն ամուճան էմ» կըսէ: Տղան ա «Մենք էնք ան» կըսէ. կառնէ առապը, իրենց տունը կը տանի, «Մա՛յրիկ, ամուճան էկեր է» կըսէ: Կը նային քի առապ է, ամա ի՞նչ գիտեն, տեսած չեն, ըսածին կը հավ-տան: Առապը է՛փէի մը հոն կը կենա:

Օր մը առապը կնկանը կըսէ քի «Աս տղատ ասանկ չափլըն չափ-խըն կը պտըտի կոր, քործի չերթար կոր, ետկը ի՞նչ պիտի ըլլա, կըսէ: Վազը տանիմ տիւրկէրի մը քով դնեմ տէ, կըսէ, հիչ չէ նէ տիւրկէ-րութիւն սորվի, քանի մը փարա վաստըկի» կըսէ:

Էրթէսի օրը առապը տղան կառնէ, կը տանի, լեռնէ լեռ, լեռնէ լեռ կը պտըտեցնէ: Տղան կըսէ քի «Ծա՛նըմ, վո՞ւր կը տանիս կոր ինծի» կըսէ նէ, առապը էրեսին չա՛խ տիի թօխաթ մը կը զարնէ: Քիչ մըն ա կերթան, մեծ լեռ մը կուքա: Առապը հոն ծունկ կը չոքէ, աղօթկ կընէ, մէյ մըն ա ատ լեռը կը բացվի, կը նային քի մեծ վէրտիվան մը կա: Առապը տղուն կըսէ քի՝

— Հիմա աս վէրտիվանէն վար պիտի իչնաս, անտեղը չատ մը յէ-միշի ծառեր կա, հի՛չ մէկէն ա բան մը չփուրցունես պիտի, անտեղը ծառէ մը վար փէնէր մը կախված է, անիկա առնես, ինծի բերես պի-տի» — կըսէ:

Տղան ատ տեղէն վար կը նայի, անկէ՝

– Էս կը վախնամ, չեմ կրնար երթար, կըսէ:
Առապը մատէն մատնին կը Հանէ, տղուն կուտա, կըսէ, քի՝
– Էյօր ննջ ատենի մը գաս նէ, աս մատնին չփէ, մարթ մը կելլա դիմացըդ, ի՞նչ կուզես նէ ըսէ՛ անոր, կընէ – կըսէ:
Տղան մատնին մատը կը դնէ, վէրտիվանէն վար կիջնա, կերթա, ան փէնէրը կախված տեղէն կառնէ, վէրտիվանէն վեր կելլա, կը նայի քի գետինը վրան գոցված է: Հիմա ի՞նչ ընէ, կը նստի, կուլա կուլա, «Ախ, Աստված իմ» ըսելով ձառքերը իրարու կը զարնէ նէ՝ մատնին կը չփվի, դիմացը մարթ մը կելլա, «Ի՞նչ կուզես» կըսէ: Տղան ա կըսէ քի՝
– Ինծի սըտեղէն ազատէ՛, կըսէ:
Մարթը կը բռնէ տղան, անտեղէն դուրս կը Հանէ: Տղան փէնէրը կառնէ, կելլա չիտակ տուն կերթա, սուտ ամուճային ըրածները փիթին կը զուրցէ: Ատ ամուճա օլաճախն ա ալթըլս Հի՛չ տուն չի՛քար:
Ասոնք կը պաշլայեն, տուներնին ինչ կա նէ, կամաց կամաց կը ծախեն, կուտեն: Օր մըն ա կըլլա քի ա՛լ ծախելու բան մնացած չէ, մարը կըսէ քի «Սա փիս փէնէ՞րը ինչ է, Հոս դրած է, կըսէ, կտորճիկ մը սրփեմ տէ, տա՛ր, քանի մը փարա տան նէ՝ տո՛ւր» կըսէ: Կնիկը փէնէրը սը՛րփելուն պէս՝ քանի մը մարթ կելլա դէմը, «Ի՞նչ կուզես» կըսեն: Կնիկը «Ամա՜ն» կը պոռա, կմարի, կիյնա: Տղան Հէ՛մէն կը վազէ կուքա, մարթիքը կը տեսնա նէ, կՀասկնա, կըսէ քի «Մեզի Հաց բերէք» կըսէ: Մարթերը կերթան, Հաց կը բերեն: Տղան մարը կազէկծունէ, կըսէ քի չվախնա: Հիմա տղան սորվեցա՞վ յա, քանի՛ բան պէտկ ըլլա նէ՝ փէնէրը կը չփէ, մարթիքը կուքան, ուզածը կը բերեն էղեր: Մարն ա կը սըրթողի էղեր, քի «Ծո տը՛ղա, ինչո՞ւ փէրիներուն Հետ ես» տիի, ամա տղան չլսեր:
Օր մը թաքավորին ախճիկը բաղնիք պիտի երթա էղեր: Թէլլալ կանչել կուտան քի քառսուն օր խանութները չբացվին պիտի: Տղան ասիկա կիմանա նէ՝ մօրը կըսէ քի՝ «Էս պիտի երթամ ատ ախճիկը տեսնամ» կըսէ: Օր առաչ կերթա, բաղնիքին խուպպէին վրան կելլա կը նստի: Մէյ մըն ա թաքավորին ախճիկը կուքա, տղան չատ կը Հավնի, կելլա տուն կերթա, մօրը կըսէ քի «Էս ան ախճիկը պիտի առնեմ» կըսէ:
Մարն ա կըսէ քի՝
– Ծօ խե՞նթ ես, ի՞նչ ես: Դուն վո՞վ ես քի թաքավորին ախճիկը պիտի առնես, կըսէ: Թաքավորը իմանա նէ՝ գլօխըդ կկտրէ:
– Չէ՛, ի՛լլէ ես անիկա պիտի առնեմ: Վաղը դուն պիտի երթաս, թաքավորին ըսես քի տղաս ախճիկըդ կուզէ կոր, պիտի ըսես:
Մարն ա կըսէ քի՝

– Ծօ գլօխս կը կտրէ, չե՛մ երթար:
Տղան կը պօռա, կը կանչէ, «Ի՛լլէ պիտի երթաս» տիի: Մարն ա ի՞նչ ընէ, կելլա կերթա թաքավորին սառայը, մէկ քէօշէ մը փարե բռնած կը կայնի: Բա՜ն մը չը՛ կրնար ըսեր: Կելլա տուն կուքա: Տղան կը Հարցունէ քի «Ըսի՞ր»: «Չէ՛» կըսէ: «Ինչո՞ւ չըսիր, վաղը նորէն պիտի երթաս, մո՛ւթլախա ըսես: Էրթէսի օրը կնիկը նորէն կերթա, կը կայնի, նորէն չը՛ կրնար ըսեր, նորէն կելլա, տուն կուքա: Տղան նորէն կը Հարցունէ քի «Ըսի՞ր»: «Չէ՛» կըսէ: «Ինչո՞ւ չես ըսեր կոր» կըսէ:
Մէկալն օրը նորէն կնիկը կերթա, կը կայնի, կը կայնի, կէնէ չը կըրնար ըսել, կելլա քի տուն պիտի գա, թաքավորը կանչել կուտա, «Ի՞նչ է աս կնիկը աստնկ իրեք օր է կուքա կը կայնի, կը կայնի, կելլա կերթա» կըսէ, «Կանչեցէք նայինք ի՞նչ կուզէ» կըսէ:
Կնիկը կուքա, թաքավորին օտկը կիյնա, կըսէ քի՝
– Բան մը պիտի ըսեմ, ամա, էրթում ըրէ բան մը չընելութ, կըսէ:
Թաքավորն ա էրթում կընէ:
Ան ատեն կնիկը կըսէ քի «Տղաս ախճիկըդ կուզէ կոր» կըսէ:
Թաքավորն ա կըսէ քի՝
– Փէ՛ք աղէկ, կուտամ. ամա տղաթ քառսուն խալայըլխով թող գա
քի տեսնամ, կըսէ:
Կնիկը «Փէ՛ք աղէկ» կըսէ, կելլա կերթա տղուն կըսէ: Անիկա ա
փէնէրը չը՛փելուն պէս փէրիները կուքան:
– Ինծի քառսուն խալայըլս պիտի բերէք, կըսէ, ամմէնն ա մէկ
պիչիմ լաթեր Հաքած: Ամմէնն ա մէ՛կ պիչիմ ձիներու վրա նստած,
ընծի ալ աղվոր խաթ մը լաթ, աղվորիկ ալ ձին մը:
Փէրիները կերթան, կը բերեն քառասուն խալայըլս, ամմէնն ա մէկ
պիչիմ ճերմակ լաթեր Հաքած, գլօխնին թաճերով, ամմէնն ա մէկ
պիչիմ ձիներու վրա նստած: Տղուն ա խըյալս աղվոր խաթ մը լաթ
իլէն աղվոր ձին մը կը բերեն, մէկ Հատ մըն ալ օսկի թէփսի մը՝ մէջը
չտեսնըված եմիչներ:
Տղան բաղնիք կերթա, կը վլասվի, կը թէմիզնա, անկէց կը Հաքնի
ան լաթերը, ձինը կը նստի, առչևէն մէկ խալայըլս մը ան օսկի թէփսին բռնած, էտևէն տղան ձինով, անոր էտևէն ա էռսունը ինը խալայըլսը: Տղան առչևի խալայըլսին կապսպրէ քի թաքավորին առչևը ծունկ չոքէ, անկէց ան թէփսին թաքավորին տա: Մէկալներուն ա կըսէ քի ծունկի վրա գան թաքավորին առչին:
Ասանկ կերթան:
Եփոր թաքավորին առչին կելլան, ան առչևի խալայըլսը թէփսին թաքավորին կուտան. թաքավորը կը նայի քի թէփսիին մէջը չտես-

նըված բաներ կան: Մէկալներն ա անանկ խըլյախ Հաքուստով, խօսկ կուտա քի քառսուն օրէն Հարսնիք ընեն:

Ամա ախչիկը վէզիրին տղուն նշանած է էղեր: Անոր Հետ Հարսնիք կընեն: Տղան կիմանա քի ախճիկը վէզիրին տղուն Հետ կարըըվեր է, Հէմէն ֆէնէրը կը չփէ, փէրիները կուքան: Կըսէ քի՝

– Ամմէն քիչեր, Թաքավորին ախճիկն իլէն վէզիրին տղան պառկին նէ, պառկած տեղերնուն, ախճիկը պիտի առնէք տեօշէկով-մէօշէկով սօխալխին օռթան պիտի ցքէք, մանչն ա սօխալխին մէկալ քէօշէն: Առտու ըլլա նէ, նորէն տեղերնին պիտի տանիք, կըսէ:

Փէրիները ասանկ ամմէն քիչեր ախճիկը կառնեն կը տանին սօխալխին մէկ քէօշէն կը ցքեն, մանչն ա մէկալ քէօշէն: Ախճիկը քիչերը կարթննա, կը նայի քի սօխալխն է: Առտուն կը նայի քի նորէն տունն է: Ասանկ ասանկ մանչուն վրա խեռնթութին մը կուքա, Թաքավորն ա կը նայի քի տղան խենթեցեր է, դուրս կը վռնտէ:

Տղան աս կիմանա նէ, կերթա Թաքավորին կըսէ քի «Քառասուն օրը թամամցավ, տաՀա Հարսնիք չընե՞նք պիտի» կըսէ:

– Հա, կըսէ Թաքավորը:

Հարսնիք կընեն: Տղան Թաքավորին տունը փեսա կերթա: Էփէի ատեն Հոն կը նստին: Օր մը տղան ախճըկանը կըսէ քի՝ «Էկու մեզի Համար սառայ մը շինենք տէ Հոն էրթանք» կըսէ: Ֆէնէրը կը չփէ, փէրիները կուքան, կըսէ քի «Աս քիչեր Թաքավորին սառային դիմացը աղվոր սառայ մը պիտի շինէք, կըսէ, վաղը Հոն պիտի կըվինք» կըսէ: Փէրիները չափուխ մը կը շինեն:

Առտուն Թաքավորը կելլա կը նայի քի դիմացը աղվոր սառայ մը: Կը Հարցունէ քի վորի՞նն է: Կըսեն քի փեսայինդ է: Շաշմիշ կըլլա քի մէկ քիչերվան մէջ ինտո՞ր շինվեցավ տիխ:

Տղան կնկանը Հետ նոր սառայը կերթա: Ցորեկները տղան ավի կերթա էղեր:

Օր մը նորէն ասանկ ավի գացած է էղեր, առապ պախըճին կիմանա քի ան տղան ֆէնէրը առեր տարեր է, անով զէնկինցեր է, Թաքավորին ախճիկը առեր է, նոր սառայ մը շներ է, չատ մը նոր ֆէնէրներ կառնէ, «Էսկի ֆէնէրլէրէ յէնի ֆէնէրլէր վէրէյիմ» (Հին լապտերների տեղ նոր լապտերներ ենք տալիս) ըսելով կպտըտվի: Սառային առջևէն կասնի նէ, կնիկը կըսէ քի «Հա՛տէ, սա Հին ֆէնէրը տամ տէ տեղը նոր մը առնեմ» կըսէ, կիջնա վար, Հին ֆէնէրը առապին կուտա, տեղը նոր մը կառնէ:

Առապը ֆէնէրը ա՛ռնելուն պէս, կերթա քէօշէն, ֆէնէրը կը չփէ, փէրիները կուքան, կըսէ քի «Զափո՛ւխ, ան սառայը անտեղէն պիտի

վերցունէք, Հեռու տեղ մը պիտի տանիք» կըսէ: Փէրիները Հէմէն սառայը կառնեն կը տանին: Թաքավորը կը նայի քի սառայը չիքա, «Զափո՛ւխ, ան մանչը կանչեցէք» կըսէ: Տղան ավէն նոր եկ կը դառնա կոր էղեր, Հէ՛մէն կը բռնեն, Թաքավորին կը տանին: Թաքավորը կըսէ քի «Զափո՛ւխ, ան սառայը բերել պիտի տաս, չէ նէ գլօխըթ կտրել պիտի տամ» կըսէ: Տղան ա «Ճա՜նըմ, կայնէ նայիմ, վո՞ւր է քի սառայը» կըսէ: Կը նայի քի իրավ սառայ չիքա: Հիմա ի՞նչ ընէ, Թաքավորը գլօխը պիտի կտրէ:

Աս տղան փիւթիւն ֆուխարէներուն փարա կուտա, աղէկութիւն կընէ էղեր, անոնք ա կուքան, Թաքավորին օտկը կիյնան, յալվար-յախար կըլլան քի, «քառսուն օր ատեն տուր, ան կը գտնա» տիխ: Թաքավորն ա քառսուն օր մեօՀլէթ կուտա:

Տղան կելլա դուրս: Հիմա ի՞նչ ընէ, «Անանկ ա անանկ, անանկ ա» կըսէ, կելլա չիտա՛կ կերթա, նայինք դիմացը ի՞նչ պիտի ելլա:

Էփէի մը կերթա, դիմացը տէրէ մը կելլա:

– ԷՀ, կըսէ, էղածը էղավ: Էս սառայը փո՞ւրկէ պիտի գտնամ: Պէլլի բան է քի Թաքավորը գլօխս պիտի կտրէ, պարէմ ինքըզինքս սա տէրէն նետեմ, ազատիմ» կըսէ:

Նետված ատենը մատնին քարին կը քսվի, փէրի մը կելլա դիմացը:

– Ի՞նչ կուզես, կըսէ փէրին:

– Ան ֆէնէրը իմին ձառքս բեր, կըսէ:

– Էս ան ֆէնէրը ձառքըթ չեմ կընար տար, ամա ան ֆէնէրին քովը կը տանիմ, կըսէ:

Փէրին տղան կառնէ, ան սառային քովը կը տանի: Տղան դուռը կը չալէ, կնիկը կուքա, դուռը կը բանա:

– Ախ, վո՞ւր էս, օրթան չիքաս, կըսէ:

Տղան ա կըսէ քի՝

– Ինչո՞ւ ֆէնէրը տուվիր. Հիմա անիկա վուրկէ՞ պիտի գտնանք, կըսէ:

Կնիկն ա կըսէ քի՝

– Ան առապը ամմէն քիչեր Հոս կուքա կոր: Մէկտեղ ըռախի կը խմենք կոր, ան ֆէնէրն ա փալթօյին ճէպը պաՀած է, կըսէ:

– Է՛Հ, անանկ է նէ, կըսէ տղան, սա թօզը ա՛ռ տէ, ըռախիին խատէխին մէջը ցանէ: Էս ա կը փախվըտիմ յուքին մէջը: Անիկա խմէ նէ, կը գինովնա, մեռելի պէս կըլլա: Ան ատենը էս ա յուքէն դուրս կելլամ, ճէպէն ֆէնէրը կառնեմ, կըսէ:

Իրինկուն կըլլա, մէյ մըն ա կնիկը կը նայի քի առապը կուքա կոր. Հէ՛մէն տղան յուքը կը փախվըտի, ախճիկն ա ըռախիին թէփսին կը

չտկէ, ան Թօղն ա անոր խատէխին մէչը կը լեցունէ: Առապը կուքա, կը նստի, մօյ մէկ Հատ կը խմնի: Առապը խմելուն պես, կը մարի կիյ-նա: Հէ՛մէն տղան դուրս կելլա, ճէպէն փէնէրը առնելուն պէս կը չփէ, փէրինները կուքան: Տղան կըսէ քի՝

– «Զափուխ, աս սառայը նորէն Հոն՝ իր տեղը պիտի տանիք» կը-սէ: Նորէն սառայը իր տեղը կերթա:

Թաքավորը կը նայի քի սառայը նորէն Հոն է: Տղան ատ առապը կը բռնէ, Թաքավորին կը տանի, կըսէ քի՝

– Իշտէ ա՛ս է մեր տիւշմանը: Սառայը տանողը ա՛ս է, կըսէ:

Թաքավորը ան առապը կախել կուտա: Անկէց, ալԹըխ է՛փէի ա-տեն բռաՀաԹ կապրըվին:

Օր մը ատ առապին ախպարը կիմանա քի ան տղան ասանկ ա-սանկ ան առապը կախել տուվեր է: Ան տեղը մէկ խեղԹուկ կնիկ մը կա էղեր. տղուն կնիկը պագի պագի ներս կը կանչէ էղեր, կը նստին կը խօրաԹվին էղեր: Առապին ախպարը ատ խեղԹ կնկան լաԹերը կը Հաքնի, ան սօխախէն կասնի: Հանըմը փէնճիրէն է էղեր, գիտէ քի ան խեղԹ կնիկն է, «էկու ներս, տո՛ւտու, էկու ներս» կըսէ, ներս կը կանչէ:

Առապին ախպարը կուքա կը նստի, կըսէ քի՝

– Ախ, աս ինչ աղվոր սառայ է, կըսէ, ամա բան մը կը պակսի: Մէկ պիւլպիւլ մը կա, խըյալս աղվոր: Ան պիւլպիւլը բերէիք տէ սա՛ Թա-վանէն վար կախէիք նէ, կըսէ, չատ պիտի վայլեր, կըսէ:

Առապին ախպարը քիչ մըն ա կը նստի, անանկ կելլա կերԹա: Իրինկուն կըլլա, տղան կուքա: Կնիկը կըսէ քի՝

– Ասանկ ասանկ աղվոր պիւլպիւլ մը կա էղեր, ան պիւլպիւլը բե-րէինք տէ սա Թավանէն վար կախէինք նէ՝ խըյալս վայլում պիտի առնէր, կըսէ:

Տղան փէնէրը կը չփէ, փէրինները կուքան:

– Սանկ խըյալս աղվոր պիւլպիւլ մը կա էղեր, կըսէ, ան պիւլպիւլը մեզի պիտի բերէք, կըսէ:

– Վայ, կըսեն փէրինները, կը պոռան կը կանչեն,– ան ըսած պիւլ-պիւլըԹ մերին մեծն է, կըսեն. մեր մեծը ձեր ձա՞ռքը պիտի տանք, կըսեն: Հիմա ձեզի երկուքնիդ ա կը մեռցունենք, էյօր չը գիտնայինք, քի ասիկա ձեզի վո՛վ է ըսեր, կըսեն: Ան ըսողը ան առապին ախպարն է: Անիկա ալ մեռցուցէք քի՝ Հանքիստ ապրիք, կըսեն, կերԹան:

Ասոնք ալ ան մարԹը բռնել կուտան, ա՛ն ալ կախել կուտան, անկէց ետքը բռաՀաԹ կապրին:

18

ԼԷՊԼԷՊԻԻՆ ՄԱՍԱԼԸ

Ատենով էրիկ մը-կնիկ մը կան էղեր: Ասոնք փէք փուխարէ էն էղեր: Անանկ քի անճախ օրական չոր Հաց մը կը ճարեն էղեր: Օր մը մարԹուն ձառքը տաս փարա կասնի տէ, կըսէ քի «Հա՛տէ սըտեղէն քիչ մը լէպլէպի առնեմ ուտեմ» կըսէ: Լէպլէպին կառնէ, կերԹա, կեր-Թա, զիմացը Հոր մը կելլա: Հորին առչեը կը կայնի, լէպլէպիէն մէկ Հատ մը կուտէ, մէկ Հատ մը Հորին մէչը կը նետէ, մէյ մըն ա լէպլէպին կը Հատնի նէ, փիւշման կըլլա Հորը նետելուն, Հորին մէչը կը կախվի, մէկ ձանի «Լէպլէպիներս կուզեմ, լէպլէպիներս կուզեմ» կը պոռա: Ան ատեն առապ մը կելլա Հորին մէչէն, մարԹուն կը դառնա՝

– Ի՞նչ կուզես կոր, կըսէ:

Ան ա՝

– Լէպլէպիներս կուզեմ կոր, կըսէ:

Առապն ա՝

– Նա՛ քեզի սուփռա մը, կըսէ, Թախտակի մը կտոր կուտա, ամա, կըսէ, սախըՙն «Աչը՛լ, սուփռամ, աչըլ» չըսե՛ս Հա՜, կըսէ:

Աս մարԹը «Զէ՛, չեմ ըսեր» կըսէ, կառնէ սուփռան, ետ կը դառնա, տուն կուքա: Ճամփան ինքիրենը կըսէ քի՝

– Հատէ ըսեմ, նայիմ ի՞նչ պիտի ըլլա, կըսէ, «Աչը՛լ, սուփռամ, աչը՛լ» կըսէ:

Մէյ մըն ա նայիս քի ատ Թախտակին կտորը խոշոր սուփռա մը կըլլա, ինչ աղվոր կերակուրներ, ինչ եմիշներ, ինչ անուշներ, բաներ: ՄարԹը աղվոր մը կուտէ, կիշտանալէն ետքը՝

– Հիմա ի՞նչ ըսեմ քի գոցվի, կըսէ: Հատէ «քափա՛ն» ըսեմ, նայիմ կը գոցվի՞, կըսէ, «քափա՛ն, սուփռամ, քափա՛ն» ըսելուն պէս, սուփ-ռան կը գոցվի, նորէն Թախտակի մը կտոր կըլլա:

ՄարԹը սուփռան կառնէ, չիփ չիտակ տուն կը տանի, կնկանը կը-սէ քի՝

– Կնիկ, նայէ ի՞նչ բերի քեզի, կըսէ, էկու նստինք, կտորճիկ մը Հաց ուտենք, կըսէ:

Ան ա կըսէ քի՝

– Ատ Թախտակին կտո՞րը ինչ պիտի ընեմ, Հաց բերի՞ր քի ու-տենք, կըսէ:

Ան ա «Ինչո՞ւ պէտկ» կըսէ, խսկէրմին օռթան կը դնէ, ատ թախտակն ա վրան կը դնէ, «Աչը՛լ, սուփռամ, աչը՛լ» ը՛սելուն պէս, աղվոր սուփռա մը կը բացվի: Կուտեն, կը կիշտանան, անկէց նորէն «քափա՛ն, սուփռամ, քափա՛ն» կըսէ, կը գոցվի, թախտակ մը կըլլա:

Օր մը, էրիկմարթը կուզէ քի անտեղի փիւթիւն մենծերը Հացի Հրամցունէ: Խապար կընէ քի ամմէնն ա իրեն տունը գան: Անոնք ա ինքիրեննուն կըսեն քի «Աս մարթը փուխարէ է, մեզի ընտո՞ր Հացի տավէթ կընէ կոր: Հատէ էրթանք նայինք ի՞նչ պիտի կերցունէ» կըսեն, կելլան մարթուն տունը կերթան:

Իշտէ ասոնք «Փարով էկաք, փարի տեսանք» կըսեն իրարու, քիչ մը նստելնէն ետկը, կնիկը կելլա խսկէրմին օրթան կը դնէ, անկէց ատ թախտակն ա անոր վրան կը դնէ, մէյ մըն ա մարթը ա՛նխըտար Հոքիին մէչը «Աչը՛լ, սուփռամ, աչը՛լ» ը՛սելուն պէս, աղվոր սուփռա մը կը բացվի, ամմէնն ա կուտեն կը կիշտանան, անկէց նորէն մարթը «Քափա՛ն, սուփռամ, քափա՛ն» ը՛սելուն պէս, նորէն սանկ թախտակ մը կըլլա, մէկ քէօշէ մը կը դնեն: Անկէ կը պաշլայնն իրարու Հետ խորաթվելու:

Մէչներնուն մէկը ուսուլիկ մը թախտակը անկէց ա՛ռնելուն պէս, տուն կը վազծունէ, անոր տեղը պաշխա թախտակ մը կը բերէ, Հոն կը դնէ: Ամա ասոնք Հիչ խապար չունին:

Միսաֆիրները քի՛չիճիկ մը տաՀա կը նստին, անկէց կելլան կերթան:

Քիչ մը ետկը մարթը կըսէ քի՝

– Կնիկ, փորս անութեցավ. Հանէ աս սուփռան դի՛ր տէ, կտոր մը Հաց ուտենք, կըսէ:

Սուփռան կը դնեն, մարթը «Աչը՛լ, սուփռամ, աչը՛լ» կըսէ, չը՛ բացվիր: Կէնէ կըսէ «Աչը՛լ, սուփռամ, աչը՛լ», չը՛ բացվիր: Կը Հասկընան քի անոնք առեր տարեր էն սուփռան: Ամա անանկ զէնկին, անանկ մեծ մարթերուն ի՞նչ ընեն, ընտո՞ր ըսեն քի սուփռաս գօխծեր էք: Հիչ չը՛ խօսիր:

Էրթէսի օրը նորէն կելլա, ատ Հօրին գլօխը կերթա, նորէն մէկ ձանի «Լէպլէպիներս տուր, լէպլէպիներս կուզեմ» կը պօռա: Ան առապը նորէն դուրս կելլա, «Ի՞նչ կուզես» կըսէ:

– Լէպլէպիներս կուզեմ, կըսէ, մարթը:

Ան ա՝

– Նա՛, քեզի էշէկ մը կըսէ, ամա սախըն «Սը՛չ, էշէյիմ, սը՛չ» չըսես Հա՛, կըսէ:

Մարթը «Չէ, չեմ ըսեր» կըսէ, էշէկը կառնէ, քիչ մը տեղ կերթա, անկէց «Սը՛չ, էշէյիմ, սը՛չ» ը՛սելուն պէս, էշը փաթը՛ռ փաթը՛ռ օսկի

կը քաքնէ: Մարթը օսկիները կը ժողվէ, կառնէ էշէկը, տուն կը տանի: Աս օսկիներով չատ կը զէնկիննան, չատ մը տուներ, բաներ կը չինեն:

Օր մը կնիկը աս էշէկին վրան կը նստի, բաղնիք կերթա: Բաղնիքին մէչի կնկանն ա կըսէ քի՝ «Սախըն, էշէկիս «Սը՛չ, էշէյիմ, սը՛չ» չըսե՛ս Հա՛» կըսէ: Ան ա «Չէ՛, չեմ ըսեր՝ կըսէ: Կնիկը կելլա, ներս կերթա վլասվելու:

Բաղնիքին կնիկը «Ասիկա ինչո՞ւ «Սը՛չ, էշէյիմ» մը՛սեր» ըսավ կըսէ: Հա՛տէ ըսեմ, նայիմ ի՞նչ կըլլա» կըսէ: «Սը՛չ, էշէյիմ, մը՛չ» ը՛սելուն պէս, էշը օսկի կը քաքնէ: Կնիկը Հէ՛մէն էշէկը կը պաՀէ, տեղը իրեն փիս էշէկը կը դնէ:

Կնիկը բաղնիքէն դուրս կելլա, տուն պիտի էրթա, կը նայի քի ան իրեն էշէկը չէ:

– Սա իմին էշս չէ: Իմին «է՛չս տուր» տիի կնկանը Հետ կռիվ կընէ: Ամա պօչ: Ի՞նչ կընէ նէ՝ էշը օրթան չը՛ Հաներ: Իլլէ՝

– Քուկին էշդ ա՛ս է, կըսէ: Էս պաշխա էշ վո՞ւրկէ պիտի գտնամ տէ բերեմ, կըսէ:

Կնիկը ի՞նչ ընէ: Ան փիս էշուն վրա կը նստի, տուն կուքա: Մարթը կը նայի քի իրեն էշը չէ: «Սը՛չ, էշէյիմ, սը՛չ» կըսէ, Հի՛չ, նէ օսկի, նէ բան:

– Քա կնիկ, աս էշը փոխվեր է, մերը չէ՛ աս, կըսէ:

Կնիկն ա էղածը մարթուն կը զուրցէ:

Մարթը չատ կը նեղանա, չատ մը բաներ կը զուրցէ կնկանը, քի «Ինչո՞ւ մուխայէթ չեղար՝ տէ ասանկ փոխվեցավ էշը» տիի:

Է՛Հ, ի՞նչ ընէ, մարթը նորէն կելլա կերթա Հօրին գլօխը, նորէն կը պօռա, առապը աս անքամ ա քիւթիւկ մը կուտա մարթուն, «Սախըն, «Աչը՛լ, քիւթիւկիմ, աչը՛լ» չըսե՛ս Հա՛» կըսէ: Մարթը «Չէ՛» կըսէ, քիւթիւկը կառնէ կուքա: Ճամփան՝

– Աչը՛լ, քիւթիւկիմ, աչը՛լ, կըսէ:

Մէյ մըն ա կը նայիս քի սիւրիւ մը առապներ, ձառքերնին խամչիներով, սօփաններով՝ չախըռ-չուխուռ մարթը կը պաշլայնն ծեծելու:

Մարթը Հէմէն՝

– Քափա՛ն, քիւթիւկիմ, քափա՛ն, կըսէ, նորէն քիւթիւկ կըլլա:

Մարթը սուսիկ փուսիկ քիւթիւկը կառնէ, տուն կը բերէ:

Նորէն խապար կընէ ան առչի Հացի էկող մենծերուն՝ քի նորէն Հրամմէն տիի: Անոնք ա նորէն կելլան կուքան՝ պաշխա բան մը տաՀա առնեն տիի:

Կուքան, քիչ մը կը նստին, մարթը նորէն կելլա, խսկէրմին կը դնէ, անոր վրան ա ան քիւթիւկը:

Մէյ մըն ա «Աչը՛լ, քիւթիւկիմ, աչը՛լ» ը՛սելուն պէս, սիւրիւ մը առապներ կելլան, կը պաշլայնն ատ մարթիքը ծեծելու: Մարթերը կը

պոռան, կը կանչեն, ան ա «Սուփռաս տուվէք» կըսէ: Հէ՛մէն մէկը կը վազէ կերթա, սուփռան կը բերէ, մարթն ա «Քափա՜ն, քիւթիւիմ, քափա՜ն» կըսէ, նորէն քիւթիւկ կըլլա:

Անկէց, ան մարթերը Հացին տեղը աղվորիկ ծեծ մը ուտելնէն ետքը, կելլան կերթան:

Մարթը քիւթիւկը կառնէ, կերթա բաղնիք: «Աչը՛լ, քիւթիւիմ, աչը՛լ» կըսէ: Նորէն առապները կելլան, ատ բաղնիքին կնկանը վրա կը թափին, կը ծեծեն, կը ծեծեն, կնիկը «Ամա՜ն» կը պոռա: Մարթը «Էշըս տո՛ւր» կըսէ: Կնիկը կը նայի քի ճար չիքա, կը Հանէ էշը կուտա: Մարթը «Քափան, քիւթիւիմ» կըսէ, կառնէ էշը, տուն կուքա:

Ալ անկէ ետքը ըռաՀաթ կապրին: Կերակուր ուզեն նէ՝ «Աչը՛լ, սուփռամ», կըսեն, կերակուր կուքա: Օսկի ուզեն նէ՝ «Սը՛չ, էշէյիմ» կըսեն, օսկի կը թափէ: Մէկ տխչման մըն ա ունենան տէ ծեծել ուզեն նէ՝ «Աչը՛լ, քիւթիւիմ» կըսեն, աղվոր ծեծ մը կը քաշէ: Ասանկ աղվոր մը կապրըվին:

19

ՔԱՌՍՈՒՆ ԳՈՂԵՐՈՒՆ ՄԱՍԱԼԸ

Քիչեր մը թաքավորին սառայը գողեր կը մտնան, ի՜նչ կա չիքա կը ժողվեն կը տանին: Թաքավորը փիւթիւն իմաստունները կը կանչէ, «Սա գողերը պիտի գտնաք կըսէ, էյէր քի չգտնաք նէ, ամմէնուդ ա գլօխը կտրել պիտի տամ» կըսէ: Իմաստունները չատ կը մտմտան ամա, բա՜ն մըն ա չեն գտնար, թաքավորն ա ամմէնուն գլօխը կտրել կուտա:

Ատ տեղը մարթ մը, կնիկ մը կան էղեր: Աս կնիկը չատ չարսիրտ է էղեր, կուզէ քի մարթը մեռցունել տա, կերթա թաքավորին կըսէ քի՝

– Թաքավոր, կըսէ, իմին մարթս փէք իմաստուն է, ամա վրայէն չը՛ ցուցուներ: Ան ուզէ նէ գողերուն տեղը կիմանա: Կանչէ տէ Հրաման ըրէ քի գտնա: Չիյտեմ-միյտեմ ըսելուն մա՛վտար, կըսէ:

Թաքավորը ան մարթը կանչել կուտա:

– Իմացա քի դուն մեծ իմաստուն էս էղեր, կըսէ: Էս քեզի չատ օսկի կուտամ, սա գողերը պիտի գտնաս:

Մարթը կըսէ քի՝

– Ճանըմ, էս իմաստուն չեմ, էս կարթալ-քրել չիյտեմ, գողեր տեղը վո՛ւրտեղխէն պիտի գիտնամ, կըսէ:

– Էս գիտէի քի ատանկ պիտի ըսես, ամա քեզի Հավտացող չիքա, էյէր քի գողերը չգտնաս նէ, քուկին գլօխըթ կտրել պիտի տամ, կըսէ:

Մարթը կը նայի քի ազատելու ճար չիքա:

– Է՛Հ, կըսէ, ընծի քառսուն օր ատեն տուր, քառսուն ճուվալ չամիչ, քառսուն ճուվալ ա լէպլէպի տուր, քառսուն օրէն գողերը կը գտնամ, կըսէ:

Թաքավորը քառսուն ճուվալ չամիչը, քառսուն ճուվալ լէպլէպին կուտա, մարթը ատոնք կառնէ, տուն կը բերէ:

Գողերը կը լսեն քի թաքավորը ասանկ մեծ իմաստուն մը գտեր է, ան ա գողերը գտնալու Համար քառսուն օր ատեն ուզեր է: Գողերն ա թամամ քառսուն Հոքի են էղեր: Աս քառսուն օրը կը լսեն նէ, կըսեն քի՝

– Ինչո՞ւ քառսուն օր ուզեր է: Ըսել է քի մեր քառսուն Հոքի ըլլալնիս Հասկցեր է: Աս մարթը փէք իմաստուն է էղեր. ասիկա մեզի պիտի գտնա:

Կըսեն, վախը սիրտերնին կը մտնա:

Մարթը չամիչը-լէպլէպին տուն տարավ ա,

– Կնիկ, կըսէ, ընծի քառսուն օր մնաց ապրելու. քառսուն օրէն թաքավորը գլօխս պիտի կտրէ:

Մարթու կնիկ փէնճիրէին առչին կը նստին, մէկ ճուվալ չամիչ, մէկ ճուվալ լէպլէպին ալ քովերնին կը դնեն, առտըվընէ կը պաչլայեն մինչ՞ իրիկուն կուտան:

Իրիկուն կըլլա, մութնալու վրա է նէ, գողերուն մեծը իրենցմէ մէկը կը խրկէ, «Գնա գաղտուկ նայէ սա մարթը ի՜նչ կընէ կոր» կըսէ:

Ճուվալ մը չամիչը, լէպլէպին Հատնելու վրա է, մարթը կը դառնա կնկանը կըսէ քի՝

– Էյ կնիկ, կըսէ, քառսուննէն մէկը անցավ:

Ատ ատենը գողը կամացուկ մը փէնճիրէին առչեէն կասնի կոր էղեր, աս խօսկը լսէ նէ, իրեն վրա կառնէ, Հէ՛մէն կը վազէ տուն, իրենց մեծին կըսէ քի՝

– Աս մարթը չիտակ իմաստուն է էղեր, փէնճիրէին առչեէն գաղտուկ մը կասնէի կոր, վո՛վ ըլլալս Հասկըցավ, կնկանը ըսավ քի՝ «քառսուն գողէն մէկը անցավ»:

Մէկալ օրը, կէնէ մարթ ու կնիկ՝ ճուվալ մը չամիչ, ճուվալ մը լէպլէպի փէնճիրէին առչին նստած կուտեն կոր: Իրիկվան դէմ, մութնալու վախտը, գողերուն մեծը մէկը տաՀա կը խրկէ:

– Գնա նայէ սա մարթը ի՜նչ կընէ կոր, կըսէ:

Նորէն ճուվալը լմըննալու վրա է:

– Կնիկ, կըսէ մարթը, քառսուննէն էրկուքը անցավ:

Ատ ատենը գողը փէնճիրէին տակէն կասնի կոր էղեր, աս խօսկը կը լսէ, կը վազէ մննծին քովը, կըսէ քի՝

– Իմին ալ վո՛վ ըլլալս ճանծծավ, կըսէ, փէնճիրէին տակէն կասնէի կոր, կնկանը ըսավ քի «Կնիկ, քառսուն գողէն էրկուքը անցավ»:

Ա՛լ կը հասկընան քի աս մարթը գողերը պիտի գտնա, փիւթիւնը մէկտեղ կելլան կուքան, օտկը կիյնան քի՝

– Ամա՜ն, օտվընէրըթ պաքնենք, փիւթիւն գործածնիս նտ կուտանք, Թաքավորին աղաչէ գլօխնիս չկտրէ, կըսեն:

Աս մարթն ա «Փէք աղէկ» կըսէ, քառսուն օր նտկը, կնլլա Թաքավորին քովը կերթա, կըսէ քի՝

– Թաքա՛վոր, կըսէ, գողերը գտա, փիւթիւն գործածնին պիտի բերեմ քեզի պիտի տամ, ամա, կըսէ, կաղաչեմ, կըսէ, յալվար-յալխար կըլլա քի անոնց գլօխը չկտրէ:

Թաքավորն ա «Փէք աղէկ» կըսէ:

Քառսուն գողերը կուքան, փիւթիւն գործածնին կը բերեն, Թաքավորին օտկը կիյնան քի իրենց ներէ:

Թաքավորը կը ներէ, ան մարթն ա իրեն քովը կառնէ, մննծ իմաստուն տիի:

Ամա աս մարթը բան մը չիյտէ. կը վախնա քի սուտը բռնվի. ի՞նչ ընէ քի Թաքավորին ձառքէն ազատի: Օր մը սուտ խենթ կըլլա, կը պաշլայէ Թաքավորին փէշէն քաշել-քաշկըռտել, նտն ա («հետո էլ») Թեւէն կը բռնէ, ուժով սառային դուռնէն դուրս կը քաշէ: Ատ ատենը հէ՛մէն Թավանը կը փլի:

– Վայ, աս ի՜նչ իմաստուն մարթ է էղեր աս մարթը, կըսէ Թաքավորը: Ան հասկըցավ քի Թավանը պիտի փլի, ամա առաչուց ըսէր նէ չէի հավտար՝ անոր համար Թեւէս քաշեց-քաշքշեց, ընծի դուրս հանեց: Ատանկ չէնէր նէ՝ էս հիմա Թավանին տակը մնացած մեռած պիտի ըլլայի:

Մարթուն պատիվը տաճա կը մննծծունէ:

Օր մը Թաքավորը պախճէին մէչը պտըտած ատենը, գետնէն բան մը կը վերցունէ, ավուճին մէչը կը պահէ, «Աս ի՞նչ է» տիի իմաստունին կը հարցունէ, նայինք պիտի իմանա՞:

Մարթը ի՞նչ գիտնա ի՛նչ ըլլալը:

–Էյ, կըսէ, պիր սըչըրարսըն, քէփէնէկ, իքի սըչըրարսըն, քէփէնէկ, ուչինճիտէ Թութուլուրսըն, քէփէնէկ (մէկ կը Թռչիս, Թիթեռնիկ, երկու կը Թռչիս, Թիթեռնիկ, երրորդին կը բռնվիս, Թիթեռնիկ), կըսէ:

Մարթը իրեն համար կըսէ, ամա Թաքավորին բռնածն ալ քէփէնէկ է էղեր:

Ալ Թաքավորը կը հավտա քի աս մարթը չիտակ իմաստուն է, ամմէն ատեն քովը կը պահէ:

ԲԱՌԱՐԱՆ

աճօղ - պառավ (կախարդ)
այը - արջ
այնա - հայելի
ալթըխ - արդեն
ամուճան – հօրեղբայր
աչճի – խոհարար
ապա - վերարկու
առապ - արար
աս հէղը - այս անգամ
ասիդայ – Թթու
ավ – որս
ավրաթ – կին
ավուճ - բուռ
արա - այդ ընթացքում
աֆերիմ - ապրես
բալ – մեղր
բաք – նայիր, տես
գլօխլը - գլուխ ունեցող, գլխանի
դէյօր - ասել է թե...
դիվալ - ասեղնագործ
եափրախ – տերև (այստեղ՝ խաղողի)
եմէն – սրածայր քթերը վեր ցցված թեթև կոշիկ
եոլէչտիրմիշ – տեղավորել
զայիֆ – նիհար
զայիֆեցեր – նիհարել
զանջաֆիլ – իմրիր
զավալը – խեղճ
զարար է - վնաս է
զէհիր – Թույն
զէնճիլլէնմիշ – չղթայել
զըխըմ - դառը
զիյան – վնաս
զիֆտ – ձյութ, կպչուն (մարդ)
էզմէ - ճմռած, հարած ուտելիք
էթրաֆը – շուրջը
էլին գովածը – օտարի գովածը
էլմաս - ալմաստ
էլփազէ - հայհոյանք
էխտիյար – ծեր
(հ)էղու - անգամ
էմանէթ - գրավ
էյէ(օ)ր - եթե
կը էնկիննան – կընդարձակվեն, կհարստանան
էտիթ, էտւէթ - եռեղ, եռեիցղ
էտէփսիզ - անառակ
էրթէսի օրը – հաջորդ օրը
էրիկ - ամուսին
էփէյի - բավականին
էօլիւշիթ քյօռը - աններք է, բառացի մոտավորապես՝ գլուխդ մեռնի
էօմրիւտ – կյանքումդ
էօրիւմճէք – սարդոստայն
էօքճէ - կրունկ
էօքսէ - Թակարդ
ըռահաթ – հանգիստ
ըստախօղ - մեծ խեցգետին
ըսխառա - ցանցի վրա խորոված
ըրախիլէնմիշ – օղի կոնծել
Թախ տակը – հատակին, ամենաներքևը
Թահանլը Թօփիկ – Թահինով Թոփիկ
Թանպուրայ - երաժշտական գործիք է
Թաշլամիշ – կոտրել
Թապախ - ափսե
Թապախանե - սպանդանոց
Թապուր – խումբ, վաշտ
Թավան - առաստաղ

թավան սիփիրկեսի - առաստաղի փոշին վերցնելու փայտ
թավուք(խ) – հավ
թարաֆ – կողմ
թաքիկե (դաքիքա) – րոպե
թաքկե - թասակ
թերմաչ – կիսանփ, այստեղ՝ կիսալվա
թեզ - արագ
թելեֆ – կախվել, ինքնասպանություն
թելլալ – մունետիկ
թեմզնա - մաքրվի
թեմիզ - մաքուր
թեմպել – թամբալ
թենեքե -մետաղից մեծ աման, տաշտ
թենճիրե - կաթսա
թեպտիլ – ծպտված
թերզի - դերձակ
թերս – հակառակ
թեստիճի – ջրկիր (սափորով)
թեփե -գլուխ, գագաթ
թեփսի – մատուցարան
թեք – հատը, մի հատիկ
թեքմե - աքացի
թեֆ - դափ, թմբուկ
թըլսըմ – թալիսման.
թըռնախ - եղունգ
թիլքի - աղվես
թիւլպենտ – նուրբ բատիստ
թիւյ - փետուր
թիւոյիւ թիւոյիւ – տեսակ-տեսակ
թիւփենկ – հրացան
թիքմինմե - չզզվես
թրախոմա - օժիտ
թութ – պինդ, այստեղ՝ լեզուդ չորանա
թուլում – պանրի տեսակ, թթու
թուռունճ - նարինջ
թուռունճլու – նարնջենի
թուրշի – թթու
թուրշի սույու – թթվի ջուր
թոխաթ - ապտակ
թոհաֆճի - զարմանալի մեկը
թօփիկ - սխտոր, թահինով և առատ սոխերով հարված ուտեստ
ժեհիրլի – թունավոր
ժեմպիլ – կողով
ժենկիննան – հարստանում են
ժիֆտ – ձյութ
իլիշմիշ – կպած
իլլե - անպայման
ինճիր – թուզ
ինչխըրտար – որչափ
իշկեմպե - ոչխարի, հորթի ստամոքսից կերակուր
իշկեմպեճի – իշկեմպե պատրաստող ճաշարանատեր
իշտե - այսպիսով
իսկելե - նավամատույց
իստեյոր – ցանկանում է
իսքերմին – ցածր սեղան
իպրենմիշ եղան - ազատվեցին
իւչ – 3
իֆթիրա - բանսարկություն
լալա - դաստիարակ
լահանա - կաղամբ
լախըրտը – խոսք, զրույց
լաքերտա - աղը դրած ձուկ
լեյլեկ - արագիլ
լոխմա - պատառ
լուսպօճէյի – լուսատտիկ
խաթըռ – ջորի
խախկ – ծաղր
խախվեճի – սրճարանատեր
խազեպ – ստախոս
խազմա - բահ
խազնա - գանձատուն
խալայը(խ) – սպասուհի
խալապալըխ - բազմություն
խալեմ - գրիչ
խալըսե - հանգստացիր
խամչի – մտրակ
խամպուր – կուզիկ
խայըխ – մակույկ
խայիլ ըլլալ – հավանել
խայիպ կըլլան – կանհետանան
խայմախ - կաթի սեր
խանաթա - սափոր
խանատ – թռչունի թև
խանտըրմիշ – համոզել
խանտիլ – լուսամփոփ
խապար – լուր
խապախ – տանիք
խապարսըզ - անգիտակից, անտեղյակ
խավուռմիշ – տապակել
խատէխ - գավաթ
խատէմլի – ծառայություն
խատի - դատավոր
խատիֆէ - թավշե
խավանող - կավե աման
խավուն – սեխ
խարփուզ - ձմերուկ
խառախօլ – ոստիկանատուն
խառղա - ագռավ
խըզմէթքյար – ծառա
խըթլըխ – սով
խըլըխ – տեսք
խըլըճ - սուր, թուր
խըյախ - դաժան
խըյամէթ - աղմուկ, կռիվ
խըյափէթ – հագուստ
խըյմա – միջուկ (աղացած մսից կամ տարբեր)
խըյմէթլի - արժեքավոր
խըսխանմիշ - բարկանում
խըվրճըլխ - գանգուր մորթով ոչխարի միս
խըտար - այնչափ
խըրս - զայրույթ
խողալախ - եղևնու կոն
խոռուխ – խակ, կանաչ
խոպաչ – մտրակ
խուչ թիւյի – թռչունի փետուր
խուպպե - գմբեթ
խուռչինէն – կապարից
խուռպաղի - գորտ
խօլայ -դյուրին
խօլթուխ – թևատակ
խօչերնուն կուքա - դուր է գալիս
խօվուչ – մեծ սրահ
կապա - վերարկու, թիկնոց
կարսըզ - առանց կարի
կզայիֆնա - նիհարում, հյուծվում է
կէմի – նավ
կէնճ- երիտասարդ
կէնճութան - երիտասարդության
կէրտանըլըխ – մանյակ
կէօնիւլ – սիրտ
կէօնլիւմ – սիրտս
կըսըմ – համատեր
կը չալվի - այստեղ՝ դուռը կծեծեն
կիւզէլիմ – սիրունս
կիւլլիւ – վարդերի
կիւվէճ - գավթ, սափոր
կչիչմաննար – կկազդուրվի
կուլիպէ - խրճիթ
կօլօչկա - թուխս
հազէրլի – մասնատեր
հասխյէթ – օգտակար
հավա - եղանակ
հափիթայ – թեթևամիտ
հեղ - անգամ
հէլպէթ - գուցե
հէմէն - անմիջապես
հէտխյէ - նվեր
հէր պիր չէյին վաքթը վար - ամեն ինչ իր ժամանակն ունի
հիչ – ոչ մեկ

հիւճիւր - անկյուն
հոչ – կամակոր
հօռապաչի – պարի առաջնորդ, ղեկավար
ղալխյա - համեմունք, որը նաև գունավորում է
ղաղուլայ – կարդամոն
ղայիպ էղած - անհետացած
ղապուրղայ – ոչխարի կողիկ
ղարապիպեր – սև հատիկ պղպեղ
ղարանֆիլ – մեխակ
ճաթեցավ – պայթեց (այստեղ՝ նախանձից)
ճամ - ապակի
ճամի – մզկիթ
ճանֆէս – տաֆտա (կտոր)
ճէհէյլ (ն)էմ - դժոխք
ճէրիմէն քաշեց – վնասը կրեց
ճէրմակըն – սպիտակահերը
ճիկառա - ծխախոտ
ճիյերին եահնի - տժվժիկի տեսակ
ճիյերճի – ոչխարի թոք վաճառող, մսագործ
ճին – ջին
ճիտը – պարանոցը, վիզը
ճիւմպիւշ կընէ - զվարճանում է
ճումա - ուրբաթ
ճուվալ – պարկ
ճօթէն – ծայրից
ճօղապ – պատասխան
մաթ մնացին - զարմացան
մահալլէ - թաղ
մահքեմէ - դատարան
մաղարա - քարանձավ
մայտանոս – մաղադանոս
մանտա - գոմեշ
մանտիլ - գլխաշոր
մաչա - վառարանի աքցան
մասա - սեղան
մասալ – պատմություն

մաստիկա - անխոնի օղի
մավի - երկնագույն
մափուս, հափիս - բանտ
մեզէ - նախուտեստ
մերճան, պարպունյա, իւլուֆէր – ձկների տեսակներ
մէէր խէ - դու մի ասա...
մէթ կընես - զարմացնում է
մէնչուր – հայտնի
մէտէն – սիրտն ուզում է (ախորժակը)
մէրաս – հանդիսություն, հարստություն
մէքիք – մաքոք
մէօհլէթ – ժամանակ
մինէ - երկինք
մինէճճիպ - աստղագետ
մինտէր – հատակին նստելու բարձ
միսափիր – հյուր
մնտուութիւն - աղտոտություն
մուէզզին – մինարեներից օրը 5 անգամ աղոթքի հրավիրող մոլլա
մութլախ - անշուշտ
մութֆաք - խոհանոց
մուխայէթ - ուշադիր
մուհապէթ - բարեկամություն
մուսանտառան – Մազանդարան, այսինքն՝ հեռու
մութվախ – խոհանոց
յաթախ - անկողին
յալվար կըլլա - խնդրում է
յա(ր)լտըզ - աստղ
յաղը – յուղը
յապան - անապատ
յափրախ – տերև
յումրուխ - բռունցք
յիւքին մէջը - բեռան մեջ
յուֆխա - չերտավոր խմոր
յորղան – վերմակ
յորղանճի – վերմակ կարող

նազար – հայացք
նասըլ – ինչպես
նաֆախա - ապրուստի միջոց
նաֆիլէ - զուր տեղը
նէրէտէ օթուրտուրայըմ սէնի – քեզ ո՞րտեղ նստեցնեմ
նէրտիվենսիզ - առանց աստիճանի (բարձրահասակ)
նէրտիվէն - աստիճան
նէֆէս – չունչը
չախա - կատակ
չամտան – մոմակալ
չաշմիշ - ապշած
չէմչիյէ - հովանոց
չախմախտաշք – կրակհան
չաղանըղ - խեցգետին
չամուռ – ցեխ
չանթա - պայուսակ
չայիր – մարգագետին
չապուխ - արագ
չափիսըն – կարճ վերնաշապիկ
չառփմիշ – հարվածել
չատըր – վրան
չարէ - միջոց, բուժումը
չարըխ – չարուխ
չարշամպա - չորեքշաբթի
չարշի – շուկա
չեմ խալըրսըր – չեմ պրծնի
չէյրէկ – 5 ղռուշ կամ քառորդ դրամ
չէնկէլ – պատառաքաղ
չէշմէ - աղբյուր, ակունք
չըզգը - գիծ
չըլպախ – մերկ
չըր - երգ
չիլինկիր - ատաղձագործ
չինկյանէ - գնչու
չիւնքի – որովհետև
չիրքէֆ – կոյուղի, կեղտահոր
չիրքին – տգեղ
չիֆտ - զույգ
չուխուր - փոս
չուվան – պարան
չօճուխ - երեխա
չօրապ - գուլպա
չօրպա - ապուր
չօփճի - աղբահավաք
պաղի պաղի - երբեմն
պախըճը – պահակ
պախըռ – պղինձ
պախճէ - պարտեզ
պալ – մեղր
պալըխի փուշ – ձկան փուշ
պալըխճը – ձկնորս
պալթա - կացին
պահարլամայ – համեմված հոտավետ պղպեղով
պախալ – նպարավաճառ
պաղըշլամիշ – շնորհ անի, նվիրի
պաղըրսախ - աղիքները
պաճախ – ոտք
պաշխա - ուրիշ
պաշլայել – սկսել
պառխաճ - մակույկ
պասմաճի – կտորի վրա դաջվածք անող
պաստօն – ձեռնափայտ
պափօռ (վապոռ) – շոգենավ
պէզմիշ – ուռչել
պէթէր – վատագույն
պէլա - փորձանք, պատիժ
պէլքի - երևի
պէճէրեց – կարողացավ, հաջողեց
պէշիկ – օրորոց
Պէշիքթաշ – թաղ Պոլսում
պէպէք- աչքի լույս
պէպէք – տիկնիկ
պէպուռ – ընձառյուծ
պէքլէյէր – սպասել է
պէքլէյօղ - սպասող
պէքճի – պահակ

պէրճիի սօփա – պահակի մահակը
պէօհիւզիւր – անհանգիստ, այստեղ՝ գերեզմանի մեջ շրջվես
պէօճէք – միջատ
պէօրէքճի – կարկանդակ պատրաստող
պըլլվի – փաթաթվի
պըլտըրչի – լոր
պըյըխ – բեղ
պթխսի – պայթի (պըթ)
պիլէ – եթե անգամ...
պիչիմ – տեսքը, ձևը
պշգալի – գզվելի
պունճուխ – հուլունք
պույնուզ – կոտոշ
պօթ – երկարաճիտք կոշիկ
պօղում – հանգույց
պօյախանա – ներկատուն
պօյայի տալ – ներկել
պօշ – դատարկ
պօշ տեղը – զուր տեղը
պօշպօղազ – շաղակրատ
ջուրսուզ – անջուր
սաղ – աջ
սալախանա – խեղդթանոց
սալլըմ խւզիմ – խաղողի ողկույզ
սախալլը – մորուքով
սահաթ – ժամ
սանտալյա – աթոռ
սանտալճը – մակույկավար
սաչախ – ծոպք
սարայ – պալատ
սարըքլար – փաթթոցավոր
սաքըզ – փայտի սոսինձ
սէլամ էթտի – բարևում է
սէյիր կընէ – կնայի
սէպէպ – պատճառ, առիթ
սէվլի – նոճի
սէվտայէն – սիրուց
սէտիր – թախտ
սէփէթ – զամբյուղ
սէքսէն – 80
սէօզտէմ – խոսքով, իրր
սըռ – գաղտնիք
սըրայով – հերթով
սըրան – հերթը
սըրան կուքա – ժամանակն է գալիս
սիլահ – զենք
սիւլիւկ – ճանապարհով գնացողը
սիւմիւքլիւ – խլինքոտ
սիւնկիւն – սվին
սիւրկիւն – աքսոր
սիւրիւ – խումբ, հոտ
սուզան Դավիթ – աշուղ է
սուֆա – հյուրասենյակ, միջանցք
սուֆռա – սեղանի ծածկոց
սօխախ – ճանապարհ, փողոց
սօլ – ձախ
սօն – վերջ
սօփա – մահակ
վախիթ – ժամանակ
վէրկի – հարկ
տալ – ճյուղ
տահա – ևս, մինչև հիմա
տէտամլա – կաթիլ
տալ – ճյուղ
տահա պէթէր – ավելի վատ
տամպուրա – թամպուրա՝ երաժշտական գործիք է
տավա – դատ
տավաճի – բողոքողը, դատի տվողը
տավէթ – հրավեր
տավուլ – թմբուկ
տարիֆիլֆիլ – երկարուկ սև պղպեղ
տարտղնել – խառնել
տէնկ – հակ, պարկ
տէ – և
տէյիրմէն – ջրաղաց
տէվէ – ուղտ
տէվիրմիշ – շրջել

տէվրիմ-տէվրիմ գա – պտտեցնեն. ակնարկ է՝ գագաղին
տէրէ – ձոր
տէրին – կաշի, մորթ
տիրեմ – դիրհեմ (դրամ է)
տիրէկ – սյուն
տիւլպէնտ – նուրբ բատիստ
տէօշեկ – ներքնակ
տէօվլէթ – ունեցվածք
տիւրկէր – հյուսն
տօլանտըրճի – խարերա
րախի – օղի
ուղուրլու – բարի, բախտավոր
ումմիշ չէի ըներ – չէի կարծում
ու(հ)ճուտըթ – ունեցվածքդ, եղածդ
ուշախ – ծառա
փալուզայ – ցորենի ածուկով (նիշաստայով) և շաքարաջրով դոնդող
փաչա – ծունկ, խաշ
փապուճ – տնային կոշիկ
փատտոցլը – փաթթոցավոր (չալմայով)
փարասըզ – առանց փողի, աղքատ
փէլթէք – կակազող
փէրչէմ – մազափունջ
քառպոն – քարածուխ
փէնճիրէ – պատուհան
փէշկիր – սրբիչ
փէրշեմպէ – հինգշաբթի
փէք աղէկ – շատ լավ
փիլիճ – ճուտիկ
փիւթիւն – բոլոր, ամենքի
փիռ, փիր – կրոնական առաջնորդ (քրդերի, եզդիների)
փլաքի – սպիտակ լոբով, նեխուրով նախուտեստ
փուլլուխ – փայլփլուն թեփուկներով զարդարված
փուշսըզ – առանց փշի
փորլուփաչա – խաշ (ստամոքսի հետ)
քանափէ – բազմոց
քաշփավալ փեյնիրի – պանրի տեսակ է
քառյօլա – մահճակալ
Քատըգյուղ – Պոլսի թաղերից է
քէլ – ճաղատ
քէլլէփաչա – խաշած անասունի գլուխ, ոտքեր (խաշ հիշեցնող)
քէնարը – ափին
քէսէ – դրամապանակ
քէսէմէն – զոռով
քէրկէֆ – իլիկ, ճախարակ
քէրվան – քարավան
քէփճէ – մաղ, սափոր
քէօմիւր – ածուխ
քէօշեն – անկյունում
քէօփրիւ – կամուրջ
քէօք – արմատ
քէֆ – արգանակի թափելիք երեսը
քիշնիշ – կերակուրների, մանավանդ բաբալներ փլավների մեջ է օգտագործվող կուտ, սերմ
քիպրիթ – լուցկի
քիւլպաստը – տապակած
քիւմէս – հավաբուն
քիւրէկլեմիշ – փոցխել
քիսֆէթ – արտաքինը
քիրա – վարձ
քիրազ – կեռաս
քիրաճի – վարձակալ
քիրէճճի – կրաքար այրող
քիրէմիտ – կղմինդր
քյաթիպ – գրագիր, քարտուղար
քոմշու – հարևան
քուճարնա – գրկում
օմուզ – ուս
օյինճախճի – խաղալիք պատրաստող
օռթանճան – միջնեկը
օսկորսըզ – առանց ոսկորի
օտա – սենյակ

օտունճի – փայտահատ
օրթա – մեջտեղ, կենտրոն
օրթան էլլա – երևա
փառաշ – աղբահավաք բահ
փէնէռ – լապտեր
փէրաճէ – թիկնոց
փէրման – հրովարտակ, օրենք
փէսլիյէ – փես
փընտըլս – կաղին
փըչ – տակառ
փիլ – փիղ
փիշնէ – բալ
փիստան – զգեստ
փուռուն – վառարան
փուխարէ – աղքատ

БՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Հրատարակչության կողմից 3
Առաջաբան 5
Ա. Ավանդական աղոթքներ 9
Բ. Ժողովրդական երգեր և օրոր 13
1. Գինով Յակոբին խաղը կամ կերակուրներու երգը 13
2. Ցատկէ Լուսիկ 22
3. Ցանտըմ Աղավնի 23
4. Սիմավոնին տունը 24
5. Պախճէն փիշնէն փսեր է 24
6. Ջատըր մը ունիմ 25
7. Օրոր 27
8. Մանիներ 27
9. Մի հին երգի մնացորդ 28
10. Նայեաց սիրով 28
Գ. Վիճակի երգեր 30
Դ. Մանկական խաղեր 44
Ե. Զվարճալիք 58
Զ. Հանգավոր խոսքեր 71
Է. Շուտասելուկներ 75
Ը. Զվարճալի հեգարան 76
Թ. Հանելուկներ 78
Ժ. Առածներ և ասացվածքներ 86
ԺԱ. Երդումներ 145
ԺԲ. Օրհնենքներ և բարեմաղթություններ 146
ԺԳ. Անեծքներ և հանդիմանություններ 152
ԺԴ. Առակներ 159
ԺԵ. Հեքիաթներ կամ մասալներ 185
1. Ծովին տակի թաքավորին մասալը 185
2. Իւչ թուռունճլուին մասալը 190
3. Ըսկառփինին մասալը 194
4. Օսկի թօփերուն մասալը 196
5. Թէստիճի հիսէյինին մասալը 201
6. Ծամտանին մասալը 210

7. Մուկին մասալը *213*
8. Սիմիւքլիին մասալը *214*
9. Կարսըղ փիստան *216*
10. Թէմպէլ Հասան *219*
11. Հազարան պիւլպիւլ *224*
12. Օղլան տներ *229*
13. Քառսուն կողերուն կամ Քօնտօմինօսին մասալը *233*
14. ՊաՀապան-արեին մասալը *238*
15. Ճիճի պոչիկին մասալը *244*
16. Մէքիկին մասալը *245*
17. Ցէնէրին մասալը *247*
18. Լէպլէպիին մասալը *253*
19. Քառսուն գողերուն մասալը *256*
20. Բառարան. *259*

Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ԱՆԳԻՐ
ԲԱՆԱՀՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ

Տեխ. խմբագիր՝ **Վ. Զ. Բդոյան**
Կազմի ձևավորումը՝ **Կ. Հ. Ավագյան**

Համակարգչային շարվածքը
և ձևավորումը՝ **Թ. Ծ. Վարդանյանի**

Ստորագրված է տպագրության 15.10.09 Թ.:
Թուղթ՝ օֆսեթ: Չափսը՝ 60x841/16:
Հրատ. 15.5 մամուլ, տպագր. 17.12 մամուլ = 15.92 պայմ. մամուլի:
Տպաքանակ՝ 300: Պատվեր՝ 48:

ԵՊՀ Հրատարակչություն, Երևան, Ալ. Մանուկյան 1

ԵՊՀ տպագրատուն, Երևան, Աբովյան 52

«Գալուստ Կյուլպենկյան» հիմնարկության հովանավորությամբ Երևանի համալսարանի հրատարակչությունը լույս է ընծայել հետևյալ գրքերը

1. **Թ. Հակոբյան, Ստ. Մելիք-Բախշյան, Հ. Բարսեղյան** - Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 3, 1998:
2. **Թ. Հակոբյան, Ստ. Մելիք-Բախշյան, Հ. Բարսեղյան** - Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 4, 1998:
3. **Թ. Հակոբյան, Ստ. Մելիք-Բախշյան, Հ. Բարսեղյան** - Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան, հատոր 5, 2001: (Բառարանը 2002 թ. արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակին՝ «Մարդկային զարգացման և հումանիստական արժեքների, այդ թվում՝ հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համար»):
4. **Ստեփանոս Տարոնեցի Ասողիկ** - Տիեզերական պատմություն (աշխարհաբարի վերածեց Վ. Վարդանյանը), 2000 թ.:
5. **Հրաչյա Գաբրիելյան** - Հայկական լեռնաշխարհը, 2000 թ.:
6. **Ալեքսանդր Մարգարյան** - Հայերենի հոլովները, 2000 թ.:
7. Նահապետ Քուչակի բանաստեղծական աշխարհը, աշխատասիրությամբ ակադեմիկոս Հրանտ Թամրազյանի, Եր., 2001 թ.:
8. Շարական (ժողովածու) - Աշխարհաբարի վերածեցին **Ա. Մադոյանը և Գ. Մադոյանը,** 2001 թ.:
9. **Հրաչյա Միրզոյան** - Հովհաննես Մրքուզ Ջուղայեցի, 2001 թ.:
10. **Ռուբեն Ղազարյան** - Միջին գրական հայերենի բառապաշարը, 2001 թ.:
11. **Բաբկեն Հարությունյան** - Մեծ Հայքի վարչա-քաղաքական բաժանման համակարգն ըստ «Աշխարհացույցի», 2001 թ.:
12. **Վարդան Արևելցի** - Տիեզերական պատմություն (աշխարհաբարի վերածեց Գ. Թոսունյանը), 2001 թ.:
13. **Գևորգ Մադոյան** - Գրիգոր Անավարզեցին շարականագիր, 2001 թ.:
14. **Գևորգ Աբգարյան** - Հայ տպագրության նախապատմություն, 2001 թ.:
15. **Փայլակ Անթապյան** - Հովհաննես սարկավագ Իմաստասեր, 2001 թ.:
16. **Յոզեֆ Կարստ** - Կիլիկյան հայերենի պատմական քերականություն, 2001 թ.:
17. **Ռաֆայել Մաթևոսյան** - Կուբան ապագայի որոնումներում. իրադարձություններ և դասեր, 2001 թ.:
18. **Խաչիկ Բադիկյան** - Ուսումնական դարձվածաբանական բառարան, 2002 թ.:
19. **Հրաչյա Գաբրիելյան** - Հայոց բնաշխարհը (դասագիրք), 2002 թ.:
20. **Էդուարդ Աղայան** - Լեզվաբանական հետազոտություններ, 2003 թ.:
21. **Արտակ Մովսիսյան** - Նախամաշտոցյան Հայաստանի գրավոր մշակույթը, 2003 թ.:
22. **Հրաչյա Աճառյան** - Քննություն Կիլիկիայի բարբառի, 2003 թ.:
23. **Պիոն Հակոբյան** - Գիտական ուսումնասիրություններ, 2003 թ.:
24. **Աշոտ Սուքիասյան** - Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան (2004 թ. արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակին՝ «Մարդկային զարգացման և հումանիստական արժեքների, այդ թվում՝ հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համար»), 2003 թ.:
25. **Երջանիկ Գևորգյան** - Հայոց շարժումային լեզվի բացատրական բառարան (Շարժութարան), 2003 թ.:
26. **Հայնրիխ Հյուբշման** - Հայերենի քերականություն, առաջին մաս, Հայերենի ստուգաբանություն, 2003 թ.:
27. **Հայնրիխ Հյուբշման** - Հայագիտական ուսումնասիրություններ, 2004 թ.:
28. **Ալեքսանդր Մարգարյան** - Հայոց լեզվի քերականություն (Ձևաբանություն) 2004 թ.:
29. **Ռամազ Գորգաձե** - Հայերեն-վրացերեն զրուցարան, 2004 թ.:
30. «Ժուռնալ Ազիատիկ» հանդեսի հայագիտական նյութերի ծանոթագրված մատենագիտություն, 2004 թ. (ռուսերեն):
31. **Հրաչյա Աճառյան** - Հայոց պատմություն, հյուսված ընդհանուր պատմության հետ, 2004 թ.:
32. **Յովհաննէս Սարկաւագ Իմաստասէր** - Լուծմունք «Սահմանաց գրոց», 2004 թ.:
33. **Սանդրո Սարդարյան** - Հայաստանը քաղաքակրթության օրրան, 2004 թ.:
34. **Կարէն Իւզբաշեան** - Աւարայրի ճակատամարտից դէպի Նուարսակի պայմանադրութիւնը, 2005 թ.:
35. **Հարություն Դելլալյան** - Ժողովածու, 2005 թ.:
36. **Բախտիար Հովակիմյան** - Հայոց ծածկանունների բառարան, 2005 թ.:
37. **Գառնիկ Անանյան** - Ակնարկներ հայոց հին և միջնադարյան հրապարակախոսության, 2005 թ.:
38. **Վահան Տեր–Ղևոնդյան** – Կիլիկյան Հայաստանը և Մերձավոր Արևելքի արաբական երկրները (1145-1226 թթ.), 2005 թ. (ֆրանսերեն):
39. **Գառնիկ Ստեփանյան** – Երզնկա (Հնագույն դարերից մինչև մեր օրերը), 2005 թ.:
40. **Հրաչյա Աճառյան** - Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի համեմատությամբ 562 լեզուների. Իմաստաբանություն, Բառաքննություն, Շարահյուսություն, 2005 թ.:
41. Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին. 16-րդ հատոր: Արաբ մատենագիրներ Թ-Ժ դարեր: Ներածությունը և բնագրերից թարգմանությունները **Արամ Տեր-Ղևոնդյանի,** 2005 թ.:
42. **Սահակ Բազյան** - Խաչատուր Աբովյանը առակախոս-բանաստեղծ և դրամատուրգ, 2005 թ.:
43. **Ռամազ Գորգաձե** - Վրացերեն-հայերեն բառարան, 2005 թ.:
44. **Պավել Շարաբխանյան** - Հանգաբանություն, 2005 թ.:
45. **Ռուբէն Ղազարեան** - Գրաբարի հոմանիշների բառարան, 2006 թ.:
46. Գրիգոր Զոհրապը ժամանակակիցների յուշերում եւ վկայութիւններում: Աշխատասիրութեամբ **Ալբերտ Շարուրեանի,** 2006 թ.:
47. **Նիկողայոս Ադոնց** - Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Ա, Պատմագիտական

ուսումնասիրություններ, 2006 թ:

48. **Յ. Պօղոս Գոճանեան** - Ուղեցոյց դասական ուղղագրութեան, 2006 թ.:
49. **Հայկազ Ժամկոչյան** - Հայ ժողովրդի պատմություն, 2006 թ.:
50. Հայ հմայական և ժողովրդական աղոթքներ: Աշխատությամբ **Ս. Հարությունյանի,** 2006 թ.:
51. **Սաթենիկ Գեջյան** - Անի: Մատենագիտություն, 2006 թ.:
52. **Հարություն Մ. Վենետիկյան, Ջերալդ Ա. Ուորֆիլդ** - Համաշխարհային առևտրի ֆինանսավորում, 2006 թ.:
53. **Շահէ Արքեպիսկոպոս Աճէմեան,** Հայերէն Աստուածաշունչը, 2006 թ.:
54. LA MINIATURE ARMENIENNE - Collection du Matenadaran, 2006 թ., «Նաիրի» հրատարակչության հետ համատեղ
55. Արևելագիտության հարցեր (Հոդվածների ժողովածու, հատոր VI), 2006 թ.:
56. **Հակոբ Սիմոնյան** - Վերին նավեր, գիրք Ա, (1976-1990 թթ. պեղումների արդյունքները), 2006 թ.:
57. **Նիկողայոս Ադոնց** - Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Բ, Պատմա-բանասիրական ուսումնասիրություններ, 2006 թ.:
58. **Լիլիթ Զաքարյան** - Աղջոց սուրբ Ստեփանոս, 2007 թ.:
59. **Ալբերտ Խառատյան** - Կոստանդնուպոլսի հայ գաղթօջախը (XV-XVII դարեր), 2007 թ.:
60. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, Զ հատոր, Ը դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
61. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, Է հատոր, Ը դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
62. Մատենագիրք Հայոց, մատենաշար, Ը հատոր, Շարական, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2007 թ.:
63. Հայ ժողովրդի պատմության քրեստոմատիա (Հնագույն ժամանակներից մինչև Ք. հ. 298 թվականը), հատ. 1, 2007 թ.:
64. **Ռուբեն Ղազարեան, Հենրիկ Ավետիսեան** - Նորայայտ բառեր գրաբարում, 2007 թ.:
65. **Ֆելիքս Հայրապետյան** - Ֆենոլոգիայի հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն բացատրական բառարան, 2007 թ.:
66. **Արմէն Մալխասեան** (կազմող) - Ցուցակ ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, հատոր Գ, 2007 թ.:
67. **Դենի դը Ռուժմոն** - Սերը և Արևմուտքը (թարգմ. **Ալ. Թոփչյանի**), 2007 թ.
68. **Սերոբ Ղազարյան** - Հայոց լեզվի պատմություն, 2007 թ.:
69. **Լաւրենտի Յովհաննիսեան** - Հայ թարգմանական գրականութեան բառապաշարը (V դար), Ազգային Մատենադարան, h. Մխ, 2007 թ.:
70. **Համաստեղ** - Մոռացված էջեր, հատոր Դ, 2007 թ.:
71. **Գրիգոր Միքայելյան** - Կիլիկիայի հայկական պետության պատմություն, 2007 թ.:
72. **Նիկողայոս Ադոնց** - Երկեր, հինգ հատորով, հատոր Գ, Հայերենագիտական ուսումնասիրություններ, 2008 թ:
73. **Անլիտա Դոլուխանյան** - Ֆրեդերիկ Ֆեյդին հայագետ, 2008 թ.:
74. **Ստեփան Պողոսյան** - Պատմագիտական ուսումնասիրություններ, 2008 թ.:
75. **Ժիրայր Անանյան** - Պիեսներ, Ընտրանի, 2008 թ.:
76. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, Թ հատոր, Թ դար, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
77. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, ԺԲ հատոր, Ժ դար Գրիգոր Նարեկացի, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
78. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, ԺԳ հատոր, Գանձեր I մաս, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
79. Մատենագիրք Հայոց - մատենաշար, ԺԴ հատոր, Գանձեր II մաս, տպագրվել է Անթիլիասում (Լիբանան), 2008 թ.:
80. **Խաչիկյան Լևոն** - Աշխատություններ, հատոր Գ, («Նաիրի» հրատարակչության հետ համատեղ), 2008 թ.:
81. **Հարությունյան Հ. Մ.** - Նոր Բայազետի գավառը 1828-1913 թթ., 2008 թ.:
82. **Գրիգոր Ղափանցյան** - Արմատական բառարանի առթիվ դիտողություններ, Ара Прекрасный мифотворческий образ у армян, 2008 թ.:
83. **Բաբկեն Հարությունյան** - Խորհրդահայ թատրոնի տարեգրություն, հատոր III, 2008 թ.:
84. **Վահրամ Ղարախանյան** - «Գալուստ Կյուլպենկյան» հիմնարկության հայանպաստ գործունեությունը. 1956-2006 թթ., 2008 թ.:
85. **Ավետիք Իսահակյան** - Երկերի լիակատար ժողովածու, հատոր IV - Պոեմներ, 2008 թ.:
86. **Հրաչյա Հարությունյան** - Շուշի, XVIII-XIX դդ. տապանագրեր, 2008 թ.:
87. **Գառնիկ Ստեփանյան** - Ակնարկներ սփյուռքահայ թատրոնի պատմության, Գիրք 2, Ամերիկահայ թատրոնի պատմություն, 2008 թ.:
88. Մայր ցուցակ հայերէն ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, հատոր Դ., 2008 թ.:
89. **Ալեէմեզեան Նարեկ եպս.** - Հայաստանեայց առաքելական եկեղեցւոյ պատասխանները ոչ-ուղղափառ առարկութիւններու, 2009 թ.:
90. **Հրաչիկ Սիմոնյան** - Հայերի զանգվածային կոտորածները Կիլիկիայում (1909 թ. ապրիլ), 2009 թ.:
91. **Ստեփան Տ. Մելիք-Բախշյան** - Հայոց պաշտամունքային վայրեր, 2009 թ.:
92. **Աշոտ Սուքիասյան** - Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան (2004 թ. արժանացել է ՀՀ նախագահի մրցանակին՝ «Մարդկային զարգացման և հումանիստական արժեքների, այդ թվում՝ հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում ձեռք բերված նվաճումների համար»), երկրորդ հրատարակություն, 2009 թ.:
93. **Ստեփան Պողոսյան** - Հայոց ցեղասպանության պատմություն, h. 2, 2009 թ.:
94. **Պերճ Զեյթունցյան** - Ապրենք տասը պատվիրաններով, 2009 թ.:
95. **Հակոբ Չոլաքյան** - Քեսապի բարբառը, 2009 թ.:
96. **Հրանտ Թամրազյան** - Երկեր, h. 2, 2009 թ.:
97. **Արամ Բարլեզիզյան** - Հայերեն - ֆրանսերեն բառարան, 2009 թ.
98. **Հրաչիկ Սիմոնյան** - Ազատագրական պայքարի ուղիներում, 2009 թ.
99. **Գառնիկ Ստեփանյան** - Մղձավանջային օրեր, 2009 թ.

100. Արամ Սիմոնյան - Զանգեզուրի գոյամարտը, 2009 թ.:
101. Գուրգեն Մահարի - Սիբիրական, 2009 թ.:
102. Ռուբեն Ղազարյան, Հենրիկ Ավետիսյան - Միջին հայերենի բառարան, երկրորդ հրատարակություն, 2009 թ.:
103. Հրաչյա Աճառյան - Պոլսահայ անգիր բանահյուսություն, 2009 թ.: